2
AN. 4.

142H18

3.

VITÆ CLARISSIMORUM JCTORUM

N. BOERII. | G. BUDÆI.
A. AUGUSTINI. | A. GOVEANI.
F. HOTTOMANNI. | J. CUJACII.
B. BRISSONII. | J. BERTRANDI.
P. PITHOEI. | G. PANCIROLI.

Ex
Recenſione & cum Notis

FRIDER. JAC. LEICKHERI,
U. J. D.

LIPSIÆ,

Sumtib. MICHAELIS GUNTHERI.
Bibliopol. Dresd.
TYPIS CHRISTOPH. FLEISCHERI,
M. DC. LXXXVI.

BIBLIOTECA NAZIONALE V. E. ROMA
BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

14-2-H-18

LECTORI.

CUm maxima Pars hominum, AMICE LECTOR, exemplis non regulis vivat, uſus, Jac. Lectio in Vita Papiniani major eſſe videtur illuſtrium ingeniorum faciem ob oculos ponere, qvam ſeriem præceptorum recenſere. Ad Reipublicæ utilitatem inſuper & commodum pertinere oſtendit Joh. Aleſmius in Vita Nic. Boerii p. 1. doctiſſimorum hominum Vitas literis committere, & velut per manus tradere poſteritati, qvod hac ratione multorum animi erigantur ad capeſſenda literarum ſtudia,

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

120

fulcianturq; ingenia adoleſcentũ, qvos tenella ætas, & varius ille ac indefeſſus labor, qvem oportet devorare eum,qvi velit vel tantillum in ſtudiis gravioribus promovere, interdum dejiciunt, deterrent, & à Studiorum tramite deturbant. Cognoſcitur enim inde ex mente Ludov. Regii in vita Budæi p. 33. qvæ ſubſidia qvis habuerit ad eruditionem, qvibus initiis ac fundamentis tantæ ſummis in rebus laudes excitatæ fuerint, qvæ contra impedimenta obſtiterint, & qva induſtria ſuperarit. Qvare cum Terentianus Senex in Vitas omnium, tanqvam in ſpeculum inſpicere,atqve ex aliis ſumere exemplum jubeat, ſummi qviqve viri non tantum excellentium hominum memoriam, qvi aut belli virtute, aut pacis artibus, aut ingenii & doctrinæ gloria immortale nomen aſſecuti ſunt,magni æſtimarunt, ſed & doctisſimi mortalium labora-

borarunt ſedulo, ut ſui ſimilium egregiam vitæ peractæ rationem nobis commendarent, & ad paria præſtanda poſteram ætatem accenderent. Nolo hic referre auctores qvi literatorum hominum laudes & monumenta deſcripſerunt, præſertim cum & Præfationis modum longe excedat, & magna ex parte præſtitum jam ſit à doctiſſ. Labbeo in Bibliotheca Bibliothecarum, qvæ ſtudio Anton. Teſſierii auctior hoc anno Genevæ prodiit. De illis ſaltem qvi illuſtrium JCtorum à primis Romanæ Iprudentiæ incunabulis memoriam nobis conſervarunt, pauca, qvando plura præfari graviora negotia & urgens Nundinarum Lipſienſium tempus non patiuntur, dicenda ſunt. Occupat in his primum locum Sext. Pomponius, qvi lege ſecunda ff. de Origine Juris, ex Enchiridio ſuo deſumta & eruditis Cl. Ruperti animadverſionibus

præcipue illuſtrata, de primoribus JCtorum agit, qvi ab urbe condita ad Adrianum Imperat. usqve Jus civile profeſſi ſunt; non certa qvidem ubiqve fide, idqve ideo fortaſſe, qvod, ex ſententia Charondæ & Menagii, hæc lex ex variis Juris Auctoribus à Triboniano ſub Pomponii nomine magna ex parte concinnata ſit. Sed cum nec plene ſatis, nec omnes JCti antiqvi in dicta lege enumerentur, idem argumentum ſuperiori & hoc ſeculo Bernardus Rutilius, Aymarus Rivallius, Fr. Hottomannus, Catellianus Cotta, Gvid. Pancirolus, Joh. Bertrandus, Nic. Henelius latius proſecuti ſunt; qvippe ex qvibus de omnibus & ſingulis JCtis, qvorum in indice Pandectarum Florentinarum mentio fit, & ex qvorum ſcriptis optimus Romanæ Iprudentiæ fundus, Pandectæ, coaluere, perfectior cognitio hauriri poteſt. Græcorum Interpretum

tum nomina, de qvorum uſu in not. ad A. Auguſtinum p.167. dictũ, aliqvatenꝰ Broeus in Hiſtor. Jur. Chronolog. recenſet, accuratior tamen eorum forſan notitia haberi poſſet, ſi Thomæ Diplovatacii, Patricii Conſtantinopol. libri Duodecim de Præſtantia Doctorum & Clarisſimis JCtis, in qvibus vir ille, teſte Baptiſta Egnatio, & Juris civilis dignitatem explicavit, & auctores ejus omnes Interpretesqve à Phoroneo ducta ſerie ad ſua usqve tempora deduxit, adhuc extarent, qvos Michael Neander in doctiſſ. Præfatione ad Erotemata Græcæ lingvæ, qva de omnis generis omnisqve ævi ſcriptoribus egregie diſſerit, aut periiſſe, aut ne in manus multorum veniant, alicubi ſupprimi credit. Irnerius qvoqve & qvi ipſi, reſtituto in Italia Jure civili, qvod Barbarorum irruptionibus obliteratum diu jacuerat, ſucceſſere Gloſſographi & Accurſiani

Juris Interpretes, ac his etiam recentiores JCti, ſuos habent prædicatores, præſtantqve ex illis M. Mantua, Joh. Fichardus, Gvid. Pancirolus. Qvos tamen, paucisſimis duntaxat exceptis, ſolis Italis celebrandis operam impendiſſe, recte obſervat Voglerus in Introduct. Univerſal. in Notit. Scriptor. cap. 7. Nec defuere qvi ſigillatim Clarisſimorum JCtorum, qvi renaſcentibus humaniorum literarum ſtudiis, è latericia auream Iprudentiam noſtram fecere, vitas exponerent: qvæ cum aut difficulter reperiantur, aut Operibus ipſorum, non ubivis obviis, præmittantur, operæ pretium me facturum arbitratus ſum, ſi ex his qvosdam hinc inde diſperſas, in una qvaſi tabella cupidæ legum juventuti ſpectandas exhiberem, ut & eam præmii, uti Doſchius in vita Hottomanni loqvitur, poſt prælium, ſpes foveat, & habeat, qvod cum fru-

ctu

ctu æmuletur, atqve intelligat, qva recta ſolidaqve via eundum ſit, ſi JCti nomen qvis adſeqvi & tueri cupiat. Qvid autem in editione hac præſtitum ſit, tuo, AMICE LECTOR, relinqvo judicio, ſatius ducens id modeſte reticere, qvam perverſo qvorundam genio, jactare elatius; præſertim cum judicio Illuſtriſſ. Galliæ Cancellarii Michael. Hoſpitalii, nulla virtus in ætate noſtra magis eluceat qvam modeſtia, nullum contra vitium turpius ſit aut odioſius qvam arrogantia. Illud ſaltem monuiſſe ſufficiat, evolviſſe me Opera ſcriptaqve JCtorum, qvorum vitas congeſſi, ſedulo, & annotaſſe diligenter qvæ eo pertinere videbantur, curaſſe præterea ſtudioſe ut variæ ſcriptorum editiones ad calcem cujusvis JCti legerentur. Qva in parte magnum mihi & inſigne adjumentum attulit Vir Summus, & in expediendis gerendisqve arduis Reip. ne-

gotiis verſatisſimus, omnisqve elegantioris literaturæ, Juris & Eccleſiaſticæ Prudentiæ peritisſimus, Magnificus DN. ADAM. CHRISTOPH. JACOBI, JCtus conſummatisſimus, Sereniſſ. Elector. Saxon. in Supremo Appellationum Judicio & Proto-Synedrio Conſiliarius gravisſimus, Patronus meus Parentis inſtar æternum venerandus. Ex ejus enim cum eruditisſimo Convictu, qvo ultra annum mihi frui licuit, plurima me didiciſſe, tum uberrima ſelectisſimorum rariorumqve librorum penu, qvæ omnigena ingeniis doctrinæ avidis alimenta, eaqve exqviſita & rara ſuppeditat, ſingularia qvævis depromiſiſſe, lubentisſime confiteor. Ne autem mireris, cur in

in exterorum & Gallorum inprimis JCtorum elogiis ab interitu vindicandis occupatus ſim, cum fertilis bonorum ingeniorum Patria noſtra Germania præſtanisſimos & omni ævo memorandos JCtos aluerit? partim enim actum agere nolui, cum & initio hujus ſeculi Melchior. Adami, & proximis annis Joh. Wittenium in Germanorum JCtorum vitis colligendis, licet diſpari inſtituto & ſucceſſu, jam laboraſſe ſciam; partim negari vix poterit Gallos JCtos in elegantiori Iprudentia excolenda aliis nationibus palmam præripuiſſe, teſte vel ipſo JCto Italo, M. Aurel. Galvano; qvi in Præf. ad Diſſertationes de Uſufructu ita de illis judicat:

Ego qvamvis neminem deſpiciam, & omnes, ut debeo, venerer; Gallos ta-

tamen maxime omnium in theoricis ſtudiis ſupicio atq; commendo: qvorum opera factum eſt, ut civilis Veterum Romanorum ſapientia tandem in ſuas ſedes poſt multa ſecula qvaſi poſtliminio remigraverit. Non dubito qvidem fore plerosqve, qvi innato calumniandi ſtudio, operam in hac re meam omnibus modis reprehenſuri ſunt; ſed illis dictum velim, qvod Ant. Auguſtinus in Præfat. ad Juliani Novellarr. epito-

epitomen ſcribit: Cum duo lectorum genera ſint, qvorum alteri diſcendi cauſa legant, alteri ſolum ut reprehendēdi captent occaſionem, illorū mihi habendam eſſe rationem, horum contemnendam eſſe calumniandi cupiditatem ſemper exiſtimavi. Sive enim ſcribas, ſive nihil ſcribas, ſive hoc aut illo modo ſcribas: ſem-

ſemper hi habent, qvod reprehendant. At ſtudioſo viro nullus liber eſt inutilis. Ab aliis enim dicendi, ab aliis vivendi rationem, ab aliis artes, diſciplinas, ab aliis hiſtoriam temporum, ab aliis alia, atqve alia diſcit. Illi ſe omnia ſcire jactant, habereqve ſe, in qvo Platones, Ariſtoteles, Demoſthenes, Cicerones,

rones, Papinianos, Julianos, Ulpianos, & cæteros qvoscunq; magnos viros ſæpius erraſſe facile oſtendant. His igitur, qvi nihil ignorant, nihil ſcribendum eſſe cenſemus, qvando ad eos, qvi vitam Epicureorum Deorum in terris degunt, nulla beatitatis acceſſio fiet, medicis hos tantum committendos eſſe putamus. Qvod ſupereſt, AMICE

CE LECTOR, Valeas, & ſi Deus vitam otiumqve conceſſerit, alteram JCtorum illuſtrium decadem, & in ea Æmyl. Ferreti, Hug. Donelli, Gvil. Marani, Jani à Coſta, Franc. Florentis &c. vitas expectes, ſtudiisqve meis faveas.

VITA NICOLAI BOERII, JC.

Auctore
Johanne Alesmio,
Regio Conſiliario in ampliſſ. Senatu Burdegalenſi,
ad
Candidum Lectorem.

SEmper exiſtimavi ad Reipublic. utilitatem & commodum pertinere, *Lector candidiſſime*, Doctiſſimorum hominum vitam literis committere, & velut per manus tradere poſteritati, qvod hâc ratione multorum animi, mea ſententia, erigantur ad capeſſenda literarum ſtudia, fulcianturqve ingenia adoleſcentum, qvos tenella ætas, & varius ille ac indefesſus labor, qvem oportet devorare eum, qvi volet vel tantillum in ſtudiis gravioribus promovere, interdum dejiciunt, deterrent, & à cœpto ſtudiorum tramite deturbant. Nemo autem negare poteſt; qvin maximè noſtra interſit, non deficere, & intercidere adoleſcentum conatus, qvibus Reſpubl. alitur. Nec facile credam blandiore illectamento literarum ſtudioſos ad literas excitari poſſe, qvam qvum audiunt celebrari eorum nomina, qvi juſtiſſimam literis navarint

varint operam, qvive ſuis ingeniis, ſuisq; vigiliis de mortalibus univerſis optimè fuerint meriti. Fertur olim ſolitos eſſe Romæ in epulis canere convivas ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus, qvo juventutem provocarent ad imitationem, & qvaſi blanditiis quibusdam illicerent, alacriorèmve redderent. Mos autem ille non poteſt tenacius retineri, aut diligentius obſervari, qvam qvum ad poſteros mittimus legendam eorum vitam, qvi non aliud per univerſam ætatem ſomniarunt, ſpiraruntve, qvam ut genium ſuum fraudarent, multo labore in gratiam unius Reipubl. qvæ tanti ſemper fieri debet, ut nihil laboris, nihil periculi, nihil odii, nihil tædii, nihil calamitatis, nihil injuriarum nihil contumeliæ non ſuſcipiatur, ac perferatur unius Reipublicæ cauſa, ad qvam juvandam ad laborare modis omnibus eos convenit; qvos DEUS Optim. Max. vel eruditione ornavit, vel virrutibus, aut re alia inſignes fecit. Qvoties agitur de prædicandis eruditis hominibus ſeculi noſtri, illis præſertim, qvi vitam morte commutarunt: nunqvam accedam ſententiæ qvorundam, qvibus inſulſum & plane ineptum videtur, ſi aliqvid operæ collocatum fuerit in extollendis clariſſimis viris: qvaſi vero non maxime interſit Reipubl. doctiſſimorum hominum memoriam nullo tempore emori, & ab interitu vindicari eorum laudes, qvi in æſtimandis ſudoribus, aſſiduis curis, & pertinaci diligentia libros conſcripſerunt in perpetuum ſtudioſorum uſum. Qvos non alii diligentius verſant aliqvando,

do, qvam qvi moleſte ferunt ejusmodi laudes. Non alii amplius & uberius fruuntur alieno labore, qvam qvi iniqviſſimo animo audiunt eruditorum encomium. Recte memini menſibus ſuperioribus, qvum qviſpiam libellum contexuiſſet de vita clariſſimi & doctiſſimi ætate noſtra hominis (nomini parco non inſcius) ac circumferretur libellus elegans, & publicè divenderetur, atq; forte fortuna incidiſſet in manus cujusdam, è numero eorum, qvibus tam placent ſolœciſmi & barbariſmi; qvàm pura, terſa, & florulenta oratio: vix conſpecto titulo ſubriſit, naſum movit, in eumq; qvi libellum conſuiſſet, jaciebat ſcommata, *qvod bonas horas male perdidiſſet.* Ipſe, ut hæc inaudii, admiratus ſum inſignem hominis impudentiam, cui corpus eſſet ſine pectore, cui uſqve adeo pingue eſſet judicium, ut ei mendoſum eſſe ſoleat qvicqvid rectum eſt: contra nitidum & elegans, qvod ſordidiſſime conſpurcatum eſt: qvive, qvum nunqvam benedicere conſveviſſet; morderet tamen letaliter, atqve ita, ut Socrates vix auditurus fuiſſet citra bilem acerba convitia, qvibus proſcindebat hominem & mortuum, & minime omnium malum. Cæterum non commoveor ejus hominis lingva, qvod ſciam eum morbo animi, non judicio loqvi; nec admodum morari debemus ejusmodi hominis, aut ſimilium, opinionem, qvæ illuſtrium virorum laudibus inſultat, obſtrepit, obſibilat. Et ut de me ſentiam, niſi exploratum haberem ex veterum monumentis doctiſſimos habitos ſemper fuiſſe

maximo in precio & honore, non impendiſſem hanc operam Boërio noſtro, viro certe nunqvam ſatis laudato. Porro ſtudioſorum nemo non legit plerosqve eruditos olim fuiſſe ſtatuis & pi-cturis expreſſos in porticibus ac locis aliis, ne qvâ temporum injuria obliterarentur. *(a.)* Mithritates Platoni ſtatuam dicavit, egregium Silonis opus, ut auctor eſt Plutarchus. Athenienſis

(*a*) *De ſtatuis Memoriæ Virorum literarum ſtudio illuſtrium conſecratis, erudite diſſerit* Em. Figrelius de Statuis Illuſtr. Roman. cap. 13. *qvæ cum imaginibus doctiſſimorum hominum, in Bibliothecis publicis & privatis laudabili inſtituto ponebantur.* Figrel. d.l. cap. 24. Lomeier. de Biblioth. c. 14. *Tribuitur inventum hoc* Aſinio Pollioni, *Oratori & Senatori tempore Auguſti nobiliſſimo, qvem primum Romæ publicam extruxiſſe Bibliothecam, & in ea* M. Varronis *viventis imaginem poſuiſſe incomparabilis Criticus* Juſtus Lipſius de Bibl. cap. 5. & 10. *ex autore illo rerum omnium memorabilium & æſtimatore acuto, & admiratore diſerto, (qvo nomine* Budæo *laudatur* lib. 3. de Aſſe.) Plinio, *docet: cujus verba* libr. 35. Hiſtoriarum Natur. cap. 2. *hic addere operæ pretium videtur: Non eſt prætereundum & novitium* (ſcil. Pollionis) *inventum. Siqvidem non ſolum ex auro argentove, aut certè ex ære, in Bibliothecis dicantur illi, qvorum* IMMORTALES ANIMÆ *in iisdem locis loqvuntur, qvin imo etiam qvæ non ſunt, finguntur, pariuntq́; deſideria non traditi vultus.*

ſis populus Demoſtheni ſtatuam decrevit. Ariſtoteles Platoni aram floribus redimitam ſvave olentibus conſtruxit, ſtatuamqve conſecravit. Marcus Antonius Frontoni Philoſopho ſtatuam erexit: idem Antonius Junium Ruſticum ad publica & privata conſilia aſcivit, & mortuum ſtatua decoravit. Rurſus nemo neſcit pleroſqꝫ eruditos benignitatem Imperatorum, Regum, & ſummorum Pontificum prolixè expertos fuiſſe. Aluit Cheryſum, malum, ut ait Lucilius, ſcriptorem, Alexander Magnus. Maronis & Flacci tenuitatem Mecœnatis in exhauſta benignitas fovit: Auſonium Gratianus Cæſar Romano conſulatu decoravit. Plinianas vigilias Veſpaſiani ſtudium & acuit, & ornavit. Qvis non meminit eruditorum vigilias principum cura extare nobis integras & incolumes? Alexander Magnus ſcrinio, qvod erat auro, gemmis ac margaritis precioſum, intercluſit Homeri carmen. Auguſti fide vel religione potius factum eſt, ne magna doctiloqvi moreretur muſa Maronis. Pleraqve Doctorum hominum pulchre, & graviter dicta, marmori æriqve paſſim inſculpta, ingeſſit antiqvitas oculis mortalium. Libros doctorum plurimi veniiſſe, argumento ſunt regeſta qvædam extemporanea *Plinii junioris*, qvæ Largius Licinius multis millibus numum licitari auſus eſt. Hæc prolixius prælocutus ſum, *Lector candide*, qvod ſciam reclamaturos qvoſdam, qvod immodice prædicem noſtrum Boërium, nihil eſt enim qvod acriores invidiæ ſtimulos excitat, qvam ſi qvem attol-

las longiore oratione. Adde qvod nec id ferunt qvidam in ſummis viris, qvorum tamen virtus invidia major eſſe deberet. Cæterum etiamſi nullam gratiam relaturus ſim ex hâc opera, qvam navo Boërio, pluribus, tamen & maximis cauſis adducor, ut Boërium laudibus eveham, prædicem, attollam. Movet me maximè (ita me ament ſuperi) Reipubl. noſtræ utilitas, qvæ mihi chariſſima eſt, qva vehementer commoveor. Non poſſunt, qvi ſenſum aliqvem humanitatis habent, aut qvi aliqvo Reipubl. amore tanguntur, non angi, dolere, & in acerbiſſimum converti dolorem, qvod nobis ereptus ſit Boërius, vir certè & literis, & ætate venerabilis, qvi ampliſſimum erat *Senatus Burdegalenſis* ornamentum, in qvo tantum erat eruditionis, non illius protritæ, ac trivialis, ſed reconditæ, & exactæ, ut alii, qvantumvis eruditi, & miſcellanea eruditione inſtructi, ſint (abſit verbo invidia) inferiores. Ego ſane vereor, ne abſolutè præſtare qveam, qvod vehementer cuperem, hoc eſt, ne poſſim totum ipſum Boërium depingere velut in tabula, non enim arbitror levioris eſſe operæ Boërium effingere, qvam Bartolum, aut Baldum: nec illi certè, qvam hic noſter Boërius, immortalitate digniores erant. Hujusmodi argumentum, licet Apellis cujuſpiam manum deſideret, tentabo tamen, peſſimus artifex, Boërium delineare, & exprimere, qvantum licuit mihi animadvertere ex conſvetudine, & amicitia hominis, qvâ contigit frui qvinqve plus minus annis: qvantumve intelligere, & annotari licuit

ex

ex *Maria Burſieria* honeſtiſſima matrona, Boërii uxore. Nihil hic confingam, nihil admentiar, non ornabo commentitiis laudibus Boërium, ſed hominem, vitam, mores, vigilias repræſentabo ſimpliciter & verè, ut res habet. Natus eſt Boërius in *Montepeſſulano*, patremq; habuit *Vincentium Boërium*, qvi apud Avernos natus in Montempeſſulanum fertur commigraſſe ad capeſſendum ingenii cultum. Atqve qvum in eo loco literis daret operam, incertus rei Medicinæ, an Juris diſciplinæ, cœpit deamare, ac deperire *Joannam Forneriam*, cujus forma amabili, & prudentia impenſe delectatus, in animo habuit eam ſibi jungere matrimonio, Factumqve eſt non ita multo poſt, eam duxit in uxorem, ut eſt amor longioris moræ inpatiens. Cum uxore autem aliqvot annos vixit ſvaviter Vincentius Boërius, apud ſuos, ut non fortaſſe primus, ita non inferior. Ex uxore ſuſcepit neſcio qvot liberos, atqve in his Nicolaum Boërium, optimæ & certæ indolis puerum. Vincentium ante è vivis ſuſtulerunt fata, qvam exegiſſet qvadriennium Boërius noſter, qvi defuncto patre, à primis ſtatim annis applicuit animum literis. Erat ſane ingenium puero tam avidum eruditionis, qvam eſt naphtha flammæ. In Grammatica aliqvandiu verſatus, progreſſus eſt non omnino infeliciter, qvantum ferebat ejus temporis injuria. Atq; qvum adoleviſſet, & videret non aliam eſſe viam magis compendiariam & idoneam, ad famam, autoritatem, & nominis gloriam parandam, qvam Juris Civilis diſciplinam:

A 4 nec

nec deeſſent exempla multorum, qvæ (juxta Flacci proverbium) oleum adderent camino, honeſtiſſima ſtudiorum ratione ductus, addixit animum libris Jureconſultorum, qvos tam diligenter verſavit atiamnum adoleſcens, ut in ea ætate non ſolum æqvales, verum etiam majores natu longo intervallo anteiret. Studiorum progreſſum accelerabat pertinax & improbus labor, qui poteſt difficilima qvæqꝫ vincere. Nam non auſim dicere (ut libere dicam qvod ſentio) homini fuiſſe ingenium præſens, & ubiqꝫ prævolans: nec defuit parata & exprompta memoria, qvæ habet omnia in memorato, qvæve omnia in promptu & inconſtanter ſuggerit. Qvi propius norunt hominem, mecum affirmabunt eum aſſecutum fuiſſe variam illam eruditionem, qvâ inter paucos commendabilis fuit, indefeſſo labore, multis vigiliis, multaqꝫ olei & operæ impenſa. Adde, qvod ingenium habuit alieniſſimum à luxu, alea, luſibus, jocis, congreſſibus, fabulis, & ocio, qvibus vulgus hominum capi, ac delectari ſolet. Qvum autem aliqvot jam annos Boërius attriviſſet tractandis Jureconſultorum libris, & ſuis variæ eruditionis argumenta præbuiſſet, motus deſiderio ampliandæ famæ, animum adjecit ad obeundas aliqvot civitates, ut doctorum ſibi conciliaret favorem, & eruditorum congreſſu doctrinam, & ſapientiam redderet auctiorem: hac in re imitatus Pythagoram, Platonem Apollonium, Solonem, & Homericum illum Ulyſſem. Cæterum qvum aliqvot civitates, luſtraſſet, inviſit *Bituri-*

ges,

ges, annum natus, id temporis, octavum & viceſimum, & ductus urbis amœnitate, aut eruditorum hortationibus invitatus, aut (qvod magis credam) qvod proxime urbem Biturigum, nata eſſet *Joanna Forneria, Boërij mater*, conſtituit in ea civitate qvod ſupereſſet vitæ tranſigere, deqve vitæ genere deligendo cogitavit, *ratus prudentis eſſe viri, ad certam aliqvam vitæ rationem ſeſe accommodare*. Admirabitur fortaſſe qviſpiam, Boërium noſtrum, in alienam regionem immigraſſe, ac non ſolum immigraſſe, ſed etiam conſediſſe per multos annos. Mirabitur idem, qvod ſe non continuerit in ea urbe, qvæ blande gremio foverat, qvæ educaverat, qvæ uni Boërio hæreditatem paternam ſervabat: ſed deſinet admirari, ſi tantum placet reputare animo, qvam multi alii ejuſdem notæ, non diſſimili vitæ ratione uſi fuerint. *Boërius patria negligenter carere potuit, ſed patria Boërio non item:* qvemadmodum de Numidico Metello dictum olim fuit. Qvanqvam non video, cur patriam videri poſſit Boërius contempſiſſe, vel deſeruiſſe, cui tam multis vigiliis qvæſivit laudem ac famam non vulgarem, qvæſitam auxit, auctam feliciſſime conſervavit. *Non alij*, mea ſententia, *verius in patria agunt, qvam qvi patriam rebus præclare geſtis illuſtrant, etiamſi fuerint remotiſſimi: contra, non alij magis à natali ſolo abeſſe dici poſſunt, qvam qvi luxu & voluptatibus diffluentes ocioſam vitam ducunt, nulla re inſigni commendabiles.* Inſtitutum autem ingenio ſuo accommodum ſibi ſumpſit Boërius, non præcipitatione, non caſu, ſed

judicio, & adhibita longiore cunctatione. Ille enim poſt varios exantlatos labores, cogitans fruſtra ſibi ſuſceptos eſſe tam multos labores, niſi Reipublicæ Biturigum fidem luculentam faceret, qvantum in utriusqve Juris diſciplina progreſſus fuiſſet. Cœpit itaqve & publice, & privatim docere apud Bituriges, apud qvos totum qvadriennium publicè interpretatus eſt aliqvot Pandectarum libros, nec id ſine ſumma laude, freqventi certe auditorum concurſu, multo civitatis plauſu, effecitqve exactiſſima diligentia, ut Biturigibus, Juris utriuſqve palmam, magno eruditorum omnium conſenſu præripuerit. Atqve qvum ab omni ſupercilio longiſſime abeſſet omnium iniit gratiam, & laurea inſignitus fuit poſt ſacra certamina, qvod eſt Ulpiani verbum, ac poſt crebras conflictationes. Nec ſatis viſum fuit Boërio eam operam impendiſſe Reipubl. Biturigum, ut juventutem publice doceret: ſed ut erat pectore ardenti & indefatigabili, concinnandis commentariis in *Conſvetudines Biturigum* ſeſe adcinxit, qvod ipſum tam feliciter abſolvit in florente etiam dum ætate, ut eo nomine omnes Juris candidatos in maximam expectationem erexerit, futurum aliqvando, ut Gallorum ingenia, qvæ Epimenidis ſomno conſepulta videbantur, excitarentur ad conſcribendos libros: nec ea ſolum laus Italiæ finibus circumſcriberetur, ſed ad Gallos qvoqve dimanaret. Habuit certe olim Gallia pleroſqve celebratiſſimi nominis viros, qvi primas in civili diſciplina vel apud Italos tenuere, qvi tamen ſe

ſolos

ſolos venditant Jurisprudentiæ nomine. Cæterum qvod attinet ad interpretationem Conſvetudinum, primus ad eam rem adjecit animum Boërius: ille antevertit, & velut claſſicum cecinit: ille aliis, qvi poſteà conſecuti ſunt, & fenestram (qvod dicitur) aperuit: ſalebroſa complanavit, nihil non fecit peruium. Ille ſua ætate Gallorum ingenia expergefecit, & velut ex umbra (qvod ajunt) in lucem produxit, alioqvi felicia, & ad qvidvis ſeqvacia. Ille Rempublic. univerſam ſuis ſcriptis ornavit: illi uni acceptum ferri debet, qvod reliqvere ſcriptum alii interpretes conſvetudinum. *(b)* Ille multa, qvæ fuerant antea controverſa, exactiſſime explicuit. Ille ſexcentas dubitationes & excitavit, & do-

(b) Secuti enim hunc veluti Ducem ſunt magno numero præclariſſimi Conſvetudinum Galliæ Commentatores, ſic Pariſienſes Car. Molinæus, *Aurelianenſes* Joh. Pyrrhus, *Pictonum* Andr. Tiraqvellus *&* Joh. Boſſelius, *Burdigalenſes* Arnold. Ferronius, *Burgundiæ* Barth. Chaſſanæus, *Turonenſes* Joh. Sainſon, *Normandiæ & Cenomanenſes* Gvil. de Roville, *Cataloniæ* Joh. de Socarras, *Aluerniæ* Aymo Publicius *&* Joh. Beſſianus, *Andegavenſes* Franciſc. Mingonius, *interpretati ſunt, ad Andium etiam Leges Municipales* Ren. Choppinus, *& ad Carnutum Leges* Ægid. Tullus *Commentarios ſcripſere, extant qvoq; Conſvetudines Civitatum & Provinciarum Galliæ in unum Corpus collectæ, & variorum autorum Commentariis illuſtratæ, edit. Francof. 1575.*

& doctiſſime diſcuſſit. Ille multa, qvæ ex uſu fori pendebant, evulgavit. Ille per omnium ora volitat: hunc perſonant Jureconſultorum ſcholæ: hunc habent cauſarum patroni in ore freqventiſſimum: hunc decantant aliorum interpretum ſcripta: in qvibus freqventiſſimè licet videre citatum Boërium. Qvum nondum attigiſſet annum triceſimum ſecundum, Additiones jam apparaverat & abſolverat in Tract. *Dyni de Regulis Juris*, qvibus ſic locupletavit Tractatum illum, ut credam, minoris ipſi Dyno conſtitiſſe ſuum elucubraſſe librum, qvam Boërio, additamentis & auxiſſe & illuſtraſſe Dynum. Pleroſqve tractatus, qvos vocant, edidit, cujusmodi ſunt, Tractatus *de Ordine graduum utriusq; fori, de Cuſtodia clavium portarum civitatum, de Seditioſis*, ſubtiliter & copioſe interpretatus eſt *L. Conſentaneum C. qvomodo & qvando Judex. Aliqvot Conſilia* aut ſi mavis, *Reſponſa* præterea leguntur à Juris ſtudioſis: ſed multo plura deſiderantur, qvæ licebit ante multos menſes & legere & tractare, aſſervantur enim à *Gabriele ab Ales*, collega noſtro. Alia qvædam ſcripſit in affecta ætate, qvæ infra attingemus ſuo loco opportunius, interim exeqvemur alia. Qvum triceſimum ætatis annum exegiſſet Boërius, cogitavit de Nuptiis: duxit itaqve in uxorem *Mariam Bourſieriam*, filiam neptis *Gulielmi Cameracenſis, Archiepiſcopi Bituricenſis*, puellam forma non omnino ineleganti, puellam frugi, ingenioſam; & liberaliter inſtitutam, ut interea taceam multas alias & naturæ,

turæ, & animi dotes, qvibus eſt prædita: nolim enim etiam dum viventem pluribus extollere. Et idem dedit Boërius Mariæ Bourſieriæ, VIII. Id. Julii, Anno M.CCCCXCIX. Dos pro temporum conditione, non omnino vulgaris conſtituta fuit, qvanqvam Boërius non ampliorem poſtulabat dotem, qvam honeſtam puellæ conjunctionem, dulcem & ſvavem conjugis convictum, affinium puellæ neceſſitudinem, gratiam, favorem, dignitatem. Vixit Boërius cum Bourſieria annos VII. apud Bituriges, priuſqvam judicandi munere fungeretur: id temporis Boërius totus erat in tractandis cauſis: de jure omnibus reſpondebat, ſed ita, ut nulli non daret verum & certum conſilium: ſecus ac faciunt pleriq; Cauſidici, etiam, ſi Diis placet, ex his, qvi nobiliſſimi in foro & videri volunt, & habentur. *Reſpondent enim interim extra rem multa ad cauſam nihil pertinentia: interim tam incertum dare ſolent reſponſum, ut ſatius ſit aliqvando nihil eos conſuluiſſe, qvam dubiam, ancipitem, & plenam diſcriminis audiiſſe opinionem.* Hûc pertinet, qvod ſuorum clientum commodis Boërius proſpiciebat diligentiſſime: & ſi qvando agnoſceret, clientes parum juſta cauſa adductos ad inſtituendam actionem, vel inſtitutam proſeqvendam, ſolebat perſvadere, ut litem componerent, minus hic fore diſpendii dictitans: ac ſi forte aliqvando qvoſdam videret ſic eſſe litium amantes, ut nollent cauſam tradere adverſariis, tum indicabat rationem, qva poſſent minore & ſumptu, & diſpendio litigare. Cauſas in foro egiſſe

ſe dicitur maxima lenitate, citra vocis contentionem, niſi cum cauſa ita poſtularet. Non obſtrepebat adverſario: declamabat cauſas apte, ornate, diſtinčte, copioſe, & luculenter. *Procedebat ad tribunalia judicum diligenter inſtructus honeſtis rationibus, & judicum captabat favorem, & auditorum demulcebat aures, non offundebat tenebras judicibus, non excæcabat eorum oculos ullis præſtigiis: rem, ut habebat, & caſte, & ſimpliciter exprimebat, nihil admiſcens mendacii. Semper habuit rationem temporis, loci, perſonarum, cauſæ, ac decoris: agendo os fœde non diſtorqvebat, non temere manus efferebat non erigebat importune digitos, non jactabat corpus indecore.* Rurſus habuit ingenium longè abhorrens ab ejusmodi Advocatis, qvi effundunt verius, qvam dicunt, qvicqvid in buccam venit, qvi nihil habent penſi, qvam exačte, qvam conſulto omnia dicenda ſunt, examinanda & facienda, ei cauſarum patrono, qvi volet fidem ſuam liberare, & ſe juramento ſolvere. Importuna idem loqvacitate non obtundebat Boërius aures judicum: nam *& opportune loqvebatur, & opportune qvoq; tacebat.* Decreverat autem Boërius, qvantum audivi ex Bourſieria, per omnem vitam impendere operam cauſis verſandis, & reſponſis ex jure dandis. Nam (qva erat hominis fama) non mediocre lucrum ex cauſarum actionibus & reſponſis referebat. Vivebat homo ſua fortuna contentus, & ſe ſatis lucri corradere poſſe putabat, ſi ſemper ageret cauſas, ad rem familiarem ſplendide ornandam: nec volebat implicari aſſiduis curis, & ſolicitudinibus,

bus, qvibus detinentur judices, non aliter qvam Siſyphi Saxum perpetuo volverent: Longè tamen aliter ceſſit, qvam ille animo conceperat. Nam qvum longe lateq; diſſipatus eſſet rumor Boeriani nominis, viſum eſt Galliarum Regi Boerium in ſubſellia Judicum ſanctioris Conſilii pertrahere: cur enim non dicam pertrahere? qvum non alius unqvam minus ambierit in Aulam admitti, qvam hic noſter Boerius: qvod alii venantur vel argenteis haſtis, ille maximè effugiebat. Excuſavit ille apud Regem valetudinem incommodiſſimam, excuſavit corpus non ſufficere ad perferendos aulicos ſudores. Abhorrebat ab Aula, tum qvod *Aulicorum vitam* non aliud judicabat, *qvam ſplendidam miſeriam*, (ut ille inqvit) & perſonatam felicitatem, tum qvod aperte videbat apud Aulicos nihil eſſe ocii ad literas, apud Aulicos mire frigeſcere ſtudia literarum: *malebat cum literis perpetuo nidum premere, & cochleæ vitam vivere, qvam evolare ad ſtrepitus, & fumos aulicorum.* Rurſus videbat futurum, ut apud Aulicos, interpellationibus multorum non poſſet intendere commentariis conſcribendis, qva re una oblectabatur, tacita qvadam naturæ vi, & propenſione. Capiebatur ocii & ſtudiorum dulcedine, *ratus ſolas literas proprias eſſe hominis opes, qvæ nec à fortuna darentur, nec eriperentur: augerentur uſu, non ſeneſcerent cum forma, & viribus corporis, qvæ hominem ad virtutem inſtruerent, qvæ hominis animum, vel maximis ſolicitudinibus jactatum tranqvillarent, qvæ in omnem vitam paratiſſimum eſſent*

eſſent homini præſidium. Porrò etſi apud Regem ſe ſubinde excuſaret his rationibus & cauſis, aliisqve id genus, oportuit tamen Boerium obſeqventem eſſe voluntati Principis. Cooptatus in eorum ordinem, qvi Regi ſunt a conſiliis, non erexit criſtas, qvod faciunt pleriqve, ſtatim ut fortuna paulo blandius arriſerit: in conſvetudine familiari nihil popularius Boerio. Mellitæ qvædam morum ſvavitas in homine eluxit, & ea qvidem ſumma cum autoritate conjuncta. Qva autem prudentia, qva autoritate, qvo conſilio, qva diligentia, qva manuum caſtimonia, qva fide, qva pietate, qva rerum omnium animadverſione, qva clementia, qva alacritate conſiliarii perſonam ſuſtinuerit, teſtatum apud omnes reliqverunt, ampliſſimi ordinis judicia, decreta, proborum omnium calculi & conſenſus. Qvod cum plures annos conſiliarii munus feliciſſime & integerrime geſſiſſet Boerius, ac nihil magis negligeret, qvam vulgi rumuſculos, nihil minus aucuparetur, qvam ventoſæ ſuffragia plebis, nec benigniorem ullam fortunam expectaret, commodum renunciatur Regi, unum aliqvem è Præſidibus Burdegalenſis Senatus è vivis exceſſiſſe: tum Rex Boerium virum eximium & multis ornamentis cumulatiſſimum aſcivit: & qvum in animo haberet diſertum reddere Senatum Burdegalenſem præſide qvopiam erudito, gravi, cordato, & integro, ſuffecit Boerium in demortui locum, & ampliſſimo munere præſidis ornavit hominem, nihil minus ſperantem; ac ne per ſomnium qvidem tale aliqvid cogitantem:

qvaſi

qvaſi Thimotei fortunam haberet in ſinu, qvæ dormientis rete impleret. Recte memini audiſſe me ex *Bourſieria* Boërii uxore, qvum diceret Boërium in ea fuiſſe opinione, ut ſe indigniſſimum putaret, qvi obiret munus præſidis, ratus id muneris alii cuipiam aptius convenire, tacita cogitatione & pervigili intentione penitus ſecum reputabat, qvam omnibus numeris abſolutum poſtularet illius muneris autoritas: improbis tamen amicorum efflagitationibus ſuſcepit muneris functionem, maximo omnium collegarum oblectamento. Nemo enim non geſtiat & exiliat immodico gaudio tam ſolidæ eruditionis virum & aſcribi & præeſſe ampliſſimo ordini. Nec ego facile dixero, nec tu facile credas, *Lector candide*, qvantopere univerſus Senatus Burdegal. demiratus fuerit Boërium, qvantopere obſervarit, qvo honore venientem exceperit, qvove exceptum fuerit ſemper proſecutus. Nec id ſane temere, nempe is unus erat, qvi eruditioni adjunxerat niveos mores vitæ, ſimplicitatem, & integritatem. Conſummatam eruditionem inſignis pietas commendabat. Qvamobrem jure optimo contendant omnes eum aſcriptum fuiſſe eorum numero, qvorum conſilio, prudentia, judicio Aqvitanus populus regitur. Apud aulicos ille primum dederat ſpecimen variæ eruditionis, & raræ integritatis, & poſteà qvadam veluti ſucceſſione allectus fuit in præſidem Burdegalenſem, perinde ac conſultiſſimus qvidam Neſtor. Præſidis autem munere functus eſt viginti plus minus annis, tanta fide, tanta integritate,

ut magiſtratum nemo unqvam geſſerit integrius: tanta prudentia, ut non alius magis perſpecta: tanta providentia in rebus omnibus agendis, ut non alius magis præſenti. Ille autem qvamdiu in Senatu verſatus eſt, feliciſſime abſolvit omnes magiſtratus partes: qvæ ad Reipublic. commodum ſpectabant, curavit diligenter: privatorum cauſas abſolvit, qvoad per eum fieri potuit, citiſſime. Mire pronus fuit ad miſericordiam, usqve adeo, ut diceres Boërium publicum eſſe omnium reorum patronum: ingens lucrum ſibi putabat accerſiſſe, ſi qvem reum videret dimitti, laxari, explicari. Cujus rei locupletiſſimus, ac vere Atticus teſtis eſſe poſſum. Cum eo aliqvot annos interfui cauſarum capitalium judiciis: atqve tum non alia re magis delectari mihi ſemper viſus eſt, qvam lenitate. In convictos clementer agebat, tantum abeſt, ut ſummum jus exerceret: non pronunciabat, niſi exactiſſimè inveſtigata cauſa omni: ſi qvid erat pœnæ irrogandum, attemperabat. Et licet *reſpiciendum ſit judicanti,* (ut autor eſt Marcellus) *ne qvid aut durius, aut remiſſius, qvam cauſa depoſcit, conſtituat:* ille tamen ad clementiam ſemper fuit pronior: non qvod clementiæ gloriam ullam affectaret, ſed qvod *clementia invitat male conſcios* (ut qvidam ait) *ad meliorem frugem*, dum veniæ ſpem oſtendit his, qvi ſuperioris vitæ errata novis benefactis ſtudeant penſare: grata etiam clementia eſſe ſolet integerrimis contemplatione naturæ humanæ. Et qvando de lenitate hominis incidit ſermo ſubit in mentem cujus-

cujusdam qui furti damnatus fuerat, is forte ad Senatum appellavit; interrogatus de more, & quid admiſiſſet, qvidve eſſet cauſæ, ut ad Senatum provocaſſet; num item Judex inferior ex jure in eum ſententiam tuliſſet? Hæc autem ſciſcitabatur Boërius, qvi cauſis capitalibus; qvod ſupra à nobis dictum eſt, præerat: tum reus in genua provolutus erupit in lachrymas: atqve qvum crimen, cujus cauſa in judicium pertractus fuerat, expoſuiſſet; ſubjecit ſe dudum fuiſſe Boërio à pedibus, atqve in domo ipſius ſuppilaſſe neſcio qvid, qvod hera cogeret eum uti vino fecato aut fugiente, qvod qvum hera fuiſſet ſubodorata, ceſſerat è domo atqve ipſa etiam urbe Burdegalenſi, ne forte deprehenſus daret pœnas. Qvamobrem obſecrabat Boërium, ut mancipio qvantumvis rapaci condonaret, qvicqvid hoc eſſet, qvod fuerat ſuffuratus. Boerius ſingulari ſupra qvam credi poſſit benignitate, & pepercit ſponte confitenti, & impetravit à patribus, ut pœnam criminis, in qvo reus deprehenſus fuerat, benignitatis temperamento lenirent: qvod ipſum reus acceptum tulit ipſi Boerio. Ingraveſcente ætate factus eſt Boerius moroſior, leviſſimam ob cauſam ſæpe fiebat irritatior, amicis qvoqve ipſis ſuccenſebat, vel tenuiſſima cauſa attractus: ſed id ego ſemper imputavi ſenectuti, qvæ ipſa per ſe morbus eſt. Accedit qvod acres cogitationum agitationes, aſſiduusqve ſcribendi labor animum reddiderant amarulentum, ulceroſum, atq; ob inanes rationes ægreſcentem. Cæterum qvemadmo-

admodum facillimè commovebatur, ita ſtatim ſe colligebat, neqve poterat conqvieſcere, donec in gratiam ejus rediiſſet cui fuiſſet ſubiratus. Hominis pietatem & religionem ſi perrexero repræſentare, non ſuffecerit libellus, tantum id dixero, eum odiſſe cane pejus & angue, novum neſcio qvod hominum genus, qvi cum in animo meras hæreſes circumferant, meras blaſphemias evomant: ſe tamen venditant titulo Chriſtianiſſimorum. Experti ſunt qvidam non ita diu, qvam ille male fuerit affectus, nec id ſane injuria, in deploratiſſimum hominum genus hæreticos: Qvam fuerit aſſiduus in precibus fundendis ad DEUM Optim. Max. abunde norunt collegæ mei, novit univerſus populus Burdegal. nunqvam de manibus libellum horarium deponebat, vel in aula interiore, in qva exercentur judicia, & tractantur cauſæ. Plus ille demurmurabat Pſalmorum, qvam ſolent multi Eccleſiaſtici: nec orabat ſolo labiorum ſtrepitu, ſed ardenti animi voto, qvod intelligeret intentam orationem ferire aures divinas. Demiratus ſum ipſe ſæpenumero hominem, qvi ſimul & oraret & attentiſſimus eſſet ad cauſam, qvæ agitabatur. Studioſiſſimus fuit veritatis agnoſcendæ: in cauſis tractandis nihil temere credebat, nihil judicabat, niſi ex boni & æqvi dictamine, idqve ex Actis, id eſt, ex legitimis documentis liqvidisqꝫ probationibus, & his qvæ vel ex teſtium fide, vel ſcriptura publica, privatave, vel ex litigantium confeſſione, aut jurejurando conſtarent. In egenos tam liberalis fuit & benignus, ut

ut non alius qviſpiam æqve: Anxiam curam ſemper habuit inopum: qvæ ad victum pauperum ſpectabant, procurabat, ſupellectilem in eorum uſum apparabat, domicilium egenorum extruxit, partim ſuo ſumptu, partim aliorum, qvorum in hoc corrogabat nummos, Sæpe audivi, qvum diceret, ſe bona omnia ſua teſtamento relicturum pauperibus: at ſi aliter conſtitueret, rogabat amicos, ut falſum putarent Teſtamentum: in eum enim modum ſolebat cum amicis jocari familiariter. Porro ille non fefellit expectationem egenorum, Teſtamento enim qvod conſcripſit XIII. Calendas Junias, non alium nuncupavit hæredem, qvam pauperes, qvibus reliqvit, non modo luculentam hæreditatem, ſed etiam corpus ipſum credidit fidei pauperum poſt cineres. Voluit corpus ſuum ſeponi in xenodochium publicum, palam teſtatus, qvam impenſe amaverit pauperes, qvanta benignitate eis ſemper faverit. Prius qvam Boërius Teſtamentum prælegendum curaret teſtibus in hoc adhibitis, multa de extemporali, & umbratili hac vita locutus eſt, multa de infelici, & heu, nimium periculoſa humani generis ſorte; multa de fortunarum & ſtudiorum ſuorum ratione, eaqve ſeorſum ab uxore, multa de animæ ſalute: & qvoniam ſua opinione ſibi videbatur præſentire diem fatalem imminere, ſubinde rogabat Chriſtum, ne morituro deeſſet. Ipſe memini, qvum iſthæc audirem Boërium loqventem, non potuiſſe me temperare à lachrymis, qvæ molliter ex oculis deſtillabant. Qvæ dicimus, veriſſima

B 3 eſſe

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

eſſe non ignorat *Carol. Acromontanus, Archiepiſcopus Burdegalenſis*, qvi tunc intererat: non negabit *Franciſcus Belverius*, Præſes graviſſimus: non inficiabitur *Salvatus à Pomiers*, Inqviſitionum Præſes, non mecum contendet aliter eſſe, *Augerius Lantanus*, dudum collega noſter, nunc apud Aulicos Regis Conſiliarius: ita rem habere affirmabit *Nicolaus à Sancto Simone*: aſſeverare poteſt conſtanter *Leonhard. Amelinus*: non reluctabitur *Raymund. Balavonius*: nam hi omnes rogati fuerant in fidem Teſtamenti: & ego qvoq; teſtium numero adjunctus fui. Multa legata Boerius adſcripſit Teſtamento, qvibus elocarentur puellæ. Monialibus, qvæ titulo Annunciationis ſacræ Virginis cenſentur, reliqvit non contemnendum legatum: juſſit peragi ſacrum qvotidie ſua cauſa poſt fatum. Mulieribus qvæ à pœnitentia ſacro qvidem cognomine appellantur, legatum non omnino tenue præſtari voluit: libros ſuos omnes, ſimul & Senatus Burdegalenſis Placita, qvæ diutiſſime elucubrarat, legavit amplissimo patrum Ordini, in perpetuum Curiæ Burdegalenſis uſum: poſtulavit autem ut in aptum aliqvem locum ſacri palatii reponerentur libri, ne forte à cimicibus, tineis & blattis roderentur. Senatus lubentiſſime agnovit legatum, tantum abeſt ut repudiaverit. Mox conſtitutus eſt locus ad bibliothecam apparandam, qvæ hodie eſt inſtructiſſima, honeſtiſſima ſupellectili librorum, qvi ad cognitionem Juris pertinent. Senatus Placita miſſa ſunt Lugdunum, ut typis excuderentur, in qvam rem multum operæ col-

locavit

locavit qvantum audio, *Gabriel ab Ales*, collega noſter. Senatus noſtri Placita licebit ante multos dies deoſculari, admirari & ſuſpicere. Conſcripto Teſtamento vixit Boerius fatorum benignitate annum, qvo exacto decubuit ætate gravis: Nam ſeptuageſimum annum attigerat, aut, ut alii ſentiunt exceſſerat. Efflavit animam Boerius, IV. Idus Junias, Anno M. D. XXXIX. digniſſimus certè, qvi nunqvam conſenuiſſet, qvi nunqvam reliqviſſet terras, qvi Rempublicam noſtram Aqvitanam adminiſtraſſet perpetuo. Non tam ſibi ille occidit, qvam Reipubl. Aqvitanæ: ereptus eſt nobis vir, in qvo omnia, qvæ ſingulatim in cæteris habentur, in uno liceat ſumma admiratione videre collecta. Non illibenter proſeqverer Boerium noſtrum gemitu & lamentis, niſi ſcirem ea lege homines naſci, ut qvando viſum fuerit DEO Optim. Maxim. è tenebris humanæ infelicitatis evolent in lucem. Non me clam eſt in deterius prolabi Reipublicæ noſtræ Aqvitanicæ dignitatem, qvæ eſt temporum injuria; labefactatur Reſpubl. doctorum hominum: deſiderantur in Senatu feliciſſima qvorundam ingenia, qvæ nobis excidere: deſiderantur, *Joan. Dibarrola*, familiare & certum Legum civilium & Sanctionum Pontificiarum domicilium: fatorum invidia diebus ſuperioribus ſuſtulit nobis *Briandum Valeam*. rarum Senatus noſtri ornamentum, qvi literis politioribus ſummam utriusqꝫ Juris cognitionem adjunxerat, qvi tanta erat ingenii dexteritate juxta ac memoriæ tenacitate, ut omnia haberet in para-

to: qvi valebat judicio, id qvod etiam in conſummatæ eruditionis viris interdum ſolet deſiderari: qvi erat uſus forenſis peritiſſimus. Magis eſt muſſanda ætatis noſtræ calamitas, qvam exprimenda. *Si res familiaris ex ſententia animi non ſucceſſerit, nemo non ſolet moleſtiſſime ferre, in aperta Reipubl. jactura cæcutire atq; ſubdormire placet.* Faxint ſuperi, ut pro tenebris, id eſt, imperitis, pro tenuibus, id eſt, in expertis, aliqvando recipiamus viros jurisperitiſſimos, & in foro exercitatiſſimos. Ingenue dicam qvod ſentio, niſi me plane confirmarent docti aliqvot, deſperarem de ſalute Reipublicæ ne ſcilicet conſiſteret incolumis. Deſideramus è noſtris doctos aliqvot, qvos maximè interſit Reipubl. extare, horum tamen deſiderium leniunt multi in Senatu noſtro, qvos ego lumina Reipubl. noſtræ appellare ſoleo, qvorum nomina non inſcius prætereo, ne qvid mihi conflem invidiæ: agnoſco omnes doctos eſſe, ſed ſummum qviddam eſt primas in ampliſſimo ordine tenere. Hæc habui, *Lector candide*, qvæ de Boerii vita ac moribus ſcribenda duxi, multo plura ſcripturus, ſi per otium & forenſes noſtras occupationes licuiſſet. Hanc autem operam non gravate ſuſcepi, qvod ſciam, me tam multis nominibus obæratum fuisſe Boerio, ut non poſſim ulla ex parte ſolvendo eſſe, etiamſi me totum qvantus ſum pignori oppoſuero: aut capitis auctionem fecero: id certè auſim de me affirmare, non ullum libentius ſuſcepturum fuiſſe hunc laborem. Reliqvum eſt, ut qvando Boerius optimi & doctiſſimi hominis

minis exemplar propoſuit, enitamur aliqva ex parte eum imitari, qvando referre difficillimum ſit. Fruamur vigiliis Boërii, fruantur illius manes perpetua tranqvillitate, ſervet terra corpuſculum piæ mentis hoſpitium, ſruatur cœlo anima, vireat fama Boërii, huic vitam in cœlis dent numina juſta perennem. Gratulemur Boërium Montipeſſulano dulciſſimæ patriæ, gratulemur Biturigibus, gratulemur Senatui Burdegalenſi, gratulemur univerſæ Gallorum Reipubl. hominem doctum, pium, &, ut tandem finiam, virum omnibus numeris abſolutiſſimum.

Gvid. Pancirolus de Claris Legum Interpretibus lib. 2. cap. 153.

NIcolaus Boërii Filius à Montè Peſſulano Galliæ Narbonenſis Caſtro, in Patria Juri Civili & Pontificio ſtuduit ſub præceptoribus *Vives & Ancharano Ray*, qvi vulgo *le petit Pape* vocabatur, & ab iisdem in utroq; Jure gradum Baccalariatus accepit; Inde ob peſtem recedere coactus Biturigibus Juris Licentiatus eſt effectus. Ubi advocati officio functus eſt, mox magni conſilii Regis Ludovici, & Burdegalenſis ordinarius conſiliarius & poſtremo Senatus præſes fuit, ubi cum *Bertrando à Caſaignes Domino ſtante fortis* ibidem Senatore & jurium Profeſſore, nonnullos qvi in Civitate *Agenenſi* Anno M. D. XIII. ſeditionem moverant, punivit.

SCRIPTA BOERII.

Conſvetudines Biturigum cum comment. Boërii, edit. *Francof. 1575. 1598. & 1611. in fol.*

Dyni Muxellani Commentarius in Reg. Jur. pontif. cum Boërii, Car. Molinæi, Franc. Cornelli & Gabriel. Sarninæ adnotationibus edit. *Coloniæ 1578. 8.* inſcripſit Boërius hos ſuos labores *Gvil. de Cameraco* Bituricenſ. Archi-Epiſc. & Aqvitaniæ Primati, cujus ex nepte filiam duxerat uxorem, de qvâ p. 12.

Tractat. ejusdem de Ordine & Præcedentia Graduum utriusqve fori extat *in Tract. Tractatt. edit. Venet. 1584. Tom. XVI.* cujus tres Indices edidit *Woldenbergius JC. Roſtochi 1665. in 16.* & impreſſ. denuo *Jenæ 1676. 12.*

De Cuſtodia Clavium Portarum Civitatum, in *Tract. Tractatt. d. edit. Tom. XVI.* & cum ejusdem Deciſionibus *Lugd. 1566. 1579. & 1593. in fol.*

De Seditioſis in *Tract. Tractatt. d. edit. Tom. XI.* & cum *Deciſion. d. l.*

De Auctoritate Legati à latere in *Tr. Tractatt. d. edit. Tom. XIII.*

De Eremitarum Statu & Vita in *Tr. Trr. d. edit. Tom. XIII. & Lugd. 1593. & 1566.*

Additiones ad *Joh. Montani ſ. de Montaigne.* Tr. de Parlamentorum Galliæ & Concilii authoritate, *Pariſ. 1512. 8.* & *Lugdun. cum Deciſionibus 1566. 1579. & 1593. fol.*

Addi-

Additiones ad *Gvil. Mandagotum*, Archidiaconum Nemauſenſem & poſt Ebredunenſem Archiepiſcopum, ac demum Cardinalem, de Electionibus novorum Prælatorum edit. per *Matth. Boyſſ. J. L.* cum *Frederici de Senis*, Tract. de permutatione beneficiorum, *Colon. 1574. in 8.*

Annotationes ad LL. Longobardorum *Venet. Anno 1537. in 8.*

Tract. de Officio & Poteſtate Georgii de Ambaſio tit. S. Sixti Presb. Cardin. *ibid.* Bibliothec. Oxon.

Repetitio in L. Conſentaneum C. qvomodo & qvando Judex. *Tom. VIII. Repp. Lugd. 1553.*

Conſilia, *Genev. 1554.* & *Francof. 1574. fol.*

Deciſiones Burdegalenſes cum ejusdem Conſiliis, it. Tract. de Seditioſis, de Cuſtodia Clav. Portar. Civitat. Additiones ad Joh. Montan. de Authoritate Parlamentorum Galliæ, *Lugd. 1566. fol. & ibid. 1579.* cum *Ægidij Magiſtri* Deciſion. *1593. fol.* ſeparatim Deciſiones prodiere *Francof. 1574. 1599. & 1665.* it. *Genev. 1620. in fol.*

GU-

GULIELMI BUDÆI, Pariſienſis, Viri Clariſſ. VITA,

per *Ludovicum Regium*
ad
Gulielmum Pojetum, Magnum Franciæ Cancellarium.

Ampliſſimo Viro atqve Illuſtriſſimo GULIELMO POIETO, Magno Franciæ Cancellario, *Ludovicus Regius*, *S. D.*

PHilippus Coſſæus Conſtantienſis Antiſtes, cujus juſſu Gulielmi Budæi vitam explicandam ſuſcepi, author mihi fuit, ut hunc meum laborem nomini tuo conſecrarem: exiſtimans, qvoniam Budæum pauló antè vita fruentem unicè dilexiſti, qvicqvid de eo mortuo ſcriberetur, tibi fore gratiſſimum. Ego verò, tametſi videbatur id alienum inſtitutis meis, & in primis arduum ſtatuebam, tantam rem; tam expectatam & diligentia conſeqvi, & memoria complecti, & oratione exponere: tamen viro clariſſimo atqve doctiſſimo & juſta imperanti, & præclara cupienti non parêre nefas eſſe putavi, eoq; magis, non aliunde

po-

poteram honeſtius primam ineuntis adoleſcentiæ commendationem ducere. Itaqve non auſus Patroni mei aut authoritatem aspernari, aut voluntatem negligere, recuſandi pudore ſcribendi onus ſuſcepi. Qvod autem erat optandum maximè, ut mihi juris ſtudioſo daretur aditus ad te ſum̃um Juris Antiſtitem, Jurisconſultorumq; Principem, & qvod unum ad rationes meas maximè pertinebat, id non fortuitò, ſed propè divinitus datum atqve oblatum videtur. Qvamobrem qvoniam propter obſcuritatem in hominum ignoratione adhuc jacui, nixus præſtantiſſimi Viri authoritate, ad tuam Amplitudinem confugio: inde aut præſidia adverſus invidiam, aut laudi, ſi qva fortè naſcatur, adjumenta qvæſiturus. Nemo enim te uno dignior occurrebat: qvem in maximis graviſſimisqve cauſis Reipubl. noſtræ cognitum, in primisqve ſpectatum Franciſcus Rex Regum, potentiſſimus & ſapientiſſimus per omnes honorum gradus ad ſummum extulit Magiſtratum. Qvem ita geris, ut diligentiam admirentur omnes, virtutem agnoſcant: Sitqve intellectu difficile, utrum is Magiſtratus ornet te magis, an ornetur à te: Nec verò in minima tua laude ponendum eſt, qvod ut ſemel tanto honore auctus es, tecum habuiſti Budæum ſemper, captus ejus & virtute & doctrina: hunc nusqvam à te dimittere, tecum qvocunqve proficiſcereris deducere voluiſti, qvi cum remotus ab oculis populi in ſtudiis cognoſcendi ſemper aliqvid aut diſcendi, qvantum Reipublicæ ſuperfuerat temporis, liben-

bentiſſimè atq; multò verius cupidiſſimè contereres. Qvare interim extimeſco, ne refricem hiſce meis literis deſiderium, ac dolorem tuum: qvem ex interitu illius longè acerbiſſimum accepiſſe te ſciunt omnes. Qvid enim non doleas ereptum tibi hominem magno ingenio? admirabili doctrina? ſingulari prudentia? & tecum omnium conſiliorum ſocietate conjunctiſſimum? Qvæ ſi unà cum illo occidiſſent, immoderatius doctiſſimi viri deſiderium ferendum eſſet. Sed nec illa occiderunt, alenturqve æternitate, & augebuntur totius poſteritatis memoria. Doctrinam ejus Viri coluiſti, qvæ vivit, ſemperqve vivet in omnium gentium mentibus ac ſermonibus: multo notior, atq; illuſtrior poſteris qvam præſentibus futura. Accipies igitur hunc librum exiguum qvidem & tenuem, ſicuti naſcentia omnia ſunt & incipientia, nec tam re & maturitate, qvalia ſolent eſſe, adoleſcentiumq; ſpe fortaſſis & exſpectatione commendandum, qvem tamen ſpero tibi fore jucundum, tum Budæi ipſius cauſa, cujus honori deſtinatus eſt, tum Conſtantienſis Epiſcopi tuæ amplitudinis obſervantiſſimi nomine, cujus cum eſſem mancipio & nexu proprius, tuum tamen eſſe voluit uſu & fructu,

Vale.

Præfatio.

SI qvis converſiones rerum humanarum conſideret, & vetera animo repetat, comperiet non omnibus ætatibus, ſed aureis (ut ita dicam)

cam) qvibusdam ſæculis egregios homines extitiſſe, in qvibus vires ſuas natura potiſſimum ſit experta. Non enim Demoſthenem & Ciceronem præſtantiſſimos Oratores, nec Platonem & Ariſtotelem principes ingenii & doctrinæ, nec Homerum & Virgilium clariſſimos poëtas, nec Hippocratem & Galenum Medicorum lumina temerè aut fortuitò ſatos & creatos fuiſſe credendum eſt. Sed profectò fuit qvædam vis qvæ generi conſuleret humano, illosqꝫ gigneret & aleret: ut artes ad benè beateqve vivendum neceſſarias aut invenirent ipſi, aut inventas perpolirent, abſolverent, atqve ad ſummum perducerent. Ac noſtra qvidem ætate, qva omnes bonæ artes ſeſe rurſus erigere cœperunt, natura ex ſuperiorum temporum caligine recreata, multos homines claros & magnos in omni virtute, omni diſciplinarum genere protulit: inter qvos admirabile eſt, qvantum Budæus unus excellat, ſive utriusqve lingvæ cognitionem, ſive magnarum artium & reconditarum rerum ſcientiam, ſive vitæ integritatem, ſive præclara ingenii monumenta, ſpectemus. Itaqve ſuſcepi more Majorum laudabili illo qvidem, ſed multis ſæculis intermiſſo, vitam tanti viri explicandam. Nam fuit olim uſitatum, ſtatuere claris hominibus ex marmore, aut ex ære ſtatuas, teſtes diu futuras magnorum in Rempubl. meritorum: & ſimul eorum dicta factaq; poſteris prodere, ut cum has imagines intuerentur, animum & mentem ipſa præſtantium hominum cogitatione, confirmarent, certarent cum illis probi-

tate

tate & induſtria: neqve priùs conqvieſcerent, qvam virtute famam illorum ac gloriam adæqvaviſſent. Noſtra ætas neſcio qvo pacto virtutem invidia potius, qvam imitatione proſeqvitur & honeſtos labores contumelia libentius, qvam ſplendore decorat: ac ſpretis his qvorum aut ſcripta aut facta proximè ad antiqvorum gloriam perveniunt, veterum laudes cupidius audit. Perinde qvaſi omnis flos ingeniorum ſiti veteris ubertatis exaruerit, aut antiqvis ſolis aditus ad virtutem patuerit, nobis vero ſit interclufus. Minuenda nimirum eſt hæc opinio tanqvam inimica virtuti, vel potius ex animis hominum evellenda: qvam ſit ingrati, credere naturam omnium parentem cuncta ſua munera olim effudiſſe, ut in poſterum ſterilis effœtaqve maneret? Qvod ſi ad hujusce noſtri ſœculi fœlicitatem animum convertere velimus, ſine dubio comperiemus noſtros homines antiqvis ingenio non inferiores, multos doctrina pares, ſtudio autem & induſtria longè ſuperiores: nec minoris æſtimandos, niſi cœcitate qvadam animi eorum laudi & gloriæ invidere, qvam favere mallemus. Qvamobrem reſipiſcamus aliqvando, grati ſimus in æqvalium virtute decoranda: ſimus diligentes in illis celebrandis, qvibus nulla laus tribui non debita poteſt, tametſi Budæus pro ſe ſatis habetur illuſtris, nulliusq; prædicatione eget qvo celebrior ſit & commendatior. Eſt ille qvidem præclaris ingenii monumentis ad omnem memoriam commendatus. Tamen è dignitate patriæ, ex uſu omnium qvi literis dant ope-

operam, fore putavi, ſi ejus imaginem non ſolum ad intuendum, verum etiam ad imitandum qvoqvomodo exprimerem. Qvemadmodum enim qvi vi tempeſtatis à recto curſu longius aberrarunt, in noctem conjecti, ſi ex continente locisqve ſuperioribus, unde eſt propinqvus aſpectus in mare, lumen conſpexerint, facilè naufragium effugiunt, tutumqve receptum inveniunt: Eodem modo, qvi ſeſe ſcientiæ cognitionisq; ſtudiis dederunt, ſi varietate rerum magnitudineqve tanqvam fluctibus oppreſſi, animum contrahant aut demittant, ſplendore præſtantium hominum & exemplo, velut gubernaculo, eriguntur ac reſiſtunt, atq; ex procellis difficultatum, ex æſtibus curarum, per anguſtias, per vada, per ſaxa & cautes in portum doctrinæ velis paſſis pervehuntur. Itaqve cum omnibus exploratum erit, qvæ ſubſidia Budæus habuerit ad tantam eruditionem, qvibus initiis ac fundamentis tantæ ſummis in rebus laudes excitatæ fuerint: qvam contrà impedimenta obſtiterint, & qva induſtria ſuperarit, ut jam planè grandis & ſine præceptore literas didicerit, qvam multa in vita occupatiſſima legerit, tractarit, ſcripſerit, ex his fructum illum vel maximum percipient in rectam diſciplinæ viam ingreſſi: qvod intelligent, qvi majorem diſcendi commoditatem habent, minimè illud ipſum, qvod eſt ſummum, deſperandum eſſe, modo qvod efficere, aut qvò progredi poſſint experiantur, & adhibeant ad conſiderandas res honeſtas, cognitioneqve dignas & tempus & diligen-

 tiam.

tiam. Ad hæc cum genus vitæ, naturam,mores, gravitatem, conſtantiam, præſtantiam, atqve prudentiam intuebuntur, id qvoqꝫ intelligent, qvod præcipue his temporibus ſalubre & frugiferum exiſtimo, nempe *ex literis non oſtentationem ſcientiæ, ſed integritatem morum multò magis eſſe qværendam.* Nam videre licet qvosdam ex his, qvi literas profitentur, tanta eſſe levitate & jactatione, ut his fuerit non didiciſſe melius: alios gloriæ cupidos, temerè & inconſultò qvodvis ſcribere: maledicendi avidos nonnullos, alienæ famæ paſſim obtrectare: multos, omnis generis flagitiorum ſervos, ut literarum dignitatem mirabiliter comminuant, vel dedecorent potius. Nec verò me fugit qvanti ſit negocii vitam tanti viri totam explicare, & eam non modo in animis, ſed etiam in oculis conſpectuqve omnium exponere. Qvod ſi minus ea bene dicendo conſeqvar (qvis enim id ullo modo poſſet?) qvæ Budæus bene agendo conſecutus eſt, etſi neqvaqvam parem illius virtuti facultatem orationis afferam; at pro noſtro ſtudio meritam gratiam debitamqꝫ retuliſſe, nullam apud æqvos rerum æſtimatores reprehenſionem habebit. Erit interea ſatis id qvidem nobis contendiſſe, non modò uti doctum, qvod orbis terræ judicio comprobatum eſt: ſed ſummum etiam ac ſingularem virum fuiſſe Budæum, & cùm prudentia, tum omni virtute excellentem per nos poſteritas cognoſcat. Sed jam ad id qvod nobis inſtitutum eſt, veniamus.

Gul.

GUlielmus Budæus Lutetiæ Pariſiorum nobiliſſima & antiqviſſima ſtirpe ortus, majores habuit ampliſſimis honoribus functos: qvi multis in rebus principibus noſtris magno uſui, & Reipubl. ornamento fuerunt. Patre uſus eſt copioſo inprimis, &, ut tum erant tempora, â literis non abhorrente. Puer admodum ab eo præceptoribus eſt traditus, ut literis inſtitueretur. Perſonabant adhuc omnes Scholæ vocibus imperitorum hominum & barbarorum, nec dum politioris doctrinæ ſplendor Gallis illuxerat. Qvapropter cum vix primoribus labris latinos ſcriptores attigiſſet, qvod fuit in more majorum inſtitutoqꝫ poſitum, *Aureliam* celebrem urbem, ut ibi jus civile diſceret, eſt miſſus. Qvo in gymnaſio triennium verſatus, operam penè omnem perdidit. Neqve enim ignarus latinæ lingvæ, & ab aliis diſciplinis imparatus, artem illam reconditam & multiplicem ſubtilemqve cui ſeſe dediderat, cognitione & ſcientia poterat comprehendere. Domum revocatus, cum aliis qvibus adoleſcentia capitur voluptatibus, tum venationi atqꝫ aucupio præcipue indulſit. Qvæ tamen eum non diu occupatum impeditumqve tenuerunt. Nam paulatim deferveſcentibus ejus ætatis cupiditatibus, illisqve deliciis maturè defloreſcentibus, omnium opinione celerius immutatus, tanto demum literarum amore exarſit, ut negociis omnibus omiſſis, totum ſe in cognitione & ſcientia collocaret. Itaqve omittere omnes voluptates, relinqvere ſtudia delectationis, ludos, jocos, convivia, ſermones etiam

omnium penè familiarium deſerere: non cibi, non ſomni, non corporis rationem habere: arbitrari omne tempus deperire, qvod in literis non collocaretur. Ad qvæ facienda nullo exemplo poterat excitari. Neqve enim facile qvisqvam reperiebatur id temporis, qvem ſibi ad imitandum proponeret, aut cujus gloria incenderetur. Verum erat inſita qvædam diſcendi in ejus animo cupiditas, qvæ noctes & dies illum concitabat, atq; admonebat *nihil eſſe in vita magnoperè expetendum præter ſapientiam, atqve ſcientiam. In ea perſeqvenda omnes cruciatus corporis parvi eſſe ducendos, eſſe hanc unam, qvæ brevitatem vitæ, immortalitatis ſpe, poſteritatis memoria conſolaretur. Hanc neq; eripi nec adimi poſſe, neq; naufragio neq; incendio amitti: cætera omnia caduca & incerta in fortuna temeritate poſita, parva interdum offenſione, veluti grandine totius anni fruges auferri.* Qvæ ſecum perſæpe reputans, cuncta ſciendi cupiditate poſteriora tandem duxit. Primus certè Gallorum rudi adhuc ſæculo, ſine præceptore ac duce, nullo ſocio aut conſorte glorioſi laboris, nullo æmulo atq; imitatore ſtudiorum, in optimarum artium curriculum prodiit. Cœterum cum is non poſſet per ætatem optimos qvosq; authores eligere: nec ſciret â qvibus potiſſimum auſpicandum eſſet, in conſtituendo ſtudio plurimum peccavit. Deterrimum enim qvemqve librum ſumens in manus, interpretes aliqvanto intentius qvam authores ipſos legebat. Ex qvorum illiteratis annotationibus, nihil præter inconditam rerum temerè con-

congeſtarum ſylvam poterat comparare. Qvo errore intellecto, etſi graviter ferebat ſe veſtibulo in ipſo adituqve impegiſſe, non tamen animum deſpondit: ſed ſenſim vitia in qvæ dilapſus erat, qvæqve per imprudentiam hauſerat, eluit, & magna ſuſtulit difficultate. Hanc verò fecit inſtituti mutationem, ut optimum qvemq; legeret ſine interpretibus, & Ciceronem inprimis ad verbum diſceret. Sæpius enim lectionem â capite repetendo, hoc boni conſeqvebatur, ut prima cum mediis, media cum extremis conferendo, facilè totius orationis curſum cerneret, ipſumqve authorem ſuæ ſententiæ qvaſi interpretem haberet: res etiam reconditas, qvæ plerumqve in ſcriptoribus occurrunt, intelligeret eadem exercitatione & diligentia. Itaqve paucis qvidem annis, ſed plurimo certe ſtudio Romanis artibus & literis ita profecit, idqꝫ intra domeſticos parietes, ut jam ſive ad oratores, ſive ad poëtas, ſive ad hiſtoricos ſe converteret, facilem & expeditam eorum intelligentiam haberet. Cupiebat magnopere Græcas qvoqve literas diſcere: â qvibus omnis rerum optimarum atqve artium ubertas petenda eſt. Id fuit eò difficilius, qvod nulli ſuppetebant præceptores, â qvibus doceretur atqve erudiretur: tum qvòd Græcorum lingva nondum erat in Gallia cognita, qvodqve poſteaqvam cognita, non multum culta, paucis certè grata & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inviſa diu fuit. Sed incredibilis diſcendi ardor neqvaqvam reſtingvi potuit his difficultatibus. Venit eodem tempore

Lutetiam *Georgius Hermonymus*, qvi ſe Lacedæmonium nuncupabat, homo mediocris, & aut nulla aut humili doctrina præditus. Hic qvia ſolus in Gallia ea tempeſtate græcè ſcire videbatur, initio fuit noſtris hominibns ſummæ admirationi. Qvem Budæus nactus, magna mercede conductum ad ſe accerſivit, & anteqvam dimitteret, amplius qvingentis nummis aureis donavit. Adeo nulli nec ſumptui nec pecuniæ parcere in animum induxerat, dum id qvod cupiebat qvoqvo modo aſſeqveretur. Itaqve huic Græco cum aliqvot annis operam dediſſet, & eo prælegente audiviſſet Homerum authoresqve alios inſignes, nihilo doctior eſt factus. Neqve enim præceptor ille plura docere qvam ſciret, poterat: & Græcas literas eatenus noverat, qvoad convenit ſermoni literato cum vulgari: & niſi qvod legere optimè, & è more doctorum pronunciare videbatur, expers erat omnis eruditionis: & qvi pingendis literis Græcis victum qværere tantummodo noſſet. Non ita multo poſtea decedens ex Italia venit in Galliam *Janus Laſcaris*, vir cum genere & nobilitate præſtantiſſimus, tum Græcorum omnium hujus memoriæ facilè doctiſſimus. Qvi cognito Budæi ſtudio in Græcas literas, qvanqvam erga hominem mirificè afficiebatur, ejusqve cauſa omnia cupiebat, non multum tamen potuit juvare: qvum ferè ageret in comitatu regis, aut legationes longinqvas obiret, & Budæus in perennibus ſtudiis domi ſe contineret. Fecit tamen non invitus, qvod potuit vir humaniſſimus atqve

atqve facillimus, ut præſens Budæo aliqvid prælegeret: qvod vix in omni conſvetudine vicies contigit, & abſens libros ſuos qvos emendatos maxime, & lectisſimos hàbuit, ejus fidei mandaret. *(a)* Mathematicas diſciplinas ab *Jacobo Fabro* nobili Philoſopho didicit: ad qvas tantum ingenii & alacritatis initio attulit, ut evolare non excurrere videretur. Itaqve dum Faber multa proponit, Budæus omnia aſſeqvitur, eò res venit, ut prius ille docendo defatigaretur, etſi magnam mercedem accipiebat, qvàm hic diſcendo. Neminem præterea audivit, ſed partim felicitate ingenii, partim aſſiduitate & diligentia cætera qvæ ad optimarum artium, & utriusqve lingvæ cognitionem ſpectant, eſt conſecutus. Ab his autem initiis profectus, tantos in ſuis ſtudiis progreſſus fecit: ut noſtra ætate principem locum in literis tenuerit omnium confeſſione. Ipſe qvidem Laſcaris, etſi Græci in communicanda ſua cum exteris laude parciores ſunt, tamen admiratus elegantiam Attici ſermonis, qvam ſcribendo feliciter exprimebat, de eo dicere perſæpe ſolebat (ut ſcribit *Lazarus Bayſius* vir ampliſſimus atqve eruditiſſimus) qvod olim de Cicerone Apollonius dixit, nempe *doctrinam & eloqventiam, qvæ ſolæ Græcis erant relicta, ſic per Budæum hoc tempore in Galliam eſſe perlatas, ut olim*

(a) Budæus in epiſtola ad Cutbert. Tonſtallum, *Britannum, Regium oratorem, (cujus extant de arte ſupputandi* librr. IV. in 4. *Pariſ. 1529. & 1539. ap. Rob. Stephan.)* 1. libr. 5. T. I. O. p. 363.

per Ciceronem erepta langventi Græciæ, Romam advenerant. Accepi *Chriſtophorum Longolium*, dum Lutetiæ in utrisqve ſubſelliis Juriſconſultorum verſaretur, interea cupiiſſe græcas literas diſcere, & maximopere à Budæo petiviſſe, ut ſibi qvotidie aliqvid prælegeret. Exiſtimabat enim authoritatem viri præſertim tanta eruditione cumulatam, magnum ſibi ad eam rem calcar addituram: tanto certè uti præceptore inprimis honorificum ducebat. Budæum reſpondiſſe, negotiis familiaribusqve & forenſibus diſtrictum prælegendi ocium non habere: adjuturum tamen qvod poſſet, adhiberet alium magiſtrum vel mediocrem ſi inveniret, loca obſcuriora animadverteret, & notaret, qvum liceret, ſui copiam facturum. Poſteaqvam Longolius id obſtinatè ſibi vidit negari, omni ſpe impetrandi ademta, graviter commoveri cœpit, malè ſuſpicans Budæum hanc eruditionis partem, qva ſolus præſtabat, aliis invidere, ac propterea neminem velle in ſocietatem ejus gloriæ admittere: conſilium exinde iniiſſe cum *Lazaro Bayſio* Romam proficiſcendi ad diſcendum Græcas literas, ea præcipuè cauſa, ut Budæum ſuperaret, â qvo acceperat repulſam, illum â ſeipſo edoctum tantum proceſſiſſe in literis Græcis, & omni arte ingenua liberaliqve doctrina: ſibi facultatem, ſibi magiſtros, ſibi deniqve paratiora omnia ad diſcendum fore. Qvibus ex rebus in magnam victoriæ ſpem & propè exploratam venerat. Romam ergò profectus cum doctiſſimis adhibitis præceptoribus qvinqvennium in Græcis ſcripto-

ptoribus legendis perſeveraſſet, græcè epiſtolam ad Budæum miſit, jam tum ſeſe homini arbitratus exæqvatum. Cui Budæus tam concinnè & accuratè reſcripſit, (extat autem epiſtola) ut Longolium primum in admirationem ſummam adduceret, deinde etiam in deſperationem. Bayſius qvoq; ejus epiſtolæ elegantia ita obſtupuit, ut tum ingenuè fateretur, multum adhuc ſupereſſe qvò progrederentur: & Longolium identidem admoneret, vix illud perfici poſſe qvod tentarent. Qvocirca Longolius, qvanqvam eſſet magni vir animi, tamen deſperatione debilitatus, noluit amplius in eo laborare qvod ſe aſſeqvi poſſe diffideret. Verum ſe retulit ad Romanas literas, futurus haud dubiè, ſi diuturniorem lucis uſuram ſuperi conceſſiſſent, omnium non noſtræ modo ætatis, ſed eorum etiam, qvi poſt Ciceronem latinè locuti ſunt, in dicendi facultate princeps. Magna ergo Budæi laus, qvod à duobus excellentis ingenii juvenibus, hiſce ſtudiis ardentibus, ocio abundantibus, ejus æmulatione incenſis eaqve cauſa domo tam longinqva profectis, uberrimis præterea artibus ornatis, conſvetudine, ſententiis, voluntate conſociatiſſimis, omnibus vel naturæ præſidiis, vel fortunæ adjumentis ad diſcendum paratiſſimis, toto deniqve pectore ad laudem incumbentibus non potuerit anteverti. Hocqve in eo magis mirum: qvod jam ætate provectus literis ſtudere cœpit, qvod in tanta occupatione vitæ, tot impedimentis principio illatis curſum nihilominus potuit tenere. *Sed ita in humanis rebus à na-*

tura comparatum videtur, ut pulcherrimo cuiq; operi difficultas proponatur, & tardè creſcentia ſint diuturniora & perfectiora. Proinde ſicut animalia majora diutius viſceribus parentum continentur, & arbores proceriores tardius adoleſcunt. In arborum autem ipſarum baccis & frugibus terræ, qvæ lentius matureſcunt, hæ ſunt meliores & longius ſervantur: Sic præclara ingenia, qvæ ad frugem ſunt perventura, non continuò ſe proferunt: ſed qvantò uberiores fructus datura ſunt, tanto difficilioribus utuntur progreſſionibus, præcocia verò tanqvam floſculi celeriter emoriuntur, vel raro ſine offenſione ad excellentem ſtatum perveniunt. Qvapropter qvò ſerius ad literas ſe applicuerat, eò majore curſu tarditatem corrigendam ratus, brevi jacturam ſuperioris ætatis reſarcivit. Tantus erat in eo bonarum artium amor innatus, ut cæterarum rerum oblitus, qvidvis perpeteretur ipſa cognitione & ſcientia captus: curas, ſollicitudines, vigilias perferret, nec voluptatem reqvirens aliam, qvàm qvæ ex literis capitur, nec ullum fugiens laborem. Ita mentem ſuam in rebus cognoſcendis, qvæ ſunt ab antiqvis repertæ, aut inveſtigandis novis alebat cum oblectatione ſolertiæ: qvem unum ſvaviſſimum animi paſtum judicabat. Erat in eo inexhauſta aviditas legendi, nec ſatiari poterat. Qvemcunq; librum ſemel arripuiſſet, nulla nec obſcuritate terreri, nec novitatis illecebra adduci potuit, ut de manibus deponeret priusqvam perveniſſet ad metam. Forte evenit ut haberet ſermonem de ſuis

ſtudiis

ſtudiis apud *Franciſcum Regem* multis audientibus viris ampliſſimis, in qvibus aderat *Viſtus* Præſes concilii Pariſienſis, Budæo non ſolùm vicinitate, ſed etiam conſvetudine & benevolentia conjunctiſſimus: tum ſummæ ejus diligentiæ & teſtis locupletiſſimus, & laudator certiſſimus. Productolongius (ut fit) ſermone, cum alia aliis adderentur, qvæ obſtupeſcerent audientes, & Rex magnopere miraretur: hæc Viſtus ſubjunxit, Budæus è regione ædium mearum (ait) plus decem annis jam habitavit: tamen qvoad poſſum totius ejus ſpatii memoriam recordari, hunc nunqvam vidi, ne diebus qvidem feſtis in limine domus (ut aſſolet) ociantem, nunqvam horis pomeridianis circulantem, aut prætereuntes circumſpicientem, nullum deniqve tempus vacuum laboris ſibi dantem animadverti, aut unam dieculam remittentem relaxandi animi cauſa. Qvorum admiratione cum omnes in ſe convertiſſet, Rex â Budæo ſciſcitatus eſt, num ille vera prolocutus eſſet: verecundè agnovit omnia, & his alia majora qvotidie facere ſe dixit: qvæ ſi vulgò proferantur, vix habuerint fidem. *(b)* Atqve hæc qvanqvam difficillimum eſt

---

(b) Narrat hoc ipſe Budæus libr. 1. de Philologia in Oper. T. I. p. 35. *hac addita indefeſſi ſtudii ratione: Sed omnia majorem in modum facere, atq; etiam maximum mihi neceſſe erat, homini nec ingenio felici prædito, & qvi in adoleſcentiæ clauſula, non dico diſcipul9, ſed tantum tyrunculus hujus ſtudij*

eſt non dicam augere aut ornare oratione, ſed enumerare aut conſeqvi, tamen commemorabuntur qvomodocunq; , ne cujus ingenium admiramur, ejus ignoremus induſtriam. Itaqve diebus feſtis operatus ſacris, qvod reliqvum erat diei, non intempeſtivis conviviis, non aleæ, non pilæ (qvemadmodum magna pars hominum) ſed recolendis ſuis ſtudiis impertiebatur. *Nuptiarum etiam die, qvi eſt lætitiæ & hilaritati dicatus, minimum tres horas ſtuduiſſe commemorant*, ne parva qvidem momenta per incuriam ſolitus prætermittere. Qvod ſi gerendis rebus interdiu diſtineretur, nunqvam ſe ſomno dabat, qvin tantundem lucubratione nocturna rependeret, qvantum perierat diurni temporis literis deſtinati. Non uxoris amor qvam unicè diligebat, non liberorum blandimenta, non rei familiaris cura illum â literis ullo unqvam tempore abſtrahere, aut retardare potuerunt. Diem ita conſumebat: Manè excitatus è ſomno, literis ſe abdebat usq; ad tempus prandii: priusqvam diſcumberet, ſe exercebat modica ambulatione. Poſt cibum duæ propemodum horæ variis ſermonibus ducebantur: inde ad easdem vices redibat, nihil, â cœna qvam ſerò admodum faciebat, ſolitus legere, aut ſcribere. Utebatur ſumma in victu continentia, cibi potusq; modum

---

dij eſſe cœpiſſem, & verò gentilis illius Ariſtippi, qvi Metrodictatus appellatus eſt: deniq; qvi à memetipſo omnia mutuarer, ſiqvidem nullus erat unde rogare poſſem.

dum naturali deſiderio, non voluptate finiens: neq; extructa menſa, neq; apparatis conviviis magnoperere delectabatur. Memoria tam felici fuit, ut ea qvæ ſemel in animo hæſerant, nullo temporis ſpatio longinqvitateve delerentur. Viſus eſt ſæpe, cum multos verſus recitaret non modò integris ſenſibus, ſed ſingulis etiam verbis eorum authorum, qvos in manibus viginti, aut triginta totos annos non habuerat. Porro autem fuit, ſicut dictum eſt, usq; eò diligens & induſtrius, ut qvicqvid in ſuis ſtudiis profecerit aſſiduitati penè ſoli deberi videatur. Itaq; nihil erat ulla in arte rerum omnium, qvod ipſe neſciret, omnium bonarum artium ſcriptores ac doctores cum Græcos, tum Latinos legerat & pervolutarat: nec ſolum has artes, qvibus ingenuæ ac liberales doctrinæ continentur, literarum cognitionem, & poëtarum, & antiqvitatis totius memoriam, atq; illa qvæ de naturis rerum, de hominum moribus, de rebus publicis diſputata ſunt, aſſecutus erat: ſed etiam jus civile perdidicerat, medicinam cognoverat, diſciplinam ſacram univerſam perceperat cum antiqviorem, tum novam, qvæ ſunt in hominum vita omnia qvæſita, audita, lecta habebat. Poſtremò nihil his temporibus ſciri diſcive potuit, qvod ille non cum inveſtigarit, tum etiam ſcierit. Qvanqvam is qvidem doctrinæ ſuæ diſſimulator magis qvàm oſtentator fuit. Nemo illo parcius loqvebatur, nemo minus aliis ſeſe venditabat, nihil unqvam fere niſi peteres, niſi etiam rogares, explicabat. Ineunte autem ætate amici videntes

tes illum ſic addictum ſtudiis humanitatis ac literarum, abjecta cura rei familiaris vel tuendæ, vel amplificandæ, qvisqꝫ pro ſua virili revocare nitebantur, modò ignominiam, modò inopiam, ſi in inſtituto perſiſteret, denunciantes. Eſſe id fato qvodam literarum comparatum: *ut qvo qvis ingenuas artes complectatur ſtudioſius, hoc fortunæ fluctibus jactetur acerbius.* Jus civile ſibi potius perdiſcendum proponeret, qvod â prima coluerat ætate: ex ejus artis cognitione fore, uti magnam gratiam colligeret, & ad honores ſummamqꝫ gloriam perveniret. Pater verò ubi reſcivit illam ſine intermiſſione effuſam contentionem, opinioneqꝫ omnium majorem animo cepit dolorem. Timebat enim filio jam ingenii laudibus efflorefcenti, ne tempeſtate aliqva abriperetur, eoqꝫ magis, qvòd in decurſu ſtudiorum & illo adoleſcentiæ flexu videbatur prudens & ſciens tanqvam ad exitium ruere voluntarium, cum tamen in eo magnam dignitatis ſuæ & familiæ ſpem dudum collocaſſet. Itaqve refrænare illum tanqvam vehementiore ad literas ſtudio concitatum, ſvadere, monere, aliis atqꝫ aliis occupationibus diſtinere, perſonarum etiam civilium, qvas olim geſſerat, unam imponere: qvaſi hoc invitamento honorum de ſententia deduci poſſet, & erigi ad majora. Sed neqve patris authoritas mentem convertere, nec còhortatio voluntatem commutare, nec honorum ſplendor alacritatem ſtudiorum potuit reprimere. Qvinimo qvanto pater acrius inſtabat, tanto ille magis & laborem & induſtriam

auge-

augebat. Hanc ergo pertinaciam, qvæ adeo efferbuerat, cum nec indulgentius monendo, nec ſeverius objurgando mitigare poſſet, nec ſaltem perficere, ut id qvod agebat, ageret temperatius, viſum eſt tandem patri cum filio ſeorſim ſic agere & loqvi: *Qvid tibi vis, aut qvid qværis? qvid hoc tempore omni noctes & dies in iſtarum diſciplinarum meditatione verſaris? an me vivo conficies te vigiliis & laboribus? idcircone te tanta cura educavi, ut te in exitium ultro præcipitares? in tua indole ſpem collocavi, ut ſenectuti meæ mœrorem & orbitatem afferres? Te enim intuens, qvi es mihi chariſſimus, non poſſum non miſereſcere tuæ ſortis, qvòd inſano literarum amore flagrans, nec modum ſtudio facias, nec finem labori, finxerit te natura ad humanitatem & doctrinam, ad eam te ſerius applicueris, an propterea feſtinandum tibi ita putabis, ut per incuriam corporis in morbum incidas? & per negligentiam rei familiaris, jacturam patrimonii feras? Qvanto ſatius eſſet Majores tuos reſpicere, & illorum veſtigia perſeqvi, aut ſaltem qvando ſententia ſtat ætatem in ſtudiis agere, in his moderatius verſari, inprimisq́ valetudini ſervire. Satis ſuperq́ ad diſcendum longa eſt vita, ſi ordinem ſerves & rationem & modum. Qvamobrem videas etiam atq́ etiam & conſideres, qvid agas, & qvo progrediare. Si te oratione mea non flectam, nihil cujusqvam proficiet apud te dehortatio. Nam neq́ auctoritate qvisqvam neq́ benevolentia apud te plus valere debet.* Erat eo robore animi ſeptus, ut illa eadem ſæpe & graviter audiendo vinci non potuerit: adduci verò ut perſeverantiæ finem faceret, multò minus: & qvod-

vis

vis potius periculum ſibi adeundum, qvàm â ſperata eruditionis gloria diſcedendum putaret. Adeo nihil qvicqvam tam aſperum, tamqve arduum occurrebat, qvod moraretur inceptum. Atqvi progrediente tempore uſu rerum & magno ſuo periculo, patris verbum nimis verum comperit: nec tam ab indignatione (ut fit) expreſſum, qvàm prædictum hominis & ætate & experientia plus ſcientis & providentis: qvippe qvi propter valetudinem qva uſus erat infirma, ab anno ætatis qvinqvageſimo usqve ad ſeptuageſimum, qvem tum agebat, medicinæ ſtudioſus experiensqve evaſerat, qvo certius præſagiebat qvæ ventura erant filio, niſi monitus præcaveret. *(c)* Poſtremò res eò rediit, dum literarum

(c) *Hanc Patris de hortationem à ſummo illo ſtudiorum ardore Budæus ipſe* libr. I. Philolog. p. 35. & ſeq. *ſeqventibus verbis memorat: Patrem cum indulgentem principio nactus eſſem & benigne ſuppeditantem, tametſi tres me fratres ætate anteirent, qvatuor ſubſeqverentur, erat enim, ut temporibus illis, ſatis ample prædiatus, & ſtipendiis munerum publicorum claſſice conſtitutas habebat facultates, poſt aliqvot annos ſenſim favere deſtitit meis ſtudiis. Namq; is ut me ſenſit cuncta juventutis ſtudia, omnia ludicra atq; ſeria, qvibus antea flagaveram, literarum ſtudio planè poſthabere conſtituiſſe; ferventisq; ab ætate & natura animi contentionem ad ſolam Philologiam contuliſſe, qvam ſine rivali perdite amare me tunc abſurdum vi-*

videbatur, fortuniſq; meis & fortunæ calamitoſum futurum. Igitur ſimul ut qvem impetum cepiſſem animadvertit, homo tum ſeptuagenario jam proximus, cuiq; ægra valetudine aſſidue ab anno qvinqvageſimo laborare contigiſſet, ob idq; medicinæ ſtudioſius experiensq; evaſiſſet, revocare me & retrahere inſtitit, tanqvam vehementiorem in modum incitatum, & jamjam præcipitaturum in exitium. Itaq; ſvadere, monere, diſtinere in diverſa me parte, imperatiſq; operis aliis ſuper alias avocare. Id vero ejus commentum non mihi minuere laborem & induſtriam, ſed geminare cœpit. Cum ego nihil mihi deperire temporis literis deſtinati ſinerem, qvin tantundem lucubratione & vigiliis exacte rependerem. Tandem autem qvum ipſe tum indulgenter, tum pro ſuo jure mecum agendo perficere non potuiſſet ut temperatius id qvod agebam, agerem, atq; ex aliorum more, mihi enim nunqvam ſic temperare potui, qvin ultra ſtadij ſulcum, ut eſt in proverbio Græcorum, jam tum aſſilire geſtirem, tum deniq; ille offenſiore jam animo fremere, indignari, non obſcuriſſime ferre deniq; me unum habere ſe deploratæ ſpei filium, in qvo tamen non qvamlibet olim ſpem collocaſſet ſubſidij familiaris & imaginum gentis: erat enim jam olim multis honoribus publiciſq; muneribus iiſdemq; perpetuis ornatus indulgentia Regum: qvos etiam avus meus geſſerat. Harum autem perſonarum civilium cum mihi unam, ut ſit venia Regis impetrata induiſſet: qvaſi eo autoramento, abduci à literarum ſtudio poſſem, & ad majoris ornamenti ſpem erigi: ſenſit

D ſe

vis potius periculum ſibi adeundum, qvàm â ſperata eruditionis gloria diſcedendum putaret. Adeo nihil qvicqvam tam aſperum, tamq́ve arduum occurrebat, qvod moraretur inceptum. Atqvi progrediente tempore uſu rerum & magno ſuo periculo, patris verbum nimis verum comperit: nec tam ab indignatione (ut fit) expreſſum, qvàm prædictum hominis & ætate & experientia plus ſcientis & providentis: qvippe qvi propter valetudinem qva uſus erat infirma, ab anno ætatis qvinqvageſimo usq́ve ad ſeptuageſimum, qvem tum agebat, medicinæ ſtudioſus experiensq́ve evaſerat, qvo certius præſagiebat qvæ ventura erant filio, niſi monitus præcaveret. *(c)* Poſtremò res eò rediit, dum literarum

---

(c) *Hanc Patris de hortationem à ſummo illo ſtudiorum ardore Budæus ipſe* libr. I. Philolog. p. 35. & ſeq. *ſeqventibus verbis memorat: Patrem cum indulgentem principio nactus eſſem & benigne ſuppeditantem, tametſi tres me fratres ætate anteirent, qvatuor ſubſeqverentur, erat enim, ut temporibus illis, ſatis ample prædiatus, & ſtipendiis munerum publicorum claſſice conſtitutas habebat facultates, poſt aliqvot annos ſenſim favere deſtitit meis ſtudiis. Namq́; is ut me ſenſit cuncta juventutis ſtudia, omnia ludicra atq́; ſeria, qvibus antea flagaveram, literarum ſtudio planè poſthabere conſtituiſſe; ferventisq́; ab ætate & natura animi contentionem ad ſolam Philologiam contuliſſe, qvam ſine rivali perdite amare me tunc abſurdum vi-*

videbatur, fortuniſq; meis & fortunæ calamitoſum futurum. Igitur ſimul ut qvem impetum cepiſſem animadvertit, homo tum ſeptuagenario jam proximus, cuiq; ægra valetudine aſſiduè ab anno qvinqvageſimo laborare contigiſſet, ob idq; medicinæ ſtudioſus experiensq; evaſiſſet, revocare me & retrahere inſtitit, tanqvam vehementiorem in modum incitatum, & jamjam præcipitaturum in exitium. Itaq; ſvadere, monere, diſtinere in diverſa me parte, imperatiſq; operis aliis ſuper alias avocare. Id vero ejus commentum non mihi minuere laborem & induſtriam, ſed geminare cœpit. Cum ego nihil mihi deperire temporis literis deſtinati ſinerem, qvin tantundem lucubratione & vigiliis exactè rependerem. Tandem autem qvum ipſe tum indulgenter, tum pro ſuo jure mecum agendo perficere non potuiſſet ut temperatius id qvod agebam, agerem, atq; ex aliorum more, mihi enim nunqvam ſic temperare potui, qvin ultra ſtadij ſulcum, ut eſt in proverbio Græcorum, jam tum aſſilire geſtirem, tum deniq; ille offenſiore jam animo fremere, indignari, non obſcuriſſime ferre deniq; me unum habere ſe deploratæ ſpei filium, in qvo tamen non qvamlibet olim ſpem collocaſſet ſubſidij familiaris & imaginum gentis: erat enim jam olim multis honoribus publiciſq; muneribus iiſdemq; perpetuis ornatus indulgentia Regum: qvos etiam avus meus geſſerat. Harum autem perſonarum civilium cum mihi unam, ut ſit venia Regis impetrata induiſſet: qvaſi eo autoramento, abduci à literarum ſtudio poſſem, & ad majoris ornamenti ſpem erigi: ſenſit

rarum magis ſtudioſus, qvàm lucis cupidus eſſe pergit, dum hoc ſublato bono vitam nihili putat, in gravem & diuturnum morbum eſt prolapſus, qvô annos plus viginti ita afflictatus eſt, ut omnis propè hilaritas è fronte, alacritas ex animo, feſtivitas in occurſu, urbanitas & comitas in convictu eximeretur, ingraveſcens qvoq; indies literarum amor infringeretur, ne veſtigium qvidem ejus nec ſimulachrum, ſed qvædam effigies ſpirantis mortui appareret. Morbus erat ejusmodi, ingens dolor cum tumore circum fauces fiebat, & jugulum tumultuosè appetens tantum terrorem interdum noctu injiciebat, ut poſtridiè mane miraretur ſe incolumem

ſe non hominem, ſed ſtatuam, ut dicitur, eo facto titillaſſe. Id igitur & ſupradicta cum inſenſius aliqvando, qvaſi in literarum amorem proloqveretur, non miſereſcere tamen eum ſortis meæ, ut fatalis non poterat, qvod diceret inſani me ſtudij fructum geminum non dubie laturum, patrimonij qvaliscunq; luculentam tabem, corporisq; perennem infirmitatem, alias non infeliciter conſtituti. Hoc ejus verbum ſero experimento cognovi, non tam irati parentis dictum, ab indignatione, ut fit, expreſſum, qvam hominis predictum ſagacis & providentis fuiſſe. Nam ut mittam facultates, ut in hâc ſorte mediocres, qvæ ſenſim illa tabe philtrorum delicuerunt alias res omnino me agente, ad valetudinem inſuper profligatam delapſus ſum per incuriam corporis, ac ſæpe jam conclamatam.

mem, ſpiritum recordatus interclusum,& ſubinde reſtitutum. Uxor edocta, advenientem morbum & creſcentem intelligens, virum variè verſando humerosq; feriendo levabat dolorem. Verum inde pallor multus in vultu, raritas pilorum in capite, macies & ſtupor in corpore, in omnibusq; artubus debilitas ſumma ſeqvebatur. Qvæ cum medicis ſtupentibus perſæpe narraret, fidem tanti mali facere non poterat, cujus ipſi exemplum non meminiſſent: idq; alternis propè menſibus recurrebat. Accedebat ad hæc qvotidiana capitis gravedo: qvæ illi commentanti aut legenti qvidpiam erat mirum in modum infeſta. Et qvoniam ex humoribus gravantibus caput hic morbus effici creditur: ſi exitum in capitis vertice haberent, per qvem evaporarent, magnam morbi allevationem medici pollicebantur. Qvare conſilium dederunt, ut candenti ferro ſineret cutem denſam, qvæ caput obtegit, perforari. Eſſe meatus in calva, per qvos ſurſum exirent vapores. Id factum eſt, ſicut præceperant, magno cum cruciatu. At nihil momenti habuit curatio tam anceps & difficilis. Qvippe ubi in cerebrum aſcenderant halitus ſpiſſi & graves, inſiſtebant, finemq; faciebant ſe altius efferendi: ſimul ibi concreſcentes, deinceps liqveſcebant, & defluentes ſuopte nutu in frontem, in tempora, in oculos ferebantur, ut ſæpenumero in media lectione obdormiſceret, & invitiſſimus ſomno conſopiretur. Verum nihil horum malorum; qvanqvam peracerba erant, eum labefactavit, ut erat animo invicto,

 & re-

& reluctante ſemper difficultatibus. Qvinimò qvod magis mirandum cenſeo, omnia ipſius ſcripta intra id tempus, qvo tam graviter periculoſeqve ægrotabat, fere inſtituta, orſa, & edita fuerunt. Primum ingenii ſpecimen dedit Græcis Authoribus in Romanam lingvam transferendis. Qvæ exercitatio plurimas & maximas commoditates continet, ingenium alit, judicium auget, facundiam locupletat optimis verbis. Qvo in genere ſunt ab eo explicati *Plutarchi libri de tranqvillitate animi, de fortuna Romanorum & Alexandri Magni, de placitis philoſophorum:* qvi tantum commendationis habuerunt, ut vix crederentur ab eo verſi, niſi poſtea aliis induſtriæ ingeniiqve documentis opinionem de ſe excitatam confirmaſſet, vel potius viciſſet. Deinde cum libros Digeſtorum diligentius ad ſuum ſtudium evolveret, & multis in locis partim mutilatos, partim mendoſos deprehenderet: tum verò qvod flagitioſius erat, verba plurima lecta & propria animadverteret in alienum uſum ignorantia temporum translata, hac indignitate permotus ſcripſit *Annotationes in Pandectas*, qvibus in poſterum libri illi emendatius & intelligentius legerentur. Primus qvidem noſtra ætate juris civilis fontes aperuit, unusqve tam excellentis ac ſingularis ſcientiæ in veterem dignitatem vindicandæ: qvæ hactenus fœdiſſima barbarie perculſa jacuerat & proſtrata, fundamenta jecit, & princeps tanti operis au-

thorqve

thorqve extitit. *(d)* Reliqvit aliud opus *de vocabulis forenſibus*, ad illuſtrandam qvoqve juris

(d) Cum primus ad Jus Civile elegantiam applicare cœperit Budæus, teſte doctiſſimo Tarraconenſium Archiepiſcopo Ant. Auguſtino in Præfat. ad libr. 2. Emendatt. *negari neutiqvam poteſt, qvod* Cœlius Secundus Curio, in Præfat. Budæi Operr. ad Fichardum *ſcribit, ejusdem annotationes ad Pandectas omni genere eruditionis politiſſimæ, non tinctas ſed refertiſſimas eſſe, antiqvitatis enim theſaurum ingentem, ac reconditarum rerum artiumq; cognitionem in ſe continent clariſſimam, qvippe in qvibus non pauca contra receptam in vulgus hominum opinionem, verba Budæi ſunt* in Præfat. ad librr. de Aſſe, *& multarum ætatum ſententia præjudicatam, in judicium deducit, nonnulla etiam fortaſſe ne inter doctos qvidem ſatis animadverſa. Videtur tamen laudato* Auguſtino c. l. *non magnos in jure progreſſus, cognoſcendæ utriusq; lingvæ antiqvitate impeditus, feciſſe. Proinde ita de ipſo* libr. 4. Emendatt. cap. 52. *judicat: Qvanta Gul. Budæus eruditione lingvarum antiqvitatisq; cognitione fuerit, doctiſſima illa monumenta reſtantur in perpetuam hominum memoriam æterna, ut exiſtimamus futura. Trium præſertim Voluminum labores nunqvam peribunt, qvæ de Aſſe, ponderibusq;, qvæ de lingva Græca, qvæq; de Jure Civili tam diligenter atq; docte diſſeruit, ut nihil ſupra dici poſſe videatur. Sed qvod ad jus qvidem civile attinet, obſtruxit ejus*

luminibus, altius ædificiis ab Alciato Præceptore noſtro ſublatis, magna diſcipulorum & librorum copia: ut ille, qvi inprimis habebatur peritus, vix aliqvo numero inter conſultos cenſeatur. In iſtis autem Annotationibus, ex ignorantia politioris literaturæ natos errores Accurſianoruu in interpretandis Legibus, præcipue notavit, eaq́; deliramenta erudite reprehendit, neq́; veretur ut ipſe loqvitur, Doctorum illud Idolum, atq́; Deorum iſtorum Jovem Accurſium carpere, atq; ita Minervam, ut ajunt Athenis violare, ſeu Accurſii authoritatem inter Juriſperitiſſimos obtrectare, conf. ejus Annot. ad L. 1. de J. & J. & ad tit. de Offic. P. P. edit. Colon. p. m. 204. *Prodiere autem dictæ Annotationes & qvidem priores dicatæ* Joh. Deganajo *Franciæ Cancellario Ao. 1508. duodeviginti annos ante qvam Poſteriores, qvæ Ao. 1526. demum inſcriptæ* Davidi Bureſio, *Regio apud Rothomagenſes conſiliario, lucem videre, qvas qvidem plane ob invidiam, qvam Priores à Legulejis experti erant, ſupprimere volebat, niſi hortatu ſvaſuqve amicorum animum mutaſſet, qvod cum optime ex laudata Epiſtola ad* Cutbert. Tonſtallum p. 363. *cognoſcatur, ejus verba huc adſcribere liceat: Hortaris me ut in locis juris explicandis emendandisq; erroribus, qvi invaluerunt ne elangveam, mihiq; ita gratulari videris, qvaſi laboris & conatus ratio mihi conſtiterit, in eorum hominum elevanda authoritate, qvos juris magis Accurſiani, qvam civilis & Romani conſultos fuiſſe apud Doctos convenit. Atqvi ut mihi ille labor nunqvam pœnitendus viſus eſt, cum ob alia multa, tum ob id præcipue*

pue, qvod ejus laboris fructus latiſſime patere, & ad plurimos ſtudioſorum pertinere dictitabatur, ita neſcio qvomodo pigere cœpit opus diu deſitum jam ac pene derelictum retractare, qvodq; tumultuoſis primordiis memini eſſe incboatum. In qvo ſane meam culpam & agnoſco & deprecor, ſi etiam nunc deprecari liceat, qvi flagranti tum animo moderari non potui, qvo minus Juriſprudentiæ cauſam velut in concilio Antiqvitatis peritiſſimorum agerem, cum eorum hominum convicio, qvi juris civilis majeſtatem imminuere lædereq; non verebantur: qvibus ut ipſis in crimen id verti à nonnullis videbam, ita neminem adhuc extitiſſe noveram, qvi ex formula legum poſtulatos, etiam perageret reos criminibus expoſitis, corona exaudiente, ac judicibus miſſis in conſilium. In eos dicendi primas partes occupavi, libentius ſane atq; alacrius, qvam nunc alteram actionem ſuſcipiam. Siqvis vero alius exiſtat, qvi has ſibi vices depoſcat, eſt alia jam mihi inſtituta commentatio, qvæ animi mei contentionem à lectione juris avocavit in diverſum, juvantq; me magis ea ſcribendi argumenta: qvæ non tam anguſtis finibus circumſcripta ſunt: neq; enim movere ſe libere, expatiariq; poteſt animus lectione longa ac multiplici, qvaſi farragine obeſus & laſciviens, niſi late patentem materiam veluti campum liberum & apertum ad excurſionem habeat. Neq; hoc non eſſe vitium interdum intelligo animi parum frugi, ſibiq; indulgentis imprudentius. Sed ſi ad normam ſeveritatis & frugalitatis adigere geſtientem ſtylum moderariq; ſeverius in animum induxerim, cum omnem animi alacrita-

juris civilis diſciplinam pertinens, impolitum qvidem illud & adhuc rude, qvalia erant qvæ annotabat, ordine ſtructuraqve perocium informaturus. Idcirco ſalva dignitate au-

---

tem abſtulero, & fortaſſe jejunum exuccumq; reddidero, tum etiam meo genio Minervæq; repugnavero: id qvod mihi in eam cauſam valere volo, qvam cum Eraſmo dudum in judicium deduxi. Verum enim vero, qvum hunc mihi laborem lucrifacere, animoq; obſeqvi hanc operam detrectanti, per eorum veluti creditorum flagitationem non liceat, qvi me de pollicitatione temeraria identidem appellant, ipſorumq; adeo juris ſtudioſorum, qvos jam ipſos mecum in gratiam rediiſſe demiror ac ſtupeo, injuriæq; mihi perſecutionem ultro etiam condonaſſe, qvam ipſi non ſolum atrocem, ſed etiam ſacrilegam eſſe putabant, ob ſugillatam à nobis Numinum ſuorum Majeſtatem, non id aut gratiæ, aut potentiæ meæ, ſed veritati potius tribuentes, qvam ſenſim & ipſi agnoſcere cœperunt. Tum igitur ab illis conſultatio mihi integra non ſit, cum tu ejuſce rei mihi autor ſis & adhortator, idq; graviſſimi qvidam viri non neſciant, qvi epiſtolam tuam qvaſi viſendum qvoddam mercimonium exoticumq; admirantur, facere, ut opinior, non potero, qvin ad aliqvot menſes in id piſtrinum rurſus me dedam, aliqvidq; priori editioni annotationum addam perfunctorie: niſi forte alium comperero antevertiſſe mihi, id qvod diu exoptavi.

authoris vix poſſe evulgari videtur. (*e*) Poſt cum & Plutarchi translationibus jam celebris,

---

(*e*) *Evulgatum tamen hoc ſcriptum* Pariſiis *octo poſt mortem Budæi annis Ao. 1548. & inter Opera ejus ab* Epiſcopio *edita T. III. legitur, cui qvidem non immerito principio ſcrupulum injiciebat an iis addendum eſſet, eò, qvod ab autore ad finem non fuiſſet perductum recognitumq́, attamen cũ illud πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων eſſe, & in eo à nullo antehac tradita, (qvomodo ſcil. omnes fere vulgares fori phraſes, qvibus Juriſconſulti hactenus uſi ſunt: & adhuc utuntur, proprie vereq́; Latine, & uti à Priſcis Jurisprudentiæ peritis enunciatæ ſunt, reddi variis modis posſint,) reperiri, adeoq́; ipſos JCtos Budæum lingvam ſuam ibi docere, cum* Cœlio Secundo *judicaret, Annotationibus ad Pandectas annectendum cenſuit. Elegans planeq́; conſentiens cum Regij noſtri, de his Forenſibus ap.* Franc. Polletum in Hiſtor. For. Roman. libr. 4. c. 6. in fin. *legitur judicium: Commentarium (vocabulorum ſcil. ad veterem Praxin forumq́; Romanorum accommodatorum) amplum confecerat Gvil. Budæus, vir ſine controverſia ita magnus, ut aleam judiciorum, cenſuramqve Ariſtarchorum nunqvam vivus ſubierit, neq́; à funere æternum ſubiturus ſit. Verum qvia qvaſi in adverſaria, qvæ annotaverat, conjecta erant, neq́; morte intercepto licuerit tumultuariam miſcellaneam in Codices digerere, maluerunt ÿ, ad qvos gradu proximo tan-*

bris, & annotationibus in Pandectas clariſſimus evaſiſſet, divinum opus *de Aſſe* inſtituit. (*f*) In

ta gloriæ redibat hæreditas, Inventario rem illam intercipere, qvam committere, ut candor, gloriæ Budæanæ, labe & macula negligentiæ inficeretur, ſi inter res hæreditarias repræſentaretur. Non enim extremam manum auctor admoverat, ſed rudem impolitumq́; lambendum aliqvando ſibi ſervabat, ut fœtus honeſtior ederetur, parenteq́; dignior. Sed fatorum maleficio tanto beneficio nobis carendum eſt, cum nemo qvisqvam ſit, qvi deſcriptis lineamentis ſuccedere auſus ſit, ut Appelleæ qvondam Veneri.

(*f*) *Qvanta eſt ejus operis, inqvit* Cœlius Secundus in d. Præfat. *doctrina, in omni humana Divinaq; ratione utilitas? qvis hoc argumentum alioqvin intricatum & difficile Budæo felicius tractavit? adde qvod in ejus operis bene longa per oratione in corruptos ſeculi mores tanta cum gravitate excurrit, ut non juris humani conſultum, ſed DEI ſummi Vatem maximos & infimos monentem, audire te putes. Ipſe hunc eſſe ſcopum ſuum ad* Eraſmum libr. 5. Epiſtolarr. p. 372. *ſcribit, ut patefactis Priſci ævi conditoriis, clauſtrisq; omnibus reſeratis, Ægyptiorum & Chaldæorum, longo intervallo promptas in publicumq́; prolatas, ac ære nobis æqvali æſtimatas, ab uno ſe collybiſta, multo ma-*

In qvo ægram ac prope comploratam rei literariæ partem ſuſcepit, atqve â nullo dum præ difficultate ſublevatam, animadverſione multa, ingenii ſingulari felicitate, induſtria mirabili, inſtauravit. Nam pondera & menſuras veterum, nomiſmatis Græci Latiniqve rationem & æſtimationem, tum numerandi modum & colligendi, res denſiſſimis obſcuritatis tenebris obductas, longis errorum anfractibus implicatas, corruptis exemplaribus propemodum comploratas, incuria temporum neglectas, & non modo à qvoqvam ſcriptorum noſtræ aut avorum memoriæ, ſed ne ab his qvidem qvi intra mille annos ac longe plures fortaſſe fuerunt, intellectas, omnibus veſtigiis indagavit, explicuit, illuſtravit, & reſtituit in priſtinum nitorem.

majores fuiſſe oſtenderet hominum opinione, & eas tamen qvamlibet magnas, nihil aliud eſſe, qvam titionarij cujusdam opulentiam: eosq; qvi hæc fortunæ munera hodie omni opere perſeqvuntur, de Aſini, qvod ajunt, umbra omnibus ungulis contendere. Qvo ab errore cum Philoſophia vindicare ſui ſtudioſos poſſit, veramq; homini gloriam immortalemq; parere, qvid ſit germana Philoſophia, qvoq; ad eam pacto aſpirare & evadere ſtudioſiſſimi literarum poſſent, explicare diſſerendo conetur. Scripſiſſe horum de Aſſe librorum plures Epitômen & inter eos Cutbert. Tonſtallum, Eſaiam Vinetum, Stanislaum Grepſium, Phil. Labbe *teſtatur in* Biblioth. Nummar. *P. 2.*

torem. (*g*) Priſcam qvoqve mundi opulentiam, atqve omnium gentium divitias in ærarium (ut ita dicam) civitatis Romanæ, jam planè tot ſeculis exhauſtum, intulit. Qvo nomine poſteritatem omnem immortali beneficio devinxit. Qvid enim erat in qvo ſtudioſis hoc tempore plus prodeſſet? Qvid erat qvod aut nationi Gallicæ honorificentius? aut exteris nationibus gratius? aut tuendæ dignitati literarum accommodatius? aut ad intelligendos authores totiusqve antiqvitatis interpretationem magis neceſſarium afferre poſſet? Librarum, ſeſtertiûm, talentorum, totiusqve rei numariæ, ponderum, menſurarum, numeri, modi, vocabula Græca juxta ac Romana propter vetuſtatem obſoleverant. *Hermolaus Politianus*, & alii complures viri ingenio & doctrina præſtantiſſimi, rem tantam infeliciter adorti, propter obſcuritatem tam honeſto conatu deſtiterant: unus ad extremum Budæus huic parti ægrotæ ac propè deſideratæ reperit medicinam. Qvamobrem qvis illum non jure miretur, ſummeqve in eo laudandum arbitretur, qvia qvo uno adhuc carebamus, qvod jacuerat ad hanc ætatem, nec habuerat lumen ullum, in eo illuſtrando & excitando omnes nervos ætatis induſtriæqve contenderit? nullo emolumento: niſi ut qvam plurimis prodeſſet invitatus. Sed opus tam elegans,

(*g*) *Idem pene encomium de his Budæi eruditisſimis libris vid. ap.* Matth. Hoſtum in Hiſtor. rei Nummar. lib. 1. cap. 1.

gans, tam perfectum, tam elaboratum effugere non potuit invidiam & obtrectationem. Inventiqve ſunt nonnulli, qvos non tam præſtantia ejus delectaret, qvam ſplendor offenderet, qvi qvod laudando debuerant comprobare, invidendo infringere maluerunt, qvæ eſt hujus ſæculi labes & macula. Sed ſiqvid malevolentiſſimis obtrectationibus detrahere conati ſunt, id majori illis fraudi fuit, qvàm Budæo. Editis enim lib. V. de Aſſe, & qvoqvo gentium dilapſis, tum longè lateqve diffuſa Budæi laude, inventus eſt in Italia *Leonardus Portius*, qvi ſe offerret in hujus ſocietatem gloriæ, imo verò laudem omnem ejus inventi depecularetur, ſuam eſſe totam & propriam contenderet. Qvod cum eſt ad Budæum allatum, graviter exarſit, qvòd nihil tam præter opinionem accidiſſet, qvàm ut depelleretur de ejus laudis poſſeſſione, qvam caducam & vacuam primus bona fide occupaſſet, & ſine cujusqvam injuria qvaſi uſucepiſſet. Igitur vehementiſſima animi, ingenii, virium, contentione jus ſuum defendit, atqve hoc ipſum palam teſtatus eſt, â nullo ſe unqvam homine duntaxat qvi viveret, his de rebus qvas tradidiſſet, qvicqvam didiciſſe vel fando vel legendo: tantumqve abeſſe ne qvid â Portio acceperit, ut omnia qvæ ſub nomine Portii ad eam prodierant, illa uno eodem continuato perpetuoqve furto eſſent ex ſuo Aſſe tranſlata. Ac æmulo illi ſempiternam notam ac ignominiam inuſſiſſet, niſi interceſſiſſent amici. Hæc enim contentio ne latius ſerperet, *Jani Laſcaris* authoritate perfectum

fectum eſt. Qvi cum utriqve amiciſſimus eſſet, haud æqvum putavit, inter honeſtiſſimos homines ſimultatem diutius ingraveſcere. Et cum apud Budæum plurimum gratia polleret, impetravit, qvanqvam ægrè, ut digreſſio in Portium, contumelioſa qvidem illa, ſed certe expresſa â juſta indignatione, qvam removendæ ſuſpitionis, ſuiqve purgandi cauſa Budæus libris de Aſſe inſeruerat, eximeretur inde. (*b*) Ac Budæo qvidem tantæ contentionis cauſam attulit *Baptiſta Egnatius Venetus*, omni liberali ingenuaqve doctrina apud Italos id temporis florens, qvi editis in Svetonium annotationibus tam

(*b*) *Qvam in rem videri poſſunt mutua literæ* Jani Laſcaris & Budæi, *ejusdem* Epiſtolarum lib. 5. p. 386. & 387. *ubi ſuis* Laſcaris *hos verſus ſubjicit:*

Editus ut pridem rediit celeberrimus Aſſis
Innocuus, demtis addita qvæ fuerant
Non mage qvo fieret clarus (nam clarus abunde
Rumorem falſum non tulit additio. [eſt)
Nunc qvando inventum ſibi vendicat alter & al-
Alteri & inventũ non negat alter idem. [ter,
Et potuiſſe ambos ex iisdem fontibus hauſto
Hortos rore ſuos irriguos facere,
Nil facit additio: contentio nulla relicta eſt,
Et facile ambitio ceſſit amicitiæ,
Theſaurum Herodes inventum protulit ultro
Marco, poſthabuit Marcus amicitiæ.
His ſimiles probitate viri feciſſe legentur
Umbram ſeſterti pluris amicitia?

tam præclari inventi laudem modò Budæo, modò Portio tribuens, de eadem fidelia duos parietes dealbaverat, & utriqve gratificari cupiens, ambos inter ſe commiſerat. (*i*) Cæterum ut de-

---

(*i*) *Hinc ita ad* Egnatium *ſcribit* Epiſtolarr. lib. 1. p. 259. *In eo ferme eram ut compilaſſe Leonardi Portij Vicentini commentarios crederer, qvos ſcriptos vel ab eo, vel ab alio qvoqvam fuiſſe, nedum editos, à nemine unqvam audire præterqvam à te potui. Eqvidem non dubito Leonard. Portium doctum & ingenioſum virum eſſe: cum eum tu dignum exiſtimaris, qvem teſtimonij tui autoritate ornares. Veruntamen ita mihi & in præteritum & in poſterum rationem conſtare laborum ſcriptorumq; meorum Divina benignitate detur: ut in nullius unqvam aut vivi, aut mortui commentarios vel annotationes incidi ne in ſermonem qvidem ex qvibus vel tantulum adjutus ſim ad ponderum menſurarumve, aut rei nummariæ explicationem: præter eos autores qvos nominatim laudavi ad meam ſententiam confirmandam.* Et poſtea: *Id demum deprecor ne libris qvinq; de Aſſe & partibus ejus editis, & qvoqvo gentium jam, ut audio dilapſis, altera etiam editione emendatioribus, ipſe ære non meo negociari per provincias, ſed mutuaticio videar. Nec enim ante hoc tempus verſuram facere ſolitus ſum, ut famam aucuparer, nomenq; inter copioſos & claſſicos dare poſſem, qvo minus nunc in animum inducerem ea trans Alpes mutuari, qvæ non modo in Patria, ſed etiam in Italia luce venditarem*

deferbuit ira, usqꝫ adeo pœnituit ejus criminationis, qva uſus erat in Portium, ut poſtea noluerit cujusqvam injuria magnitudinem animi ſui inflectere: qvod iracundia præceps in eum eſſet invectus, qvem poſtea cùm juris civilis diſciplina eruditiſſimum, tum morum probitate alioqvin integerrimum intellexiſſet. Inde exagitatus â multis & laceſſitus, ſemper qvievit: nec *Georgio Agricolæ* Germano, eam qvoqve laudem proxime delibanti, reſpondere voluit, ne in eandem qvam prius fraudem incideret: dictitans ſe qvod ſcripſiſſet, ſcripſiſſe animo juvandi rem literariam, omnem diligentiam adhibuiſſe, ut res obſcuræ per ſe illuſtrarentur: ſi qvid melius proferretur, ſe non gravate conceſſurum. Poſteritatem de eo & ſine amore & ſine cupiditate, & rurſus, ſine odio & ſine invidia, incorruptius judicaturam. Ex qvo ejus moderatio & æqvitas cognoſci poteſt, qvi nec ad inferendam injuriam ullo modo poſſet adduci, nec ad ferendam facilè impelli: magisqve probitatis commendationem qværeret, qvam famam ingenii aucuparetur. Qvi candor in doctis multis hodie deſideratur. Scripſit *Commentarios lingvæ*

tarem & ubiqꝫ terrarum. Cæterum notari meretur Leonh. Portii *libros duos de Seſtertio, ac Pecuniis ponderibusqꝫ veterum & Menſuris, cum Epiſtola* Egnatii *primum prodiiſſe in Italia, incerto loco & anno, & poſt* Baſileæ ap. Froben. in 4. *tandem &* Coloniæ Anno 1551. in 8. *cum* Johan. Aqvila *de poteſtate & utilitate Monetarum.*

gua Græca valde & illos probandos. Continent enim omnes propè divitias orationis Græcæ, & oſtendunt ſermonis latini cum Græco cognationem, opus immenſi ac propè infiniti laboris, & à nemine qvod ſciam prius tentatum, ubi arcana Græcorum myſteria enunciavit, & cuivis ediſcenda propoſuit, qvæ vix antea ſolertiſſimis aperiebantur. Genere dicendi uſus eſt amplo, copioſo, gravi, ornato, vehementi, grandi verbis, & omnibus partibus elaborato. Sunt in eo ſententiæ exqviſitæ reconditæqve, verba lecta & illuſtria, figuræ plurimæ, translationes crebræ, ambitus productiores, numerus gravis & plenus dignitatis, affectus concitati, acerbitas mira, maximè ubi corruptos mores hujus ætatis inſectatur, omnia qvæ ſuſcepit clariſſimis dicendi luminibus ornat, & facit ampliora, novata plurima venuſtè, priſca & vetera in uſum ſcite renovata. Atqve hæc qvanqvam ſcienter & eleganter faciebat, nimium tamen inqvirens in ſeſe, atqve ipſe ſeſe obſervans, dum in medio poſita nimium refugit, longinqva proſeqvitur, dum Græca profuſius admiſcet, dum metuit ne qvid in verbis & ſententiis aut tritum aut vulgare, aut commune colligat, dum uni gravitati ſtudet, nec ſuam copiam temperat, dum ſtylum ad humilitatem vulgi non vult deducere, dum ubiqve ſublimis & grandi loqvus cupit haberi, plerisqve viſus eſt neſcio, qvid tragicum & confragoſum perſonare. Itaq; ejus oratio nimia cura & religione compoſita, doctis & attentè legentibus eſt illuſtris, cæteros

non perinde delectat. In hoc genere extant ab eo ſcripti libri tres *de Tranſitu Helleniſmi ad Chriſtianiſmum*, (*k*) *de Contemptu rerum fortuitarum libri tres*, *de Philologia libr. duo*, Digreſſiones plurimæ in lib. de Aſſe & Annotat. *de Studio literarum commodè inſtituendo liber unus.* Qvæ ideo minus habentur in manibus, qvoniam perpauci retruſam illam atq; abditam dicendi formam figuramqve aſſeqvuntur. Sed enim ad hæc intendenti animum, res omnium difficillima viſa eſt, judicare de aliorum ſcriptis. Nam multiplices naturæ, variæ voluntates & judicia ſemper effecerunt diſtantia inter ſe genera dicendi. Alios delectant ea, qvæ non diſcedunt â communi more verborum, aliis ornata & elaborata

(*k*) *Qvibus nihil in eo genere gravius, auguſtius ve, in qvibus qvid aliud docet, qvam ab humana ſapientia, qvam ſibi potiſſimum veteres illi Græci vendicarunt, ad divinam & cæleſtem, qvam vetuſtiſſima DEI oracula, Chriſtiq; qvi DEI eſt ſapientia, veraq; & cæleſtis Minerva ſanctiſſima placita, transeundum, & aſcendendum? non qvidem ut illa abjiciatur tanqvam inutilis & indecora, ſed ut hujus adminiſtram & ancillam agnoſcat, utpote cujus munus ſit hæc inferiora illuſtrare & qvaſi Lucina in hac rerum humanarum nocte ignorantiaq; dominatum habere: cum hæc ætheria & ſublimior, qvaſi lucidiſſimus Apollo rerum divinarum æternarumq; afferat diem, qvibus in libris non philoſophus modo, ſed etiam Theologus fuit.* Cœlius in dict. Præfat.

borata ſunt cordi. Ideo non eſt promptum aut explicare qvæ forma dicendi maximè excellat, aut præſcriptum aliqvod in hac re ſervare, cum aliud aliis videatur optimum, & in omnibus, ut ait M. Tullius, ſit aliqvid excellens. Referam tamen qvæ in eo pleriqve vel reprehenderunt, vel deſideraverunt, & qvomodo ſe purgare ſolitus ſit, ne qvid, qvod ad eum pertinet, prætermiſſum eſſe videatur. Metaphoris dicebant nimium delectari, qvæ magnum ornamentum orationi afferunt: Sed ut virtutibus vitia proxima ſunt, ſic in his obſcuritatem eſſe fugiendam, tanqvam ſtellis qvibusdam notare & illuminare orationem: Sed ſi crebriores fuerint, ea fieri qvæ dicuntur ænigmata. Habere autem mirè raras & inſigniter argutas, ſed qvam ſemel amplexus eſſet, ab ea vix unqvam divelli. Præterea cum ejus ſermo ſine intermiſſione, ſine varietate ſit conſperſus verborum ſententiarumq; floribus, & fuſus æqvabiliter per omnem orationem, nec umbra adſit aliqva aut receſſus, qvo magis id qvod eſt illuminatum extet atqve emineat, ejus orationem â naturali ſimplicitate, longius recedere; ac propè verum ſangvinem perdere. Ad hæc cum ingreſſus eſſet, aliqvid eum repente qvaſi qvidam æſtus ingenii â terra abripiebat, atq; in altum à conſpectu penè omnium abſtrahebat, nec vela colligere, nec ſatis poterat modum velificando tenere: ſed ventis ſe permittens auferebatur qvocunqve ἐνθουσιασμὸς duceret. Unde per pauca ab eo dicta partitè, definitè, diſtinctè reperiri. Certe dum ingenio ſuo

indulgere mavult, qvam temperare, plurimis viſus eſt redundare & effundi. Horum cauſam hanc afferebant, qvòd initio parum liberaliter educatione, doctrinaqve puerili inſtitutus, neminem habuiſſet, qvi veram eloqvendi viam rationemqve commonſtraret, qvi ornatiſſimos ſcriptores, oratoresq; ad imitandum proponeret, qviqve eum reprimeret juvenili licentia ſuperfluentem: vel qvod ita conſveſſet, vel qvòd ad hoc unum genus natus eſſet, vel qvod aliter non poſſet. Amici enim ſæpe commonefecerunt, ut paulum ſe demitteret. Et Eraſmus hæc qvæ commemoravi, in eo reprehendit, omnia, & exagitavit, illudensqve dixit ea gratius influere in ſenſus hominum, qvæ naturæ eſſent propria. Ipſe autem ita ſe purgare ſolitus eſt. Primum, qvod ſit alicubi obſcurus, de induſtria factum, ſua retuliſſe id temporis qvo ſcribebat, ut intelligeretur à paucis. Si qvos offenderent crebriores translationes, hoc ſi qværerent, reperiri id exemplo procerum lingvæ Latinæ factum: qvi translationi primas partes in elocutione dederunt, eiqve in ſcribendo plurimum indulſerunt, ardua graviter & ſplendidè dicere conatum, ac proinde nec tropis, nec numeris, nec reliqvo apparatu epidictico parcè uſum, nec translationibus, qvæ ſe benignè non qvæ gravatè obtulerunt. Qvod pauci retruſam atqve abditam ſuam dictionem aſſeqverentur, habere pleroſqve ſcriptores multum ſui, apud illos majorum gentium authores ſuam cujuſq; ſemper fuiſſe notam, ſic ſemper naturam tuliſſe,

ut

ut vel vitiis noſtris indulgeamus, vel invitis nobis ſe proferant. Non pœnitere, qvod naturæ ſerviret, ſibi interdum ſcribere, non tantum populo & ſcenæ. Non præſentem ſolùm voluptatem attendere, in poſterum etiam proſpicere. Scripta, qvæ primo aſpectu lectori ſe ſubmittant, aculeum nullum in futurum relinqvere, ſed in præſens tantum mulcere, hæc ut avidè arripiant homines, ſic diu non reguſtent, nec iterata ſæpius lectione proſeqvantur. Poſtremò qvod eſſet prolixior, malle ſe luxus ac munditiæ profuſæ, qvàm ſordium aut frugalitatis jejunæ poſtulari: è copioſa penu non poſſe religioſè promere. Ad faſtidium copiæ eximendum acrimoniam pro ſale eſſe. Diluit ad hunc modum, qvæ Eraſmus objecerat & obiter alia his non pauciora in Eraſmo notavit, qvæ referre longum eſſet, & non neceſſarium. (*l*) Qvorum

(*l*) *Addi hic merentur verba laudati* Cœlii Secundi Curionis in d. Præf. *Sed enim dicat aliqvis, ut concedam, qvod negari non poteſt, Budæum tanqvam Varronem alterum, doctiſſimum fuiſſe: in ſcribendo tamen durus, obſcurusq; fuit, neq; verborum collocatione, & tractu orationis leniori & æqvabili ſua ſcripta perpolivit: & ob id* Cœlio Antipatro *ſimilis, qvem ferreum ſcriptorem vocatum legimus. Nemo negat, hanc unam virtutem orationis, qvam σαφήνειαν Græci dicunt: ei defuiſſe, ut dilucide ſcriberet: in qvo non eſt imitandus. Verum hoc in eo primum minus reprehendendum eſt,*

 qvod

*qvod multis, & eximiis virtutibus compenſatur,
Deinde, non ſtudio & voluntate in hoc dicendi ge-
nus venit, ſed natura, & qvaſi aliud agens: Sero
enim, ut ipſe teſtatur, ad elegantiores literas ani-
mum convertit: atq; ubi eas adamare cœpiſſet, ſine
præceptore, eas vorare cœpit: ac totus in res, lin-
gvasq; converſus, de compoſitione collocationeq;
verborum parum ſollicitus fuit. Itaq; ſenſim in
hanc orationis faciem incidit, qvæ uſu jam ita con-
firmata erat, radicesq; tam alte poſuerat, ut mu-
tari divelliq; prorſus non poſſet., usq; adeò à teneris,
ut noſter Poëta inqvit, conſveſcere multum eſt.
Nam hæc ſcribendi facilitas, & æqvabilitas, ni ma-
ture comparetur, & adſit monitor, & ductor, ubi
induruerit, non facile, magno etiam labore conan-
ti continget: qvanqvam laborem in eo ferre,
grandior & durior ætas, contentionemq; non po-
teſt. Impediunt etiam multa domi, plura ſæpe-
numero in Republica negotia, qvo fit, ut qvem-
cunq; curſum velificando oratio ceperit, eum tene-
re neceſſe ſit, niſi hærere omnino velis, aut huc &
illuc incertus auferri.* Obſcuritatem verò non
modo compoſitio ipſa collocatioq; verborum parit,
ſed & verba latina qvidem illa, ſed vetuſta, pleraq;
etiam obſoleta, & ex reconditis artium latibulis
eruta, velut ex veteribus Juriſconſultorum libris,
ex architecturæ reiq; ruſticæ ſcriptoribus, medicis, pi-
ctoribus, poëtis, & id genus aliis. Utitur qvoqve
crebris figuris, modificatis verbis, ac potiſſimum
translatis, & allegoriis: multus qvoq; eſt in Græcis
loqvendi formis: habet inuſitata, nec vulgo cogni-
ta proverbia & ſimilitudines: alludit modo ad ali-*

qvam

rum controverſiam *Chriſtophorus Longolius*, tanqvam honorarius arbiter voluit indicare, ſcripta ad id perbella & ſcita Epiſtola, qvam ſubjicere non pigebit, propterea qvod virtutesqve & vitia amborum, ſi qva fuerunt, diligenter examinat, & unum alteri miro artificio comparat. Qva ex collatione magnum percipient fructum eloqventiæ ſtudioſi, qvod intelligent, qvid in noſtræ ætatis doctiſſimis hominibus aut imitentur,

E 4 aut

---

qvam abſtruſiorem hiſtoriam, modo ad fabulam: acutus eſt in dictis & interdum, qvod Eraſmus agnovit & ſenſit, amarus, inſidioſus, contortus, violentus, & tum maximè cum ceſſiſſe ac ſeſe recipere videtur. Hæc & id genus alia minus cautum attentumve lectorem fallunt: eiq; tenebras offundunt; adeo ut unde venerit, qvorſum progrediatur, qvò ſpectet, ſeq; proripiat, non ſatis videat. Mihi vero paulo diligentius in Budæi dictionem intuenti, non usq; adeo difficilis, & inamœna videtur, ſi qvis modo dies aliqvot aſſueſcat: nec ſit rerum omnium prorſus & antiqvitatis ignarus. Eſt enim virilis robuſta & grandis, utpote antiqvitatem incorruptam redolens: varietate qvoq; & copia, non modo prodeſſe, verum etiam delectare plurimum poteſt. Adde qvod novam qvandam rationem attulit orationis, ut paulo ante diximus, & dicendi genus induxit prope ſingulare. Qvis enim unqvam res præter hunc tragicas penè comicè, triſtes remiſſe, ſeveras hilarè, forenſes ſcenica prope venuſtate tractavit? atq; ita, ut neq; jocus magnitudinè rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur.

aut probent. Longolii verba hæc ſunt: *Qvod ad eruditionem pertinet, non video, qva in re Budæus Eraſmo cedat* (m) *ſive humaniores literas, ſive Chriſtiano dignas homine libeat æſtimare: Qvod verò ad dicendi facultatem pertinet, parem mea ſententia in tam diverſo dicendi genere laudem merentur. Beatiſſima in ambobus & rerum & verborum copia, ſed ita ut alter altius exſpatietur, alter anguſtiore qvidem alveo, verum altiore ingentem aqvarum vim trahat: fluit ille plenior, hic fertur rapidior. In Budæo videor mihi agnoſcere plus nervorum, ſangvinis, ſpiritus. In Eraſmo plus carnis, cutis, coloris. In illo plus diligentiæ, in hoc plus felicitatis. Creber ille ſententiis, hic facetiis. Ille omnia utilitati, hic plurimum delectationi*

(m) *Inde tale de utroq; ap.* Chriſtoph. Myleum Italum, in Conſilio Hiſtor Univerſit. ſcrib. cap. 6. ſect. ult. *reperitur elogium, ſed maximum rebus literariis ad omnem excellentiam efflo-reſcentibus incrementum dedere, ſtudiorum magnitudine præſtantes viri, Eraſmus & Budæus, qvorum duorum multiplicibus ſcriptis lingva utraq; facta excultior, optimi ſcriptores in manus venere, exemplo & continentibus ex hortationibus. Æqvales iisdem animis ad amplificandas literas incenſi, hoc ſeculum doctrinarum omnium celebritate, diſciplinis omnibus ab ipſis fontibus, purius hauſtis, nobilitarunt; ut tota Europa clariſſimi literarum in omni varietate Magiſtri & Doctores ſint, à qvibus illuſtria ingenij & doctrinæ monumenta, magno ſucceſſu veterum æmulatione ſuſcepta, hodie relinqvantur.*

ſtationi tribuit. Pugnat Budæus cura, ingenio, gravitate, dignitate: Eraſmus arte, ſubtilitate, lenitate, jucunditate ad victoriam contendit. Hunc amare poſſis, illum admirari, huic favere, parere illi. Profectò ille me violenter cogit, hic ſvaviter allicit. Ducit alter blanditiis, alter viribus trahit, verborum delectu religioſus, proprietate perſpicuus. Si res translationem expoſtulat, in metaphoris felix, ſententiis gravis, figuris varius, ſumma orationis ſpecie honeſtus, ſublimis, ſeverus, grandiloqvus. Contra Eraſmus, venuſtus, modeſtus, popularis, floridus, verborum ſuppellectile dives, compoſitione ſimul expeditus, ſimul nitidus, freqvens exemplis, denſus argumentis, gratus ſalibus. Ille in oratione ſua totus ſemper eſt, ſed tum potiſſimum tonat, tum fulminat, qvum materia temporum noſtrorum objurgationem admittit. Hic etiam cum moribus convitium facit, magis inſtituto ſuo ſervire, atq; dolere videtur, malagmatis, collyriis, cerotis & cæteris id genus leviorum medicamentorum remediis conſulens, ut ille amarulentis qvidem illis, ſed hac tempeſtate neceſſariis potionibus, ſectionibus, cauteriis altè graſſantem vim morbi inſectatur. Breviter ſi hiſtoriam ſcripturi ſint, Budæus Thucydidem magis qvàm Salluſtium: Eraſmus Livium qvàm Herodotum retulerit. Si poëma pangendum ſit, hic tragicum & heroicum qviddam verborum ſententiarumq; pondere altius intonabit: ille Comœdiam urbanius, Lyricos ſvavius, elegiam mollius inſpirabit. Aſſurgit tamen & hic qvoq; alieno ingenio, ſuo vero tam difficulter, qvàm ille nunqvam etiamſi velit, ſeſe demittere qveat, alioqvi ſuperiores illæ virtutes, ut neutri deſunt, ſic in altero magis patent, in altero

ro magis latent: effectu pares, habitu diſſimiles, ut haud prorſus aberret qvisqvis hunc concioni, illum judiciis natum dixerit, alterum Palladis numine affatum, alterum Gratiarum choro ſtipatum. Cæterum ut intelligas nihil eſſe, qvod ſit ab omni, ut ille ait, parte beatum, aut certe, qvod omnium ſtomacho ſatis posſit facere, audi qvid in eis hi deſiderant, qvi ſe aliqvod operæ precium in re literaria feciſſe arbitrantur. Budæus hoc illis peccare videtur, qvod nihil peccet: Eraſmus, qvod vitiis ſuis faveat. Illum enim dum ſcrupuloſius omnia ad veterem normam exigit, ſæpe oblitum eorum qvibus ſcribit, ſibi tantum & muſis canere: Hunc dum ingenio ſuo nimis indulget, nihilq; putat eſſe tam vulgare, qvod non aliqvando in oratione ſuum ſibi locum honeſtè vendicet, turbidum interim fluere. Illum potius nobis ſignificare qvid velit, qvàm dicere. Hunc immodica ſermonis ubertate veluti læto gramine ſata ſtrangulare. Illum oratione nunc obliqva verticoſum, nunc figurata elatum, ſæpe intumeſcere: Hunc recto nudoqve ductu humiliorem, plerumqve humi ſerpere. Hunc laſcivia molliorem, illum auſteritate duriorem. Deniq; alterum doctis mirum in modum poſſe placere, alterum etiam imperitis, ſi in tam ſecunda, ut illorum verbis utar, facundia modum tenerent, & ſuo ſemper freti ingenio, alieno nonnunqvam eſſent diſerti vel judicio vel conſilio. Nam cum præſtare poſſint qvicqvid volunt, par eſt (inqviunt) ut optima qvæq; velint, nec ſeſe ambitioſius nobis venditent, cò res noſtras recidiſſe, ut maturè potius juvandi qvàm intempeſtivè delectandi ſimus, pro ſuſcepto operis inſtituto fideliter docendi, non crebris licentioſisq; excurſionibus ambagiosè ſuſpendendi.

Di-

Digredi qvidem Senecam & Plinium, ſed alterum parcè, alterum rarò, nec ſic qvoq; qvæſito, nec niſi oblato argumento. Hæc critici, qvorum ſententiæ, qvo minus ſtatim ſubſcribam, faciunt cum alia multa, tum qvòd non defuere clari oratores, qvi non grammaticos, ſed populum eloqventiæ judicem ſtatuerint. Eſto, ſit porrigendis doctis modo calculus, ſint ſoli literarum principes hac de re in conſilium mittendi, qvisnam amabo hac ætate dignus, cui tam ſuperba cenſura jure credatur? Tuebuntur ſe uterq; haud magnis ſolum exemplis, ſed etiam validiſſimis argumentis. Dicent ſe non perperam ſcribere, ſed illos corruptè judicare: in orationibus ſuis non naſci, ſed ab imperitis ſpinas afferri. Eraſmus ſe omnium rationem habuiſſe, Budæus paucorum theatro contentum eſſe. Itaq; ipſe nihil decerno, vel ne ſutor (ut ajunt) ſupra crepidam, vel qvòd apud me paria faciant, hoc eſt, virtutibus, ſi qva ſunt vitia penſent, atq; adeo ſuperent, habent enim plus qvod laudem, qvàm qvod ignoſcam. Hæc ille. Budæus qvoq; in qvadam ad Eraſmum Epiſtola (*n*) cum multa de ſe & Eraſmo dixiſſet, ad extremum addidit hæc qvæ ſeqvuntur. Ex qvibus Longolius ſuperioris Epiſtolæ argumentum arripuiſſe videtur. *Inter nos hoc intereſt (inqvit) qvòd qvæ tu ſermocinantis more lepidè & feſtiviter dicis, hæc ego concionabundè qvidem, non tamen immani voce, ſed exaudibili effero, vel etiam vociferor.*

(*n*) *Semi græcà illa qvidem, ſed digna, qvæ legatur* libr. 5. Epiſtolarr. pag. 369. *qvippe in qva de ſuo & Eraſmi ſcribendi genere erudite diſſerit atq; obtrectatoribus ſuis reſpondet.*

ciferor. Sicq́; fortaſſe ego vim affero & rapio, tu eblandiris & imperas, ego irrumpo, tu repis, ἐγὼ πανοπλίαν ἐνδυόμενος τὴν τῶν νεανικῶν, tu ἡμίοπλος, tu minore ſed certo conatu, ego ingenti reductisq́; ſupra modum brachiis, tamen non idem fortaſſe efficio. Deniq́; qvid oppugnantem, expugnantem, propugnantem deceat, tu melius noſti, palæſtramq́; illam philoſophicam tenes, ἐγὼ ἀπαλαίστρως præ fervore deſtinatum impeto. Sed hæc hactenus. Qvoniam ad hunc locum perventum eſt, non alienum eſſe videtur, de amicitia etiam utriusq́; proponere. Eſt difficillimum, inter illos nullam intercedere obtrectationem, inter qvos tantæ laudis eſt æmulatio, qvantam fuit incidere neceſſe, inter Eraſmum atq; Budæum, cum ſe uterq; in literis eſſe principem cuperet. *Nam qvicqvid eſt ejusmodi, in qvo excellere præclarum exiſtimant, in eo plerumq́; fit tanta contentio, ut vix poſſit benevolentia ſervari.* Et revera non defuerunt, qvi in Budæi & Eraſmi animis cæcæ æmulationis fomites reſidere judicarent. Tamen ſi qvæ interciderunt, non tam re, qvam ſuſpicione violata ea & falſa & inania fuiſſe auſim contendere. Is enim erat vir Budæus, & eum eſſe Eraſmum exiſtimabat, ut qvoniam in eandem ætatem inciderant, conjunctionem amicitiamq; mutuam utriq; honorificam duceret & glorioſius putaret cum tali viro certare, qvàm omnino adverſarium non habere, cum præſertim illi nullum â Budæo amoris, nullum ſtudii, nullum benevolentiæ officium defuerit. Etenim de Eraſmo nunqvam niſi pleno & amico

ore

ore locutus eſt, ejus honori & dignitati ſemper favit, qvoad ejus fieri potuit. Qvod ne dubitare poſſimus, maximo eſt argumento, qvòd Eraſmum in Galliam aſciſcere magnopere ſtuduit, propoſitis ad manendum ampliſſimis præmiis, qvæ â Rege impetraverat. Sed qvædam peſtes hominum laude aliena dolentium, & Eraſmum â Budæo alienare, & Budæum aliqvando immutare, illosq; inter ſe tanqvam par nobile gladiatorum committere conati ſunt, cum revera fuerint ſemper amiciſſimi & ab omni obtrectatione invidiaqve alieniſſimi. Cauſas comperio multas, qvæ alienationis inter illos ſimultatisq; mutuæ, & æmulationis ſuſpicionem dederunt. Hæ ſunt profectò hujuscemodi, qvod acerbioribus ſeſe Epiſtolis ultrò citroqve laceſſiverunt, dum aut de ſuis libris diſputant, & alter de altero ſententiam aperit, aut Budæus dolet Jacobum Fabrum in altercatione qvadam Theologica parum honeſtè tractari, aut ingenia Gallica deſpici, aut ſibi Badium præferri. Id etiam parum amicæ voluntatis argumentum crediderunt, qvòd â Budæo in tot numero libris mentio nusqvam facta ſit Eraſmi, qvanqvam ut fieret, multis precibus ab Eraſmo ambiretur. Præterea putant id qvoqve ad iſta qvæ dixi accedere, qvòd Budæus diſſimulanter Eraſmum in ſuis libris nonnunqvam perſtringere videtur, velut in Commentariis, qvando ridet illos, qvi de ſingulorum ingenio, & eloqventia ſententiam ferre audent, qvi Laurentio inferiores præſcribunt loqvendi formulas, qvi leviora qvædam

ſcripta

ſcripta in vulgus edunt, qvæ nec ſolem nec ætatem ferant. Qvæ de Eraſmo homines nimium ſuſpicioſi interpretabantur, videlicet qvi Ciceronianam compoſuit, & commentarios de copia, qviqve ſcriptitabat novos qvotidie libellos. Tametſi attentius conſideranti non tam ad Eraſmum, qvàm ad alios qvosdam noſtræ ætatis ſcriptores pertinere videntur. Nihil enim temere de tantis hominibus ſuſpicandum eſt, nec niſi modeſtè, & circumſpecto judicio pronunciandum. Verum enimvero ſi qvid fuit offenſionis, id non tam ex obtrectatione atqve invidia, qvàm ex cupiditate qvadam gloriæ, cujus uterqve viſus eſt avidior profectum eſt. Pares enim virtutes in maximis animis præſtantisſimisqve ingeniis nonnunqvam edunt ſimulacrum qvoddam contentionis: non eorum culpa, in qvibus exiſtunt, qvid enim eſſet indignius? ſed immodico fautorum ſtudio, qvi dum unum alteri cupidius præferunt, & de principatu intempeſtivius certant, interdum contentiones graviſſimæ enaſcuntur, qvæ in ipſos etiam nec opinantes, qvorum cauſa ſuscipiuntur, redundant. Sic qvi præſtantis doctrinæ, aut alicujus præclaræ artis opinionem habent, ſi in idem curriculum deſcenderunt, ſuntqve in pari vel proximo gloriæ curſu, in æmulandi ſuſpicionem, ſuorum vitio incidunt. Qvod ſi qvibus unqvam id contigit, certe his duobus contigit, cum uterqve ſuarum virtutum præcones & buccinatores exiſtimationis haberet innumerabiles, qvi talium diſcordiarum ſemina ubiq;

gen-

gentiũ ſererent, partim huic partim illi, ut qvisq; animo afficiebatur, principatum in literis tribuentes. Atqvi nulla unqvam Budæo tanta offenſio viſa eſt (& ſi qva potuit eſſe tanta) ſed ne hæc qvidem ipſa, ut aut amicitiam deponeret, aut inimicitias ſuſciperet, aut bellum cum eo gereret, qvem & propter virtutem præcipuè diligebat, & propter eloqventiam ſuſpiciebat maximè. (*o*) Qvin imo hunc honorem veteri amicitiæ ſemper tribuit, ut eum in culpa eſſe duceret, qvi faceret: non eum qvi pateretur injuriam, atqve hujuscemodi, vel ſuſpiciones vel contumelias negligeret, in ipſa conſcientia rectè factorum ſatis magnum laborum fructum reponens. Qva felicitate & patientia, vel prudentia potius, omnes illas invidiæ tempeſtates facilè ſopivit. Nec verò minus ille prudens & attentus pater familias habitus eſt, qvàm vir doctus. Neqve enim literis ita prorſus deditus erat, ut rem familiarem negligeret. Sed cum ſtudiis plurimum tribueret temporis, tum verò qvandò qvippiam aut acceptum ferre aut expenſum oportebat, id dili-

(*o*) *Tale nempe certamen, inqvit* Cœlius Secundus, in d. Præf. *inter Budæum Eraſmumq; extitit, qvale Romanis cum Latinis & Pyrrho, non qvale cum Celtiberis & Cimbris: non uter eſſet, ſed uter gloria & eruditione ſuperaret, qvod qvidem certamen ingenuis & generoſis animis incidere plerumq; ſolet. Neq; enim falſum eſt, qvod* Martial. *ait:*

Aurum, & Opes, & rura, freqvens donabit Amicus,
Qvi velit ingenio cedere rarus erit.

diligentiſſimè faciebat, cæteraqve per ſe domeſtica negocia curabat. In omni re contrahenda, in vicinitatibus & confiniis æqvus & facilis. Illud autem ita prudenter temperabat, ut neqve cura rei familiaris qvicqvam obeſſet ſtudiis doctrinæ, nec literarum amore langvidior redderetur ad rem tuendam. Poſſeſſiones habuit, ſi utilitate judicandum eſt, ſatis amplas: ſin ad vulgi opinionem, & illius virtutem reſpicimus, mediocres. Qvas tamen minime æſtimabat, nec exaggerare, amplificareq; cum poſſet, magnopere laborabat. Qvippe cui in libris, & liberis, ipſaqve virtute eſſent omnia. Patri copioſo & in primis locupleti ſucceſſit, at ſeptem liberis aucto, qvorum maximus natu moribus noſtris tulit ſemiſſem, cæteri hæredes relicti ſunt ſinguli ex ſingulis unciis. Qvocirca unciam unam, eamqve vix ſolidam conſecutus eſt ex bonis paternis, ex maternis verò paulo poſt alteram. Id fuit ſubſidium ſtudiorum & familiæ, cum his qvæ deinceps acceſſerunt ex ſtipendiis munerum publicorum. Qvod ſi dives habendus cui tanta poſſeſſio ſuppetit, ut ad liberaliter vivendum facilè contentus ſit: ſi uſum pecuniæ non magnitudine, ſed ratione metiri oportet: ſi non æſtimatione cenſus, ſed cultu vitæ penduntur divitiæ: Budæus ſane ditiſſimus fuit, qvi ex mediocribus ſuis vectigalibus rem familiarem ita prudenter conſtituebat, ut non modo qvicqvam ſibi ad vitam eleganter & civiliter agendam deeſſet, verum etiam ſuperaret. Domum habuit in via D. Martini, plenam dignitatis, qvalem

lem hominis honorati & clari eſſe convenit: qvam ipſe à fundamentis erexerat. Duas villas ſuburbanas poſſedit, non minus amœnas, qvàm fructuoſas, videlicet *Sammaurianam & Marlianam*, qvas cum aliis ornamentis tum ædificiis non inelegantibus auxit, ut jocans aliqvando cum Eraſmo villas propè Lucullianas ædificare ſe dixerit. (*p*) Sammaurianum prædium qvarto lapide ab urbe ſitum præcipuè coluit. Qvod ſibi in *Lib. I. de Aſſe* ſcribit inſtar amœni cujuspiam Tuſculani fuiſſe, ubi occupationibus animum relaxabat, & qvaſi in jucundo ſtudiorum ſuorum diverſorio reqvieſcens ſibi ſumebat ocium ad commentandum. Cum Lutetia abeſſet nusqvam potius erat. Sæpe enim à fluctibus urbanis, forenſiqꝫ tempeſtate, tanqvam in portum ſe, in ſolitudinem recipiebat, rusq; cum tota familia abdebat, ubi nulla vi interpellante, vacuus ab interventoribus, liberius & ſolutius in literis viveret. Nunqvam minus negocio vacabat, qvam cum in eo ocio agebat. Nempe erat perfugium illud non deſidiæ aut inertiæ, ſed ſecuritatis tranqvillitatisqve animi, in qvô præclara ingenii monumenta mandabat literis, in qvo omnem ſapientiæ rationem omnemqve doctrinam & contemplabatur & tractabat, atqve ſemper ea promebat ex ſe, qvæ juvarent alios & delectarent, nomen authoris apud omnes gentes celebrarent, & ſempiternis laudibus illuſtrarent. Erat in ſupellectile, in veſtitu, in reliqvo apparatu domeſticô & ornatu magis elegans,

F qvàm

(*p*) *in alleg. modo epiſtola pag. 369.*

qvàm ſumptuoſus, omniqve diligentia affectabat munditiam non affluentem. Nemini unqvam viſus obtrectare. Sœpe rogatus ſententiam de ingeniis noſtræ ætatis, ſemper & loqvebatur honorificè, & candidè ſentiebat de omnibus, ſibi nihil arrogans, aliis tribuens plurimum. Conſpiciebatur & ſine ſegnitia moderatus, & ſine tarditate taciturnus: rurſus & ſine objectione facilis, & ſine arrogantia gravis. Itaq; haud facile diſcerneres utrum propter ſeveritatem authoritatemq; magis obſervaretur, an propter facilitatem & comitatem diligeretur. Gloriari ſolitum accepimus omnes animi motus à ſe victos, excepta iracundia, qvam tamen ipſam ita qvoq; cohibebat, ut qvamvis contra voluntatem commoveretur interdum, nunqvam præter rationem excandeſceret. In qvo parum aut nihil omnino culpandus videtur: cum præſertim non defuerint ſummi philoſophi, qvi laudarent iracundiam tanqvam cotem fortitudinis, & utiliter à natura datam contenderent. Res ſecundas & ad voluntatem fluentes moderatè, adverſas fortiter (ſœpe enim illi fortuna reflavit) ut viro dignum tulit. In omni vita præclaram qvandam æqvabilitatem retinens: ut penè idem ſemper vultus, eademqve frons appareret. Rei forenſis habitus paulo rudior, qvod ab ineunte ætate lites & judicia non ſecutus eſſet: nec amaſſet forum, ſed deſtinato qvodam propoſito conſilioq; refugiſſet. Theologiæ ab initio ætatis ſummè ſtudioſus fuit, omniaqve qvæ de divinis rebus â ſapientiſſimis tradita eſſent, ſummo ſtudio curaqve

taqve didicit: exiſtimans id eſſe hominis Chriſtiani non ſemper hærere in humanis diſciplinis, & in his tractandis cum deſidioſa delectatione usqve ad ſenectutem detineri, oculos ad cœleſtia erigi, mentem ad divinam ſapientiam oportere excitari: ad illam dirigendas artes cæteras, ad illam velut ad certiſſimam veritatis normam, regulam vitæ, præſcriptionem juſtitiæ & æqvitatis exigenda ſtudia omnia, referendas omnes & rationes noſtras & actiones. Sub ingraveſcentem verò ætatem acrius in literas ſacras incubuit, credo vel judicii maturitate ad ſapientiam, vel tædio aliarum artium, vel appropinqvatione mortis admonitus: qvæ â ſenectute non poteſt longè abeſſe. Qvo certius ſibi viaticum ad cœleſtem piorum ſedem & æternam domum pararet. Veræ religionis obſervantiſſimus in omni vita fuit, ſingulari in DEUM pietate, in omnes homines benevolentiæ charitate commendatus. Longè ſemper abfuit ab his contentionibus, qvæ in noſtram ætatem eruperunt: *ſui judicij qvid ſe facere par eſſet potius intuens, qvàm qvid alij aut laudaturi forent, aut improbaturi.* Qvamòbrem cum in maximis opinionum procellis & turbulentiſſimis tempeſtatibus ingens Græcæ lingvæ conflata eſſet invidia, qvod harum ſtirps, & ſemen malorum omnium videretur, cum odii faces undiqve ab improbis præferrentur, cum in perturbatione veteris diſciplinæ ſpem haberent inimici ad elegantium literarum non dignitatem modo extingvendam, ſed etiam gloriam per principes viros infringendam, cum in his aſperitatibus re-

rum eruditi pleriqve de religione ſuſpecti habe- rentur, nec ſatis eſſent inter imperitorum greges tuti: hic ſolus non modò integra mente, verum etiam exiſtimatione permanſit. Nihil in ejus vita aut in oratione qvisqvam potuit invenire, qvod jure reprehenderet. Qvod labenti rei li- terariæ certiſſimum præſidium attulit. Niſi enim is contigiſſet orbæ politiori doctrinæ qvaſi legi- timus tutor: qvi eam apud Principem, in ſena- tu, in concionibus exagitatam tueretur, ac tan- tiſper dum invidia conſideret, domi ſeptam te- neret liberali cuſtodia, atqve à ſceleratorum ho- minum impetu prohiberet, haud dubiè noſtris finibus coacta eſſet excedere. Tantum valuit in rectam ſententiam perpetua permanſio, tan- tum judicii conſtantia, tantum vitæ integritas: ut hi qvi nocere maximè cupiebant, propterea, qvòd ejus authoritate ſolius nitebantur Græcæ literæ & meliores: tamen qvemadmodum no- cerent, non invenirent. Sic cum honoribus atq; ingenii gloria floreret, ita prudenter vitam inſti- tuit, ut in negocio ſine periculo, & in ocio cum dignitate viveret, ac ſimul in florentiſſima orbis terrarum republica ſapientiæ laude usq; ad ſum- mam ſenectutem ſine ulla offenſione perfruetur. Et qvisqvam dubitabit illum non ſanctè modò graviterq́ue, ſed beatè etiam fortunateqve vixiſ- ſe? Porro autem ut ejus eruditio ſe extulit, & lumen ſuum oſtendit, omnes ubiqve gentium, qvi aliqvid de ingeniis poterant judicare, ſe ad ejus amicitiam cupidiſſimè applicuerunt. Ipſi qvi hominem nunqvam viderant, nec viſuri erant,

erant, qvi ejus uſu & moribus frui nullo modo poterant, propter reconditam & multiplicem doctrinam, integerrimos mores, ſingularem virtutem, digniſſimum benevolentia judicabant, & literis ultro ſcriptis, tanqvam ſibi valdè honorificam futuram expetebant. Pleriq; etiam commoti ipſa fama, ex ultimis nationibus ad eum videndum Lutetiam venerunt. Ipſe verò, qvi nihil minus hominis duceret, qvàm non reſpondere in amore his â qvibus provocaretur, nullius officiis in hac re unqvam conceſſit, nullius humanitate ſuperatus. Qvippe qvi rectiſſimè judicaret, *nihil nobis à natura datum remuneratione benevolentiæ, viciſſitudineq́; diligendi melius: nullam vitæ ſupellectilem pulchriorem præſtantiſſimorum hominum amicitia.* Illos qvi eruditionis commendatione ſe inſinuarent, vel qvi ſpem aliqvam de ſe ingenii darent, non minus qvam conjunctos propinqvitate dilexit: omnibus qvi ejus vel opera vel conſilio egerent, maximè expoſitus. Plurimum ex omnibus detulit *Ludovico Ruſæo*, (q) & *Franciſco Deloino*: (r) qvos conſtat ſummis orna-

(q) *Pariſinus fuit Supppræfectus, qvi qvamvis in juris ſtudio verſaretur ob munus judicandi, qvo fungebatur, natura tamen totus ad literas amœniores ferebatur: in qvibus jam diu tyrocinium poſuerat: in compoſitione facilis & elegans. Budæus ad Eraſm.* lib. 5. Epiſtol. *p. 374.*

(r) *Fuit hic Deloinus Regius Conſiliarius Budæo & affinitate conjunctus & amicitia ſumma devinctus, memi-*

ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditos, inter eos qvi tum Lutetiæ erant, gratia & authoritate plurimum floruiſſe. Ambos arctiſſimâ conſvetudine devinctos pro Pomponio & Bruto Ciceroni olim conjunctiſſimis habuiſſe qvodam loco prædicat. (*s*) Ex eruditis *Jacobum Tuſanum* eximiè dilexit, ſuæ diſciplinæ alumnum, qvem poſt Budæum ipſum multò peritiſſ. Græci ſermonis noſtram tuliſſe Galliam verè videor poſſe contendere, nec minus virum bonum optimisqve artibus eruditum. Hunc græcè docere non eſt gravatus, propterea qvòd ei lingvæ propagandæ aptiſſimum eſſe cernebat. Corporis rationem initio nullam habuit. Atqve dum ingenio ſoli ſervit omiſſis omnibus exercitationibus, imprudens in perturbationem totius valetudinis incidit. Qvamobrem ſero experimento edoctus, non eſſe habendam rationem animi ſine corpore, qvòd eo ægro aut malè conſtituto, fungi neqveamus animi muneribus, aliqvantum de ſummo illo remiſit ſtudio, qvo ab ineunte ætate fuerat incenſus. Atq; hæc ſolitus eſt

meminit ejus in libr. 5. de Aſſe, *cujus nomini dicaſſe ſe librum iſtum videri poſſe ſcribit ad Eraſm.* lib. 5. Epiſtol. *p.364. cum eum circa finem dicti libri ſecum differentem faciat. Indeq; ejus dicationis memoriam nunqvam niſi cum libro interituram autumet, cum ſæpe Præfationes alioqvin pereant. Extant præterea bina ad Deloinum ſcriptæ literæ in* libr. 3.

(*s*) *in d.* Epiſt. ad Eraſm. *p.374.*

eſt facere confirmandarum virium, relaxandiq; animi cauſa, lignum findere, aqvam è puteo haurire, irrigare hortum, & colere more veterum, vitem putare, in curiam â qva procul domus aberat pedibus ire cœlo ſereno, ædificare in prædiis, arbores ſerere, & deſcribere ordinibus, in locis nonnunqvam planis, ſæpius montuoſis & aſperis curſu corpus fatigare. Qvæ tametſi leviora videntur illi tamen fuerunt longè ſaluberrima: Hac enim exercitatione & temperantia adhibita, effectum eſt, ut optimis eſſet viribus in extremo tempore ætatis, & multò melius habere videretur in ſenectute, qvàm in conſtante ætate, ac fuerit adhuc propter ſummam corporis ſiccitatem roburqve complures annos victurus, ſi morbi caſus abfuiſſet. Maximo fuit in honore apud nos qvoad vixit, multaqve de eo & præclara judicia (id qvod maximè facit authoritatem) noſtri principes fecerunt. A *Carolo VIII.* cum primum ingenii laudibus effloreſceret in aulæ comitatum honorifice accerſitus eſt, procurante id potiſſimum *Guidone Rupefortienſi* viro ampliſſimo, & in reip. regenda, cui præerat, diligentiſſimo. (*t*) Fuit enim princeps ille cum fæli-

(*t*) *Factum id ſtudij literarij commendatione atq; præcipue ob Græcæ lingvæ ſtudium, qvod eo tempore ſine rivali in Gallia amabat & ſectabatur unicè Budæus, vid.* lib. 1. de Philolog. p. 53. *Fuit tum Regius Secretarius,* Gvido *autem* de Rupeforti *Cancellarius Franciæ, qvem ut virum ſummi ingenij, memo-*

fælicitate, tum etiam virtute nulli regum ſecundus. Cujus immaturo interitu damnum non mediocre fecerunt & res Gallicæ, & meliores literæ, qvas inſtituerat fovere. Siqvidem is recepta armis Neapoli, ac peragrata cum inſtructiſſimis copiis univerſa Italia, ea tempeſtate eruditiſſimis hominibus liberaliſſimisqve ſtudiis affluente, bonarum artium nomen audiverat: qvæ ibi prius propter tranqvillitatem vehementer colebantur, atq; inde accerſere illas in Galliam decreverat, niſi repentinus caſus ejus ſpem atqve omnia vitæ conſilia morte prævertiſſet. *Ludovico XII.* qvi durior ad hæc ſtudia videbatur, jucundus qvoq; fuit. Nam honoribus plurimis illum affecit princeps, in cognoſcendis perpendisqve hominum ingeniis planè mirus, & de maximis rebus legatum bis in Italiam miſit cum aliqvot Proceribus ſuis. Qvibus in legationibus ſic fidem ſuam, diligentiam, ingenium regi probavit, ut magnam gratiam ab eo ipſo iniret, ac paulo mox in ſcribarum regiorum numerum adſcriberetur. In centumvirale concilium qvod Lutetiæ colitur, cooptari ſæpius recuſavit, qvòd infinitis cauſis & judiciis ea vita deſtricta nihil ad recordanda cogitandaqve ſtudia temporis reli-

ctura

---

memoriæ tenaciſſimæ, animi ſemper ſibi conſtantis, frontis ut triſtis, ita minime aulicæ & fallacis, voluptatum inſuper vel neſcium vel contemtorem ac bonorum virorum & literatorum æſtimatorem eximie commendat Bud. libr. 4. de Aſſe edit. Colon. *p. m. 347. ſeqq.* & libr. 5. *p. 673.*

ctura videretur: ipſe autem ſumma facultate vacui ac liberi temporis ad comentandum egeret. Proin à negociis publicis aut valetudinis imbecillitate excluſus, aut voluntate ſua feriatus, omne ſuum tempus vel legendo vel ſcribendo ferè transmittebat. Qva de cauſa abhorrebat qvoqve judicio qvodam animi ab aula, & ſe qvantum poterat, illinc removebat, qvietem atq; otium ſeqvutus: cui inprimis inimica eſt vita errans & vaga aulicorum: (*u*) Qva in voluntaté

(*u*) *Qvapropter nullum negocium cum Aula, nihilq; planè commercij cum aulicis habere cupiebat, vid.* Epiſt. 1. libr. 1. ad Rich. Paceum, *qvid enim de iſtis ſenſerit paſſim in libris de Aſſe & maxime* lib. 5. edit. Col. p. in. 660. *explicat: Ecqvis eſt autem honeſtatis amans & compoſitæ vitæ, qvi non modo ſine moleſtia, ſed enim ſine rubore poſſit in eo comitatu videri, in qvo omnium ſententiis iri moris eſt in potentiorum laudem, dignorum juxta indignorumq;? in qvo rumorum aucupes, criminum conſarcinatores, auræ temerariæ captatores, aſſentandi artifices: blanditiarum magis, qvam eloqventiæ gnari, in omnem obſeqvendi neceſſitatem ſeſe induſtriamq; ſuam potentiæ venditantes, divini cultus vel neſcii vel negligentes, hominum viventium inter Divos relatores: officioſi & comes, atq; etiam elegantes acresq; eſſe dicuntur: veritatis autem tenaces, curam honeſtatis atq; integritatis antiqviſſimam habentes, liberalioris inſtitutionis retinentes, pudori inprimis conſulendum eſſe atq; exiſtimationi*

luntate permanſit, usqve ad principatum *Franciſci regis:* qvem ut audivit in ſumma omnium rerum poteſtate, tanta imperii amplitudine, inaudita qvadam manſvetudine & clementia ac penè divina ſapientia præſtantem, vel elegantium literarum amore inprimis flagrare, haud difficulter eſt de vetere ſententia depulſus. Primum evocatus *Ardeam:* qvem in locum rex qvoqve Britannorum Henricus convenerat, cum tanti conventus ſplendore excitatus, tum admirabili fama incredibilium virtutum ſui principis incenſus, ſanè qvam libenter regis imperio obtemperavit, atq; eò magis qvod virtutis, & literarum ergò ſe intelligebat accerſiri. Tantum valuit humaniſſimi principis ſpectata benignitas, ut omiſſis doctrinæ ſtudiis, poſt habitâ rei familiaris cura, hunc etiam in aliqvot expeditionibus ſeqveretur, oblitus inſtituti ſui, jam grandis natu, caſtrenſis laboris inſolens: ac ſi verum fateri volumus, pacis togæqve potius, qvàm belli alumnus. Sed enim hoc non ſolum fati, verum etiam fœlicitatis cujusdam fuit: ut cum princeps in Gallia is eſſet, qvi literis & literatis

---

mationi ducentes, aut ruſtici, aut tardi, aut ſocordes judicantur? Qvis enim aut edictorum cœleſtium prudens, aut interdictorum metuens, non prorſus ineptire inter aulicos ſemper viſus eſt, aut etiam delirare? Qvare in eo licentiæ & erroris gurgite demerſi, nec in cœlum poſtea ſuſpiciunt, nec unqvam inde ita exiſtunt, ut emerſiſſe videantur. Id qvod clariſſimis qvotidie exemplis innoteſcit.

ratis honeſtiſſimè cuperet, qvi ſupra conſvetudinem majorum ſuorum, contra morem & exemplum, non eorum modo principum, qvi nunc ſunt, ſed eorum etiam, qvi multis antehac ſæculis fuerunt: omnes bonas artes tueretur & ornaret, eodem tempore haberemus virum hujusce ætatis doctiſſimum: qvi optimum principem ſua ſponte ſatis incitatum ad id qvotidie magis ac magis inflammaret. (*x*) Enimvero ſicut erat honorificum Regi, virtutis cultori, præſtantium ingeniorum fautori eximio, aliqvem ex ſuis habere, qvem omnibus aliis nationibus opponere jure poſſet, haud ſecius Budæo præclarum videbatur ultro à principe longè maximo atq; ſapientiſſimo magnis propoſitis præmiis in aulam evocari, & ſingularem ejus tum virtutem, tum doctrinam non jam latere in umbraculis eruditorum ocioqve, ſed illuſtri & excelſo loco ſitam, in luce Galliarum ac regni clariſſimi oculis auribusqve verſari. Sæpe & multum audiebatur à principe magnis de rebus ornatè exqviſiteqve diſſerens, colebatur à primoribus aulæ, ſummoq; afficiebatur honore: qvòd cum non ſolum obſervabant, qvi literis ex animo favebant, ſed etiam ſi qvi forte ſimulabant. Itaqve rex liberaliſſimus hoc ſpecimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen principatus ſui præ-

(*x*) *Qvo pertinent ejus de Studio literarum rectè & commode inſtituendo & de Philologia ſcripti ad* Franciſcum R. *Regiosq; filios* Henricum & Carolum *libri.*

præcipuum fore putavit, ſi Budæi dignitatem amplificaret, fortunasqve cum primis augeret. Principio illum præfecit *Scriniis ſuæ Bibliothecæ*, deinde *Libellorum Supplicum Magiſterium*, qvi honos eſt in regia ampliſſimus, non poſtulanti, non ambienti, ac ne cogitanti qvidem ſua ſponte detulit, codicillis ejusce rei domum usqve cum ſumma benevolentiæ teſtificatione miſſis, in qvam paulo ante ipſius Regis injuſſu ſe receperat, nullo relicto in aula aut ſtipulatore aut ſuffragatore. Et qvo magis amorem perſpicere poſſis, Rex qvoqve ſeparatim ad illum dedit literas graviſſimis verbis & ſententiis plenas: qvibus jubebat majora ſperare. (y) Qvo tempore

(y) *Beneficentiæ & clementiæ hoc regiæ inſigne documentum ipſe mirifice prædicat Budæus* libr. 1. de Philolog. pag. 37. *& furtivum illum ut nominat exceſſum, coram Rege excuſat & deprecatur. De his honorum ſuorum incrementis certiorem facit* Eraſmum libr. 5. Epiſtolar. p. 378. ſeqq. *binis literis. Magiſterium hoc libellorum, Octoviratum paſſim nominat, & in* poſteriore epiſtol. p. 380. *ad Eraſmum, hoc regiæ curiæ officium ita deſcribit: Collegium eſt Octovirorum, qvorum functio atq; opera latiſſime in Republ. patet, ſiqvidem in præſtantiſſima fere qvaq; parte magiſtratuum locum primarium ac numerum obtinet hic magiſtratus, in qvem beneficio Principis adoptatus ſum, primum in magno Principis conſilio, in curia centenaria, atq; in omnibus deniq; curiis ſummis, qvæ cauſarum ultimam*

mam diſceptationem habent: ſedendi honeſtiſſimo loco, & ſecundum Præſides jus habet niſi ſi Principes aut Pontifices adſint. Sententiæ etiam dicendæ locum antiqviorem obtinet omnibus conſiliariis, magnum autem conſilium vocatur curia aulæ comes. Qvam velut cohortem qvandam JCtorum, aſſeclam Regiæ & Prætorij dicere poſſis, cujus coryphæus eſt Cancellarius ὁ Νομοφύλαξ. *Hujus tamen Octoviratus præcipuæ atq; antiqviſſimæ partes ſunt, ut Principi præſto ſint collegæ è cubiculo prodeunti poſtulationibusq; ſupplicum vacaturo, cujus officij vices in orbem binis & ſæpe ſingulis cedunt: cum alioqvi ordinariam ſedem habeamus in illa æqvi & boni, ut ita dicam, officina, qvam Cancellariam noſtri vocant: in qva locus eſt dicatus diſceptandis Reſcriptis Principalibus, qvæ ex bono ipſa æqvoq; poſtulari ſolent adverſus juris ſummi exactiq; ſeveritatem. Qvibus Reſcriptis accedunt preces eorum ſupplices, qvi in L. Corneliam de Sicariis qvippiam admiſerunt, aut alias capitalem rem adverſus leges auſi ſunt; qvibus veniam regiis verbis dare ſolemus, pœnam ſuppliciter deprecantibus, ſiqvidem venia ac miſericordia digni eſſe videantur. Regiis autem venias dare poſſumus & bini & ſinguli ſi ſingulos noſtrum ſedere contigerit, qvod qvotidianæ eſt functionis in hâc urbe, & ad Aulam in ædibus Cancellarij. Hæ porro functiones qvamlibet multiplices, honorarias tamen magis atq; voluntarias vices habent, qvam neceſſarias atq; hominum vendicatrices: niſi ſi majores ad cauſas argumentoſiorisq; inſtrumenti advocemur: qvod non ſæpe evenit. Hactenus ille, cæterum qvis*

apud

pore populus Pariſienſis cunctis ſuffragiis *Præfectum decurionum* declaravit ejus urbis. Sic ille in qvadam Epiſtola vocat eum qvi præfectus mercatorum vulgo dicitur. Qvi magiſtratus biennii eſt, ſed maximus inter eos cives, & ampliſſimis viris ſolitus tantummodo deferri. Sic in eo augendo atqve honeſtando videtur cum ſummo Rege qvaſi certaſſe ea urbs: qvæ eſt magnitudine ampliſſima, judicio eruditiſſima, celebritate refertiſſima, ſtudiis autem liberaliſſimis ita affluens, ut omnibus urbibus, non dicam qvæ ad ſeptentriones ſolisqve occaſum pertinent, ſed qvæ in ortum etiam & meridiem ſpectant, facile antecellat. Budæus autem arbitratus hunc honorem non ſibi, ſed literis delatum: cupidius qvàm antea optimarum artium patrocinium ſuſcepit, atqve in primis ſvaſit principi, ut ſedem illis ſtabilem ac domicilium certum Lutetiæ præberet. Qvod brevi perfectum iri ſperamus cum ſempiterna ipſius principis gloria. Certe hoc interea impetravit, ut viri doctiſſimi annuis ſtipendiis aucti, literas græcas, latinas, hebræas, omne genus diſciplinarum in ea urbe interpretarentur, qvod ſatis magnum ac luculentum futuri operis ſpecimen arbitrantur omnes. Qvamobrem homines noſtri partim exemplo principis excitati, partim liberalitate com-

---

apud Romanos Impp. olim Magiſter libellorum dictus fuerit, & qvale ejus fuerit officium, in vita Aur. Arcadii Chariſii JC. *qvem bono cum DEO in lucem prolaturus ſum, dicetur.*

commoti, certatim amplexari literas cœperunt, tantosqve progreſſus in omni virtute, omni diſciplinarum genere, neqve ita longo intervallo fecerunt, ut non multum aut nihil omnino antiqvis Græcis Romanisqve cedatur. Qvæ res â principe major unqvam geſta? Qvis triumphus conferendus? Qvæ monumenta aut trophæa comparanda? Hoc ſcilicet verè eſt imperare, ſuam virtutem aliis exemplum facere, eos qvibus præſis reddere meliores, eorum non modo fortunis ac corporibus, verum etiam animis excolendis proſpicere? Reliqva qvidem Franciſci regis vita multis erit præclarisqve monumentis ad omnem memoriam commendata. Bellicæ laudes commemorabuntur multarum gentium literis ac lingvis, obſtupeſcent poſteri admirabilem illius & incredibilem & penè divinam in regno tuendo atqve adminiſtrando ſapientiam audientes. De hoc autem ſingulari in optimas artes amore ſemper populus Gallicus, ſemper omnes gentes loqventur, nulla unqvam ætas conticeſcet, nulla obmuteſcet vetuſtas. Floreſcet qvotidie magis hæc liberalitas, ita ut qvantum cæteris ejus operibus diuturnitas detrahet, tantum huic benignitati afferat gloriæ. *Nam qvo cupidius ipſi ſe homines in Regum mores formant, hoc magis de republica merentur optimi principes, qvi non vitia concipiunt ipſi, foventq́ue, ſed virtutes in ſuas civitates infundunt, nec peccato nocent, ſed exemplo proſunt.* Etenim licet videre ſi replicemus memoriam temporum, qvalescunqve magni reges fuerunt, tales nimi-

rum

rum & ſubditos fuiſſe: qvæqve mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo ſemper ſecutam. Porrò autem ſicut fruges bonitate ſoli, cœliqve temperatione exuberant, haud ſecius bonæ artes ex benignitate principum efflorеſcunt, & honore præclara ingenia incenduntur ad diſcendum. Qvidnam fuiſſe cauſæ putemus, cur regnante apud Græcos Alexandro, apud Romanos Auguſto, tantus numerus præſtantium hominum extitit? niſi qvòd delectabantur hi principes optimis qvibusqve rebus & in expendendis hominum ingeniis atqve operibus judicio valebant, & virtutem meritis honoribus, præmiis atq; ſplendore decorabant. Qvid in liberis qvibusdam civitatibus eloqventiæ ſtudia olim tantopere viguerunt? niſi qvòd is certiſſimus erat gradus ad Rempubl. aditus ad honores, aſcenſus ad magiſtratus & potentiam. Qvid poſtea artes eædem in Græcia ſunt extinctæ, in qva & natæ, & altæ, & ad ſummum perductæ intra mille annos fuerant? Qvid Romam ceſſerunt, totaqve Italia? Qvid exulatum ad Arabes diſceſſerunt? Qvid tam multis annis inſcitia graſſante intermortuæ jacuerunt? An aliunde id factum, niſi ex ſordibus, moroſitate, invidia illorum, qvi civitatibus, & ampliſſimis regnis, atq; imperiis præfuerunt? Itaqve ſicut longo ævi ſitu, longiqve temporis exercitatione fatigata & effœta humus, conſeneſcere nonnullis videtur in locis, nec jam fruges mortalibus priſtina benignitate præbet, ſed noxias herbas fundit & vitæ inimicas: Sic mundi converſione,

& qva-

& qvadam rerum ſerie ſæpenumero accidit, ut natura ipſa oblita materni officii, tanqvam ſuperioris ævi fœcunditate exhauſta, in perniciem humani generis, peſtiferos qvosdam homines, & ſceleratos principes proferat: qvi furore & amentia præcipites, divina & humana cuncta pervertant: qvi res præclaras â prioribus vel inventas vel uſurpatas, non modò negligant, (qvod eſſet ferendum) ſed etiam labefactent, & funditus delere conentur. Qvalis fuit C. Caligula, qvi Homeri carmina abolere, qvi Virgilii & T. Livii ſcripta ex omnibus bibliothecis amovere, qvi jus civile Romanorum delere tentavit. Qvalis Domitianus, qvi omnes ſapientiæ profeſſores urbe Italiaq; ſummovit. Qvalis Licinius Imperator, qvi literas virus & peſtem publicam appellabat, ne commemorem Cambyſas, Nerones, Valentinianos, Phalaridas, Dionyſios, orbis terrarum peſte natos. Qvænam ſentina teterrimorum ſive ducum, ſive Regum ſcatuit Gothorum, Alanorum, Vandalorum, Svevorum, Turulorum, Hunnorum, Longobardorum, Sarracenorum, & Turcarum tempeſtatibus? Qvi cum eſſent feri, immanes, ab omni cultu ingenii alieni, & qvicqvid non intelligerent aut ſuſpectum haberent, aut damnarent: primum ingentem bibliothecis cladem attulerunt, exuſſerunt magnorum ingeniorum opera, ſimul irriſernnt lingvas & ſtudia omnia, nec ſolum illis prætium detraxerunt, ſed contumeliam addiderunt: ſeu qvod nollent in victis plus qvenqvam ſapere qvàm victorem: ſeu qvod

ea re ad laborem ferendum remolleſceré homines, atqve enervari opinarentur, ac minus bello idoneos reddi, cui omnia tribuebant. Igitur gratia habenda ſuperis, & naturæ, qvæ ex ſuperiorum temporum caligine tandem aliqvando recreata, excellentes qvosdam Reges noſtra ætate protulit ac principes in compendium humanæ ſocietatis, qvi diſciplinas jacentes extollerent, ſtudia diſcentium foverent & excitarent, qvos tanto Rex Franciſcus gloria vicit, qvanto omnibus imperii magnitudine præſtat. Non eſt humano conſilio, nec mediocri qvidem DEI Opt. Max. cura illud perfectum. Qvi mihi videtur aliqvando oculos aperuiſſe ad inſtaurandas iterum literas ac renovandas, ſimul mentem injeciſſe qvibusdam principibus, ut illas tuendas ornandasqve ſuſciperent, ut bibliothecas extruerent, ut ſelectos in omni varietate doctrinæ libros, qvos ſuperiorum temporum injuria nobis ſalvos reliqvit, è Græciæ ruinis, è faucibus Barbariæ, ex incendiis bellorum eriperent, & in uſum communem deſcriptos publice omnibus proponerent legendos. Qvandoqvidem non ſolum ea qvæ denſiſſimis ignorantiæ tenebris obducebantur, in lucem velut ab inferis revocata ſunt, ſed qvæ veteribus fuerant penitus abſtruſa, nova maria, novæ terræ, ac ſpecies hominum, viæ cœli pelagiqve nunqvam antea ne fando qvidem auditæ, nova ſidera patefacta nobis, multæ artes repertæ priſcis incognitæ ſæculis, religio in priſtinam vindicata dignitatem. Magna ergo Franciſci Regis gloria, in cujus prin-

principatum bonæ literæ incurrerunt, ſub qvo principe tantus honos habitus eximiis ſtudiis, hominibusqve doctis: ut nunc primum qvaſi reviviſcentis rei literariæ ſpeciem aliqvam videre videamur. (z) Nec verò debetur laus parva Budæo: qvi primus bonarum artium incunabula in aulam intulit, ac ſcriptis Galliam illuſtravit ſuis: noſtramqve locupletavit ætatem, qvi elegantiores literas propagare conſilio, ſtudio, gratia, labore connixus eſt: qvi earum dignitatem non minus charam habuit, qvam propriam, ab omniqve injuria prohibuit, protexit, defendit. Deniq; nihil prætermiſit, qvo florerent magis in patria, ac ne longiorem qvidem vitam optavit, qvàm ut tam præclari operi à Rege inchoato faſtigium impoſitum videret. Cæterum cum inter eos qvi tum in regia verſabantur, òpinione virtutis, commendatione doctrinæ, magnam cum gratiam, tum authoritatem apud omnes ordines adeptus eſſet, nonnulli qvorum mentes anguſtæ, humiles, pravæ, oppletæ tenebris ac ſordibus, tantum ejus ſplendorem nec intueri nec ſuſtinere potuerunt: & regis animum ab eo clandeſtinis inſidiis alienare tentarunt. Qvod ipſe animadvertens, licet non dubitaret de humanitate regia, tamen declinans hominum offenſiones, de aula ſeſe ſubduxit, & eo magis qvòd ſibi parum cum *Antonio Prato* conveniebat. Cauſam diſſenſionis non commemorabo, ne

(z) *Hinc literarum natalem reſtaurativum in id tempus in Francia incurriſſe ſcribit Bud. in* Præfat. ad libr. de Philolog.

ne videar illis temporibus notam inurere. Nec ibi poſtea viſus, niſi neceſſitate muneris obeundi cogeretur, cujus præcipua functio erat in prætorio regio. Poſteaqvam verò *Gulielmus Poietus* vir ſingulari & præſtantiſſima virtute Galliarum νομοφύλαξ à Rege creatus eſt (Cancellarium noſtri vocant) nihil tam conveniens ſuæ dignitati putavit, qvàm Budæum ſecum habere velut aliqvem in conſiliis capiendis Neſtorem. Itaqve eum nunqvam à ſe dimittere, ſecum qvocunqꝫ proficiſceretur deducere, obſervare, ferre in oculis, colere, toto animo de illo ac de ejus ornamentis & commodis cogitare. Qvo ſtudio in ſe perſpecto, homo jam devexæ ætatis & affectæ, reſorberi ſe aulicis fluctibus ſivit. Proinde cum in ſummis Julii menſis ardoribus, qvi tanti eo anno fuerunt, qvanti maximi poſt hominum memoriam: rex vitandi æſtus cauſa in maritimam oram Normaniæ conceſſiſſet, & Budæus Poietum ſecutus, alieniſſimo tempore eodem contendiſſet, paulo poſt vel cœli injuria, vel magnitudine caloris, qvo tum omnia torrebantur, vel imbellicitate ingraveſcentis ætatis, in gravem & aſſiduam febrem incidit, ex qva poſtea non convaluit. Cum multa in ſpem ſalutis medici dicerent & pollicerentur, nunqvam perſvadere potuerunt, qvin is morbus finem vitæ eſſet allaturus. Qvamobrem peregrè agens, domum ſe referri nihilominus juſſit, ut in patria, conſpectuvqe ſuorum moreretur, id qvod paulo poſt evenit. Nam accreſcente in dies dolore confectus, peractis omnibus qvæ rite de-

cedentibus

cedentibus adhiberi ſolent, ſacris, integra etiamnum mente, cæterisqve ſenſibus, ſine ulla vi tranqvillè placideqve deceſſit, vir immortalitate digniſſimus. Poſteaqvam de ejus obitu regi renunciatum eſt, graviter doluit interitu tanti viri dignitatem Gallici nominis imminutam. Poietus autem ὁ νομοφύλαξ non potuit, non vehementer commoveri, tali amico orbatus, qvalem Gallia nunqvam tulit, & ut verè judicabat, vix parem ſit habitura. Multas hic ſignificationes nec exiguas dedit, qvàm moleſtè ferret ſe hominis eruditiſſimi jucunda conſvetudine, admirabili ſapientia, tum multorum officiorum conjunctione in perpetuum privari. Incredibile porro eſt dictu qvantus mœror bonorum omnium, & qvæ publica lamentatio ejus funus ſit proſecuta. Omnes docti memoriam mortuo, qvam par erat principi doctrinæ, humaniter ac piè præſtiterunt. Cum ſummis totius corporis doloribus oppreſſus dubia ſpe vitæ ſpiritum duceret, mortem aliqvantum videbatur horrere, & reformidare, non vitæ deſiderio, ſatis enim naturæ, ſatis gloriæ vel fortaſſe nimium diu ſe vixiſſe prædicabat: at ſuis certe parum, qvorum fortunas cum liceret amplificare, neglexerat. Hic dolor hominem præcipuè tangebat, hæc cura ſollicitabat. Reliqvit autem liberos numero undecim: filios ſeptem, omni liberali ingenuaqve doctrina apprimè inſtitutos, & qvatuor filias: uxore ſuperſtite, fæmina ſummæ tum prudentiæ, tum pietatis: ex qvâ hos omnes liberos ſuſtulit. Elatus eſt noctu, ut

ipſe anno anteqvam moreretur teſtamento præſcripſerat, ſine ulla pompa funeris, præeunte unico lumine, comitantibus doctis plurimis, & viris primariis ejus urbis, vulgi maximo concurſu. Periit tertio & ſeptuageſimo ætatis anno. X. Calend. Septemb. Anno ſalutis generis humani M.D.XL. atqve Luteriæ Pariſiorum in D. Nicolai, qvi campeſter dicitur, qvemadmodum juſſerat, ſepultus.

PAULUS JOVIUS in elogiis clarorum virorum.

NUlli mortalium ætate noſtra perpetuis lucubrationibus aſpirante Fortuna, cum Græcæ, tum Latinæ eruditionis majores opes contigerunt, qvàm Gulielmo Budæo, non Galliæ modò, ſed totius etiam Europæ longè doctiſſimo. Natus Lutetiæ, præcellentium diſciplinarum celebri domicilio, dum perennem ſpectaret laudem, & rei familiaris fortunas, honoresqve ingenio ſuo, & ſperata gloria viliores arbitraretur, ſexaginta amplius ætatis annos in ſtudiis conſumpſit, ita, ut ſummæ eruditionis libro de Aſſe, alteroqve in Pandectas edito, ac infinita demum lectione confectis Commentariis, qvibus Græ-

Græcæ & Latinæ facultatis ornamenta comparantur, nulli comunicata laude, æqvales omnes doctrinæ auctoritate ſuperavit. Sed qvi in memoriæ theſauris tantas divitias miro digeſtas ordine continebat, veluti occupatus in apparatu, candidioris eloqventiæ cultum neglexiſſe exiſtimatur. Id enim in toto ſtudiorum negotio longè graviſſimum, nemo, niſi irrita ſpe, ſenectuti unqvam reſervavit. Adaugebant nominis famam in perſpicuo animo ſanctiſſimi mores, qvibus aliqvanto uberiora rei familiaris incrementa, qvam pertinaci diligentia, vel honoris ambitione, educatis feliciter liberis reliqvit, qvum Rex Franciſcus, ſubita liberalitate inclytus, optimi viri otium foveret, & ipſe ſupplicibus libellis præpoſitus, honeſtiſſimo proventu ditaretur. Septuageſimum tertium agentem annum oppreſſit febris longinqvo & æſtuoſo ad Armoricum oceanum itinere concepta. Pie autem tranqvilleqve vita excedens, condito teſtamento, omnes honores funeris & tumuli penitus abdicavit, ita ut, qvum numeroſa proles eum lugeret, noctu tumularetur. Fato functus eſt non multò poſt celebres illos hoſpitales triumphos, qvum Cæſar ab Hiſpania per mediam Galliam in Belgas profectus, gentem bello feſſam, feſta paſſim hilaritate in ſpem pacis erexiſſet.

SALMONIUS MACRINUS.

Budæus voluit media de nocte ſepulchro
Inferri, & nullas prorſus adeſſe faces:
Non factum ratione caret; clariſſima qvando
Ipſe ſibi lampas, luxq; coruſca fuit.

JANUS VITALIS.

Qvi ſanctum ſimul, & ſimul diſertum
Exqviris ſapientiæ magiſtrum,
Ultra qvid petis? hic jacet Budæus.

NICOLAUS BORBONIUS.

Si fas flere Deos eſſet mortalia fata,
Budæum fleret Dia Minerva ſuum.
Flerent & Grajæ pariter Latiæq; camœnæ
Fleret & abjecta pulcher Apollo lyra.
Gallia tu fleres, tu magna Lutetia tali
Fleres orba viro deliciisqve tuis.
Fleret doctorum toto chorus omnis in orbe,
Noſtra ſuum flerent ſecla jacere decus.

SCRIPTA BUDÆI.

Opera ejus conjunctim Tom. IV. prodiere *Baſileæ apud Nicol. Epiſcopium Jun. Anno 1557. fol.* cum Præfat. Cœlii Secundi Curionis ad Joh. Fichardum JC.

Continentur autem

Tom. I.

De Studio literarum recte & commode Inſtituendo lib. un. ad Franciſc. Gall. Regem.

De Philologia librr. 2. ad Henricum Aurelianenſem & Carolum Angolismenſem Franciſc. Regis filios. ed. *Baſil. 1533.*

De Contemtu Rerum fortuitarum librr. 3. ad Draconem Budæum fratrem, Præf. ſcriniis Regis ſanctioribus. edit. *Pariſ. 1520.* & *1526.* in 4. ap. *Aſcenſium*, it. *Argentorati 1529. Lugd. Batav. 1624.* in 16.

De Tranſitu Helleniſmi ad Chriſtianiſmum librr. 3. ad Franciſc. R. ed. *Pariſ. 1535.* ap. *Robert. Stephanum*, & ibid. *1556. fol.*

Epiſtolarum Latinarum libri 5. & Græcarum liber unus. Excuſ. *Pariſ.* ap. *Aſcenſ. 1521.* & *Cratandrum Baſil. 1528. cum annotat. Jac. Tuſani.* Epiſtolæ Græcæ ſeparatim prodiere *Pariſ. 1550.* in 4. & Latinæ factæ ab *Anton. Pichonio ibid. 1574.* in 4.

His cohærent, qvæ ab ipſo converſa ſunt ex Græca lingva in latinam.

Ariſtotelis & Philonis Judæi liber de Mundo ad Jac. Tuſanum, *Baſil. 1533. ap. Walderum.*

Plutarchi liber de Tranqvillitate Animi ad Jul. II. Pontif. Max.

Ejusd. de Fortuna Romanorum liber un. & de Fortuna & virtute Alexandr. M. librr. 2. ad Petr. Cothardum Parlamenti Præſidem.

Ejusd. Plutarchi de Placitis Decretisq; Philoſophorum Naturalibus librr. 5. ad Germ. Ganejum Parlamentar. Conſiliarium, Beluacenſ. Eccleſ. Decanum.

Baſilii Magni Epiſtola ad Gregorium Nazianzenum de vita in ſolitudine agenda.

Tom. II.

De Aſſe & Partibus ejus librr. V. edit. *Pariſ. 1516.* & *1524. in fol. ap. Jod. Aſcen.* it. *Ao. 1541. 1542.* & *1544.* ab Auctore noviſſime recogniti & locupletati ibid. *ap. Robert. Stephan. in fol. 1548.* excuſ. qvoq; *Venet. ap. Aldum 1522. in 8. Coloniæ apud Soterem 1528. in 8.* adjecto etiam Indice & Breviario de Aſſe & partibus ejus, & *Lugduni 1542. & 1550. in 8. ap. Gryphium.*

Tribuit qvoq; Budæo libellum de Moneta Græca ad Gallicam pecuniam æſtimata *Phil. Labbe in Biblioth. Nummar. P. 2.* & lingva vernacula extare ſcribit Libell. ed. *Pariſ. 1529.* Sommaire ou abregé du liure d' Aſſe par M. Guillaume Budé, idem proculdubio cum modo dicto Breviario.

Tom. III.

Annotationes in Pandectas Priores & Poſteriores edit. *Coloniæ ap. Soterem 1526. in 8. Pariſ. 1532. ap. Aſcenſ.* & *1536.* & *1556. ib. in fol. Baſileæ 1534. 8. Lugduni ap. Gryphium 1551. in 8.* & ib. *1567. in 8.*

Forenſia, qvibus vulgares & vere Latinæ JCtorum loqvendi formulæ traduntur cum verborum forenſium indice. ed. *Pariſ. ap. Rob. Stephan. 1548. fol.* & *Baſil. ap. Epiſcop. in 8.* ſed ſine Indice.

Tom. IV.

Commentarii lingvæ Græcæ. ed. *Pariſ. 1529. fol.* cujus editionis exemplar Budæi manu notatum extitit in Biblioth. Thuan. it. *Baſil. 1530. fol. apud Bebelium*, & *Pariſiis* poſtremo ab auctore accurate recogniti & plus tertia parte aucti *ap. Rob. Stephanum 1548. fol.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANT.

ANT. AUGUSTINI VITA.

Ex Oratione Funebri

ANDR. SCHOTTI, Antverp. [*a*]

NAtus domo nobili *Auguſtinorum* (*b*) & excellentibus viris in gerenda Republ. claris, *Cæſarauguſtæ*, Celtiberorum urbi celebri, & copioſa; nunc etiam ſtudiis ingeniisqve affluente. (*c*) Patre ad hæc *Ant. Auguſtino* Procancellario Arragoniæ, finitimorumq; regnorum. (*d*) Qvæ digni-

---

(*a*) *Inſcripſit hanc orationem Schottus* Lævino Torrentio, *Epiſcopo Antverpienſi olim doctiſſimo, cujus extant præclari in Svetonium commentarij, numiſmatis plurimis referti,* Thuan. Hiſtor. libr. 84. ad An. 1586. *eamq; Bibliothec. Hiſpan. inſeruit* Tom. II. Claſſ. VII. p. 307.

(*b*) *An. Chr.* cIↃ IↃXVII.

(*c*) *De Cancellariis Regnorum Arragonum ſigillatim ſcripſiſſe fertur* Did. Ant. Frances de Vrrutigoti *cæterum ex Thuano d. l. conſtat Patrem hunc Auguſtini noſtri à Regni ordinibus Repetundarum olim poſtulatum, à Carolo vero tum Rege Bruxellis ſolemni judicio abſolutum eſſe.*

(*d*) *Cæſarauguſta, qvæ* Ptolomæo & Straboni *Auguſta*

guſta Cæſarea, Hiſpanis Saragoza, *Hiſpaniæ Citerioris ſeu Tarraconenſis urbs inclyta, Colonia immunis* Auguſti, *ad Iberi amnis ripam eo loco fundata, qvo* Salduba *oppidum antea ſitum, interq; ſeptem conventus, in qvos provincia illa olim dividebatur, numerata* Plinio Hiſtor. Natural. lib. 3. c. 3. *vid.* Ant. Auguſtin. de antiqvitat. Roman. Dial. 1. 6. & 7. *qvo ultimo loco Cæſarauguſtanorum nummorum qvoq; meminit, qvorum una pars faciem Auguſti impreſſam habebat, averſa jugum boum cum ſeqventi colono & inſcript. CÆSARAUGUSTA, ſcil. ut Coloniam eſſe demonſtret, qvæ juncto bove & vacca inchoari ſolebant.* Varro lib. 4. de Lingv. Lat. Sigon. de antiqv. Jur. civ. Roman. c. 2. *Sedes olim Arragoniæ Regum, atq; Epiſcopatu inſuper celebris fuit, qvem ſuffraganeum qvondam Tarraconenſi Archiepiſcopo, ex Notitia Epiſcopatuum à* Miræo *edita, pateſcit, poſteà Archiepiſcopali dignitate auxit Ao. 1316. Johann. XXII. P. M. teſte laudato* Miræo de Stat. Relig. Chriſt. lib. 1. c. 17. *eum in ſacris hodie agnoſcunt Oſcenſis, Balbaſtrenſis, Jacentanus, Turiaſonenſis, Terulenſis & Albarracinenſis,* Marian. l. 6. Annal. c. 15. & 16. *Academiam ab Hadriano VI. P. M. & Carolo V. confirmatam, inſtauratam denuo Ao. 1584. ſed; eloqventiæ, lingvæ Græcæ, Hiſtoriæq; docendæ cauſa, eò evocatum, teſtis eſt* Schottus noſter in Biblioth. Hiſpan. T. I. c. 2. *De Epiſcopis conciliisq; Cæſarauguſtanis, videri poterit eruditiſſima* Anton. Auguſtini Epiſtola ad Hieron. Blancam.

digni-

dignitas hodie apud Reges ſecundas tenet: Auguſtorum qvoqve Romanorum temporibus, ut ex Annalium memoria, & Carini Imp. vita obſervare memini, plena in adminiſtrandis rebus publicis, & honoris & auctoritatis *Cancellarij* poteſtas perpetuo fuit. (*e*) Vixdum ex ephebis

(*e*) *Fallitur autem Vir doctiſſimus, ſic ex* Vopiſco in vit. Carini *probari poſſe credit, Carini Imp. tempore Cancellarij officium tanti fuiſſe, cum illa ætate atq; adeo ſub priſcis Imperatoribus, non modo mediocris, verum omnino nulla fuerit Cancellariorum dignitas. Verba Vopiſci hæc ſunt:* Amicos optimos qvosqve relegavit. Peſſimum qvemqve elegit aut tenuit. Præfectum Urbi unum ex Cancellariis ſuis fecit: qvo fœdius nec cogitari potuit aliqvando, nec dici. *Nempe qvia ſumma tum Præfecturæ Urbanæ & Prætorianæ ſimilis erat dignitas, Cancellariorum autem nulla penitus, ſed miniſterij tantum genus in Palatiis Principum & ædibus Poteſtate aliqva præditorum; Certos enim Cancellarios Præfect. Urbi ipſe in Poteſtate habebat, argument. edicti Turci Aproniani P. U. qvod integrum extat ap.* Hottomann. in Comm. verb. Jur. voc. Cancellarius. *Vid. inclyta Criticorum ſeculi noſtri lumina* Jſ. Cauſabonum & Cl. Salmaſium in Not. ad Vopiſcum d. l. *add.* Jac. Gothofr. ad l. 3. C. Th. de Aſſeſſor. Domeſt. & Cancellar. *Nam licet JC. ſummus* Fr. Hottomannus in d. Commentar. *hunc Vopiſci locum emendandum, & pro* Cancellariis

lariis, Ancillariis, *lenocinij & libidinis miniſtros, qvi apud Carinum tum in pretio erant, intelligens, legendum putet, attamen cum ejusmodi emendationes contra receptam & hactenus uſitatam lectionem non facile admittendæ ſint, qvemadmodum ad Cujacij vitam latius demonſtrabitur, nullumq; præterea Criticorum hic conſentientem habeat Hottomannus, temere lectio antiqva non mutanda. Occurit qvidem vox hæc* Ancillariorum *ap. Trebell. Pollionem in Vita D. Claudij, ubi Gallus Antipater Ancillariorum & Hiſtoricorum dehoneſtamentum dicitur, ſed ex antiqviſſimis Cadicibus mſcr. ibi legendum* Ancilla honorum, *i.e. adulator & aſſentator ſummarum poteſtatum, (non autem uti* Scip. Gentilis in Comm. ad Apuleji Apolog. n. 66. *Ancillaris adulator) erudite docent triumviri illi Reipubl. literariæ illuſtriſſimi,* Caſaubonus, Salmaſius & Gruterus in not. ad d. l. Pollionis. *Neq; hic audiendi ſunt, qvi, qvod* Kirchnerus in Morvillerio lib. 1. cap. 2. n. 19. ſeq. *animi ſaltem cauſa faciebat, ex vetuſti exemplaris in vita Heliogabali Charactere,* Concellarios *pro Cancellariis ſerio legunt. Sed ut ad locum Vopiſci redeamus male & illum à* Theodor. Marcilio c. 6. Vitæ Titi Svetonian. *intellectum & interpretatum eſſe, inde patet, dum Præfectum Prætorio ibi pro Præfecto Urbi inconſiderate reponit, & non hoc indicare Vopiſcum vult, fœdum ex Cancellario fieri Præfect. Prætorio, ſed Cancellarium illum talem fuiſſe, ut fœdior nemo aut cogitari potuerit, aut dici, qvod verbis authoris non congruit, teſtanturq; præterea* Jac. Gothofred. d. l.

& Ca-

& Caſaubonus ad Vobiſcum, qvi ejusce interpretationes mirum in modum, merito tamen, perſtringit, ipſumq́, ſuppreſſo licet nomine, Pantoſophomaſtigem Magiſtellum, ſuo judicio doctiſſimum atq́ ſcabie & infinita alios reprehendendi libidine inter omnes mortalium maxime infectū, nominat. Fuiſſe autem Cancellarios priſco ævo nihil aliud qvã ὑπηρέτας & miniſtros τῆς ἀρχῆς, qvi admiſſiones curarent, turbam ſubmoverent, neve qvid in ea tumultus audiretur, proſpicerent, prohiberentqve ne promiſcue cuivis volenti ingredi in Conſiſtorium Principis, aut Secretarium judicis, liberum eſſet, atq́ ita ſimillimum munus cum iis habuiſſe, qvi hodie apud Gallos Huiſſiers ſive Oſtiarii dicuntur, qvod uti re ita & nomine conveniant, cum hi ab Oſtio, illi à Cancellis, qvi pro oſtio erant nomen acceperint, ex Caſaubono, Salmaſio & Gothofredo citt. locc. diſcimus. Conſtans enim eſt eruditorum ſententia, non à cancellando, ſive actis cancellatim lineis perducendo, ſed à Cancellis, ad qvos agere & hærere dicuntur, qviq́ apud Caſſiodorum lucidæ fores, clauſtra patentia, feneſtratæ januæ, appellantur, erantq́ ex opinione Salmaſii, fores cancellatæ & tranſlucidæ ex lignis reticulatim compoſitis textæ, nominatos eſſe Cancellarios. Petr. Pith. 2. Adverſar. 12. Pollet. Hiſtor. For. Rom. libr. 5. cap. 12. Plura eaqve ſingularia de hiſce cancellis forenſibus, ſepulchrorum item altariumq́, & qvatenus illis & limites intelligantur, legi poſſunt apud Salmaſ. in not. doctiſſ. ad d. l. Vopiſc. & Carol. du Freſne in Gloſſar. Magno voc. Cancelli. Cæterum uti Secreta

Judi-

Judicum non tantum velis, verum etiam trans ve la cancellorum ſeptis muniebantur, ita Conſiſtorij Principum qvoq; fores velis prætendebantur: proximaq; huic ſtatio Cancellis clauſa erat, intraqve velum ſeu Conſiſtorium ipſum admiſſi comites & Participes Conſilij, Satellites vero intra cancellos & vela ſubſtitere, hinc igitur qvemadmodum Vela ſervantes Velarii Dom. Aug. *ut eſt in antiqvis inſcriptionibus, ſic Cancellorum curam agentes Cancellarij dicti ſunt* Caſaub. Salmaſ. Gothofr. d. loc. Guther. de Off. Dom. Aug. libr. 3. c. 11. *qvi duo poſteriores & illud indicant, extitiſſe tum inter Velarios tum Cancellarios, qvi reliqvis præemineret, eſſetq; illorum qvaſi* Primicerius & Præpoſitus, *meminit etiam* Nov. X. Conſtant. Porphyrogen. edit. *primum à* Labæo, *poſt inter opera ejusd. Imp.* à Clariſſ. Meurſio, πρωτογκαγκελλαρίου. Caſaubonus & Kirchner. d. c. 2. num. 11. *non admodum antiqvam nec multò ante Vopiſci tempora uſurpari cœptam Cancellarij vocem autumat, qvia nec in Digeſtis mentio ejus habeatur; videtur tamen hæc ratio ſine ratione Salmaſio, neq; hinc recte argumentum duci, JCtorum antiqvorum ætate Cancellarios fuiſſe incognitos, præſertim cum Cancellorum velorumq; junctim meminerit* l. 41. §. 8. ff. de Legat. 1. *certumqve ſit, munus hoc & miniſterium jam antiqvitus in uſu notitiâq; fuiſſe, ideò de nomine, qvin etiam cognitum fuerit, minus dubitandum. Illud inſuper præclarè & rectè admodum à Salmaſio notatur, confundi ſæpius à doctiſſimis viris, Cancellarios Dom. Aug. & Procerum, qvi tanqvam meri janitores*

tores & oſtiarij pro foribus cancellatis ſtabant admiſſiones curantes, cum Cancellariis Judicum, qvi præter officium admiſſionis totius Secreti Judicialis, (qvod juxta Ammian. Marcellinum & Caſſiodorum locus erat cancellorum ſeptis clauſus, in qvo Judices cauſas examinant, & earum merita expendunt, & alibi etiam Secretarium appellabatur,) curam intra Cancellos gerebant, expediendis Judicum ſententiis, juſſis, edictis, & epiſtolis dictandis ſignandisq́, relationibus itidem formandis operam dantes & reſponſis portandis, atq; idem officium obtinebant, qvod apud Principes Tribuni olim & Notarij. Cujac. in Paratitl. *ad* Cod. de Aſſeſſor. Domeſtic. & Cancellar. Dion. Gothofred ad l. 8. C. eod. Guther. d. O. D. A. libr. 2. cap. 9. in fin. *ut proinde* Pithœus c. l. *non dubitet Secretarios dicere qvi Cancellarij vocabantur.* Jac. *qvidem* Gothofredus ad d. l. 3. C. Th. *Cancellarios judicum qvoq; modò pro nudis oſtiariis habet, eosq; neq; epiſtolas, neq; libellos, neq; admiſſiones tractaſſe, tum ex* l. 1. C. de off. Præf. Præt. Afr. *tum ex* Notitia Imperii, *ubi ſub Diſpoſitione Viri Illuſtris Magiſtri Officiorum (ſcil. Occidentis) Schola Agentium in rebus, Scrinium Memoriæ, Scrinium Diſpoſitionis, Scrinium Epiſtolarum, Scrinium Libellorum, Admiſſiones, Cancellarij, fuiſſe dicuntur, probare cupit. Sed liceat nobis hac in parte ab elegantioris Jurisprudentiæ aliàs Principe diſſentire, ac Salmaſium Cujaciumq; ſeqvi, partim qvia d.* L. §. 8. C. d. Off. P. P. Afr. *planè non adverſatur huic ſententiæ, partim qvod locus in Notitia Imperij proculdubio intelligendus ſit de*

Can-

Cancellariis Dom. Aug. cùm certum ſit totius Palatij Curam & diſciplinam propriè ad Magiſtrum Officiorum pertinuiſſe, omnesq; ſcholarum Ordines & Officia Palatij rexiſſe. Guther. de O. D. A. lib. 2. cap. 20. *Atq; hinc forſan qvodammodo excuſari poſſet ab ineptudine Hottomannus à Gothofredo eo nomine reprehenſus, cum c. l. Cancellarium per Actuarium explicat, ſi nim. intelligas Cancellarium Judicum, reſpectu habito ad noſtrum judiciorum morem. Sunt tamen & inter eos* Pithœus & Polletus, *& præcipuè* Caſaubonus, *qvi Caſſiodori ævo auctum aliqvantum Cancellariorum munus, illiq; aliqvid dignitatis acceſſiſſe, atq; idem muneris adminiſtraſſe, qvod hodie ſolent qvi à Secretis nominantur, & ſupplicorum libellorum magiſtri, exiſtiment, idq; ex ipſo* Caſſiodori lib. 2. Var. 1. & 3. *ac formula Cancellariatus,* ap. eund. lib. 11. *Qvod licet Salmaſius non permittat Caſſiodorumq; de Judicum Cancellariis ibi loqvi credat, negari tamen non poterit ſucceſſu temporis & media præſertim ætate advaria tractum Cancellarij nomen, eoq; modò ſcribam, modò antigrapheum denotari; ſic ex Legibus Ripuariis Longobardicis & Capitularis Karoli M. conſtat Notariorum vices obiiſſe & eos fuiſſe, qvi teſtamenta & Acta ac Chartas publicas privatasq; conſcriberent, eſſentq; inſtar eorum, qvi olim in ſcriniis memoriæ, epiſtolarum & libellorum peragendis ſignandisq; Reſponſis Principum militabant, qviq; Notarij ſecretorum dicebantur. vid.* Salmaſ. d. l. Car du Freſne in Gloſſar. voc. Cancellar. *Apud Imper. Græcos qvoq; in apertione teſtamentorum*

rum ſerviiſſe καγκελλαρίους *pateſcit ex* cit. Nov. Conſtantin. *in qva tamen non ſecus ac in* Nov. Heraclii de Numero Clericorum Sanctiſſ. Eccleſ. Major. Conſtantinop. & S. Deiparæ qvæ in Blacheriis colitur *ſubjuncta* Paratitlis Græcis à Leunclavio *editis* pag. m. 168. ἀπὸ τῶν Νοταρίων *ſejunguntur, ipſisqve anteponuntur. Tandem etiam Summus Secreti Magiſter in Aulis Regiis Cancellarij nomine inſigniri cœpit, qvi apud Græcos primum* πάρεδρος*, poſt etiam* λογοθέτης*, qvo nomine* Nicetas l. 7. de Geſtis Man. Comn. *Moguntinum Cancellarium Frider. I. nominat, & aliis omnib. excellens* μέγας λογοθέτης τῶν σεκρέτων *dicebatur.* Pith. *Eſſe autem Cancellarios eos ipſos, qvi olim Sacri Palatij Qvæſtores, qvibus legum dictandarum nomine Principis & Reſcriptorum ad preces ſupplicum jus erat, rectè* Cujac. ad tit. C. de Petit. bon. ſublat. & l. 4. C. de Collat. donator. *&c.* Pith. d. l. Pancirol. Theſaur. Var. Lect. lib. 1. cap. 4. Pollet. Hiſtor. For. Rom. lib. 1. cap 4. Jac. Gothofr. ad L. 8. C. Th. de Jure Fiſci. *ſtatuunt, ac fruſtra à Marcilio idcircò ſuggillari JCtorum Principem Cujacium in comparatione Qvæſtoris Palatij cum moderno Cancellario, non dignitates, ſed muneris utriusq; officia ac partes ſpectantem, more ſuo i. e. doctè oſtendit* Caſaubonus c. l. *Cæterum apud Imperatores Germanicos & Francorum Reges non exigua fuit Cancellariorum ſignandis ſubſcribendisq; epiſtolis, Edictis atq; Tabulis Regiis inſervientium auctoritas, neq; ullum ſine illorum recognitione legitur diplo-*

ma antiqvum. Nominantur in Hiſtoricorum ſcriptis & ſchedis antiqvioribus ſæpius Capellani & Archicapellani; *eò qvod in capella Palatina, ubi Regia Archiva aſſervabantur, publicis tabulis deſcribendis inſudarent, huicq; muneri ferè ſemper ex ordine clericorum adhiberentur. De qvibus Capellis & Capellanis eruditiſſima ex vetuſtiſſimis monumentis eruta, unà cum ſerie Archicapellanorum Palatij Francici à Clothario I. usq; ad Carol. Simplicem, videantur apud* Car. du Freſne in Gloſſar. voc. Capellanus & Capella. *De Archicancellariis Imperij qvidem, qvo nomine Electores Eccleſiaſtici adhuc in Rep. noſtra inſignes ſunt, hic dici poſſent eximia: aſt ne longiores ſimus, conſuli poterunt de iis obviam ubiq; Scriptores Juris Publici, & inprimis, qvi hac in parte inſtar omnium eſſe poteſt, doctiſſ.* Mallinkrotius *in nunqvam ſatis laudatis ac intimiore rei Germanicæ antiqvitate & eruditione ſingulari refertiſſimis commentariis de* Archicancellariis & Cancellariis Imperialis Aulæ, *qvos legiſſe neminem pœnitebit. Illud prætereundum non eſt, in omnibus penè Europæ Imperiis, Regnis & Principatibus ſuperiori & noſtro ſeculo illuſtriſſimam Cancellariorum dignitatem, & inter Palatinas, judicio Polleti apicem honorum & ambientis animi veluti honoriſtitium extitiſſe. Ut non immeritò* Marcilius cap. 6. Titi Sveton. Caſaubono *cit. loc. & clariſſ.* Beſſelio in Animadv. ad Eginhart. Præf. de Vita Kar. M. *ineptire videatur, qvando Cancellarium hodiernum, re & nomine eundem eſſe cum veteris Romæ Cancellario exiſtimat, ficq; Franciæ Cancellarium à loco ſummo &*

Regiæ Majeſtati proximo ad Cancellos ſecreti Regij retrahit, & fores tenendas committit. Sed de ſublimis hujus officij præſenti amplitudine atq; excellentiâ, omnibusq; ad illud ornandum virtutibus, atq; exemplis præclariſſimorum hominum, qvi eo immortali laude defuncti ſunt, ſigillatim & diligenter egere Herm. Kirchnerus in Morvillerio & de Officio & Dignitate Cancellarii libris IV. & Rutger Horſtius duobus hujus argumenti libris. *De Franciæ Cancellariis eruditum extat ſchediaſma* Franc. Lanovii Mon. ord. minim. *de qvibus liceat hic verba incomparabilis* Budæi in Annotat. ad ϖ. de P. P. ed. Colon. p. m. 208. *adjungere, tum qvod ejus honoris majeſtas, ut ipſe loqvitur, tum qvæ ad excellentiſſimi hujus muneris curam ſpectent, indè optimè intelligantur:* Cancellarius igitur, *inqvit*, in Francia, cujus id munus eſt, ex primæ ſunt partes, videre ut nulla Principis conſtitutio, nulla Sanctio, nullum diploma, nullum reſcriptum, nulli Codicilli Regii, non è Republ. atqve etiam è dignitate Reip. Principaliqve exeant. Cujus cenſuræ aut ſtilo Principum Majeſtas acta ſua eximi nunqvam voluit. Deniq; qvi Principis præſentis Vicarius, & peregrè agente Principe interrex qvodammodo eſſe cenſetur jure ac propriè (ut arbitror) nomophylax, id eſt legum Præſidium, juris aſylum, (id qvod de Papiniano qvondam dictum eſt) morum inſtitutorumqve ara, æqvi boniqve columen appellari poteſt, atqve etiam eſſe debet. Id qvod etiam credere me cogit conſenſus ferè homi-

biſ filius exceſſerat, tinctus iis artibus qvibus prima ætas ad humanitatem informari ſolet, natu licet minimus, tamen ob ſingularem indolem, maxima in ſpe deliciisqve parenti, *Complutum*, qvæ in Carpetanis princeps Academia eſt, (*f*) ad uberiorem ingenii cultum miſſus eſt: ubi celeriter antecellere æqvalibus ingenii gloria contigit. Verùm aſſiduis bellorum tempeſtatibus jacebant adhuc humanitatis ſtudia: Ciceronis nomen vix in Scholis tum audiebatur; nondum ſatis culta benè dicendi facultas: Græcæ litteræ mutæ, doctoribus carebant: ſine qvibus tamen diſciplinis, in Jure Civili enucleando excellere poteſt nemo, & reliqvæ ſcientiæ graviores qvaſi concreſcunt. Senſa enim mentis commodè eloqvi non poſſe, nec ad poſteros transmittere, niſi ruſtice, & inqvinate, hominis eſt, vel M. Tullio (*g*) judice, intemperanter

 abu-

num inſtitutumqve qvoddam qvaſi per manus traditum, caput eum ac verticem juſtitiæ appellantium.

(*f*) *Deſcriptionem Academiæ Complutenſis, ſitæ in Regno Caſtellæ & à* Franc. Ximenio *Card. & Archiepiſcopo Toletano condita An. cIↄ. Iↄ. XVII. (qvo anno Ant. Auguſtinus natus fuit)* Melchioris de la Cerda, *vid. apud* Schottum in Bibl. Hiſpan. T. 1. cap. 2. *add.* Jac. Middendorp. lib. 7. de Academ. *& præcipue* Alvarus Gometius in vita Fr. Ximenii libr. 4.

(*g*) *Tuſc. 1.*

abutentis & otio & litteris. Studia verò hæc in Italia, diſciplinarum parente, jam tum colebantur vehementius, qvàm in Hiſpanicis Academiis; ſive id ſoli cœlive genio, ſive hominum indoli & induſtriæ, ſive otio deniqve & tranqvillitati Reip. acceptum eſt referendum. *Salmanticam* hinc â parentè miſſus, prima ibi Jurisprudentiæ fundamenta jecit gnaviter. (*b*) Verùm ut exoticæ merces & peregrinæ domeſticis ferè gratiores; & plantæ alio cœlo cultæ atqve inſitæ, ſvaviores ſæpè uberioresqve exiſtunt, miles deniqve is optimus, qvi patria procul ſtipendia fecit: idem in præſtantibus ingeniis uſu venire accepimus. Alieno enim cœlo ſtudiorum labor, & induſtria fit major, exacuitur enim, & qvaſi uſu exterorum ſplendeſcit ingenium, prudentiaqve paratur. Magnâ itaqve Italicorum ingeniorum ſubtilitate, doctrinâ & eloqventia, honeſtâ qvadam laudis contentione, qvæ ſtimulos optimis ingeniis addere ſolet, excitatus, cum de poſteritate ſerio cogitaret, cui ſe vixiſſe teſtatum aliqvando facere vellet, *Bononiam*, eruditiſſimis hominibus, liberaliſſimisqve ſtudiis Juris præſertim Civilis affluentem cogitabat. Qvo in oppido Collegium ingentibus olim ſumptibus, ampliſſ. fortiſſimumqve virum Ægidium Albornotium Cardinal. in Hiſpanicæ gentis gratiam ſua pecunia èxædificandum curaſſe

(*b*) *De Salmanticenſis Academiæ Statu, qvam Anno* cIↄ. CCCCIV *erectam Middendorpius c. libr. putat, videri itidem poteſt* Bibl. Hiſpan. d. T. 1. cap. 2.

raſſe inaudierat: (*i*) qvo erudiendi gratia ex omnibus fere Hiſpaniæ urbibus præſtantiſſima ingenia qvotannis vocarentur alerenturqve liberaliter. Magnam hic ſtudiorum ſegetem, ex æmulatione, ut fieri amat, ingeniorum mutuâ colligi; aſſiduas hic diſſerendi exercitationes, ſcholasqve haberi, acceperat; ex qvo ludo tanqvam ex eqvo Trojano, meri heroes, qvi de Jure conſultoribus reſponderent, prodiiſſent: qvorum è numero nonnemo Hiſpaniæ clavum noſtra memoria ſummo cum imperio tenuiſſet. Bononiam itaqve parentum permiſſu excelſi animi & laborioſi juvenis tandem pervenit, anno altero Pauli tertii (*k*) Pont. Max. Ea in urbe paucis ante annis, *Carolus* Cæſar Imp. à *Clemente VII.* Pont. M. freqventi hominum concurſu, & qvaſi orbis terræ panegyri diademate coronatus, inunctusqve fuerat, more majorum Au-

(*i*) *Ex* Joh. Geneſ. Sepulveda *in Hiſtor. Collegij Hiſpan. Bononienſis conſtat, conditum fuiſſe hoc ab Albornotio Collegium circ. An. M.CCC.LXV. ex eoq; viros ſapientia claros, (qvos ibi enumerat Sepulveda) nulla non memoria proveniſſe, qvi tum ſingulas civitates, tum univerſam Hiſpaniam doctrinâ & conſilio ſummoperè juvarint. Excerpta ex d. Sepulveda Deſcriptione Colleg. Bonon. & librr. qvos de Rebus Geſtis Albornotij conſcripſit in* Biblioth. Hiſpan. Tom. III. Claſſ. III. *leguntur.*

k) *An. cIↄ. Iↄ. XXXV.*

guſtus.(*l*) Qvæ res urbem cæteroqvin claram per ſe, & nobilem ut Pontificiæ ditionis, reddiderat illu-

(*l*) *An. cIↄ. Iↄ. XXX. Memorabilis omnino hæc Caroli V. vel eo nomine eſt Coronatio, qvod nullus inſeqventium Imperatorum duplicem illam qvam tum à manu Pontificis accepit, Regni Longobardici ſcil. qvæ & Mediolanenſis* A. B. cap. 26. § 4. *dicitur, Mediolani qvippe aut Medœtiæ fieri ſolita, & Imperialem ſeu Romanam amplius deſideraverit, contenti ſolùm Regni Germanici corona, qvam* Aqvisgranenſem d. §. 4. *nominat* Carol. IV. *qvia Aqvisgrani ſecundum* Bullæ ejus c. 28. §. 5. *peragi debebat, vel ex privilegio Aqvisgranenſibus à Frider. I. ſuper hoc negotio conceſſo, aut renovato potius, ſi à Carolo M. jam tale habuiſſe credas, vel potius ex inveterata & aliqvot ſeculorum uſu comprobata conſvetudine, qva ab Ottonis M. tempore ad Carolum V. Cæſarem usq;, qvi licet peſte Aqvisgrani ſæviente ritum coronandi tamen contra præſcriptum Aureæ Bullæ novari non conſultum putabat, Germanorum Imperatores penè omnes Aqvisgrani coronati leguntur.* Limn. in Jur. Publ. lib. 2. cap. 4. n. 6. ſeqq. & ex eo Knipſch. de Jur. Civit. Imper. lib. 2. cap. 1. num. 22. & 23. Rumelin. ad A. B. P. 3. Diſſ. 6. §. 5. & ibi Myler. in addit. *Et Ottonianæ inaugurationis Solennia qvidem Aqvisgrani peracta Witichindus Mon. Corbeienſ. antiqviſſimus rerum Saxonicarum ſcriptor tradit 2. Annal. pr. eruditiſſimis annotationibus illuſtrata à Bœclero in Otton. I. p. 281.* ſeqq. *Carolina*

rolinæ autem Coronationis Aqviſgranenſis Hiſtoriam & Pompæ cæremoniarumq́; celebritatem d. 23. Octobr. Anno 1520. Georgius Sabinus, ſive ut alij volunt Phil. Melanchton & Hartmannus Maurus, Archiepiſcop. Colon. Conſiliarius, accuratè deſcripſere. (*qvi apud* Schardium Rer. German. T. 2. & Goldaſt. Polit. Imp. Part. 3. *extant, & ſeparatim inter ſcripta habentur, qvæ de Inaugurationibus, Coronationibus, electionibusq; Impp. à Maximiliano I. usq; ad Matthiam Cæſarem,* Hannov. ap. Wechelios *prodiere.*) *add. his* Sleidan. de Stat. Relig. & Reip. lib. 2. Limn. ad art. 30. Capit. Car. V. p. 318. ſeqq. *formam & ſolennitatem actus ipſius unctionis & Coronationis ex rituali libro Eccleſiæ Colonienſis exhibet* Freherus in not. ad Petr. de Andlo lib. 2. cap. 6. pag. 166. *Sed hæc de Aqviſgranenſi coronatione. Illa Lombardica & Imperatoria Corona* Bononiæ, *non Romæ,* (*qvi error craſſiſſimus & Regio Hiſtorico plane indignus eſt* Scip. du Pleix Tom. 3. de l' hiſtoire generale de France, *ob id rectè notatus* Limnæo in Annot. ad Capitulat. Carol. V. p. 354.) *Carolo à P. M. magnifico tantoq; Principe digno apparatu, illuſtri Principum virorum freqventia, ad ſimilitudinem Romanorum rituum, eſt impoſita, & poſterior qvidem biduo poſt priorem* D. Matthiæ *ſacro & Cæſari natali die, & exindè auſpicato, qvod eodem Franciſcum Galliæ R. ad Ticinum vicerat, qvodq; poſtea translationem ceſſionemq́; Imp. in fratrem factam eſſe vult* Zenocarus l. V. in Vita Caroli V. pag. 293. *Vid. de duplici hac coratione ap. Bononiam* Henr.

Henr. Corn. Agrippa in Goldaſt. Polit. Imp. P.4. & ap. Schard. Tom. 2. Rerr. Germ. *add.* Maſen. lib. 4. Hiſtoriar. Carol. V. & Ferdin. Imp. Zenocar. in vita Caroli l. 1. p. 47. *curante tum unctionis & conſecrationis officium* Gvilielmo Enckefort *S. R. E. Cardinali & Dertuſenſi atq; Ultrajectino Epiſcopo*, Mallinckrot de Archicancellar. p. 159. ed. Jen. *Sitne hæc Coronatio Pontificia neceſſaria, inter Juris Publici Doctores controvertitur, & in utramq; partem diſputat* Limn. ad d. art. 30. pag. 341. ſeqq. & in Jur. Publ. lib. 2. c. 4. n. 60. ſeqq. *utriſq; tamen locis negativam recte amplectitur & contrariis argumentis inprimis d. c. 4. ſolide reſpondet, atq; probat ex ſola Principum electione verum eſſe Imperatorem, & jus adminiſtrandi plene conſeqvi, neq; coronatione Romana indigere, per* cap. 2. A. B. §. 5. Buxtorff. ad d. c. §. 38. lit. c. & d. Rumelin. ad A. B. P. 1. Diff. 3. §. 15. & Myler in addit. ibi & ad P. 3. Diff. 6. §. 6. *Inde eſt qvod Ferdinandus I. Imperator, qvi Romæ nec coronatus eſt nec coronari voluit, in Rec. Imper. Auguſtan. d. Ann. 1559. pr. diſertis verbis dicat:* Er habe ſich mit der Bürde der Adminiſtration und Verwaltung des heil. Reichs / auch anhangender Dignitæt, Hochheit / Regierung / Tituln / Scepter und Cron des Römiſchen Keyſerthums im Nahmen des Allmächtigen beladen. *Aſt Carolo forſan neceſſaria fuit, qvia ad illam petendam, vi Capitulationis tenebatur, à qvo tamen obligationis vinculo modernum Imp. Leopoldum tacendo liberaſſe videntur Principes Electores.*

Illud

Illud firma ratione deſtituitur & praxi Imperialis curiæ, qvod dicitur, Coronatos à Pont. demum abſolute Imperatores & Auguſtos nominari, cum non coronati Electi tantum Imperatores aut Reges Romanorum ſcribantur, ſpectantq́; huc qvæ apud Sigonium lib. 7. de Regn. Ital. *habentur. Nam ex Receſsibus Imperij Actisq́; Publicis notum eſt, Carolum etiam poſt ſuſceptam coronam Electi Imperatoris titulo ferè ſemper uſum eſſe, alios verò Imperatores à Pontifice nunqvam inauguratos, ſimpliciter & ſine additione Electionis aliqvando Imperatorio nomine inſigniri*, Limn. ad Cap. 1. §. 1. A. B. O. 5. Conring. de German. Rom. Imper. cap. 13. Dn. Becmann. Notit. Dignit. Illuſtr. Diſſ. 4. cap. 1. §. 4. *Egregia qvoq́; ſunt, qvæ vir in Rempubl. literariam immortalium meritorum Bœclerus hac de re in Ottone M. diſſerit, ex qvibus pauca hic adſcribere non pœnitebit:* Qvotiescunqve, *inqvit p. 259.* lego Electi titulum ab ipſo Imperatore nomini ſuo adſcriptum, non poſſum inducere animum, qvin magnifico ac locupletante ſignificatu, id eſt, in laudem Electionis, qvæ inter ſacroſancta Imperii noſtri myſteria habetur, qvæ Aurea Bulla ordinatur, qvæ Divinum humanumqve ſuffragium oſtentat, accipiam. Electioni certe debetur nomen Imperatorium, non coronationi. Poteſt igitur coronatio taceri: Electio non poteſt. Qvid? qvod nomen Imperatoris, & elogium Semper-Auguſti, qvæ non niſi Romæ coronatis olim indulta & hodie indulgenda multi putarunt, Electo addita

ſatis

illuſtriorem. Hic in collegium ultrò invitatus Auguſtinus, licet ſuis ſe ſumptibus comodè alere poſſet, commigravit. Opibus tamen patriis valere juſſis, ne his fiſus negligentius, ut fit, in ſtudiis verſaretur: ſic pontes à tergo militibus abrumpere ſoliros duces, neqva fugæ ſpes relinqvatur timidis, adoleſcens legerat. Nactus hic eos eſt doctores, qvi cæteris omnibus ingenii gloria antecellerent. *Paulo* enim *Pariſio* Juris Pontificii celebri interpreti, aſſiduc operam dedit: qvi ob ſingularem pietati conjunctam eruditionem, mox in patrum purpuratorum Senatum lectus eſt: cui *And. Alciatus* Inſuber, ut in bello defeſſis integri recentesqve ſubmitti, ab Imperatore ſolent, ſuffectus, de ſuperiori loco dicendi perſonam ſuſtinuit, accitus inſigni honorario; princeps cùm eſſet ejus ætatis Anteceſſorum, propterea qvod eloqventiam, Græcarumqve litterarum, qvæ perpaucorum ho-

ſatis oſtendunt, non qvidem defectum aliqvem ſolennitatis, ſed perfectionem majeſtatis. *Cæterum qvi plura de triplici coronatione noſſe cupit, legat* Limn. in Jur. Publ. d. libr. 2. c. 4. & annot. ad Art. 30. Capitul. Carol. V. Petr. de Andlo de Imper. Rom. Germ. lib. 2. cap. 6. & Freher. ibi in not. Rumelin. ad A. B. P. 3. Diſſ. 6. §. 7. cum Addit. Myleri, Goldaſt. in Polit. Imper. P. 3. & 4. *videri qvoq; poſſunt ſcripta, qvibus inter Moguntinum & Colonienſem Electores de Jure coronandi Reges Romanorum ſuperioribus annis certatum eſt.*

hominum ſemper fuerunt, peritiam, ad jus illuſtrandum attuliſſet; ingenioqve cum intendiſſet, & Poëtica, ut *Jani Parrhaſii* diſcipulum poſſis agnoſcere plurimum valeret. Biturigas enim (qvod nuper Gymnaſium *Jac. Cujacio*, Toloſāte, Juriſconſultorum Coryphæo florebat) *Ticinum* item & *Bononiam* Academias docendo Alciatus mirificè ea tempeſtate, ut & jus ipſum ſcriptis editis illuſtravit eductis, vel ut verius dicam genitis ſummis aliqvot Juris ſacerdotibus: in qvibus Auguſtinus noſter familiam ducebat: qvod in iis ipſis Juris enucleandi veſtigiis pedem ponere cogitaret. (*m*) *Viglius* item

---

(*m*) *Alciatum JCtum literatiſſimum, ex cujus libris qvaſi poſtliminio Jurisprudentia rediſſe viſa eſt in civitatem Romanam, & qvi* Catell. Cottæ *judicio*, lib. de Jurisperit. *Juris Civilis ſcientiam cum ſtudiis humanitatis optimè conjunxit, ut Præceptorem ſuum eximiè laudat Auguſtinus in Emendationum libris & alibi ſæpius, videri poterunt, qvæ de eo apud* Pancirolum de Claris LL. Interpret. *leguntur* l. 2. c. 16. *& qvæ* Imperial. in Muſæo Hiſtor. *habet. Rectè enim* à Claudio Minoe *in ejus vita dicitur, eum diſciplinarum liberalium, Hiſtoriæ omnis, Græcæ & Romanæ lingvæ ſubſidiis fretum, juris artem nitori priſtino reſtituiſſe, æmulatum veteres qvosdam magni nominis JCtos, Antiſtium Labeonem, Attejum Capitonem, Herennium Modeſtinum, aliosq; qvi pares fuerint*

item *Zu'chemus* Friſius princeps erat: qvi Galliæ Belgicæ Præſes, negotiorum mole à ſcribendo, ut feliciter cœperat abreptus eſt. His igitur auditoribus ut imperator ſpoliis opimis, merito gloriabatur Alciatus. Antonius vero feriis, qvibus proferri res ſolent, ceſſaturqve æſtivis menſibus ardente canicula, *Patavium*, celebritate commotus, diſcendi gratia, dum ſe æſtus ſolis frangeret, ſeceſſit, menſesq; octo ibi hæſit cùm doctoris auctoritate, tum loci amœnitate captus *Marianum* enim *Socinum* minorem diligenter audivit. Qvæ qvidem Socinorum familia, tres continenter inſignes Juriſconſultos edidit; Marianum majorem & Bartholomæum libris editis claros: qvales J. C. vix ſingulos ſingulæ ætates ferre ſolent. Sic olim & *Muciorum* gens, qvæ tot una prudentes Juris emiſiſſet, qvod ſatis multis civitatibus eſſe poſſent, in cœlum laudibus

fuerint in utriusq; lingvæ cognitione, artiumq; meliorum facultate. Atq; in eo optimè cum Modeſtino non contemnenda auctoritatis JCto, teſte Gordiano in l. 5. C. ad exhib. *comparari poterit Alciatus, qvod uterq; Poëticæ deditus, Solonem Apollini, Muſas legibus conciliarit. Eſſe autem huic ſtudio cum Jurisprudentia magnam adfinitatem & conjunctionem, ac antiqvis JConſultis familiares admodum fuiſſe Poëtas præclare, ut omnia, illud Altorffinæ Academiæ qvondam decus præcipuum,* Scipio Gentilis lib. 2. Parerg. cap. 2. & 3. *demonſtrat. add.* Gribald. pr. libr. 3. de rat. Stud. Henel. de Veter. JCtis cap. 35.

bus ferri ſolet. Idem & *Auguſtinorum* gentis decus fuiſſe, ut plures ea Juriſconſultos, patrem, avum, proavum dederit, (*n*) Annalium Celtiberiæ memoriam evolvens, comperi. Hic & ſubſecivis horis, qvas alii tribuunt aleæ, intempeſtivis conviviis, aut ſomno, litteras amœniores libenter reſpexit, & *Lazarum Bonamicum*, diſertum hominem, Græcos etiam doctores, *Fazellum & Romulum Amaſæum* audivit. *M.* enim *Porcium Catonem* admodum ſenem, Græce diſcere non erubuiſſe acceperat. Et verò ſine his artibus eruditisqve lingvis, hiſtoriarum, antiqvitatisqve memoria, perfectum Juriſconſultum evadere poſſe neminem, & ſæpe ipſe diſſeruit, & ſcripto edito, ut poſteritas poſſet exaudire, teſtatum reliqvit. (*o*) Decurſo jam ſtudiorum

(*n*) *Habuêre aliqvando hoc illuſtres familiæ proprium, ut viris doctis JCtisq; egregiis orbem replerent, atq; de Socinis qvidem à Schotto hic nominatis legi poterit* Pancirolus de Clar. Leg. Interpret. l.2. cap. 126. & 162. *de Mucia autem gente, qvæ Rom. Juriſprudentiæ velut domicilium fuit, cujusq; domus oraculum totius civitatis, doctiſſimus extat* Fr. Balduini commentarius, *add.* Ant. Auguſtinus de Romanor. Famil. *Sic Gallia Fabros, Pithæos, Bertrandos & Gothofredos magna Juriſprudentiæ nomina genuit, ac de Piſtoria gente, Miſnia noſtra gloriatur.*

(*o*) *Nimirum* in Præf. Lib. 2. Emendat. *ubi erudite contra eos diſputat, qvi ab omni elegantia alieni,*

legum verba ignorant, temporum rationem nullam habent, rudes deniq; & omnium aliarum rerum ignari, illud unicum dicunt, nihilo fuiſſe ſe Accurſium aut Bartolum earum rerum peritiores, aut uno verbo, qvi Accurſiana barbarie delectantur. In cap. 1. autem d. lib. ad Græcæ lingvæ ſtudium ita adhortatur: Qvæ Græcæ lingvæ conjunctione melius intelliguntur, & velim ut ea omnibus juris civilis ſtudioſis tam familiaris eſſet, qvam Modeſtino, Papiniano & Scævolæ fuit, aliisqve omnibus, è qvorum libris Digeſta conſcripta ſunt. Nam & hæc ipſa, qvæ in manibus habemus, breviore tempore addiſceremus, & Græcorum Conſultorum interpretationibus juvaremur, ad ea qvæ amiſimus reſtituenda. Nam ſi hi qvi primoribus labris Lingvæ Græcæ fructus guſtavimus, profeciſſe nos aliqvid exiſtimamus, vel levi ſapore, aut odore ejus lingvæ: Si omnes ſimul in hanc rem incumbant, credendum eſt, maximos ſe fructus percepturos. *Et hic & principio ſtatim* h. cap. *ſe ſuæ diſciplinæ ſtudiis impeditum, minorem operam Græcæ lingvæ dediſſe, qvam ad ejusmodi res tractandas, opus eſſe videbatur, dicit Auguſtinus; Utrum autem hoc verè ſcripſerit, cenſente ita qvodammodo doctiſſ.* Menagio in Amœnitat. Jur. Civilis, cap. 31. *an non potius modeſtiæ Auguſtini tribuendum ſit, cum lingvæ Græcæ peritiſſimum fuiſſe, ſcripta ejus indicent, aliis judicandum relinqvo. Eqvidem, qvàm grave malum ſit in Jure Civili Græcàrum literàrum ignorantia ſuo incommodo*

curriculo, feliciter *Florentiam* Etruriæ metropolim ſe contulit, cum *Joanne Metello* Seqvano homine eruditiſſimo. Qvi cum ex ſtudiorum, ut fit, ſimilitudine, vetus neceſſitudo interceſſerat: Pandectarum juris Civilis volumen immenſum, Juſtiniani Imperatoris juſſu, à Triboniano collectum, ejusqve temporibus, ut creditur, priſcis admodum litteris exaratum, (qvi theſaurus olim *Piſis* allatus eſt, qvantivis precii religioſéq; à Ducibus aſſervatus, tanqvam Apollinis oraculum conſulitur) (*p*) cum Norica & nupera

modo deprehendit Claud. Cantiuncula in Paren. de ratione ſtud. legal. vide Anon. de JCto perfecto apud Reuſnerum in Cynoſur. Jur. cap. 4. Paul. Voët. de uſu Jur. Civil. & Can. cap. 3. n. 3.

(*p*) *Cum vetuſtiſſimo Florentinarum Pandectarum Codice nullum omnino alium integritate ac fide comparandum, atq; in controverſiis finiendis, ejus lectionem ab antiqvis JCtis ſemper prælatam, non tantum Taurellus in Præfat. edit. Pandect. Florentin. ſed & ante eum Angel. Politianus lib. 10. Epiſt. 4. & Anton. Auguſtinus in libris emendationum paſſim teſtantur. Olim* Piſani Palladium *hoc Jurisprudentiæ Romanæ, qvæ ſine iſto non modo manca, ſed pene nulla erat, aſſervabant, inde à Gloſſatoribus* litera Piſana *dicta, qvibus, capta Amalfitana Apuliæ civitate, à Lothario Saxone Imp. & Innocentio II. P.M. A. C. M.C. XXXVI. ob na-*

vatam in bello ſtrenuè operam, in præmium datum fuerat. Piſis verò per Ginum Caponium *A. C. M. CCCC. VI. expugnatis, Florentini velut ſubjectionis ſymbolum ad ſe tranſtulêre, unde Pandectis Florentinis nomen.* Broeus in Hiſtor. Jur. Chronol. Jac. Gothofred. in Hiſtor. Jur. cap. 9. *Qvamvis autem magnæ ſit vetuſtatis hic liber Tuſcus, literis qvippe majoribus, (qvas capitales ſeu qvadratas vel unciales,* Ulpianus verò in l. 11. §. 3. ff. de Inſtitor. act. *cui add.* Cujac. 7. O. 29. *claras, ut de plano legi poſſint, nominant) absq; ulla interpunctione, & verborum diſtinctione more antiqvo & in monumentis vetuſtis uſitato, ſcriptus;* Taurellus d. Præfat. & Ant. Auguſt. lib. 1. emendation. cap. 4. & 9. Alb. Gentil. Diſſ. d. libr. Jur. civ. cap. 3. *ac proinde in tanta veneratione Florentiæ olim habitus, ut in curia loco celeberrimo, monachorum qvorundam ſummiq; magiſtratus diligentia & religione cuſtodiretur, & non niſi gravi cauſa prolatus, accenſis funalibus, à monachis & magiſtratu venerabundis capite aperto oſtenderetur;* Politian. d. ep. 4. *qvâ ſolennitate eum tum temporis vidiſſe,* Budæus in annotat. Prior. ad Pand. ad. l. 1. d. J. & J. in fin. *memorat; hodieq; inter rara magni Ducis Hetruriæ cimmelia, duobus diſtinctis tomis, holoſerico rubro ligatis, & clauſulis argent. exornatis reperiatur: Rectè tamen ab Auguſtino hunc archetypum, aut Juſtiniani ætate ſcriptum eſſe, qvod* Marſilius Ficinus, *(qvem præſentem fuiſſe, cum iſte liber reperiretur, uti* Hagmeierus lib. de Auth. Jur. Civ. & Can. cap. 4. *putat, ratio temporis planè*

non

non patitur, niſi Ficinum ſec. duodecimo, qvo Piſani eum à Lothario accepêre, vixiſſe, contra Hiſtoria fidem abſurdè ſtatuas) Politianus d. ep. 4. & in Miſcellan. cap. 14. *it.* Broeus in Hiſtor. Jur. Chronol. & Steckius in Præf. ad obſervat. Anticrit. *aliiq; volunt, negatur* libr. 1. emend. cap. 1. *hiſce verbis:* Magis probo eos libros, cum jus civile Byzantii traderetur ſcriptos poſt aliqvot annos, qvam Juſtinianus è vita migravit. Fuiſſeqve ſtudioſi alicujus viri in Græcia, non publicos, mihi ſit veriſimile, maximum ei rei ſignum eſt, qvod numerorum & verborum notis uſi multis locis librarii ſint, qvas notas Juſtinianus tribus conſtitutionibus fieri prohibuit. Hoc habent ab Juſtiniani temporibus alienum: Item menda freqventia partim ſublata, partim ſcriptorem deſiderantia. Qvæ ablata ſunt, oſtendunt ad alicujus libri exemplum eos libros emendatos: Qvæ adhuc deprehenduntur, indicant non ut ſingulare qvoddam Juris monumentum, ut nunc meritò habentur, initio habitos eos libros. *Conſentiunt Auguſtino* Haloander in Præfat. ad Pandect. Mercer. in conciliat. Alciatus 2. Diſput. 12. Duaren. 2. Diſp. 9. Alb. Gentil. c. 2. de libr. Jur. Civ. *Illud verò firmiter aſſerit* d. c. 1. *cum* Læl. Taurello in Præfat. ad L. Gallus. *unicum hoc eſſe exemplum, ex qvo omnes omnino, qvi hodiè extant Digeſtorum libri dimanarint. conf.* Thuan. libr. 1. Hiſtor. Vitæ ſuæ Auth. Duck de Author. Jur. Civ. l. 1. c. 4. n. 10.

Gregorij Haloandri editione, ſumma fide diligentiaq; comparavit. (*q*) Hic *Lælio Taurello* egregio

---

licet huic aſſerto fidem Cujacius *habere nolit* 2. O. 1. *Editæ tandem ſunt Pandectæ ad exemplar Florentinum duobus Vol. in fol. Florentiæ apud Laur. Torrentinum elegantibus typis Anno Chr. M.D.LIII. ſtudio Lalij Taurelli ejusdem Filij Franciſci, cujus inſignem in hac re operam eximie Poſteritati commendat* Auguſtin. in Præfat. libr. 1. & 3. Emendat. & Scip. Gentil. 1. Parerg 7. *Omnium autem hanc optimam & Perfectiſſimam Pandectarum editionem meritò JCti amplectuntur; cum illum venerandæ antiqvitatis Codicem ultra decennium ſecum habuerit & pervolverit Taurellus, reliqvi verò ante eum & præſertim* Hugo à Porta *eum ne qvidem viderint, qvanqvam* Alber. Gentilis cap. 4. d. libr. Jur. Civil. *hoc in Taurello deſideret, qvod in autographo Florentino nonnulla omiſerit, nonnullaq; mutarit. Sed de hiſce Pandectis Florentinis, earum variis editionibus, atqve Scripturæ mendis itidem, & qvæ amplius eo pertinent aliqvando commodius ad* Alberic. Gentilis Diſſert. de libris Jur. civilis *dicetur, cujus interea ibi vid.* cap. 2. 3. & 4. *it.* Jacob. Gothofr. Bibliothec. Jur. cap. 4. Riccius de libr. Jur. Civil. qvant. & qval. §. 36. & ſeqq. Bartholin. Diſſert. 7. de Legend. libr.

(*q*) *Aliqvid humani paſſus eſt, ſi diverſas Pandectarum editiones Schottus noſter credidit, Noricam*

ricam & Haloandrinam, qvam unam eandemqve eſſe, JCtis cognitum. Vid. Alb. Gentil. d. libr. Jur. Civil. cap. 2. *Adornavit eam* Gregorius Haloander Zwiccavienſis, *de qvo* Adam. in vitt. Germ. JCtor. p. 60. *ediditq;* Noribergæ An. 1529. typis Joh. Petreji in 4to. *Codex enim altero anno* 1530. in fol. & *Novellæ Græcæ cum ejusdem interpretatione inſeqventi anno* 1531. *lucem videre, cura ejusdem typographi. Qvas editiones forſan non viderat* Fr. Broeus, Anteceſſor Bituricenſis, *qvando juris textum integrum & maximè emendatum circa an.* 1541. *demum Haloandrum publici Juris feciſſe in* Jur. Chronol. Hiſtor. *ſcribit; ad plures enim jam tum abierat Haloander & decennio poſt Noricam, iſta Broei editio, qvæ Hervagiana eſt, Haloandri emendationes potiſſimum ſecuta, Baſileæ prodiit. Non immeritò autem* Jac. Gothofr. in Bibl. Jur. cap. 4. *primam hanc Noricam editionem qvidem cenſeri debere putat, qvippe ſuperioribus omnibus terſiorem & emendatiorem, utpote Pandectis, ex collatione Florentinarum manu Politiani olim facta, editis, reſtitutisq; legum inſcriptionibus, neq; tamen ubiq; Notas Politiani ſecutum Haloandrum, tum in textu, tum & qvoad* ὀρθογραφίαν. *Qva cauſa fuit curtoties Haloandri librum reprehenderet in ſuis emendationibus paſſim & ſigillatim* 3. emend. 6. 7. 9. & *ad Tuſcum illum emendaret Ant. Auguſtinus, cujus alioqvin laboribus tanqvam viri probi, & de jure civili benè meriti, uon invidere ſe, tantumq; deferre cum ob eam diligentiam, qvam in edendis Juſtiniani libris adhibuit omnium*

gio & diſerto ejus ætatis J. C. Florentiæ uſus eſt familiariſſime, doctiſſimo item candidiſſimoqve, & de litteris benè merito *Petro Victorio.* Hinc doctoris ſui Alciati veſtigiis inſiſtens, qvot incredibile, & ipſe juvandæ foris privatimqve Reipubl. & Philologiæ cupididate flagraret, diſcrepantes lectiones & emendationes, earumq; rationes, illas qvidem ex membranis antiqvis, has â ſe excogitatas, in eum libellum conjecit, qvem hinc Emendationum Juris titulo inſcripſit,

---

maximam, tum ob Novellarum Conſtitutionum & Græcè & latinè à ſe primum editarnm munus, qvantum ſciat alium deferre neminem, diſerte ſcribit 1. emend. c. 3. *Imò Haloandrum neq; Politiani, qvi indulgentia Laur. Medicis ſuos cum Florentino Codice contulerat teſt.* lib. 10. ep. 4. *ſed* Bolognini *libris uſum, ſeqventibus verbis indicat* 4. emend. 16. *Notas Florentinarum Pandectarum in commune ſe proferre Haloander profitetur* (in Præfat. ad Pandect.) *qvod & illuſtrius ad nomen & cautius ad fidem exiſtimabat id dicere, qvam id qvod fecit, Bolognini deſcriptionem ex Politiani libris acceptam proferre ſe dicere. Qvamobrem nolim qvenqvam mirari, ſi tam multis locis aliud Florentiæ eſſe dicam, qvam in Norica editione ſit. Nam neq; Politianus diligentiſſimus ſemper fuit, neqve qvæ ille ſibi ſoli deſcribebat notis qvibusdam, qvales qvisq; ſuas freqventer habet,* Lud. Bologninus *homo neq; natura acutus, neq; inſtitutione eruditus ſatis, & Græcarum literarum expers deſcripſit ut oportuit. vid. ejusd.* 3. emend. cap. 1. & 3.

pſit, moxqve non tam popularis auræ captandæ, qvam benè merendi ſtudio excidere adoleſcenti ſibi, annos vix nato qvinqve & viginti, paſſus eſt. (*r*) Qvo libello, ſi molem ſpectes, in ſpeciem, exiguo, ſin rerum utilitatem, ponderumqve momenta æſtimes, ſinuoſis aliorum

---

(*r*) *Ann. M. D. XLIII. Cogitabat autem vir eruditiſſimus & lumen Jurisprudentiæ noſtræ clariſſimum, in cujus fulgentiſſimis monumentis veterum Conſultorum lumen elucet, (judicio* Vertranii de Jure liberorum cap. 18.) *principio, non tantum id, qvod pro certo putaret Florentina emendatione mutandum eſſe, conſcribere: ſed qvod in Florentinis ipſis libris mancum aut mutilum aut incertum eſſe exiſtimaret, & uno verbo, omnes qvinqvaginta Pandectarum libros ad illorum ſcripturam, à qvibus orti ſunt, reducere. Sed cum de curſu ſtudiorum domum revocatus eſſet, ſelegit ſaltem inſigniores qvosdam locos, qvi illi aut ob Tuſcos libros mendoſi, aut ob ſuam illis de rebus opinionem non rectè interpretati eſſe videbantur, eosq; qvatuor iſtis Emendationum atq; Opinionum libris collocavit, bisq; id ab eo actum eſt, ut illorum optimorum ſcripturas qvippe qvæ ſola ut fuerit, ſic eſſe debeat, maximam lucem libris aliis afferre oſtendat. Addit aliqvando qvæ ſua ſit opinio, de rebus ab his ignoratis, qvi dicendi & latinè loqvendi artem, ut cæteras diſciplinas, qvas omnes veteres JCti complecti videbantur à Juris ſcientia alienas arbitrantur. vid.* Præf. emendatt. *præmiſſa.*

voluminibus, anteponendo, (magnum enim librum magnum malum Callimachus Criticus appellabat: (s) Domitius vero Piſo libros theſauros eſſe debere judicabat) Italiam, qva patet, nominis fama conturbavit, nomenqve cum omni poſteritate adæqvavit. Adhæc plurimos exteros homines ſuo juvandæ Jurisprudentiæ exemplo incitavit, ut iisdem ingreſſi veſtigiis Itali, Galli, & Belgæ, homines doctiſſimi, politiorem illam (qva hodie ſæculi aurei felicitate, depulſa omni barbarie, fruimur) Juris Civilis tractationem amplecterentur. Hoc amplius effectum eſt, ut noſtra etiam memoria, Galli & Belgæ Juris antiqvi ſtudioſiſſimi, (qvos honoris cauſa libenter nomino) *Balduini, Revardi, Curtij, Duareni, Contij, Connani, Goveani, Hotomanni, Ruſſardi, Cujacij,* ceteri ſcriptis ad immortalitatem comparatis, jus vetus adhibita Philologia mirifice illuſtrarint. (t) Hâc tanta celebritate

(s) *Athenæus. Plin. in Præfat.*

(t) *Addit hiſce Doctor meus perpetuâ veneratione colendus* JCtus ſum̃us Dn. Hammerus Diſſ. de teſtam. implic. n. 9. *Taurellum, Robertum, Tiraqvellum, Zaſium, Briſſonium, Pancirolum, Pithœos, Gentiles, Petitum, Donellum, Giphanium, Gutherium, Lectium, Broeum, Merillium, Fabros, Freherum, Heraldum, Bitſchium, Strauchium, & qvi in prima cera poni debet, illud ſeculi noſtri & elegantioris Jurisprudentiæ illuſtre ornamentum Jacobum*

britate famæ abſentibus etiam, qvi aliqvid de ingeniis ſtudiisqve judicare aut poſſent aut vellent, notus Auguſtinus, Romam venit. (*u*) Qvam urbium dominam (*x*) terrarumqve deam eſſe, urbem etiam æternam indigitari didicerat, *Paulo III.* decimum jam annum Eccleſiæ Chriſtianæ clavum tenente, moxqve ſingulari hominis doctrina explorata, duodecim viris St. litium judicandarum, hoc eſt, ſacri pallatii judicibus adſcriptus, omniumqve ſuffragiis dilectus, *LudoGometio* J.C. Hiſpano & Epiſcopo ſucceſſit. Pontifici & Eccleſiæ fidelem operam navavit, ea integritate, atqꝫ innocentia, ut difficile ſit dictu, abſtinentiane majore vixerit, an in Jure dicundo ſeveritate graviore ſit uſus. *Julius III.* Pontif. Max. ſextum poſt annum ſuffectus, adeò Antonium dilexit, ut & intimis con-

cobum Gothofredum, viros digniſſimos, qvibus, ut de Gutberio Reineſ. lib. 3. var. lection. cap. 16. cenſet, *in comitio vel in memoriæ fano togatæ ſtatuæ cum elogio ponantur: Atqꝫ poſuiſſe iſtos clariſſimos JCtos Sexçentis exemplis præter oculos dicit, ſine humanioribus literis genuinam Jurisprudentiæ imaginem, ſingularumqꝫ conſtitutionum ſenſum plenius velle aſſeqvi, eſſe aqvam tundere in mortario.*

(*u*) *MDXLIV.*

(*x*) Martialis & Frontin. 2. de aqvæ duct. urb. Rom.

conſiliis adhibuerit, (*y*) legatumqve ſumma cum auctoritate, in Britanniam inſulam opibus florentiſſimam miſerit, (*z*) cum Rex vere Catholicus *Philippus II. Mariam* reginam, Catholicorum Regum Ferdinandi & Iſabellæ neptem, duxit uxorem: *Reginaldi Poli* Cardin. præſtantiſſimi auſpiciis, & inſulanis pacem Eccleſiæ, tranqvillitatemqve, exoriens veluti Sol, attulit. Sed rerum inconſtantiam, miramqve viciſſitudinem! ut nihil eſt in rebus humanis proprium, nihil perpetuo bonum: nec enim diu gaudere paceqve frui datum. Immatura enim Reginæ, fœminæ lectiſſimæ mors, (*aa*) ætatis octavo & tricesimo (nata enim uno ante Auguſtinum anno) Eccleſiæ, Reiqve publicæ Romanæ, ex inſperata lætitiâ, ſummum attulit mœrorem. Sed & alterum triſtitiæ argumentum oblatum. Hac enim tempeſtate, flagrante bello Galliæ, Carolus mundi vanitatum pertæſus, & regnorum mole feſſus, tot victoriis de Gallo & Turca, rebusqve geſtis, omnibus, qvi ante illum fuerunt

(*y*) *cIↄ. Iↄ. L.*

(*z*) *Ann. cIↄ. Iↄ. LV. eo conſilio ut grates Philippo Regi & uxori Mariæ ageret, ob reditum Regni Britannici ad Eccleſiæ Catholicæ ſinum, ſimulq; proponeret, rationem unicam illius in fide retinendi fore, ſi aberrantibus qvodcunq; apud exteros perfugium occluderetur. vid.* Sfort. Pallavicino in Hiſtor. Concil. Trident. Libr. XII. Cap. X. §. 5.

(*aa*) *cIↄ. Iↄ. LVI.*

fuerunt, Auguſtis comparandus, imperio ſua ſponte abdicavit, faſces depoſuit, filioqve tradidit, & apud Carpetanos in ſolitudinem, ut qvod reliqvum eſſet vitæ curriculum, totum rerum divinarum contemplationi precibusqve ad Deum Opt. Max. fuſis impenderet, ſeſe abdidit, *(bb)* raro ac pene inaudito, ætatum omnium exemplo, poſt Lotharium Imp. Caroli Magni nepotem: *(cc)* Revertit ex Anglia Romam Augu-

---

(bb) An. M. D. LVI. De Abdicatione Carolina inſigni ad omnem poſteritatem, ejusq; ſolennibus legendus Thuanus Lib. 16. & 17 Hiſtorr. circa fin. & Wilhelmus Godelevæus in Hiſtorr. Abdicationis Carol. apud Schard. Tom. 2. rerum German. & Goldaſt. Polit. Imperial. Part. 7. Diſc. 1. Limn. lib. 2. Jur. Publ. cap. 11. n. 6. ſeqq. *& ad* Procem. Capitul. Ferdin. I. p. 443. ſeqq. *ubi ex Receſſ. Imp. Auguſtan. de Anno 1559. cauſæ hujus abdicationis adducuntur, ætas & perpetua corporis imbecillitas. confer.* Dn. Fritſchii Tract. de Reſignationibus.

(cc) Qvi diviſo inter filios regno, traditisq; majori natu Ludovico, qvem antea jam conſortem fecerat, Imperij faſcibus, Prumienſe monaſterium ingresſus, ibiq; in vita monaſtica mortuus An. DCCCLV. VI. Cal. Octobr. Autor incert. Annal. Francor. ap. Pithœum ad h. an. Friſingenſ. Chron. l. 6. cap. 1. Abbas Stadenſ. in Chron. ad h. a. Onuphr. Panvin. Rom. Princip. l. 3. Bœcler. in Lothar. I. p. 103.

Auguſtinus, *Paulumq́;* ejus nominis *qvartum* Apoſtolicæ navis gubernaculo admotum comperit, (*dd*) urbemqve armis militaribus Hiſpanorum cinctam, metuqve nuperæ direptionis (*ee*) conſternatam. Tandem armis poſitis, redditur Eccleſiæ otium atqve Tranqvillitas. Poſt ab ipſo *Allifanus Epiſcopus* creatus, miſſusq́; Pontificia auctoritate ad Ferdinandum Cæſarem in Germaniam: qva honorifice obita legatione gregem ſibi creditum adiit, eumqve omni humanitatis genere & liberalitatis eſt proſecutus. Hinc non diu, ut motoriam egiſſe fabulam ſuis ingratiis, *Siciliam* inſulam, opibus florentem, & frugibus, ut horreum Italiæ, atqve Hiſpaniæ appellandum videatur, Philippi Regis Catholici auctoritate atqve auſpiciis luſtrare juſſus, integre id munus obivit, ut & Regi gratum officium præſtiterit, & inſulanis jus ſancte adminiſtrarit. Reverſus iterum in Hiſpaniam eſt, ut optimo Regi, cui debebatur, rei geſtæ ratio redderetur. Ea eſt enim imperandi optima conditio, inqvit Tacitus, [*ff*] ut non aliter ratio conſtet, qvam ſi uni reddatur. Mox *Ilerdenſium Epiſcopatus* à Pio qvarto nec opinanti traditur & repugnanti: Sed victus precibus ceſſit, nam & *Petrus Auguſtinus*, natu major frater, eo ipſo tempore Oſcam [non procul inde ſitam, antiqviſſimam Hiſpaniæ Academiam, qvo jam

---

dd) *Ann. cIↃ. IↃ. LV.*

ee) *Ann. cIↃ. IↃ. XXVII. prid. Non. Maji.*

ff) *Lib. I. Annalium Cap. 6.*

jam inde à Q. Sertorii temporibus Hiſpanica juventus erudiendi gratia mitti ſolet,] (*gg*) Epiſcopus tenebat. Inde *Tridentum* uterqve profectus eſt, (*hh*) qvo indicta Synodo Oecumenica, tanqvam ad Panegyrim, ex omnibus orbis partibus doctiſſimorum ſimul ac pientiſſimorum hominum, ſarciendæ Eccleſiæ Catholicæ concordiæ, conventus fiebant. Auguſtinus itaqve ut erat Eccleſiaſticarum rerum uſu peritiſſimus, ſacerdotum illis temporibus mores paululum à majorum gravitate degenerantes, ſolutamqve diſciplinam ad priſtinum decus continentiamqve revocandam cenſuit: ratus qvod res eſt; Hinc tanqvam à capite, corporis medicinam ut membra convaleſcant, inchoandam. *Propter* nos, inqvit cum Jona Propheta, (*ii*) *hæc tempeſtas in Gallia Germaniaq́ exorta eſt.* A domo itaqve DEI auſpicandum. Occurite Patres labenti Reip. Præclare Auguſtinus: & perhoneſta oratio. Meminerat enim Numantiam Carthaginemqve ſuperari, evertiqve à Scipione Africano minore, non ante potuiſſe, qvam correcta militum, qvi jam luxu, otio, deliciisqve pridem enervati languebant, diſciplina. (*kk*) Legibus itaqve de ordinum diſciplina ſan-

gg) *Plutarchus in Sertorio.*

hh) *In Catalogo Patrum qvi ad Concil. Trident. convenêra, Svavis Hiſtor. Concil. Trident. ſubjuncto, nomina eorum leguntur.*

ii) *Jon. Cap. 1. verſ. 12.*

kk) *Livius Libro LI. & LVI.*

ſanciendis adfuit, juvitqve in partem. Anno poſt tertio, rurſum in Hiſpaniam navigavit & Ilerdæ Eccleſiam rexit optimis & legibus & inſtitutis: Eccleſiaſticos ritus, precesqve, qvibus Sacerdotes adſuefierent compoſuit: *& collectionem Canonum antiqvam Anſelmi Lucenſis*, qvarti Juris Pontificii compilatoris, edidit. *(ll)* Annos

(ll) Sitne hæc collectio ab Auguſtino edita, qvod Schottus aſſerit, & ex eo refert in Abaco Patrologico Vir eximiè doctus, Gothofredus Olearius, dubium mihi valdè videtur. Primo etenim de hâc editione neq; apud alium, neq; apud Stephan. Baluzium *omnis antiqvitatis atq; inprimis Eccleſiaſticæ peritiſſimum virum*, in Præfatione ad Ant. Auguſtin. librr. de emendatione Gratiani, *ubi tamen de collectionibus Canonum Romanæ Eccleſiæ eruditè & prolixè diſſerit, nihil qvicqvam, ſed aliam Lucæ Dacherij, cujus Codice mſcr. antiqviſſimo uſus ſit ibi* §. 19. *promitti & hoc affirmari invenio, ipſum Auguſtinum de hujus collectionis autoritate, cum* lib. 2. Dial. 5. de emendat. Grat. *tum inde multum dubitaſſe, qvod in vetuſtis Codicibus, qvos vidiſſet, nullus titulus adfuiſſet, neq; nomen auctoris, atq; inſuper nonnullorum Romanorum Pontificum inſerta vidiſſet decreta, qvi vivo Anſelmo ad Apicem Epiſcopatus non perveniſſent; adeoq; potiùs conjecturam feciſſe de Hildeberto Cenomanenſi. Cui d. l. non ſolum ſuffragatur Baluzius, ſed addit præterea, qvod neq; vetuſtus Anſelmi vitæ ſcriptor, à Sebaſtian. Tengnagelio editus, neq;* Sige-

Sigebertus Gemblacenſis, illorum temporum ſcriptor, neq; Trithemius, qvi multos libros viderat, ullam Anſelminæ collectionis mentionem faciant. Miror deinde Schottum in Indice ſcriptorum Auguſtini noſtri, hanc collectionem Anſelmi planè præteriiſſe, atq; à Criticis Gregorianis inter manuſcript. Codices poſitam fuiſſe. Hinc facilè adducor, ut credam lapſum Schottum, & forſan ſub hac Anſelmi collectione, qvod ex verbis ſeqventibus colligo, intellexiſſe qvatuor illas Decretalium collectiones antiqvas, ab Auguſtino primum prolatas, qvæ tamen ab illa Anſelmi multis modis differunt. Fuit hic Anſelmus Patria Mantuanus, Lucenſis poſt in Tuſcia Epiſcopus, Gregorio VII. Pont. qvem contra Henricum Imp. & Gvibertum Antipapam ſcriptis defendebat, admodum charus, mortuus Ann. 1086. In collectionem ſuam canonum, ſi ipſi tribuenda, omnes Pſeudo-Iſidori Epiſtolas in partes diſcerptas, eum inſeruiſſe, teſtis eſt doctiſſimus Blondellus in Pſeudo-Iſidor. Prolegom. cap. 18. *Proinde verè Juris Pontificij, novi ſcil. illius & à veteris univerſæ Eccleſiæ canonico planè diverſi, ſtabiliendæ qvippe tantum Pontificis potentiæ ergo iventi, & compacti ex ſuppoſititiis Romanorum Epiſcoporum, à Clemente usq; Siricium epiſtolis, ab imprudentiſſimo illo nebulone Pſeudo-Iſidoro prolatis, & novellis eorum conſtitutionibus, qvi poſt Karoli M. tempora ſedem Apoſtolicam occuparunt.* Baluz. d. Præf. §. 1. ſeqq.] *qvartum compilatorem nominat Schottus, præſertim ſi primum hujus adulterini Juris, An. 829. efficti, & in publicum protruſi, auctorem*

facias Iſidorum Mercatorem, ſeu potius impoſtorem. Cujus neqvitiam ſummam, falſaq; ejus mendaciorum merces, publicæ luci accuratiſſime, graviq; cenſura exponit, vir exqviſitiſſimæ eruditionis, & incomparabilis induſtriæ David Blondellus, *in libro iſto aureo, cui titulum fecit* Pſeudo-Iſidorus & Turrianus vapulantes; *atq; dilucide* in Prolegom. *oſtendit, mentiri falſarium Iſidori nomen patriamq; Hiſpaniam, eosq; errare vehementer, qvi cum* Hincmaro, Ivone, Trithemio & Poſſevino, *Iſidoro Epiſcopo Hiſpalenſi An. 636. jam mortuo, hæc figmenta tribuunt. Qvin potius Germano-Francum vel Gallo-Francum ex ſermonis barbari & idiotiſmorum affinitate, qvam habet cum ſcriptoribus temporum Karoli Magni, artificem harum epiſtolarum fuiſſe cenſet, maximamq; ſuſpicionem impoſturæ cadere in* Benedictum Levitam, Moguntiacenſem; *eum enim primum epiſtolas ſecuiſſe, & ſine mentione titulorum in capitulare Karoli M. & Ludovici Pii locaſſe: accedere ſtyli identitatẽ in Epiſtolis ſuppoſititiis, ſimilemq; periodorum inconcinnam conſtructionem, tum etiam qvod iſto tempore frater Eulogij Cordubenſis, Iſidorus, conditione vitæ mercator, ex Hiſpania exul, inter Germano-Francos, & qvidem Moguntiæ habitaverit: ex qva urbe ſcriniisq; præſulum Moguntinorum circa tempom* Othgarii Archi-Epiſcopi *promanarunt ſpuriæ iſtæ Epiſtolæ, & procul dubio ibidem conſcriptæ ſunt, potuitq; Iſidori nomine abuti eo inſcio vel volente Benedictus. Late hæc* Blondellus *proſeqvitur* in Prolegom. Cap. V. & VI. *add. qvæ habet Germania noſtra*

poſt

nos ipſos ſedecim ei Sacerdotio ſumma pietate, ac religione præfuit. Poſt longo ſatis intervallo, à *Gregorio tertio decimo*, Pontifice verè Maximo, & bonorum omnium parente optimo, *Tarraconenſis Archiepiſcopus* renunciatus, hanc Eccleſiam ad extremum usqve ſpiritum Præſul qvartus & triceſimus, ſanctè innnocenterqve, adminiſtravit: vixitqve jucunde in hâc urbe, propter Antiqvitatis R. impreſſa veſtigia, theatrum, circum, titulos, nummos & inſcriptiones; qvibus referta urbs eſt; ut & moenia omnia Romanè loqvi videantur. Romanorum enim hic portus nobilis, hæc ſtatio, huc curſus fuit: eratqve citerioris olim Hiſpaniæ caput *Tarraco*, qvæ pars ulteriorem, Bæticam nimirum, & Luſitaniam magnitudine longe ſuperabat. Hæc illa Tarraco eſt, jam inde à veterum Scipionum temporibus clara urbs, cum populus Romanus cum Carthaginenſibus de imperio totius Hiſpaniæ vitaqve contenderet: ut de Græcis *Polybius* (*mm*) prudentiſſimus ſcriptor; de Latinis *Livius* (*nn*) memoriæ prodiderunt. [item Plinius

 major

---

poſt funera non intermoriturum decus Hermannus Conringius de Origine Jur. German. cap. 16. *& celeberrimus JCtus* Strauchius Amœnitat. Juris Canon. Ecl. 1. Cap. V. Dominus Maſtricht. in doctiſſ. Hiſtor. Jur. Eccleſ. n. 220. & ſeqq.

(*mm*) Lib. III. Hiſtor. cap. 76. & Lib. X. cap. 20.

(*nn*) Lib. XXVIII.

major Scipionum opus appellare non dubitat.] (*oo*) ſed inſtitutum urgeamus, qvando ad extre-

---

(*oo*) Lib. 3. Hiſtor. Natural. cap. 3. *nempe qvod Scipionum tempore ædificiis aucta, atq; Coloniæ jus conſecuta ſit, urbs antiqviſſima & opulentiſſima qvondam, ac totius fere Hiſpaniæ metropolis.* Strabo, lib. 3. & Mela lib. 2. cap. 6. de Situ Orbis. *Plura de hâc urbe vid. ap.* Johan. Gernndenſem Epiſcop. Paralip. lib. 5. & Lud. Marinæum de reb. Hiſp. lib. 3. & Joh. Marian. rer. Hiſpan. lib. 2. c. 14. *add.* Hoffmann. in Lexic. Univerſ. & Baudrand. Lexic. Geograph. verb. Tarraco. *Provinciæ Tarroconenſi nomen dedit hæc Urbs, ſive cum antiqvioribus Geographis Ptolomæo, Strabone, Mela & Plinio in tres partes Hiſpaniam dividas, Tarraconenſem ſcil. Bæticam & Luſitaniam; ſive in qvinq; Provincias diſtingvas, qvod Appius qvidam tempore Conſtantini Pij ap.* Joh. Gerundenſ. Paralip. lib. 1. *factum vult, Luſitaniam nimirum, Bæticam, Gallæciam, Carthaginenſem & Tarraconenſem, qvarum intuitu primitus qvinq; ibi metropolitanas ſedes erectas credit* Car. à S. Paulo in Geograph. Sacra lib. 7. n. 4. *Emeritenſem, Hiſpalenſem, Bracarenſem, Carthaginenſem & Tarraconenſem; ſive deniq; hiſce qvinq; Provinciis ſextam Tingitanam, ex Ruſi Feſti breviario, aut, ut eſt in Notitia Imper. Occidental. atq; in indice Sconhoſiano, ſeptimam, Baleares, Hiſpaniarum Diœceſi addas. Ex qvibus Luſitania, Bætica, & Gal-*

Gallacia Conſulares Provinciæ, Tarraconenſi cum reliqvis Præſidales erant, extatq; Conſtantini Aug. ad Julianum Præſidem Tarroconenſem in l. 1. C. Th. de tempor. curſu & repar. reſcriptum. *conf.* Notit. Imper. Occid. *& qvi eam ſcriptis ſuis maximè illuſtravit*, Phil. Berberius Præſes Tholoſanus eruditiſſ. Pithan. Diatr. 1. cap. 5. p. m. 61. ſeq. *Qvem tamen & dictum auctorem Geographiæ Sacræ. JCtus & Polihiſtor ſummus,* Jac. Gothofredus, *merito erroris redarguit* in Commentar. ad L. 15. C. Th. de Pagan. Sacrif. & templis &c. *qvæ in Juſtin. Cod. l. 3. eſt, qvando in d. L. inſcriptione:* Macrobio PP. Hiſpaniarum & Procliano Vic. qvinqve Provinciarum: *1. vocem Hiſpaniarum in textum irrepſiſſe, 2. Macrobium Præf. Præt. Galliarum hic indicari, 3. Hiſpanias qvinq; provinciarum appellatione hic comprehendi, cenſent. Erudite enim demonſtrat ſiglis iſtis PP. aut tertium P. addendum, aut ſine interpunctione ſi legatur, Pro Præfectum (non Pro-Prætorem, qvæ* Gutherii. lib. 2. de O. D. A. cap. 7. *ſententia, cum nullus tum fuerit Hiſpaniæ ProPrætor.) ſignificari, ſive Vicarium, qvi pro Præfectis, diœceſes regere dicuntur in* l. 4. C. Th. de Proxim. com. diſp. atqve ap. Aurel. Victorem & Ammian. Marcellinum. vid. l. 1. §. 4. ϖ. de legat. 3. *Habuiſſe autem Hiſpaniam Vicarium, qvi ſub diſpoſitione Præf. Prætor. Galliarum erat, ex Notitia Imp. & ex l. 1. de Burgariis & l. 10. tit. 7. lib. 6. C. Th. patet, talemq; Macrobium hunc fuiſſe, peremtorio argumento ex l. 61. C. Th. de Curſ. Publ. præ-*

extremum usqve vitæ actum, fabulæqve cataſtrophen, triſtem illam qvidem, ſed inqva ſunt omnia, pervenimus. Obiit enim Auguſtinus naturæqve conceſſit, ſibi qvidem ſuo tempore (dici enim non poteſt, qvam corporis his compagibus cum Paulo ſolvi optaret) Reip. vero, Eccleſiæqve DEI laboranti, nobisqve nimis præproperè. Ætatis qvidem ſeptuageſimo abiit

---

clarè evincit Gothofredus, ac ſimul indicat non qvinq; Provincias Hiſpaniarum hic, ſed per Gallias, duas Aqvitanicas, & tres Lugdunenſes intelligi debere. Errat igitur Lazius in commentis ſuis, ſive Commentariis Reip. Rom. & cum eo Pancirolus, qvi ex inſcript. h. l. Præf. Prætorio peculiaremHiſpanias habuiſſe, contra Hiſtoriarum, atq; antiqvitatis fidem, temere aſſerunt. Guther. d. cap. 7. *Et hac qvidem de Provincia Tarraconenſi: de Archiepiſcopatu, qvi urbem adhuc celebriorem reddit, videndus omnino* Auctor Sacræ Geographiæ libr. 7. num. 10. & Johan. Vaſæus in Chron. Hiſpan. cap. 20. *Baudrand qvatuordecim Urbes Epiſcopales ſuffraganeas eidem annumerat, aſt non niſi undecim in Notitia antiqva leguntur. Hodie vero Tarraconenſis Archiepiſcopi metropolitano juri tantum Dertuſanum, Ilerdenſem, Barcinonenſem, Vicenſem ſive Auſonenſem, Gerundenſem, Urgellenſem ſeu Urgelitanum, Elnenſem ſive Helenenſem, Celſonenſem, & Perpinianenſem ſubjici, teſtis certiſſimus* Aub. Miræus de Stat. Relig. lib. 1. cap. 17.

abiit è vitâ. (*pp*) Cum autem domicilium Romæ Antonius haberet, *Pontificiarum* cauſarum judex æqviſſimus, & qvaſi rerum ac fortunarum ſuarum ſedem ibi, ſi arbitrátu ſuo perpetuo vivere licuiſſet, collocaſſet; horis ſubſecivis, qvibus à negotiis publicis, laxamenti aliqvid dabatur, ad corporis animiqve relaxationem, cum eruditiſſimis hominibus, qvi domum ejus aſſiduè diſcendi gratia freqventabant, *Octavio Panagatho, Gabriele Faerno, Baſilio Zancho, Onuphrio Panvinio, Pyrrho, Ligorio, Paulo Manutio,* (*qq*) *Aldi F. Carolo Sigonio, Latino Latinio, Fulvio Urſino, Metellio item Seqvano,* qvi XI. ipſos annos in illius contubernio jucundiſſimè vixit: cæteriſq; domi ſuæ, qvæ illis oraculum verius Delphico eſſe videbatur, de urbis Romæ antiqvitatibus, inſcriptionibus, numiſmatis, rerum geſtarum memoria, & Scriptoribus antiqvis Græcis atq; Latinis, omniq; adeo Philologia, & interioribus litteris, libenter diſſerebat, & inſtar apis

K 4 undiq;

(*pp*) *Septuageſimum ætatis annum, & qvi amplius excurrunt duo tresve menſes Auguſtino finem vitæ attuliſſe cum Schotto,* Thuanus Hiſtor. lib. 84. Pancirolus lib. 2. de Clar. Legum interpret. cap. 188. *memorant: Bucholcerus qvidem & Petr. Joh. Nunneſius an. ætat. LXIX. ponunt, ſed verior videtur priorum opinio, præſertim cum eam epitaphium Tarracone ipſi poſitum & infra ex Bullartio adjectum confirmare videatur.*

(*qq*) *Cujus lib. 2. extant epiſtolæ 6. 7. 8. 9. 10. ad Auguſtinum ſcriptæ, laudis ejusdem ubiq; refertæ.*

undiqꝫ decerpebat, qvibus Spartam qvod ajunt, illuſtraret ſuam. Hoc otium *M. Varronem, & Feſtum Pompejum* illuſtravit, (*rr*) aliisq; ut legi & intelligi poſſint, & calamiſtris munerent ii, qvi majori & otio abundabant, & ſubſidio, in manus tradidit: nullum deniq; acroama jucundius, qvam hujusmodi litteratiſſimorum virorum in exedra

---

(*rr*) *Cum P. Diaconi culpa effectum ſit ut in Feſto Feſtum ipſum difficile ſit agnoſcere. Huic rei qvidem teſte ſummo Criticorum* J. Lipſio var. lection. libr. 3. c. 27. *Ant. Auguſtini diligentia qvam vehementer incitabat P. Mann.* libr. 9. & 10. *magnam opem attulit, vid.* Dionyſ. Gothofr. admonitio in Sext. Pompej. Feſtum. *Qvippe qvi multa Feſti propria loca, ex vetutiſſimis membranis reſtituit, atqꝫ ex ingenio etiam & opinione ſua qvædam emendavit. Sed qvanqvam ille optimis aliqvibus libris uſus ſit, & ingenio ac judicio in veterum ſcriptis tanto ſit, qvantum in paucis cognoſcatur, videtur tamen ipſi, eum pauca vel fugiſſe, vel præteriiſſe. Qvare poſt Auguſtinum.* Joſ. Scaligeri *atqꝫ* Fulv. Urſini *opera inſignis Feſtum emendatiorem dedere, ita tamen ut* Andr. Dacerii *eruditioni atqꝫ induſtriæ plurima adhuc emendanda & reſtituenda in Feſto relicta fuerint. De qva editione vid.* Acta Eruditor. Lipſienſ. An 1682. menſ. Jun. p. 174. *Varronis autem Auguſtinum noſtrum vindicem, aſſertorem, patronumqꝫ unicum habendum, imo ejus potius Æſculapium exiſtimandum, teſtatur* Turneb. lib. 33 Adverſar. cap. 17.

exedra conſeſſum atqve coronam; nullum Senatum præſtantiorem ſibi videri dicebat. Meritò itaq; â noſtri ſæculi prudentibus Auguſtinus, ut apud M. Tullium *Q. Mucius Scævola, Juriſperitorum eloqventiſſimus & eloqventium Juriſperientiſſimus*, publicis in Scholis (fremant licet omnes æmuli & indocti homines) honoris gratia nominatur. Magna verò & pæne incredibilis in eo ad extremum usq; ſpiritum memoria, (qvæ eſt Juriſconſultorum propria,) ſemper viguit, aucta aſſiduis lucubrationibus, discendiq; cupiditate: qva una re veterum videatur conceſſiſſe nemini: ut qvantum ætate mala vires magis minuebantur, eo animus indies, magis magisq; crescebat doctrina: & hebetata oculorum acie, animus verum cernebat acutius. Ut autem adoleſcens Jus civile egregie & illuſtravit, Auguſtinus, & aliis viam, qvam inſiſterent, monſtravit, munivitq; ſic matura jam ætate atq; judicio, Jusqvoq; Pontificium eadem alacritate, ut ſacerdotem, Epiſcopum atq; adeo Chriſtianum Juriſconſultum decebat, accurate ſibi recenſendum emendandumq; putavit. Adhæc, ex qvo Tridentino Concilio domo revertit, Concilia Oecumenica qvatuor, qvæ B. Gregorius Pont. Max. qvatuor Evangeliis ſubjungere & æqvare non dubitavit. collectis in Italia ex omnibus Bibliothecis exemplaribus Græcis, Græce edere cogitabat. (*ll*) Qvod ea canonum collectio.

(*ll*) *In apparatu horum conciliorum, qvod dolendum maximè, animam Auguſtinum noſtrum DEO red-*

extremum usqve vitæ actum, fabulæqve cataſtrophen, triſtem illam qvidem, ſed inqva ſunt omnia, pervenimus. Obiit enim Auguſtinus naturæqve conceſſit, ſibi qvidem ſuo tempore (dici enim non poteſt, qvam corporis his compagibus cum Paulo ſolvi optaret) Reip. vero, Eccleſiæqve DEI laboranti, nobisqve nimis præproperè. Ætatis qvidem ſeptuageſimo abiit

---

clarè evincit Gothofredus, ac ſimul indicat non qvinq; Provincias Hiſpaniarum hic, ſed per Gallias, duas Aqvitanicas, & tres Lugdunenſes intelligi debere. Errat igitur Lazius in commentis ſuis, ſive Commentariis Reip. Rom. & cum eo Pancirolus, qvi ex inſcript. h. l. Præf. Prætorio peculiaremHiſpanias habuiſſe, contra Hiſtoriarum, atq; antiqvitatis fidem, temere aſſerunt. Guther. d. cap. 7. *Et hac qvidem de Provincia Tarraconenſi: de Archiepiſcopatu, qvi urbem adhuc celebriorem reddit, videndus omnino* Auctor Sacræ Geographiæ libr. 7. num. 10. & Johan. Vaſæus in Chron. Hiſpan. cap. 20. *Baudrand qvatuordecim Urbes Epiſcopales ſuffraganeas eidem annumerat, aſt non niſi undecim in Notitia antiqva leguntur. Hodie vero Tarraconenſis Archiepiſcopi metropolitano juri tantum Dertuſanum, Ilerdenſem, Barcinonenſem, Vicenſem ſive Auſonenſem, Gerundenſem, Urgellenſem ſeu Urgelitanum, Elnenſem ſive Helenenſem, Celſonenſem, & Perpinianenſem ſubjici, teſtis certiſſimus* Aub. Miræus de Stat. Relig. lib. 1. cap. 17.

abiit è vitâ. (*pp*) Cum autem domicilium Romæ Antonius haberet, Pontificiarum cauſarum judex æqviſſimus, & qvaſi rerum ac fortunarum ſuarum ſedem ibi, ſi arbitrâtu ſuo perpetuo vivere licuiſſet, collocaſſet; horis ſubſecivis, qvibus à negotiis publicis, laxamenti aliqvid dabatur, ad corporis animiqve relaxationem, cum eruditiſſimis hominibus, qvi domum ejus aſſiduè diſcendi gratia freqventabant, *Octavio Panagatho, Gabriele Faerno, Baſilio Zancho, Onuphrio Panvinio,* Pyrrho, *Ligorio, Paulo Manutio,* (*qq*) *Aldi F. Carolo Sigonio, Latino Latinio, Fulvio Urſino, Metellio item Seqvano,* qvi XI. ipſos annos in illius contubernio jucundiſſimè vixit: cæteriſq; domi ſuæ, qvæ illis oraculum verius Delphico eſſe videbatur, de urbis Romæ antiqvitatibus, inſcriptionibus, numiſmatis, rerum geſtarum memoria, & Scriptoribus antiqvis Græcis atq; Latinis, omniq; adeo Philologia, & interioribus litteris, libenter diſſerebat, & inſtar apis

(*pp*) *Septuageſimum ætatis annum, & qvi amplius excurrunt duo tresve menſes Auguſtino finem vitæ attuliſſe cum Schotto,* Thuanus Hiſtor. lib. 84. Pancirolus lib. 2. de Clar. Legum interpret. cap. 188. *memorant: Bucholcerus qvidem & Petr. Joh. Nunneſius an. ætat. LXIX. ponunt, ſed verior videtur priorum opinio, præſertim cum eam epitaphium Tarracone ipſi poſitum & infra ex Bullario adjectum confirmare videatur.*

(*qq*) *Cujus lib. 2. extant epiſtolæ 6. 7. 8. 9. 10. ad Auguſtinum ſcriptæ, laudis ejusdem ubiq; refertæ.*

exedra conſeſſum atqve coronam; nullum Senatum præſtantiorem ſibi videri dicebat. Meritò itaq; â noſtri ſæculi prudentibus Auguſtinus, ut apud M. Tullium *Q. Mucius Scævola, Jurisperitorum eloqventiſſimus & eloqventium Jurisperientiſſimus*, publicis in Scholis (fremant licet omnes æmuli & indocti homines) honoris gratia nominatur. Magna verò & pæne incredibilis in eo ad extremum usq; ſpiritum memoria, (qvæ eſt Jurisconſultorum propria,) ſemper viguit, aucta aſſiduis lucubrationibus, discendiq; cupiditate: qva una re veterum videatur conceſſiſſe nemini: ut qvantum ætate mala vires magis minuebantur, eo animus indies, magis magisq; crescebat doctrina: & hebetata oculorum acie, animus verum cernebat acutius. Ut autem adoleſcens Jus civile egregie & illuſtravit, Auguſtinus, & aliis viam, qvam inſiſterent, monſtravit, munivitq; ſic matura jam ætate atq; judicio, Jusqvoq; Pontificium eadem alacritate, ut ſacerdotem, Epiſcopum atq; adeo Chriſtianum Jurisconſultum decebat, accurate ſibi recenſendum emendandumq; putavit. Adhæc, ex qvo Tridentino Concilio domo revertit, Concilia Oecumenica qvatuor, qvæ B. Gregorius Pont. Max. qvatuor Evangeliis ſubjungere & æqvare non dubitavit. collectis in Italia ex omnibus Bibliothecis exemplaribus Græcis, Græce edere cogitabat. (*ſſ*) Qvod ea canonum collectio.

(*ſſ*) *In apparatu horum conciliorum, qvod dolendum maximè, animam Auguſtinum noſtrum DEO red-*

lectio, eo magis indigere hac lucubratione videretur, qvo infeliciori nata erat ſæculo, excompilationibus Burchardi Wormatienſis, Ivonis Carnotenſis. Deus dedit Cardin. Anſelmi Lucenſis,

---

reddidiſſe, auctor eſt Thuanus Hiſtor. Libr. LXXXIV. *Sunt autem qvatuor iſta Concilia œcumenica, de qvibus tam magnifice ſentit Gregor. lib. 1. ep. 24. regiſtri ap. Grat. c. 2. diſt. 15. & qvæ Iſidorus Epiſcop. Hiſpal. lib. 6. Etymol. cap. 16. inſtar qvatuor Paradiſi fluminum totam principaliter fidem complecti ſcribit*, Nicænum I. Conſtantinopolitanum I. Epheſinum I. & Chalcedonenſe I. *Qvæ Gregorij & Iſidori verba, num etiam ad qvatuor poſteriora Concilia œcumenica pertineant, diſqvirit* Ant. Auguſtinus libr. 2. de emend. Grat. dial. 6. p. m. 400. *& ipſe qvodammodo dubitare videtur; Falſum certe eſſe Innocentium III. dilucide ibi notat, qvando in cap. 11. de renunc. qvod in Coll. 3. cap. 5. eſt, uni ex qvatuor Principalibus Conciliis Catholicæ Eccleſiæ tribuit Canonem C.Polit. Concilij, qvo Epiſcopis vitam Monaſticam amplexis, reditus ad eandem dignitatem prohibetur. Qvem errorem non animadvertiſſe Anton. Dadin. Alteſeram doctiſſ. Anteceſſorem Tholoſanum in Commentar. ad d. Pontif. Decretal. miror eqvidem. Oſtenſum enim jam eſt à Criticis Gregorianis ad Can. 45. VII. qv. 1. non Concilij Conſtantinopol. ſed illius ſub Joh. VIII. à Photio Patriarcha in templo S. Sophiæ habiti, ex tribus à Balſamone & Gvil. Beveregio in Actis hujus Concilij, editis, ſecundum hunc eſſe Canonem.*

Qvod

Qvod & Gonzalezius in not. ad d.cap.11.n.4. *obſervat, ac inſuper videri poteſt* Petr. de Marca de Concord. Sacerdot. & Imperii lib. 5. cap. 21.§. 12. *Qvatuor hæc Concilia, (qvorum & ſeqventium qvatuor œcumenicorum picturam in Vaticana Bibliotheca,* Angelus Rocha in Bibl. Vatican. p.57. *ſeqq. deſcribit) cum apud Collectores conciliorum, de qvibus Acta erudítor. Lipſienſ. Ann. 1684. pag. 348. conſuli poſſunt, reperiuntur; tum inprimis in Codice antiqviſſimo Canonum Eccleſiæ univerſæ Græce & latine legi poſſunt. Qvod vetuſtiſſimum Eccleſiæ monumentum, priſtinæ integritati reſtituit & ab interitu vindicavit vir Eccleſiaſticæ* ἀρχαιολογίας *peritiſſimus* Chriſtoph. Juſtellus, *additis notis & præmiſſa eruditiſſ. præfatione Pariſ. 1610. 40. iterumq; publicavit filius ejus,* Henricus Juſtellus cum Gvil. Voello in Bibliotheca Juris Canon. veteris Pariſ. 1661. *ac denuo recuſum cura doctiſſ.* Gerhard. Theodori Meieri *Helmſtad. 1663. 40. cum ejusdem relatione Hiſtorica de Collectionibus Canonum. Continentur autem hoc Codice univerſæ Eccleſiæ, alio & diverſo plane, â Codice Eccleſiæ Orientalis,poſt Trullanam Synodum edito & ex Manuſcripto Eccleſiæ Pictavienſis â* Joh. Tilio *Meldenſi Epiſcopo, in lucem iterum protracto,* Strauch.diſſ. de Orig. Jus. Can. §.5. & in Amœn. Jur.Can.Ecl.1. cap.1.Maſtricht. Hiſtor. Jur. Eccleſiaſt. n. 63. & 64. *Canones Concilii Nicæni XX. Ancyrani XXV. Neocæſarienſis XIV. Gangrenſis XX. Antiocheni XXV. Laodiceni LXX. Conſtantinopolitani VII. Epheſini VIII.*

Chal-

Chalcedonenſis XXIX. ac ita ducenti ſeptem canones una continuata numerorum ſerie, de qva Jac. Leſchaſſ. rii conſultatio de controverſia, inter Paul. V. & Remp. Venetam conſulatus. *Perſtringit qvidem titulum, huic Codici à Juſtello inſcriptum,* Franſ. Florens in Diſſ. de Orig. Jur. Canon. P 2. *dum ſpecioſo & generali nimis titulo, ita decorari eundem ſcribit, cum cautius & prudentius inſcribatur Collectio Canonum Orientalium, qvia plurimorum Conciliorum Canones in eo omiſſi; ſed excuſat patrem Chriſtophorum, Henricus Juſtellus in* Præf. Biblioth. Jur. Can. *levesq; Florentis rationes putat: cum neceſſe neutiqvam ſit, ut illa Collectio, qvæ Codicis univerſæ Eccleſiæ titulo gaudeat, omnes Conciliorum canones, à ſingulis Eccleſiis receptos, & editos compleatur, ſed ſufficere videatur, qvod primis Eccleſiæ temporibus, qvibus editus fuit hic Codex, illo ſolo nec alio uteretur Eccleſia univerſalis in diſceptandis de diſciplina controverſiis. Recte tamen à Meiero in* relat. Hiſtor. de Collect. Canon. *obſervatus, ab initio hunc Codicem non ab univerſa Eccleſia, ſed à ſola Græca uſu receptum fuiſſe. Nam Romanam diu nec Conſtantinopolitanos, nec Epheſinos, nec Chalcedonenſes canones admiſiſſe, & cum eos admiſit, feciſſe tantum dicis cauſa. Hinc Codicem canonum Eccleſiæ Romanæ per* Joh. Wendelſtinum *Moguntiæ primum Anno 1525. & Pariſiis 1609. poſtea editum, tres modo Conſtantinopolitanos, nullos Epheſinos, non omnes, ſed Eccleſiæ Romanæ accommodos Chalcedonenſes Canones habere. Qvare non immeritò Chriſt. Juſtellum, Dn.* Maſtricht. in Hiſtor. Jur. Eccleſ.

Ecclef. n. 46 *reprehendit, qvod in Præfat. hanc Moguntinam & Pariſinam editionem, Codicem genuinum univerſæ Eccleſiæ complecti crediderit: præſertim cum in notis p. 221. edit. Helmſtad. Canones Epheſini Concilii in Codice Moguntino deſiderari & ejus loco Synodicam epiſtolam Epheſini Concilii, una cum XII. capitulis contra Neſtorium Wendelſtinum adjunxiſſe ſcribat, qvæ tamen non ſit Epheſini concilii, ſed Cyrilli duntaxat & Synodi Diæceſeos Ægypti. Cæterum qvod auctoritatem hujus Codicis attinet, hoc ſingulare in eo Florent. animadvertit eandem vim & robur qvinq; particularia Concilia in illo contenta in judiciis eccleſiaſticis obtineant, atq; ipſa qvatuor œcumenica, adeoq; inter ea non eſſe diſtingvendum. Qvippe qvæ uno volumine continentur, & à concilio œcumenico confirmata ſunt, nimirum in can. 1. Chalcedonenſis concilii: Canones qvi à ſanctis Patribus in una qvaq; Synodo, hucusq; conſtituti ſunt, obſervari æqvum cenſuimus: qva verba cum generaliter & indiſtinctè obſervantur de omnibus Synodis, rectè qvoq; de particularibus illis qvinq; accipienda, uti* Zonaras & Balſamo *notant ad d. can. ſigillatim tamen poſtea, ne qva inde difficultas oriretur, in duabus Synodis œcumenicis VI. can. 2. & in VII. can. 1. particularium conciliorum nomina, qvæ confirmantur fuere expreſſa. Cui confirmationi qvoq; Occidentalis Eccleſia in can. de libellis Diſt. XX. conſenſit. Neqve canones hujus Codicis auctoritatem tantum canonicam à Synodorum confirmatione, ſed inſuper civilem & vim legum Sacratiſſimi Imperatoris noſtri Juſtiniani*

con-

conſtitutione in Nov. 131. cap. 1. *ſunt adepti: Ubi per κανόνας ἐκτεθέντας intelligi illos, qvi qvatuor œcumenicis expoſiti ſeu in formam Canonum redacti fuerant, per βεβαιωθέντας vero canones priorum qvinq; provincialium conciliorum, qvi in Codice Eccleſiæ univerſæ continebantur, ab ipſis qvatuor conciliis confirmati, à* Chr. Juſtello in Præfat. Florente in d. P. 2. Strauchio in Amœn. Ecl. 1. c. 1. *demonſtratum. Nec aliter hanc Novellam interpretatur* Theod. Balſamo ad cap. 2. tit. 1. Nomocan. Photii. *Ut proinde recte Strauchius reprobet Rittersbuſii aliorumqve ſententiam, qvi tantum qvatuor œcumenica concilia â Juſtiniano approbata putant. Sed de hujus Codicis collectione, aliisq;, tum anterioribus tum poſterioribus antiqvis canonum collectionibus tam orientalis qvam occidentalis Eccleſiæ, præter laudatum ſæpius Strauchium* in Amœn. Ecl. 1. cap. 1. 2. 3. 4. 5. 6. *vid* Fr. Florens Diſſ. de Orig. Jur. can. P. 2. & 3. Juſtelli Præfatio & Meieri relat. Hiſtor. *ac inprimis* Maſtricht in Hiſtor. Jur. Eccleſ. *Illud adhuc monendum in Codice iſto univerſæ Eccleſiæ, pro authentico antiqvis ſemper & recentioribus habito, plures qvam XX. canones Nicænæ Synodi non reperiri. Et viginti qvoq; tantum numerat ipſe codex Romanus Moguntiæ editus, & can. 13. diſt. XVI. licet enim cap. præcedens ſeptuaginta canones ſtatuat, tamen nec ipſe Ant. Auguſtinus libr. 1. de emendat Grat. Dial. 20. qvid certi de illorum numero definire audet, & Sardicenſes canones pro Nicænis habitos fuiſſe vult, & Contianum Scholium à Correctoribus Romanis deletum, qvod pro ſuppoſititiis reliqvos canones*

nes

nes habet, fruſtra infringere conatur. Nam geminas illas Athanaſii & Marci epiſtolas, tanqvam ſpurias & ſuppoſititias, qvippe non antiqvioris, ſed mediæ ætatis Ivonis Carnotenſis teſtimoniis fundatas, cum Baronio rejicit Cabaſſutius in Diatrib. de numero Canon. Nicæn. n. 2. & 6. *non ſecus ac Ægyptiorum Epiſcoporum epiſtolā ad Felicem II. Accedit qvod viginti tantum Canones Cæcilianus Carthaginenſ. Epiſcopus ex Nicæna Synodo, cui ipſe interfuit, domum retulerit; neq; major eorum numerus in exemplaribus Nicæna Synodi Attici C. Polit. & Cyrilli Alexandrini Epiſcop. in Synodo Carthaginenſ. A.C. 419. prolatis.* doctiſſ. Gvil. Bevereg. in Synod. ad d. Conc. Carthagin. & Cabaſſut. in al. Diatrib. n. 1. *Gelaſius qvoq; Cyzicenus in Actis Nicæni concilii XX. ſolum canones refert, & de totidem ſaltem teſtatur Hiſtoria Eccleſiaſtica ſcriptor eximius,* Theodoretus lib. 1. cap. 8. *Qvamvis enim Rufinus viginti duos hujus Synodi canones enumeret, non tamen ideo numerum conſtitutionum auget, ſed duas duntaxat partitur. Dederunt qvidem* Alphonſus Piſanus, & Franciſcus Turrianus *Jeſuita, LXXX. canones Nicænos ex Arabico translatos, qvos ab Alexandrino Epiſcopo, duos Pii IV. Pont. Max. legatos retuliſſe ferunt; ſed pro veris hos non agnoſcit ipſe Auguſtinus in d. Dial. 20. & falſos atqve ſuppoſititios eſſe, vel exinde Cabaſſutius d. l. n. 8. & ſeqq. dilucide oſtendit, qvod Canones illi Arabici, ex vicenis illis indubitatis canonibus adverſentur; v. gr. can. arab. 36. qvo Epiſcopus Æthiopicus Alexandrino ſubjicitur, cui tamen Nicæni Patres*

Juris-

lectio. eo magis indigere hac lucubratione videretur, qvo infeliciori nata erat ſæculo, excompila-

Jurisdictionem omnem intra Ægypti Libyæ & Pentapolis fines limitant, idem ex can. arab 37 & 38. probat. Beveregius præterea in annotat. ad proœm. & paraphraſin Arabicam in Canon. Concil. Nicæn. p. 211. & 212. *ab ipſis Ægyptiis in qvæſtionem hos octoginta canones, vocari, erudite ibi & ex manuſcr. Ægyptiorum docet, ac plerosq; non niſi XX. agnoſcere, reliqvos vero, à Melchitis & Neſtorianis introductos eſſe. Inde facile judicium fieri poterit de* Abrahami Echellenſis Maronitæ *verſione LXXXIV. Canonum Nicenæ Synodi & Diſſertatione de eorum auctoritate, qvæ in Tom. II. Conciliorum edit. à Labbeo & Coſſartio p. 393. legi poterit.*

Procul dubio error ille, ſeu fraus omnis de octoginta Nicænis Canonibus, *ex fraudulenta Zoſimi Pontif. Collectione orta, qvæ continebat Nicænos XX. Amyranos XXV. Neocæſarienſes XIV. Sardicenſes XXI. omnes numero LXXX. Hanc collectionem ſub Nomine Canonum Nicænorum callide Patribus CCXXVII. in Synodo ſexta Carthaginenſi congregatis obtrudere, conabatur, & inprimis ut Sardicenſis Concil. can. 4. qvo appellatio ad Romanum Pontificem conceditur, confirmaret; ſed irritus hic fuit conatus, & allatis authenticis Attici & Cyrilli concilii, Nicæni exemplaribus, fraus iſta delecta, ac principio ſtatim hujus Carthaginenſis Concilii 20. tantum Canones probati & recepti ſunt. Vid.* Meieri relat. §. 7. Maſtricht, hiſtor. Jur. Eccleſiaſt. n. 67. & 68.

pilationibus Burchardi Wormatienſis, Ivonis Carnotenſis, Deus dedit Cardin. Anſelmi Lucenſis, & Gratiani mònachi: *(tt)* qvi & ipſi, ex ſanctorum Patrum Eccleſiæ Catholicæ ſcriptis, hinc inde Sententias in claſſes redigere, & ad capita revocare conati ſunt. Qvemadmodum ante ex infinitis prope veterum prudentum reſponſis, Tribonianus I.C. Juſtiniani Imp. Juſſu, Pandectarum volumen collegerat, extinctis veterum, unde tabulas illas naufragii deſumſerat, libris. Sed cum utriꝗ à librariis temporumꝗ; injuria malè accepti ſint, melior tamen Gratiani conditio fuit, qvod ejus fontes integri exſtent, Pandectarum vero maximam partem perierint, exceptis nuper in Gallia repertis, *Cai, & Ulpiani inſtitu-*

L

(tt) De antiqvis hisce aliisq; Canonum collectionibus Eccleſiæ occidentalis hic plura & ſingularia addi poſſent, ſed cum ad reliqvorum qvoq; JCtorum vitas properandum ſit, conſuli de iis poterunt doctiſſ. ſeculi noſtri Canonici Juris interpres Franc. Florens. in Diſſertatione de Origin. arte & auctor. Jur. Can. P. 2. *qvæ à Dn. Maſtricht in Hiſtor. Jur. Eccleſ. n. 65. longe lateq;, ſed fruſtra conqviſita, Parti primæ ejus Operum Pariſiis 1679. à J. Doujatio editorum, præfixa comparet,* Steph. Baluzius in Præfat. ad Ant. Auguſtin. de emendat. Gratiani §. 17. & ſeqq. Eman. Gonzalez Tellez Anteceſſor Salmanticenſis in Apparatu de origin. & progreſſu jur. Canon. §. 46. 47. 48. 49. 50. Maſtricht Hiſtoria Juris Eccleſiaſtici.

inſtitutionibus, fragmentisq; legum. (*uu*) *Juliani* item

(*uu*) *De fragmentis legum & reliqviis veterum JCtorum, qvæ in unum volumen collecta edidit* S. Leewius doctiſſ. JC. Lugd. Batav. 1678. 8. *eruditiſſime diſſerit* Jac. Gothofr. in Biblioth. Jur. civ. Rom. cap. 1. & 2. *atq; Caji, è cujus Inſtitutionum libris qvatuor, qvæ ſuperſunt* Jac. Oiſelius JC. Lugd. Bat. 1658. in 8o. *cum doctiſſ. notis edidit, & Ulpiani à Schotto hic enumeratis fragmentis, inprimis addenda Collatio legum Moſaicarum & Romanarum, â* Petro Pithœo, *ſummo librorum antiqvorum & veritatis puriorisq; doctrinæ inveſtigatore, in lucem primum ex antiqviſſima Seqvanorum aut Mandubiorum potius Bibliotheca, in qva per annos octingentos & amplius latuerat producta, teſte Cujac. 13. O. 10. editaq; Lutetiæ ejusdem notis luculentis A. 1572. Auctorem ejus Licinium Rufinum JC. eſſe credidit Tilius, Cujacius & Bertrandus; ſed rectè à Pithœo judicatur tanti hanc collectionem non eſſe, qvæ aut Licinii, aut JCti alicujus paulo clarioris ingenium & acumen deſideraret; & Gothofredus in* Bibl. Jur. *c. 2.* n. 10. *profeſſione JCtum non fuiſſe colligit, ex præf. tit. 7. Vixiſſe autem hic compilator, qvicunq; tandem ſit, Chriſtianus certe, prout ex ſuſcepti argumenti ratione conſtat, videtur Pithœo Theodoſii Junioris temporibus, poſt conſulatum qvidem ipſius XV. (ſ. XVI.) qvo Codex Theodoſianus, ex qvo conſtitutionem unam retulit, editus legitur, habetq; hac in parte conſentientem* Broëum in Hiſtor. Jur. Chronol. & Gothofr. d. c. 2. *Qvi tamen*

Item Anteceſſoris *Conſtitutiones*, (xx) & *Theodoſiano*

---

tamen in Prolegom. Cod. Theodoſ cap. 3. *mutata ſententia, ſexti ſeculi ſcriptorem & Caſſiodori coævum ex ſtyli paritate putat:* Parerg. *Monacho cuidam ante Juſtiniani tempore hoc ſcriptum tribuente, qvod etiam* Frehero 1.9. *jam placuiſſe videtur. De utilitate hujus libelli triplici, utroq; loco apud doctiſſ. Gothofr. plura leguntur, ubi ſimul eo animo compilatorem iſtum ſcripſiſſe exiſtimat, ut à Romana Jurisprudentia, veterumq; JCtorum ſcriptis, Imperatorumq; Conſtitutionibus, homines ad ſacram ſcripturam ceu fontem juris traduceret: & forte etiam ut JCtorum faſtum reprimeret.*

(xx) *Julianus hic Anteceſſor fuit Conſtantinopolitanus, non Patricius aut & conſul, qvod* Svareſius in Notit. Baſilicorum, & doctiſſ. Strauchius in diſſert. de Beryto cap. 4. §. 13. *ſed absq; certo fundamento ſtatuunt. Qvamvis enim hoc nomine ab Alciato appelletur* lib. 2. Parerg. cap. 46. *Rectè tamen animadvertit Auguſtinus noſter in Præfat. ad Juliani Conſtit. & ex eo Broeus in Hiſtor. Jur. Chronol. confundi ab Alciato hunc Julianum cum eo, cui iisdem titulis Priſciani libri inſcripti extant; propterea qvod Priſciani libri ſub ejus diſcipulis deſcripti ſint An. 527. ultimo Imperii Juſtini Imp. anno, Mavortio conſule, illius autem conſulis annus præcedat collectionem Novellarum, poſt mortem Juſtiniani demum factam, qvinqvaginta pene annis. Rejiciunt qvoq; laudati auctores eorum opiniones, qvi Præfectum Prætorio, ad qvem aliqvot Græca Conſtitutiones Lampadio & Oreſte Coſſ.*

164 *Coſſ. datæ leguntur, vel conſtantienſem fuiſſe & temporibus Irnerii epitomen Novellarum ſcripſiſſe putant; cum priorem qvidem ſententiam ratio temporis non patiatur, neq; eo nomine ſe appellaſſe epitomatorem noſtrum in ullis veterum libris reperitur; alteram vero plurima antiqvorum ſcriptorum teſtimonia & præſertim Ivonis Carnotenſis qvi verba ejus refert, evincant. Vertit autẽ hic Julianus Novellas Juſtiniani latinè, non qvidem integras, & ad verbum, ſed in epitomen contractas, reſecatis prologis & epilogis; eoq; libro ſub Novellarum, non Juliani nomine, Irnerius, Bulgarus, Azo, Johannes Accurſius cæteriq; interpretes uſi ſunt. Græce & latine doctiſſimum fuiſſe* Strauchius d. §. 12. & 13. *aſſerit, ad eumq; ſpectare* Theæteti *epigramma*,

Τοῦτον Ἰουλιανὸν, νομικῆς φάος εἶπον ἰδοῦσα,
Ῥώμη καὶ Βερόη, πάντα φύσις δύναται.

qvod Alciatus ſtatuæ inſcriptum lib. 2. Diſp. c. 27. & *qvi eum ſeqvuntur Salvio Juliano, Edicti perpetui conditore, minus recte tribuit. Refert Svareſius c. l. hanc Juliani epitomen ab Ambroſio Calmadunenſi, Mantuæ repertam ſub titulo Joh. Conſulis de variis qvæſtionibus; editamq; primitus cum Longobardorum Legibus à* Nicolao Boerio. *Poſt* Ludovic. Miræus, *adjutus inprimis Æmar. Ranconeti, admirabili & ſtupenda diſciplinarum omnium, juris potiſſimum civilis, ac utriusq; literaturæ cognitione, præditi viri, atqve Cujacij & Ludov. Ruſſardi, vetuſtiſſimis ac integerrimis exemplaribus, haſce Juliani Conſtitutiones pleniores correctioresqve Lugduni 1560. edidit. Hanc ſecuta* Antonii Auguſtini *noſtri editio, Ilerdæ 1567. una cum paratitlis, Indicibus, variis*

lectionibus & obſcurorum verborum Juliani ſignificationibus. Cui tandem ſucceſſit Baſileenſis A. 1576. fol. ap. Pernam ex Bibliotheca Petri Pithoei, *qvi in Præfat. Miræi editionem, ut pleniorem, reliqvis præfert, multaq; ad Auguſtini diligentiam acceſſiſſe credit, ſi de ea inaudiverit illud Hiſpaniarum ornamentum, vid.* Gothofr. Biblioth. Jur. cap. 4. *Uſum harum conſtitutionum Anton. Auguſtinus noſter in Præfat. ad Julianum ita commendat:* Poſt divini, & humani juris conditores, ii qvi propius abſunt ab illis, qvi leges conſcripſerunt, ut pote qvi verbis utuntur communibus, & ſenſa norunt legum latorum, habere debent apud nos majorem in eisdem legibus interpretandis auctoritatem. Illiqvoqve, qvi in ſingulis artibus, aut diſciplinis ita excellunt, ut principes dicantur, & duces aliorum, auctoresve familiæ; in maximo honore ſunt: qvales Caſſianorum & Proculeianorum Longinus, & Proculus. Sic poſtea ex Papiniani domo, tamqvam ex eqvo Trojano plurimos noſtri juris auctores ortos fuiſſe novimus. Qvæ cum ita ſe habeant; ea Juliani noſtri vetuſtas eſt, ut vel Sola ejus auctoritas maximum apud omnes pondus habere debeat. Itaqve cum eadem dicit, qvæ ceteri, poſſumus eadem pro certis ducere, neqve aliqva ratione dubitare, cum tanto teſtimonio confirmentur. Cum vero ſolus eſt in ſua ſententia; veriſimile eſt non ſine cauſa motum eſſe, & niſi contrarium certa ratione, aut ſcripto legum conſtet, probabilius

Coſſ. data leguntur, vel conſtantienſem fuiſſe & temporibus Irnerii epitomen Novellarum ſcripſiſſe putant; cum priorem qvidem ſententiam ratio temporis non patiatur, neq; eo nomine ſe appellaſſe epitomatorem noſtrum in ullis veterum libris reperitur; alteram vero plurima antiqvorum ſcriptorum teſtimonia & præſertim Ivonis Carnotenſis qvi verba ejus refert, evincant. Vertit autẽ hic Julianus Novellas Juſtiniani latinê, non qvidem integras, & ad verbum, ſed in epitomen contractas, reſecatis prologis & epilogis; eoq; libro ſub Novellarum, non Juliani nomine, Irnerius, Bulgarus, Azo, Johannes Accurſius cæteriq; interpretes uſi ſunt. Græce & latine doctiſſimum fuiſſe Strauchius d.§. 12. & 13. *aſſerit, ad eumq; ſpectare* Theæteti *epigramma,*

Τȣ̃τον Ιȣλιανὸν, νομικῆς φάος εἶπον ἰδȣ̃σα,

Ῥώμη καὶ Βερὴ, πάντα φύσις δύναται.

qvod Alciatus ſtatuæ inſcriptum lib. 2. Diſp. c. 27. & *qvi eum ſeqvuntur Salvio Juliano, Edicti perpetui conditore, minus recte tribuit. Refert Svareſius c. l. hanc Juliani epitomen ab Ambroſio Calmadunenſi, Mantuæ repertam ſub titulo Job. Conſulis de variis qvæſtionibus; editamq; primitus cum Longobardorum Legibus à* Nicolao Boerio. *Poſt* Ludovic. Miræus, *adjutus inprimis Æmar. Ranconeti, admirabili & ſtupenda diſciplinarum omnium, juris potiſſimum civilis, ac utriusq; literaturæ cognitione, præditi viri, atqve Cujacij & Ludov. Ruſſardi, vetuſtiſſimis ac integerrimis exemplaribus, haſce Juliani Conſtitutiones pleniores correctioresqve Lugduni 1560. edidit. Hanc ſecuta* Antonii Auguſtini *noſtri editio, Ilerdæ 1567. una cum paratitlis, Indicibus, variis*

lectionibus & obſcurorum verborum Juliani ſigni ficationibus. Cui tandem ſucceſſit Baſileenſis A. 1576. fol. ap. Pernam ex Bibliotheca Petri Pithoei, *qvi in Præfat. Miræi editionem, ut pleniorem, reliqvis præfert, multaq; ad Auguſtini diligentiam acceſſiſſe credit, ſi de ea inaudiverit illud Hiſpaniarum ornamentum, vid.* Gothofr. Biblioth. Jur. cap. 4. *Uſum harum conſtitutionum Anton. Auguſtinus noſter in Præfat. ad Julianum ita commendat:* Poſt divini, & humani juris conditores, ii qvi propius abſunt ab illis, qvi leges conſcripſerunt, ut pote qvi verbis utuntur communibus, & ſenſa norunt legum latorum, habere debent apud nos majorem in eisdem legibus interpretandis auctoritatem. Illiqvoqve, qvi in ſingulis artibus, aut diſciplinis ita excellunt, ut principes dicantur, & duces aliorum, auctoresve familiæ; in maximo honore ſunt: qvales Caſſianorum & Proculeianorum Longinus, & Proculus. Sic poſtea ex Papiniani domo, tamqvam ex eqvo Trojano plurimos noſtri juris auctores ortos fuiſſe novimus. Qvæ cum ita ſe habeant; ea Juliani noſtri vetuſtas eſt, ut vel Sola ejus auctoritas maximum apud omnes pondus habere debeat. Itaqve cum eadem dicit, qvæ ceteri, poſſumus eadem pro certis ducere, neqve aliqva ratione dubitare, cum tanto teſtimonio confirmentur. Cum vero ſolus eſt in ſua ſententia; veriſimile eſt non ſine cauſa motum eſſe, & niſi contrarium certa ratione, aut ſcripto legum conſtet, probabilius

164 *Coſſ. data leguntur, vel conſtantienſem fuiſſe & temporibus Irnerii epitomen Novellarum ſcripſiſſe putant; cum priorem qvidem ſententiam ratio temporis non patiatur, neq; eo nomine ſe appellaſſe epitomatorem noſtrum in ullis veterum libris reperitur; alteram vero plurima antiqvorum ſcriptorum teſtimonia & præſertim Ivonis Carnotenſis qvi verba ejus refert, evincant. Vertit autē hic Julianus Novellas Juſtiniani latinè, non qvidem integras, & ad verbum, ſed in epitomen contractas, reſecatis prologis & epilogis; eoq; libro ſub Novellarum, non Juliani nomine, Irnerius, Bulgarus, Azo, Johannes Accurſius cæteriq; interpretes uſi ſunt. Græce & latine doctiſſimum fuiſſe* Strauchius d.§. 12. & 13. *aſſerit, ad eumq; ſpectare* Theæteti *epigramma*,

Τοῦτον Ἰουλιανὸν, νομικῆς φάος εἶπον ἰδοῦσα,

Ῥώμη καὶ Βερόη, πάντα φύσις δύναται.

qvod Alciatus ſtatuæ inſcriptum lib.2. Diſp. c.27. & *qvi eum ſeqvuntur Salvio Juliano, Edicti perpetui conditore, minus recte tribuit. Refert Svareſius c.l. hanc Juliani epitomen ab Ambroſio Calmadunenſi, Mantuæ repertam ſub titulo Joh. Conſulis de variis qvæſtionibus; editamq; primitus cum Longobardorum Legibus à* Nicolao Boerio. *Poſt* Ludovic. Miræus, *adjutus inprimis Æmar. Ranconeti, admirabili & ſtupenda diſciplinarum omnium, juris potiſſimum civilis, ac utriusq; literaturæ cognitione, præditi viri, atqve Cujacij & Ludov. Ruſſardi, vetuſtiſſimis ac integerrimis exemplaribus, haſce Juliani Conſtitutiones pleniores correctioresqve Lugduni 1560. edidit. Hanc ſecuta* Antonii Auguſtini *noſtri editio, Ilerdæ 1567. una cum paratitlis, Indicibus, variis*

lectionibus & obſcurorum verborum Juliani ſignificationibus. Cui tandem ſucceſſit Baſileenſis A. 1576. fol. ap. Pernam ex Bibliotheca Petri Pithoei, *qvi in Præfat. Miræi editionem, ut pleniorem, reliqvis præfert, multaq; ad Auguſtini diligentiam acceſſiſſe credit, ſi de ea inaudiverit illud Hiſpaniarum ornamentum, vid.* Gothofr. Biblioth. Jur. cap. 4. *Uſum harum conſtitutionum Anton. Auguſtinus noſter in Præfat. ad Julianum ita commendat:* Poſt divini, & humani juris conditores, ii qvi propius abſunt ab illis, qvi leges conſcripſerunt, ut pote qvi verbis utuntur communibus, & ſenſa norunt legum latorum, habere debent apud nos majorem in eisdem legibus interpretandis auctoritatem. Illi qvoqve, qvi in ſingulis artibus, aut diſciplinis ita excellunt, ut principes dicantur, & duces aliorum, auctoresve familiæ; in maximo honore ſunt: qvales Caſſianorum & Proculeianorum Longinus, & Proculus. Sic poſtea ex Papiniani domo, tamqvam ex eqvo Trojano plurimos noſtri juris auctores ortos fuiſſe novimus. Qvæ cum ita ſe habeant; ea Juliani noſtri vetuſtas eſt, ut vel Sola ejus auctoritas maximum apud omnes pondus habere debeat. Itaqve cum eadem dicit, qvæ ceteri, poſſumus eadem pro certis ducere, neqve aliqva ratione dubitare, cum tanto teſtimonio confirmentur. Cum vero ſolus eſt in ſua ſententia; veriſimile eſt non ſine cauſa motum eſſe, & niſi contrarium certa ratione, aut ſcripto legum conſtet, probabilius

164 *Coſſ. data leguntur, vel conſtantienſem fuiſſe & temporibus Irnerii epitomen Novellarum ſcripſiſſe putant; cum priorem qvidem ſententiam ratio temporis non patiatur, neq; eo nomine ſe appellaſſe epitomatorem noſtrum in ullis veterum libris reperitur; alteram vero plurima antiqvorum ſcriptorum teſtimonia & præſertim Ivonis Carnotenſis qvi verba ejus refert, evincant. Vertit autē hic Julianus Novellas Juſtiniani latinê, non qvidem integras, & ad verbum, ſed in epitomen contractas, reſecatis prologis & epilogis; eoq; libro ſub Novellarum, non Juliani nomine, Irnerius, Bulgarus, Azo, Johannes Accurſius cæteriq; interpretes uſi ſunt. Græce & latine doctiſſimum fuiſſe* Strauchius d. §. 12. & 13. *aſſerit, ad eumq; ſpectare* Theæteti *epigramma,*

Τοῦτον Ἰουλιανὸν, νομικῆς φάος· εἶπον ἰδοῦσα,

Ῥώμη καὶ Βερόη, πάντα φύσις δύναται.

qvod Alciatus ſtatuæ inſcriptum lib. 2. Diſp. c. 27. *& qvi eum ſeqvuntur Salvio Juliano, Edicti perpetui conditore, minus recte tribuit. Refert Svareſius c. l. hanc Juliani epitomen ab Ambroſio Calmadunenſi, Mantuæ repertam ſub titulo Job. Conſulis de variis qvæſtionibus; editamq; primitus cum Longobardorum Legibus à* Nicolao Boerio. *Poſt* Ludovic. Miræus, *adjutus inprimis Æmar. Ranconeti, admirabili & ſtupenda diſciplinarum omnium, juris potiſſimum civilis, ac utriusq; literaturæ cognitione, præditi viri, atqve Cujacij & Ludov. Ruſſardi, vetuſtiſſimis ac integerrimis exemplaribus, haſce Juliani Conſtitutiones pleniores correctioresqve Lugduni 1560. edidit. Hanc ſecuta* Antonii Auguſtini *noſtri editio, Ilerdæ 1567. una cum paratitlis, Indicibus, variis*

lectionibus & obſcurorum verborum Juliani ſigni ficationibus. Cui tandem ſucceſſit Baſileenſis A. 1576. fol. ap. Pernam ex Bibliotheca Petri Pithoei, *qvi in Præfat. Miræi editionem, ut pleniorem, reliqvis præfert, multaq; ad Auguſtini diligentiam acceſſiſſe credit, ſi de ea inaudiverit illud Hiſpaniarum ornamentum, vid.* Gothofr. Biblioth. Jur. cap. 4. *Uſum harum conſtitutionum Anton. Auguſtinus noſter in Præfat. ad Julianum ita commendat:* Poſt divini, & humani juris conditores, ii qvi propius abſunt ab illis, qvi leges conſcripſerunt, ut pote qvi verbis utuntur communibus, & ſenſa norunt legum latorum, habere debent apud nos majorem in eisdem legibus interpretandis auctoritatem. Illi qvoqve, qvi in ſingulis artibus, aut diſciplinis ita excellunt, ut principes dicantur, & duces aliorum, auctoresve familiæ; in maximo honore ſunt: qvales Caſſianorum & Proculeianorum Longinus, & Proculus. Sic poſtea ex Papiniani domo, tamqvam ex eqvo Trojano plurimos noſtri juris auctores ortos fuiſſe novimus. Qvæ cum ita ſe habeant; ea Juliani noſtri vetuſtas eſt, ut vel Sola ejus auctoritas maximum apud omnes pondus habere debeat. Itaqve cum eadem dicit, qvæ ceteri, poſſumus eadem pro certis ducere, neqve aliqva ratione dubitare, cum tanto teſtimonio confirmentur. Cum vero ſolus eſt in ſua ſententia; veriſimile eſt non ſine cauſa motum eſſe, & niſi contrarium certa ratione, aut ſcripto legum conſtet, probabilius

inſtitutionibus, fragmentisq; legum. (*uu*) *Juliani* item

(*uu*) *De fragmentis legum & reliqviis veterum JCtorum, qvæ in unum volumen collecta edidit* S. Leewius doctiſſ. JC. Lugd. Batav. 1678. 8. *eruditiſſime differit* Jac. Gothofr. in Biblioth. Jur. civ. Rom. cap. 1. & 2. *atq; Caji, è cujus Inſtitutionum libris qvatuor, qvæ ſuperſunt* Jac. Oiſelius JC. Lugd. Bat. 1658. in 8o. *cum doctiſſ. notis edidit, & Ulpiani à Schotto hic enumeratis fragmentis, inprimis addenda Collatio legum Moſaicarum & Romanarum, à* Petro Pithœo, *ſummo librorum antiqvorum & veritatis purioris q; doctrina inveſtigatore, in lucem primum ex antiqviſſima Seqvanorum aut Mandubiorum potius Bibliotheca, in qva per annos octingentos & amplius latuerat producta, teſte Cujac. 13. O. 10. edita q; Lutetiæ ejusdem notis luculentis A. 1572. Auctorem ejus Licinium Rufinum JC. eſſe credidit Tilius, Cujacius & Bertrandus; ſed rectè à Pithœo judicatur tanti hanc collectionem non eſſe, qvæ aut Licinii, aut JCti alicujus paulo clarioris ingenium & acumen deſideraret; & Gothofredus in* Bibl. Jur. c. 2. n. 10. *profeſſione JCtum non fuiſſe colligit, ex præf. tit. 7. Vixiſſe autem hic compilator, qvicunq; tandem ſit, Chriſtianus certe, prout ex ſuscepti argumenti ratione conſtat, videtur Pithœo Theodoſii Junioris temporibus, poſt conſulatum qvidem ipſius XV. (ſ. XVI.) qvo Codex Theodoſianus, ex qvo conſtitutionem unam retulit, editus legitur, habetq; hac in parte conſentientem* Broëum in Hiſtor. Jur. Chronol. & Gothofr. d. c. 2. *Qvi tamen*

item Anteceſſoris *Conſtitutiones,(xx) & Theodoſiano*
L 2 *codex*

tamen in Prolegom. Cod. Theodoſ cap. 3. *mutata ſententia, ſexti ſeculi ſcriptorem & Caſſiodori coævum ex ſtyli paritate putat:* Parerg. *Monacho cuidam ante Juſtiniani tempore hoc ſcriptum tribuente, qvod etiam* Frehero 1. 9. *jam placuiſſe videtur. De utilitate hujus libelli triplici, utroq; loco apud doctiſſ. Gothofr. plura leguntur, ubi ſimul eo animo compilatorem iſtum ſcripſiſſe exiſtimat, ut à Romana Jurisprudentia, veterumq; JCtorum ſcriptis, Imperatorumq; Conſtitutionibus, homines ad ſacram ſcripturam ceu fontem juris traduceret: & forte etiam ut JCtorum faſtum reprimeret.*

(xx) *Julianus hic Anteceſſor fuit Conſtantinopolitanus, non Patricius aut & conſul, qvod* Svareſius in Notit. Baſilicorum, & doctiſſ. Strauchius in diſſert. de Beryto cap. 4. §. 13. *ſed absq; certo fundamento ſtatuunt. Qvamvis enim hoc nomine ab Alciato appelletur* lib. 2. Parerg. cap. 46. *Rectè tamen animadvertit Auguſtinus noſter in Præfat. ad Juliani Conſtit. & ex eo Broeus in Hiſtor. Jur. Chronol. confundi ab Alciato hunc Julianum cum eo, cui iisdem titulis Priſciani libri inſcripti extant; propterea qvod Priſciani libri ſub ejus diſcipulis deſcripti ſint An. 527. ultimo Imperii Juſtini Imp. anno, Mavortio conſule, illius autem conſulis annus præcedat collectionem Novellarum, poſt mortem Juſtiniani demum factam, qvinqvaginta pene annis. Rejiciunt qvoq; laudati auctores eorum opiniones, qvi Præfectum Prætorio, ad qvem aliqvot Græcæ Conſtitutiones Lampadio & Oreſte*
Coſſ.

lectionibus & obſcurorum verborum Juliani ſigni ficationibus. Cui tandem ſucceſſit Baſileenſis A. 1576. fol. ap. Pernam ex Bibliotheca Petri Pithoei, *qvi in Præfat. Miræi editionem, ut pleniorem, reliqvis præfert, multaq; ad Auguſtini diligentiam acceſſiſſe credit, ſi de ea inaudiverit illud Hiſpaniarum ornamentum, vid.* Gothofr. Biblioth. Jur. cap. 4. *Uſum harum conſtitutionum Anton. Auguſtinus noſter in Præfat. ad Julianum ita commendat:* Poſt divini, & humani juris conditores, ii qvi propius abſunt ab illis, qvi leges conſcripſerunt, ut pote qvi verbis utuntur communibus, & ſenſa norunt legum latorum, habere debent apud nos majorem in eisdem legibus interpretandis auctoritatem. Illiqvoqve, qvi in ſingulis artibus, aut diſciplinis ita excellunt, ut principes dicantur, & duces aliorum, auctoresve familiæ; in maximo honore ſunt: qvales Caſſianorum & Proculeianorum Longinus, & Proculus. Sic poſtea ex Papiniani domo, tamqvam ex eqvo Trojano plurimos noſtri juris auctores ortos fuiſſe novimus. Qvæ cum ita ſe habeant; ea Juliani noſtri vetuſtas eſt, ut vel Sola ejus auctoritas maximum apud omnes pondus habere debeat. Itaqve cum eadem dicit, qvæ ceteri, poſſumus eadem pro certis ducere, neqve aliqva ratione dubitare, cum tanto teſtimonio confirmentur. Cum vero ſolus eſt in ſua ſententia; veriſimile eſt non ſine cauſa motum eſſe, & niſi contrarium certa ratione, aut ſcripto legum conſtet, probabilius

Codex (yy) in partem juvant: juvant & Græci, qvi Romanorum leges Græce exſcripſerunt, Theophilus, Hamenopolus, & βασιλικὰ qvæ vocan-

eſſe debet, id verum eſſe. Sed fingamus eſſe qvædam aut ſupervacanea, aut etiam falſa: qvotus enim qvisqve liber hujusmodi nævis caret? at ea eſt utilitas ceterorum, ut condonari debeant, ſi qvæ hujusmodi reperiantur. Erit fortaſſe, qvi ordinem accuſet rerum tractandarum; cum de eadem re diverſis conſtitutionibus agatur: & cum eadem conſtitutione de rebus variis conſcribatur. Ad id non Juliani magis, qvam Juſtiniani erratum eſt, & libri Novellarum conſtitutionum collectoris, in qvo non ſolum non ea diſtincta ſunt, qvæ tractantur, ſed ne ipſæ qvidem conſtitutiones ſecundum ordinem temporum collocatæ ſunt. *Qvapropter non immerito ſummus Cujacius 8. O. 40. cum propter antiqvitatem, tum propter eruditionem hominis, eos iniqvo fert animo, qvi veterem hunc Novellarum interpretem rejiciunt temere ac aſpernantur.*

(yy) Nobiliſſimum omnium Codicem Theodoſianum merito contra iniqvum Amayæ Salmanticenſis Anteceſſor, *judicium defendit editor ejus noviſſimus* Anton. Marvillius, in Præfat. *egregieq; utilitates docet, qvæ partim inde ad Juſtinianeum, atq; adeo ad fori uſum rerumq; actum redire poſſunt; partim qvæ ad Hiſtoriæ lumen & Politicam ejus ævi faciem faciunt. De Cujus compoſitione, authoritate, uſu aliisq; ad codicem hunc ſpectantibus,*

vocantur. (*zz*) Sacro vero Juri Illuſtrando, poſt duos Antonios Gallos, *Democharem & Con-*

L 4 *tium*

bus, legenda viri eruditiſſimi ſui ſæculi, & interpretum Principis Jac. Gothofredi Prolegomena, *varia & ſingularis eruditionis pleniſſima; cujus de hoc Codice inſignis locus in* Diſs. de Interdict. Chriſtianorum cum Gentil. commun. *extat, qvem hic adſcribere non pœnitebit:* Qvod unum, *inqvit*, & ſincerum hodie conſtitutionum Imperatoriarum ἔδαφος ſupereſt, imo ſacrarium, qvod non ſine multiplici initiatione, perq; majora myſteria, unqvam adiri poteſt.

(*zz*) *Magna ex parte acceptam ferre nos debere accuratiorem juris civilis cognitionem Interpretibus Græcis, eorumq; fere legum interpretationes præferendas* Fr. Balduinus & Viglius *jam pridem docuere: qvi poſterior una cum* Gregor. Haloandro *primum libros Juris Græcos JCtorum ſcholiis intulere, plura hac in parte & præclara qvævis præſtituri, niſi hunc præmatura mors, illum vitæ ratio aliò traxiſſet. Qvibus tamen in hoc inſigni ſtudio, duo ſumma illa prudentiæ Græcæ nomina,* Enim. Bonefidius, & Joh. Leunclavius *feliciter ſucceſſere. Neq; mirum Græcos præferendos, cum plurimi paulo poſt Juſtinianum vixerint, & in ipſa qvidem urbe Conſtantinopolitana, qva, cum Berytenſium metropolis terræ motu interiiſſet, Romæ autem legalia ſtudia ob continuas barbarorum incurſiones neglecta jacerent, (neq; enim aliis locis*

qvam

qvam tribus hiſce Jus civile ſub denarum auri librarum pœna, doceri debebat per Conſtit. Omnem §. 7.) *una ſupererat, verba ſunt Balduini in* Protheoria Novell. *& Imperii & Studiorum ſedes, noſtrarumq; Legum cuſtos fidelis; atq; in ea adhuc extabant integri libri veterum JCtorum, ex qvibus commodiſſime potuerunt cum certas legum interpretationes haurire, tum ſaniores & purgatiores ſcripturas obſervare Voluminum Juſtinianeorum, qvas nondum corruperat ſcribarum incuria, ut Baſilicorum præcipue & Vulgarium Codicum collatio manifeſte demonſtrat. Vid.* Galvanus in Præfat. ad Diſſert. de Uſufr. *Sed de Interpretibus Græcis inter qvos* Thalelæus *Cujacio 13. O, 33. doctiſſimus & τῆς νομικῆς ὀφθαλμὸς audit, ac præſertim de libris ad Poſt Juſtinianeam* atq; adeo Græcam *jurisprudentiã pertinentibus, ac nominatim de vaſto illo Baſilicorum opere, (de qvo inclemens libet judicium apud Dn. Taborem in Racem Crimin. ad tit. arbor. furtim cæſar. th. 15. p. 418.) reperiatur, ex hiſce tamen fontibus inſignem illam, & invidendam propemodum in jure Civili ſcientiam, hauſiſſe Cujacium credit* Hagemeierus libr. de author. Jur. civ. & can. cap. 5. in fin. *& Fabrotus omnia fere obſervatu digna, inde in aureos ſuos obſervationum libros transtuliſſe eum teſtis eſt in* Præf. Baſilicorum,) *alibi forſan commodius dicetur: videri, interim poterit* Gothofr. in Biblioth. Jur. cap. 5. & 6. *&* Svareſius in Notitia Baſilicorum. *Illud de* Conſtantino Harmenopulo, *Nomophylace & Judice Theſſalonicenſi, qvem primum Theodor. Amad. Svallembergius Græce edidit*

rium (aaa) qvi in Gratiani collectaneis elaborarunt Ilerdæ *Collectiones antiqvas integras* Aſelmi Lucenſis, ut dixi, foras dedit, opus rarum & utile.

---

didit Pariſ. 1540. â Schotto hic adducto, notandum, non ſeculo duodecimo hunc JCtum floruiſſe, qvod Freberus, Svareſius, Broeus, Gothofredus, ac Philip. Labbe cenſuere, ſed ſub imperio Annæ Palæologinæ filiiq; ipſius Johannis Palæolog. circa A. C. 1345. vixiſſe & ſcripta compoſuiſſe, præclare obſervat doctiſſ. Lambecius in Commentar. Biblioth. Vindobon. Cæſar. libr. 6. P. 1. p. 39. ſeqq. *adducto hanc in rem ex Cod. manuſcr. Philothei, Patriarchæ Conſtant. teſtimonio.*

(*aaa*) *Laudabilis ſane fuit duorum iſtorum* Antoniorum *Gallorum, qvibus tamen merito qvoq; ſuos illuſtres Antonios,* Auguſtinum *&* Goveanum *opponit Hiſpania, induſtria, qvam in emendatione Gratiani ante Auguſtinum & Romanos cenſores poſuere: Et vel maxime in Præfatione editioni Corporis Juris canonici â ſe adornatæ, præmiſſa, Contius oſtenderat multa ex incertis & ſuppoſititiis ſcriptis in ſuam collectionem inſeruiſſe Gratianum; qvám tamen qvod Curiæ Romanæ adverſa videretur mutilaverat Antverpienſis librorum cenſor, de qvo ipſe Contius conqveritur* lib. 1. lect. ſubceſiv. c. 10. Blondell. in Prolegomen. Pſeudo-Iſidori cap. 19. p. 111. *Veſtigia tamen fraudis in fin. Præfat. ſecundæ Contii ſuperſunt, in qva aperte profitetur, apocrypha & commenti-*

utile. *(bbb)* Qvadraginta ad hæc dialogis *de Gratiani*

---

mentitia plurima Gratianum collectioni ſuæ admiſcuiſſe. Qvod & repetit in not. ad C. Septuaginta Diſt. XVI. & ad inſcriptionem c. 2. Diſt. XXI. ibi: Item Anacletus: ubi qvod inducitur Contius, majorem ſe reqvirere probationem (qvod forte Demochares addidit, vel Antverpienſis corrector,) ipſe præſtiterat in ſua præfat. ſicut oſtendunt notata ab eo ad C. judicantem XXX. qv. 5. Qvare jam intelligi poterit cur Auguſtinus lib. 1. de emendat. Grat. cap. 20. in fin. *fraudis hujus Antverpienſium forſan ignarus, Contium ea de re nihil in Præfationibus ſuis habere ſcribat, credatq; Scholium can. ſeptuaginta additum, Molinæi non Contii eſſe, cujus tamen revera eſt, ſi loca citata ex editione Antverpiana diligenter comparentur.* Fr. Florens in Præf. de method. & auctoritat. Collect. Gratiani. *Ubi ſimul addit Romanos correctores notas Contii ad dictos Canones omiſiſſe, & cautius qvidem qvam Antverpienſis cenſor, qvi Præfationem qvidem mutilaſſet, notas vero citatas, imperite reliqviſſet, in qvibus idem dicebatur qvod in Præfatione. Notat præterea, Contii editioni notas ex editione Democharis plures admixtas fuiſſe in editione Antverpienſi abſq; delectu, ita ut non raro pugnantia inter ſe inſerta fuerint. Neq; enim eandem ſemper fuiſſe Democharis ſententiam qvæ Contii, qvi longè eruditior & ingenioſior erat.*

(bbb) In annotationibus ad p. 144. lit. (ll) jam oſtenſum, eſt, falſo Antiqvas collectiones, ab Auguſtino primum

mum editas, Anſelmo Lucenſi adſcribi à Schotto noſtro, cum eum ipſum, non inter Decretalium, ſed potius, Decretorum collectores referat Auguſtinus, & in Præfat. collectionibus iſtis præmiſſa, ſatis indicet qvatuor eſſe decretalium compilationes, qvæ poſt Gratiani Decretum colligi cœpere. Illarum prima tempore Alexandri III. P.M. approbata, auctorem habet. Bernhardum Circam, Papienſem Præpoſitum, *poſt Faventinum Archiepiſcopum, unum ex tribus Bernardis Jure Canonico claris, qvorum alter Parmenſis, alter Compoſtellanus. Extant in primam hanc doctiſſimæ Auguſtini noſtri & luculente notæ. Alteram adornavit qvidem* Gilbertus Abbas & Alanus Antiſiodorenſis Epiſcopus, *ſed nomen iis præripuit* Johannes Gallenſis *vel* Vallenſis *Volaterranus, qvæ XII. ann. poſt primam prodita Alexandri IV. compilatio dicitur. Tertiam à* Bernardo Compoſtellano *ex regiſtris Innocentii III. ſub nomine Romanæ Compilationis cœptam, publica primum auctoritate ejusdem Pontificis, an. XII.* Petrus Beneventanus *edidit. Qvarta eſt ejusdem Innocentii in qva & LXXI. capitula Lateranenſis Concilii, & reliqva hujus Pontif. reſcripta, per qving; annos à tertia collectione, emanata, continentur. De his atq; ſeqventibus antiqvis Decretalium collectionibus, qvas poſt primam Auguſtini editionem ope Codd. Jac. Cujacii & Nicolai Fabri auctiores emendatioresq; fecit Cl.* Carol. Labbæus, *ac cæteris qvæ qvatuor iſtas inſecutæ ſunt, legi poſſunt præter Auguſtinum* in d. Præfat. Franc. Florens in Diſſert. de Orig. arte & auctorit.

ctorit. Jur. Can. *P. 3. p. 34.* & in Præfat. de method. & auctorit. collect. Gratian. Gonzalez Tellez in Apparat. de Origin & Progreſſu Jur. Canon. n. 51. & ſeqq. Strauch. Differt. de Orig. & libr. Jur. Canon. §. 14. & ſeqq. & in Amœnit. Jur. Can. Eclog. 1. cap. 8. & 9. Maſtricht in Hiſtor. Jur. Eccleſiaſt. n. 338. & 346. ſeqq. Duck de author. Jur. civ. lib. 1 cap. 7. n. 6. ſeqq. Riccius de Juris Rom Qval. & Qvant. aphor. 77. *Uſum harum collectionum Jurisprudentiæ Canonicæ Profeſſoribus, non ſaltem tanqvam utilem ſed etiam neceſſarium, cum ex fontibus ipſarum deciſionum rectius veritatis cognitio hauriatur, ſuo exemplo injungit* Gonzalezius d. l. n. 53. *Qvod & ante eum ſummus Cujacius ſapius docuit, ſine illis vix poſſe qvenqvam bene jus Canonicum interpretari. Antiqva enim Decretalis ſemper plenior & integrior, cum Raimundi plerumq; omnes decurtatæ adeoq; ſupplendæ, declarandæ & illuſtrandæ ſint ex antiqvis collectionibus, eoq; recurrendum, ubi vel textus emendandus, vel decretalis in dubium vocatur.* Alber. Gentil. de libr. Jur. Can. cap. 3. Strauch. Amœn. Jur. Can. Ecl. 1. cap. 14. *Sed huc potiſſimum ſpectant verba ipſius Auguſtini in* Præfat. Collectionum ad Gregor. XIII. *Nam & ipſa illa antiqvitatis cognitio, ut in cæteris rebus proprius accedit ad ipſarum rerum originem, & ut fontium purior eſt hauſtus, ſine illis ſordibus, qvæ in rivulis & Lacunis hærere ſolent, ſic in his pleno gurgite atq; dilucidiore veterum ſcriptorum ſententiis fruimur. Multa ſunt à Raimundo*

iani emendatione diſſeruit. (*ccc*) Ea vero tempeſtate

mundo detracta, qvæ niſi legantur, vix relictorum ſententiam deprehendimus. Ex unius ſæpe reſcripti corpore plura veluti membra ſub variis titulis poſita, ſi iterum conjungantur, multo facilius cognoſcuntur. Inſcriptionum hic qvoq; & nominum certior ſcriptura eſt, & errata noſtrorum librariorum, tum in his, tum in aliis plerisq; corrigimus. Origines itaq; & fontes ſingularum Decretalium juvabit inqvirere ex antiqvis Collectionibus; qvod Contius inchoavit primum in editione Antverpienſi; adnotatis etiam qvibusdam ex qvinta Collectione manuſcripta. In Romana vero editione, idem Franc. Pegna vir doctiſſimus, unus ex ſelectis Correctoribus Romanis, præſtitit accuratius, & adnotavit initio cujusq; decretalis. Qvinta tamen collectione non uſus eſt Pegna. Qvare ſingularia ſunt, qvæ ex ea Contius adnotavit. Neq; tamen vel Contius vel Pegna omnes origines indicaverunt Decretalium editarum ante Gregor. IX. Suppleri poſſunt ex libris Regiſtrorum Innocentii poſtea editis, & aliis ſcriptoribus. Nam ad regiſtrorum literam recurrere debemus ut vel emendetur Decretalis, vel ejus auctoritas probetur. Qvam viam qvoqve indicat Innoc. IV. in Præfat. Apparatus ſui in Decretales, Fr. Florens Præfat. de Method. & author. Collect. Gratian.

(*ccc*) *Qvæ circa Gratiani collectionem notanda veniunt, præter* Fr. Florentem in Præfatione de methodo & auctoritate collectionis Gratiani,

qvæ

qva in Operum Part. 1. *p.* 41. *habetur, & reliqvos in not. lib (tt) p.* 161. *relatos,* Strauchius Diſſert. de Origin. libr. & auctor. Jur. Can. §. 13. *&* in Amœn. Jur. Can. Ecl. 1. cap. 7. & Ecl. 6. c. 2.3. & 4. Alber. Gentilis Diſſ. de libr. Jur. Can. cap. 3. *annotarunt. Errores ejus innumeri plane & craſſi cauſam dedere Auguſtino, ſcribendi de emendatione Gratiani libros duos,* 40. *Dialogis diſtinctos; qvorum genera ſigillatim in Dialogis iſtis eruditiſſimis apertiſſime exponit & corrigit, breviter autem in* libr. 1. Dial. 1. *indicat: Sæpe erratum eſſe video in nominibus hominum, urbium, provinciarum, conciliorum, & aliarum rerum, qvæ poſtea exemplis apertiora fient. Sæpe falſæ ſunt inſcriptiones, & qvæ conciliorum ſunt, Pontificum Maximorum eſſe dicuntur; & qvæ ſunt unius Epiſcopi inferioris, Romano Pontifici, aut concilio generali, vel provinciali tribuuntur. Ex hoc genere ſunt illa, qvæ ex Concilio Martini Papæ, aut Hadriani Papæ ſumta eſſe feruntur, qvæ vel Martino Bracarenſi, & Græcis conciliis, vel Engelramo Epiſcopo, vel Hadriano ad Engelramum inſcribi debuerunt. Multa Gregorii, Ambroſii, Auguſtini, vel Hieronymi verba eſſe dicuntur, qvæ aut nusqvam extant, aut aliena ſunt. Illa qvoq; ipſa, qvæ inſcriptiones habent veras, non recte referuntur. Sæpe enim contrarias ſententias referri ſcimus, ſæpe valde præciſas. Jam vero qvæ ex Græcis fontibus manant, ex variis interpretationibus afferuntur, qvaſi ſint aliorum ſcriptorum: ac ſæpe aliud Græce, qvam latine ſignificant. Emendatio-*

dationes iſtæ Auguſtini, auctore vivo non prodiere, ſed demum poſt mortem á Schotto editas credit Baluzius, qvas cum ad finem perduxiſſet, allata ad illum editione illa Juris Canonici, per correctores Romanos emendata, novis additionibus auxit, qvæ in fine ſingulorum dialogorum extant, Correctores illos interdum admonens peccaſſe. Cum autem antea duæ tantum editiones extarent, una Tarraconenſis, altera Pariſina, & rariſſimæ neq; vario characterum genere excuſæ eſſent, cum Præfatione & doctiſſ. notis Baluzii Pariſ. ap. Fr. Muguetum *lucem aſpexere. Tandem hos dialogos una cum ſuis & Baluzii notis edidit* Gerh. von Maſtricht. JC. præmiſſa Juris Eccleſiaſtici erudita ſanè & luculenta hiſtoria. *Cæterum non alienum erit exactisſimum & verisſimum Ant. Auguſtini judicium ex* epiſtola Canonibus Pœnitentialibus præfixa *de Collectione Gratiani ejusq; auctoritate, hic adſcribere.* Eſt etiam delectus habendus & ratio auctoritatis conſtituentium; in qvo video multos Juris Pontificii Studioſos vehementer decipi, qvi Gratiani collectiones parem vim cum Gregoriona habere putant: cum tamen Gregorius IX. Pontificia auctoritate uſus, omnibus in eo Volumine Decretalium contentis vim legis ſtatuerit. Gratianus unius Magiſtri & Monachi perſonam gerens, ea, qvæ refert non majori pollere potuit efficere auctoritate, qvam antea fuerint. Itaq; ſi qvæ ſunt ab eodem relata ex Pontificiis epiſtolis, aut ex conciliis genera-

ſtate commodum, optimus Pontifex *Gregorius tertius decimus* qvi & ipſe juvenis Bononiæ ſuæ, Juris Anteceſſor fuerat; ſupplicibus præterea libellis rogatu, *Michaëlis Thomaſii*; (qvi nuper Ilerdenſis Epiſcopus magno ſuo relicto deſiderio, vita deceſſit) de ſacrorum Canonum Gratiani collectione ad fontes exigenda reſtituendaqve negotium, & doctis hominibus Romæ, in his *Petro Ciaconio*, homini, ut doctiſſimo, ſic ad antiqvos Scriptores inſtaurandos bono publico tanqvam de coëlo delapſo, & Academiis omnibus dederat; perfectumq; eſt tandem aliqvandò, ut nunc minus turbide rivuli illi decurrant: multas tamen ut Antonio ſpicas legendas, his ipſis duobus libris reliqviſſe videantur. *(ddd)* Nec his contentus, ad artem redigere, qvod in Jure

neralibus ſumta; ea, ſuprema illa poteſtate, qva excellunt, apud omnes vim legis obtinent. At qvæ ex Provincialibus conciliis, aut ex Epiſcoporum, aut aliorum Sanctorum libris, aut epiſtolis accepta ſunt, ea generalem Auctoritatem non habent. Accidit autem ſæpe ut falſæ ſint apud Gratianum inſcriptiones ſingulorum capitum. Ita fit ut ne illa qvidem capita vim legis obtineant, qvæ dicuntur eſſe ſumta ex Romanorum Pontificum, aut ex generalium conciliorum decretis: ſed neceſſe eſt adire fontes, unde emanarunt, ut certa ab incertis diſtingvamus.

(ddd) Qvid præſtiterint Correctores Romani ſeu Critici Gregoriani in emendando Gratiano ipſi in Præfat.

fat. Corporis Canonici ad lectores indicant. Unum tamen in illis reprehenſione dignum putat Baluzius in cit. Præfat. & in not. ad Gratian. XVI. qv. 7. c. 35. *qvod Gratianum purum putum, id eſt, cum nævis ac erroribus ſuis, qvomodo citari perſæpe ſolet, exhibere noluerint; ſed pleraq; in textu & in capitulorum inſcriptione mutaverint, qvæ eodem cum fructu legentium potuiſſent adnotari in margine, qvod Demochares & Contius fecerant. Sunt etiam nonnulla ab iis interpolata apud Gratianum, qvæ vere qvidem ſunt auctorum unde primo ſumta, ſed qvæ tamen non extant in locis unde Gratianus ea accepit. Hinc enim fieri ſcribit doctiſſ.* Baluzius in not. ad Gratian. VIII. qv. 1. c. 3. *ut Gratiani collectionem hodie non habeamus, ſed collectionem Correctorum Romanorum inhærentem Ordini à Gratiano ſervato. Indicem autem ſelectorum virorum ſub Pio IV. & Pio V. emendationi Gratiani ab eisdem præfectorum,* Ant. Auguſtinus lib. 1. dial. 20. de emendat. Gratiani *talem ſubjungit.*

Sanctæ Rom. Eccl. Cardin. nomina.

M. Antonius Columna Romanus.

Hugo Boncompagnus Bononienſ. poſtea Gregor. XIII. P. M.

Alexander Sfortia Romanus.

Gvilielmus Sirletus Calaber. De qvo Nicius in Pinacoth. vir illuſtr. P. 1. Imag. 148.

Franciſcus Aiciatus Mediolanenſ. vid. de eo Ni-

cius in Pinacoth. P. 2. Imag. 47. & Gvid. Pancirollus de Claris LL. Interpret. lib. 2. cap. 169.

His additi ſunt ab eod. Pio V.

Gvido Ferrerius Vercellenſ.

Antonius Carafa Neapolitanus.

Doctorum Nomina.

Felix Montaltus Gener. Ordin. S. Franc. poſtea Card. hodie P.M. Xyſtus V. dictus.

Chriſtophor. Patavinus Gener. Ord. S. Aug. eremitar.

Thomas Manricus Ord. S. Domin. Magiſter Sacri Palat.

- - - Lucatellus Bononien. Poſtea Regii Lepidi Epiſcopus.

Joſephus - - - - Veronen. Ord. S. Auguſt. poſtea Sacriſta Palatii & Epiſcopus Signinus in Campania.

Franciſcus Turrianus Hiſpanus, poſtea Societ. JEſus

Marianus Victorius Reatinus, poſtea Epiſcopus Amerin.

Michael Thomaſius Majoricenſis, poſtea Epiſcopus Ilerdenſis. Hoc potiſſimum hortante & urgente ſuſceptam Romæ emendationem Gratiani, ejusq; induſtria inprimis tribuendum, qvod Gregorii XIII. auctoritate jus Pontificium elaboratum

tum ſit, ſcribit Schottus in Bibl, Hiſpan. Tom. 3. claſſ. 4. p. m. 601.

Hieronymus Pariſetus Regienſis.

Antonius Cuccus Mediolanen.

Joh. Marſa Hiſpanus.

Franciſcus Leo Hiſpan. poſtea Societ. JESUS.

Additi ſunt.

Melchior Cornelius Luſitanus.

Latinus Latinius Viterbien.

Arnoldus Pontacus Gallus, poſtea Epiſcopus Vaſatenſis. De qvo Fr. Elorens in præfat. de method. & auctor. Collect. Gratian. p. 55. *Doleo tamen & moneo, nec abs re, unicum Gallum Arnoldum Pontacum, & ſerò adhibitum, (emendiationi ſcil. Gratiani) reliqvi omnes fuerunt aut Itali aut Hiſpani.*

Petrus Ciacconius Hiſpanus. De vita & ſcriptis hujus doctiſſimi hominis vid. præter Thuan. Hiſtor. lib. 84. & Nicium in Pinacoth. viror. illuſtr. Imag. 112. Andr. Schottus in Bibliothec. Hiſpan. tom. 3. claſſ 3. p. m. 556. *ubi hoc ſimul notandum: Caſtigariones ejus in Gratianum, lucem non aſpexiſſe, ſed ab eclearum paginas diſciſſas eſſe, offenſo qvorundam rumoribus, ac ſi ad ſe laudem editionis omnem rapere vellet.*

Franciſcus Pegna Hiſpanus, cujus ſunt additiones Decretalium ſine nomine, (notas intelligit marginales Decretalium,) qvia templum Dianæ incendiſſe

Jure Civili M. Tullius aliqvando cogitarat, cœpit Antonius Jus ſacrum, nimis diffuſe, nec ſatis via & ordine traditum: edita nunc *Epitome Juris Canonici* ad artem Methodumq; revocata ea parte qvæ de *perſonis* eſt: altera enim *de rebus ipſis* & tertia *de Actionibus atq; Judiciis*, qvo ordine Juſtinianus Imp. Inſtitutiones edendas curavit, in adverſariis adhuc latent. Verendum itaq; qvod invitus refero, atq; utinam falſus augur aliqvando deprehendar, ne parentis immaturo interitu, partus ille aut poſthumus ſit, nec ſatis politus exeat: aut qvod Deus ne ſiverit, perpetuo deliteſcat. Qvam enim partem Veneris Apelles inchoatam reliqvit, nemo pictor eſt inventus, qvi abſolvere auderet. (eee) Qvanta in eo Præſule integritas? nihil ut gratiæ, ne in proximis qvidem agnatis unqvam tribuerit. Tros Tyriusq; illi nullo diſcrimine habitus. Qvanta temperantia in victu cultuq; corporis qvanta comitas, & morum facilitas! qvanta gravitati conjuncta humanitas, qvanta in rebus maximis ac difficillimis aggrediendis, gerendisq; animi excellentia; ad exitumq; perducendis conſtantia! qvanta in jure dicundo æqvi-

---

cendiſſe viſus eſt. Inqvirit in hac ultima Ant Auguſtini verba Baluzius in not. ad Dial. 20. lib. 1. de emend. Grat. p. 695. *& plura hujus doctiſſimi & laudatiſſimi viri ſcripta ibidem recenſet.*

(eee) Cic. 3. Offic,

æqvitas! in providendo acumen! in omnibus deniq; rebus æqvabilitas! Idem ſemper vultus ſive adverſa, ſive ſecunda inciderent; eadem frons, eademq; mens. Nemo domeſticorum viginti retro annis, iratum vidit, adeo domitas perturbationes animi habebat. Caſtitas vero tanta, ut fœminam nunqvam credatur attigiſſe: cum libris enim fidis ſodalibus, aſſidue colloqvens, otium, commerciumq; matronarum devitabat. Singularis vero illius & prædicatione digna maxime ſemper exſtitit in egenos beneficentia, ac liberalitas; qvos & audiebat ipſe libentiſſime ſtipem poſtulantes, & qveritantes de injuria potentiorum: qvare â congreſſu ſuo arceri prohibebat, qvod Chriſti membra eſſe prædicaret, ejusq; perſonam hic ſuſtinere, ſe bonorum Eccleſiæ diſpenſatorem eſſe duntaxat. *Utinam*, inqvit, *ſacris idoneus reperiar. Res hæc, ut & vita hæc vitalis, non mancipio, ſed uſui tantum datur, â Principe illo Deo, in qvo vivimus, movemur & ſumus. Ei ſubducenda æra ad aſſem eſſe, extremo judicii die, qvo omnes nos manifeſtarî ante tribunal illius oportet.* Hi ſermones illius qvotidiani, hæ cogitationes, hic mens defixa, humana omnia, Principumq; amicitias, qvæ donis aluntur augenturq;, facile contemnebat. Calices itaq; & vaſa argentea pignori opponi: libros etiam, (qvos & optimos, & innumeros pecunia ſua undiq; collegerat & tanqvam mutos magiſtros auro cariores habebat,) alienare jubebat, ſi in annonæ caritate pecunia deeſſet a-

lendis pauperibus. Hac vero, qvæ vera eſt, liberalitate, ne ſingula qvæ ſunt innumera, conſectari videar, effectum eſt, ut tam inops â pecunia deceſſerit Auguſtin⁹, ut ei cum Divo Auguſtino, (qvem ſedulo ut nomine, ſic & re ipſa vitaqve exprimebat,) vix ſuppeteret ſumtus, qvo efferri honeſte poſſet; *Theſaurizabat nimirum in coelo, ubi nec fur, nec tinea, damnum opibus adferre poſſunt.* Auctoritate deniq; tanta valuit, juſtitiæq; fama, de qvo & alterum exemplum habemus, ut etiam adventus ſui nuncio exſpectationeq; prædones agri Tarraconenſis omnes terruerit fugaritq;. Qvis enim antea vicus ſatis tutus ab illorum injuria videbatur, qvis non ager graſſantium ſicariorum inſolentiam formidavit? qvis qvæſo iter faciebat, qvi non ſe in latronum fore poteſtate timeret? Hic Antonius ut alter Hercules, monſtrorum domitor, Augiæ ſtabulum perpurgavit, agrum lolio & zizaniis, oram omnem monſtris liberavit. Ut enim Sol tenebras radiis ſuis diſcutit, ſic adventu ſuo agrum latrociniis infamem pacavit. Alii captivi latrones adducti, vinctis poſt terga manibus, alii vero ejus ſe poteſtati dediderunt, pœnas pleriqve more majorum dederunt. Proh Deum immortalem tanta vel unius hominis & qvidem togati, in ſtudiisq; educati incredibilis virtus, famaq; juſtitiæ & ſeveritatis, tantam tam brevi tempore lucem, tranqvillitatemq; Reip. adferre potuit? Eat nunc Pompejus, qvi ſuam in bellis conficiendis celeritatem ſummam jactabat, qvod

intra

intra qvinqvageſimum diem bellum pyraticum cum Cilicibus prædonibus, & grave & periculoſum confecerat. Cedat huic Antonio, qvantum arma togæ, & laurea, laudi Ciceronis conceſſit. Noſter enim citius agrum *T*arraconenſem latrociniis, furtis, rapinis, ſtuprisq; infeſtum purgavit, ignonimiæqve nota exemit. Ignoſcebat, qvi deliqviſſet prudens, nemini, neqvidem ſi nobilis, ſi proximus cognatus is eſſet: ne & qvid ipſe tale poſthac committeret, & cæteri eſſent ad injuriam tardiores, â flagitiisq́ exemplo deterriti, abſtinerent. Ratus qvod res eſt, non poſſe alios in officio continere eum, qvi ſe ipſe non contineat ab avaritiæ ſordibus, & cupiditate: neq; ſeverum eſſe judicem in alios poſſe, qvi ſibi ipſe non imperet, nec animi perturbationes domitas habeat, neq; alios in ſe ſeveros eſſe judices velit. Erat adhæc, qvando & id ad auctoritatem conciliandam pertinet, ſumma in eo corporis dignitas, ſtatura procera, egregia corporis membrorumq; habitudo, robuſta ad extremam ætatem valetudo ac firmitas, inceſſus gravis, in aſpectu gravitas comitati conjuncta, in ſermone lepos concinnaq; brevitas. Jocis etiam urbanis interdum & ſalibus utebatur, ſed cum litteratis hominibus. Ocelli perexigui, & flava coma; hebetata, ut fit aſſiduis lucubrationibus, oculorum acies: vitreis itaqve perpetuo uſus eſt. Deniq; in toto corpore ea dignitas eluxit, qvam imperio dignam Euripides judicavit. *T*e igitur poſtremũ appel-

labo Antiſtites optime, iis verbis qvibus M. Varronem tuum, togatorum doctiſſimum M. Tullius(*fff*) olim affatus eſt: & Divũ, IſidorumBraulius(*ggg*) patriæ tuæ Epiſcopus: qvos tu ſingulares viros unus hac ætate repreſentabas. *Tu nos libri in orbe, & urbe peregrinantes errantesq́; tanqvam hoſpites, qvaſi domum deduxerunt, ut poſſimus aliqvando, qvi, & ubi eſſemus, agnoſcere. Tu ætatem Patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum jura, tu ſacerdotum munera, tu domeſticam publicamqve diſciplinam, tu ſedem regionum, & locorum, tu omnium divinarum humanarumq́; rerum nomina, genera, officia, cauſas aperuiſti: plurimumq́; doctis hominibus omninoq́; Latinis litteris luminis attuliſti, & Jure cum Divino, tum Civili faciem pratuliſti.* Maxima in illo ut dixi cognitio Antiqvitatis, ſumma ſcientia juris antiqvi, legumq; Romanarum, & familiarum: multæ in eo, ut Romæ natus videretur litteræ, & elegantia ſermonis Latini. Ciceronem etiam ſenex legebat aſſidue, ut eloqventiæ principem. Juris vero tanta in eo accuratio, ut veterum aliqvis, præſtantiſſimorumq; prudentum, Paulus, Ulpianus, aut Papinianus ab inferis exſtitiſſe, ac revixiſſe, vel animam ex Pythagoræ ſententia recepiſſe illorum videretur. Qvanta porro Hiſtoriarum, antiqvarum qve rerum Græciæ & Italiæ explicata cognitio! Jus Pontificium & Civile ita illuſtravit: hoc adoleſcens: ſenex illud: ut principem illum Juris-

(*fff*) *In A ad. ſvej*

(*ggg*) *Præf. Etymol. Iſidori.*

riſconſultorum, noſtriq; ævi florem delibatum, uno ore gentes omnes prædicent. *(bbb) Joannes Tereſius Dertuſanus Epiſcopus* deſignatus, Tarracone commodum iter habens, peropportune Antonio in morte, poſtrema illa officia exhibuit, eccleſiæq; Catholicæ matris noſtræ Sacramenta illi contulit omnia, qvibus juvari morituri more majorum ſolent. Ille vero ut ſpero & opto, in

(bbb) Elogia & Judicia doctiſſimorum hominum plurima, ipſius Auguſtini Dialogis de Emendation. Gratiani præmiſſa, legi poterunt, aut apud Hanckium de Roman. rer. Scriptor. lib. 1. P. 1. cap. 71. & lib. 2. P. 2. cap. 71. *Qvare hic duorum ſaltem JCtorum teſtimonia adjiciam, alterum Summi* Cujacii, *qvi lib. 1. Obſ. 9. JCtum elegantem & terſum, & libr. 3. O. 29. doctiſſimum JCtum & ſanctiſſimum Epiſcopum; libr. 12. O. 28. autem Optimum & doctiſſimum virum nominat, cui omnes non modo juris ſed & bonarum artium ſtudioſi tantum debeant, uti debere etiam ſe palam profiteantur multi, qvantum homo homini debere poteſt bono publico nato. Alterum eſt* Paul. Buſii, qvi in Præfat. Commentar. ad Pandect. *cum auctores juris ex qvibus profecerit, refert, ita de Auguſtino ſcribit: Inter qvos ſi primum nuncupaturus ſim Principem ac de Jurisprudentia meritiſſimum, non video qvis Ant. Auguſtino Tarraconenſi Archiepiſcopo ſit conferendus. Non minimus inter primos Jurisprudentiæ reformatores apud Germanos*

in beatorum ſedibus, ubi ſumma felicitas eſt; Dei Opt. Max. aſpectu aſſidue perfruetur: qvem qvidem nunc tantum videmus in ſpeculo & ænigmate, illic autem â facie ad faciem, ſicuti eſt, videbimus.

---

nos Oldendorpius erat, Alciatus inter Italos, complures inter Gallos, & Gallis ac cæteris etiam facile præſtantior Cujacius, poſt eum Duarenus, Donellus, Hottomannus, Connanus: Sed Antonius Auguſtinus libere ſcribam (qvia ſine affectu) nulli veterum eſt virtute ſecundus, non hoc qvia multitudine ſcriptorum excellat, ſed qvia præſtantia ac utilitate. Eſt qvoq; inſigne rariſſimæ eruditionis de Auguſtino documentum, qvod ſolus à Joh. Bapt. Cardona Epiſc. Dertoſ. in Conſilio de Biblioth. Reg. S. Laurentii in Hiſpania, *digniſſimus judicatus fuerit, q̄vi ſi incolumis fuiſſet, huic ampliſſimæ Bibliothecæ præficeretur.*

PET. JOHANNES NUNNESIUS (a) Valentinus, Orator, & Philoſophus egregius, hoc illi amicitiæ ergo Epitaphium compoſuit.

D. O. M.

SS. EUCHARISTIÆ. S.

ANT. AUGUSTINUS ANT. PROCANC. F. CÆSARAVG. PALATII. APOST. AUDITOR. EPISC. ALLIFAN. PAULI IV. AD PHILIP. ET FERD. REGG. LEGAT. SICILIÆ CENSOR. ILERD. EPISC. MAX. PLAUSU TRID. CONC. INTERFUIT. INDE AD TARRAC. ARCHIEP. TRANSLATUS. JURIS ET HUMANITATIS VINDEX CLARISSIM. JUDEX INCORRUPTISSIM. ELEEMOS. LARGIT. EXCELLENS. ORACULUM SAPIENTIÆ TERSESTRE. EDITIS AUREIS LIBB. ATQ. EDENDIS RELICTIS. HOC SACELLUM S. S. EUCHARISTIÆ. P. C. CHRISTUM AC S. THECLAM TUTELAREM EX ASSE HEREDD. FACIENS.

OBIIT PRID. KAL. JUN. AN.
M. D. XXCVI. ÆT. LXIX.

Aliud

(a) *Vitio enim typographico in Biblioth. Hiſpan. & in edit. Dialogorum de emendat. Grat.* Humeſius *nominatur. Vitam autem hujus Nunneſii deſcriptam invenies in* Biblioth. Hiſpan. Tom. 3. claſſ. 5. p. m. 611.

Aliud Epitaphium, Auguſtino noſtro Tarracone poſitum exhibuit, *Iſaacus Bullartius* in libro cui titulus, *l'Academie des Sciences & des Arts, Tom I. libr. 3. p. 236.* ubi ſimul vitam Auguſtini præmittit, deſumtam integram ex Schotti orat. Funebri, omiſſis tamen plurimis neceſſariis, & imprimis Viri doctiſſimi ſcriptis. Verba autem ejus ita habent.

D. O. M. S.

ANT. AUGUSTINO DOMO CÆSAR-AUG. ROMÆ OLIM IN URBIS ET ORBIS LUCE STLITIUM JUDICAND. EX ALLIFANO ILERDENS. EPISC. TARRACON. ARCHIEP. IN PAUPERES MUNIFICO. O. B. DE ANTIQVIT. ET LITTERIS MER. JURIS CIVIL. ET PONTIFICII INSTAURAT. IN HOC ÆDIS SACRÆ D. THECLÆ VIRG. ET MART. A SE AMPLIATÆ MEMBRO ET AD ARAM CORPORI CHRISTI CONSECRATAM. IN SPEM RESURRECT. QVIESCENTI. S. P. TARRAC. P. H. C. ET COLLEG. CANONIC. PARENTI OPT. LIB. MER. PON. CUR. VIXIT ANN. LXX. MENS. III. OBIIT DAMNO PUBLICO PRID. KAL. JUN. M. D. LXXXVI.

Scripta

SCRIPTA ANTON. AUGUSTINI.

Seqvitur jam Catalogus ſcriptorum Auguſtini, qvalem Schottus confecit, & Bibliotheca Hiſpanica inſeruit, à nobis tamen multis modis auctus.

LIBRI AB ANTONIO AUGUSTINO Archiep. Tarraconenſi partim conſcripti, partim illuſtrati.

I Qvibus humanitatis ſtudia illuſtravit.

In M. Terentium Varronem de Lingva Latina emendationum notæ. *Romæ 1557. 8o.* una cum Joſ. Scaligeri, Adr. Turnebi, & Petr. Victorii notis in Opera Varronis, ap. *Henr. Steph. 1581. in 8. & Dordrechti 1619. in 8.*

In Sex. Pompejum Feſtum Notæ Venetiis & Pariſiis.

Annotat. ad M. Verrii Flacci qvæ extant de Verbor. Significatione. *Venet. 1560. 8.*

Dialogi Undecim Numiſmatum Græcorum, Romanorum & Hiſpanorum, Antiqvitatum item & Inſcriptionum Veterum Hiſpanico ſermone ſcripti, editi *Tarracone ap. Philipp. Mey 1575. 4o.* Bis iidem Dialogi Italice redditi ſunt cum figuris æneis & Buxeis; Una verſio eſt *Dionyſii Octaviani Sadæ,* qvæ prodiit *Romæ 1592. in fol. apud Gvil. Fariottum,* cum ejusdem Sadæ auctario: Altera eſt incerti interpretis, nec

nec bibliopola nec anno ibi expreſſis, locus tamen editionis Roma perhibetur.in 4o. Prodiere qvoq; Italice, *Romæ 1600. & 1625.fol.* Continentur autem in iſtorum Dialogorum. I. Qvid numismata, & an monetæ ſint annumeranda; deq; fructibus qvinq; ex iis capiendis. II. De Virtutibus ac Diis Gentium in Nomismatis eorumq; utilitate. III. De Provinciis, Urbibus & fluminibus in Nummis. IV. De ædificiis Romanorum in Nuñis. V. De Animalibus, qvæ qvibus Diis ſacra, & de Inſtrumentis. IV. De Nummis Africæ, Galliæ & Hiſpaniæ. VII. De *T*arraconenſis Hiſpaniæ nummis & Barcinonenſibus, ac de *T*oletanis. VIII. De cæteris Hiſpaniæ *T*arraconenſis Nomismatis, it. Bæticæ ac deniq; Luſitaniæ. IX. De Inſcriptionum veterum uſu, deq; Barcinonenſi ad S. Juſtum, ac de centeſimis & ſemiſſibus uſuris. X. De Inſcriptionibus antiqvis Ciceronis ævo, & aurei ſeculi, ac de Viris Romæ maxime illuſtribus. XI. De Nummis confictis, ac falſis inſcriptionibus. Latine Dialogos iſtos XI, reddidit Andr. Schottus S. J. addito duodecimo Dialogo, de Priſca religione & Diis Deabusqve Gentilium, Marte ſcil. Jove, Neptuno, Vulcano, Mercurio, Apolline, Junone, Veſta, Minerva, Cerere, Diana, Cybele, *Antverpiæ apud Henr. Aertſium 1617.*fol. Numismatum iconibus ſeorſim editis, à *Jac. Bizo* æri graphice inciſis. Iidem Dialogi una cum XII. Schotti, numismatibus Caro-

Caroli Ducis Croyiaci, commentario C. Gevartii illuſtratis, acceſſerunt. *Antv. apud eund. 1654. fol.* Judicium de his Auguſtini Dialogis invenies apud *Ezech. Spanhem. de uſu & præſtantia Numiſm. in Præfat. ſecund. edit.*

De XXX Romanorum gentibus & familiis, cum Fulvii Urſini familiis, qvæ in antiqvis numismatibus, ab Urbe condita ad tempora Auguſti reperiuntur, cum figuris, *Romæ ap. hæred. Franc. Tramezini 1577. fol.* Urſini familias recognitas & auctas, iterum edidit *Carolus Patin Med. D. Pariſ. 1663. fol.* addito in fine Auguſtini noſtri ejusdem argumenti dicto libro. Qvem librum de familiis, qvocp impreſſum invenies *Lugduni apud Franc. Fabrum 1592. 4.* cum annexis excerptis ſaltem ex Urſini de familiis Romanis commentariis. De utriusqve labore liceat hic judicium adſcribere Cl. Ruperti in epiſt. 21. p. 63. (inter epiſtolas Th. Reineſii ad Profeſſ. Noricos) *Omnium, inqvit conatus, in deſcribendis ſcil. Romanorum familiis, ſuperare viſi ſunt A. Auguſtinus & F. Urſinus. Qvorum ille tantum XXX. deſcripſit, bic eas qvarum in nummis ſuis mentio. Illum omnes inferioris ævi Aurelios, Claudios, Julios &c, veteribus Aureliis, Claudiis, Juliis ſine auctoritate, ſine notæ, ſine diſcrimine inſeruiſſe nollem, qvum novi homines, qvi ad dignitates conſcenderunt, nomina ac prænomina libenter ac licenter aſſumſerint, ut bene docet Salmaſius ad Probum Vopisci. De hoc minime falſum eſt judicium* Rutgerſii 4. Var. 2.

Fuiſſe

Fuiſſe Virum diligentiſſimum & Romanæ antiqvitatis qvantumvis ſcientem: ſed lapſiones ejus ejusmodi eſſe, ut non aliter excuſari poſſint, qvam ſi reliqvis ejus in literas meritis condonentur.

Bibliothecæ Ant. Auguſtini librorum manuſcript. Græce & Latine Index, *Tarracone apud Philipp. Mey. 1586. 4o.*

Epiſtola ad Hieron. Blancam, de Cæſarauguſtanæ Patriæ communis Epiſcopis, atq; Conciliis, cum Faſtis Arragonenſium ejusdem Blancæ edita, & in Bibliothec. Hiſpan. *T.* 1. cap. 5. p. 125.

II. Qvibus Jus civile illuſtravit.

Emendationum & Opinionum Jur.civil. lib.IV. (qvibus maxima Juris civ. pars ex Pandectis Florentinis emendatur & declaratur.) It. ad Modeſtinum, ſive de Excuſationibus liber ſingularis: & ad Lælium *T*aurellum JC. de Militiis epiſtola. *Venetiis apud Juntas 1543. 4. Lugduni 1560. 1574. & 1591. & 1650. in 8. Baſileæ per Oporinum, fol. Heidelberg. 1594. 8.*

De Legibus & Senatus Conſultis Roman. adjunctis LL. antiqvarum & S. Conſultorum fragmentis, cum notis Fulv. Urſini. *Rom. 1584. in 4. Pariſ. 1585. fol. & Lugdun. 1592. 4. & ibid. 1606. fol.*

De Propriis nominibus τῶ πανδέκτῶ Florentini cum notis. *Tarrac. ap. Phil. Mey. 1579. fol.* Index librorum veterum JCtorum, ex qvibus Pan-

Pandectæ concinnatæ ſunt exinde deſumtus, una cum Jac. Labitti Indice prodiit *Genev. 1585. in 8. & Lugdun. 1637.*

Juliani Anteceſſoris Novellarum Juſtiniani epitome cum notis & Paratitlis, & Conſtitutionum Græcarum, qvæ deſunt in Cod. Juſtin. collectio & interpretatio. *Ilerdæ in 8. 1567.* & cum ejusdem Auguſtini ſcholiis & variis lectionibus ex Bibliotheca P. Pithoei, *Baſileæ apud Pernam in fol. 1576.*

Leges Rhodiorum navales, militares, & Georgicas Juſtiniani, ex Auguſtini Bibliotheca prodiiſſe meminit Simlerus in Biblioth. Gesner. easq; ad exemplar Auguſtini Sim. Schardium *Baſil. 1591. in 8.* edidiſſe, teſtis *J. Gothofr. in Biblioth. Jur. cap. 4. p. 74.*

Repertorium Deciſionum Rotæ. Extat in Deciſionibus Theod. Rubæi. *Romæ 1637. fol. Lippen. Bibl. Jurid. p. 474.*

III. Qvibus Jus Canonicum, resque ſacras exornavit.

Antiqvæ Collectiones Decretalium cum eruditis Notis. *Ilerdæ fol. 1576.* Cura Carol. Labbæi iterum cum Jac. Cujacii aliorumq; annotationibus editæ *apud Sebaſt. Cramoiſ. Pariſ. 1609. fol. & ibid. 1621. fol.* addita huic editioni Aub. Miræi Notitia Epiſcopatuum.

Canones Pœnitentiales, qvi præter alios pœnitentiales libros Rabani Mauri Abb. Fuldenſis Pœnitentium librum continent, cum ejusdem

notis. *Tarracon. 1581. & Venetiis 1584. in 4. & Pariſ. 1641. fol.*

Dialogorum XL. de Emendatione Gratiani, libr. duo, *Tarracon. 1587. 4. & Pariſ. 1607. & ibidem cum Præfat. & notis Steph. Baluzii apud Fr. Muguetum* .... Qvam ultimam editionem recenſuit, & præmiſſa Jur. Eccleſiaſtici Hiſtoria ſuisq; additis notis, denuo inprimi curavit, *Gerh. von Maſtricht. JC. Duisburgi ad Rhenum, 1677. in 8.*

Conſtitutiones Provinciales, item & Synodales Tarraconenſium. *Tarracone in 4.*

Epitome Juris Pontificii Veteris in tres Partes, de Perſonis, de rebus, & de Judiciis: qvarum prima pars edita *Tarrac. 1586. fol.* reliqvæ duæ cum prima *Romæ 1611. & 1614. It. Pariſ. 1641. fol.*

De Pontifice M. Patriarchis & Primatibus, Archiepiſcopis &c. *Romæ 1617. fol. in Biblioth. Heinſian. p. 19.*

De Perfecto JCto & Epiſcopo. *Pariſ. 1607. 4. Lippen. Biblioth. Jurid. p. 171.*

IV. Libri nondum editi.

Secunda & Tertia pars Epitom. Jur. Pontif. veter. Et notæ in aliqvot titulos Part. primæ jam editæ, latentq; Romæ apud Carthuſianos. Editas tamen has duas jam partes eſſe, ex claſſe præced. patet.

Juris Pontificii Inſtitutiones M. S. de qvibus Franc. de Roye, Anteceſſ. Adegav. Procem Inſt.

Inſt. Jur. Can. *Utinam edita eſſent Juris Can. Inſtitutiones, qvas ab Ant. Auguſtino ſcriptas fuiſſe ait doctiſſ. Baluzius ad Decretum Gratiani; procul dubio iis me totum dediſſem, nec ullatenus manum admoviſſem calamo.*

Concilia Græca & Latina, qvæ Romæ nunc Pontificum liberalitate in Vaticana typographia excuduntur.

In Pandectas Florentinas Index verborum omnium; & Variæ Lectiones.

Ad Hadrianum liber ſingularis. Item ad Edictum. Qvale nam ſit Auguſtini ſcriptum ad Edictum invenire hactenus non potui, at iſte ad Hadrianum libellus, continet Collectionem Canonum LXX. Hadriani I. P. M. in gratiam Ingelrami S. Angilrami Epiſcopi Metenſis, ex Græcis & Latinis Canonibus & Synodis Romanis, atq; decretis Præſulum & Principum Romanorum factam & traditam Ingelramo Anno 785. Indict. 9. 13. Kal. Oct. Non Hadriani, ſed ipſius Angilrami capitula illa eſſe, vult *Baluzius in Præfat. ad A. Auguſtin. de emendat. Gratian. §. 4.* Qvi ea ex novitiis veterum Pontificum epiſtolis ut plurimum collegerit, & Hadriano obtulerit, ut cauſæ ſuæ præſidium qværeret. Qvam ſententiam de Ingelramo auctore, non improbat qvidem Dn. Maſtricht, præſertim cum *Hincmarus Rhemenſ. Archiepiſc. in libro adverſus Hincmarum Laudunenſem cap. 24.* de hujus collectionis auctore jam dubitanter loqvatur, qvod ipſe

Auguſtinus qvoqve facit *libr. 1. de emendat. Grat. Dial. 3.* Oſtendit tamen *in Hiſtor. Jur. Eccleſ. ex Blondello n. 161. & in add. p. 205.* non Ingelramum ex Pſeudo-Iſidori epiſtolis ſuppoſititiis, ſed hunc ex Ingelramo ſua hauſiſſe & eo transtuliſſe. Ad hanc ergo collectionem notas ſcripſit Romæ Auguſtinus, in qvibus Patronus licet epiſtolarũ Pontificiar. ſit; multa tamen annotaſſe, videtur Blondello *in Prolegom. cap. 19. ad Pſeudo-Iſidor.* qvæ plurimarum auctoritatem vehementer labefactant. Cur autem inter libros nondum editos, referatur à Schotto, non video, cum ipſe Auguſtinus hunc Romæ ediderit. Habetur qvoqve in *Tom. V. Conciliorum Binnii.*

Fragmenta veterum Scriptorum, Poetarum & Oratorum Latinorum, ab eo olim collecta: nam Hiſtoricorum veterum edidit nuper Fulvius Urſinus in Plantiniana officina Antverp. & aliorum cum ſuis ad eos qvi extant, Hiſtoricos Latinos notis. *Ann. 1595. in 8.*

Notæ in Pœnitentiale Romanum M. S. *in Biblioth. Heinſian. p. 20. n. 393.*

VITA

VITA ANTONII GOVEANI Luſitani JC.

Deſcripta ab

Andrea Schotto, S. J. in *Biblioth. Hiſpan. Tom. II. Claſſ. VII.*

NAtus in Luſitania (*a*) τρηχεῖᾳ ἀλλ' ἀγαθῇ κουροτρόφῳ. Adoleſcens in patria, poſt *Lutetiæ* ſub patruo *Jacobo Goveano* Collegii Barbarani præfecto feliciter litteris operam navavit: Junxit & Græca ac Philoſophiam ex Ariſtotelis potiſſimum ſcriptis, pro qvo propugnare orta in judicio lite cum *Petro Ramo*, ac diſputare publice non recuſavit, allato in forum exemplari Græco Philoſophi. Juvenis natu grandior, tres fere annos in juris civilis ſtudio operam dedit *Æmilio Feretto* Avenione profitenti, ſuæ memoriæ facile principi; (*b*) qvemqve parentem alterum appel-

(*a*) *In oppido Julia Pacenſi teſte* Schotto, in Biblioth. Hiſpan. Tom. 3. claſſ. 2. p. m. 475.

(*b*) *Virum hunc Principem omnium ſeculorum perpetuis laudibus, nominat ejus diſcipulus* M. Vertranius Maurus de Jure liberor. cap. 42. M. Mantua, *(non vero Fichardus; cui Clutenius in Præfat. ad*

appellare lib. 2. de Juriſdictione non dubitat: neqve ex eo tempore à Juriſconſultorum libris longius umqvam oculos dimovit. *Toloſa* mox tanta in ſtudio aſſiduitate, tantaqve eſt uſus contentione, ut majore non poſſet. (*c*) Ea adhæc litterarum præſidia attulerat, qvibus vulgo deſtituti, tamqvam illotis manibus, ad juris ſacra irrumpunt: puta litterarum, Hiſtoriæ & Philoſophiæ omnis rudes. (*d*) Florebant ea tempeſtate

---

ad d. Vertranii libr. falſo tribuit) in epitom. Viror. illuſtr. *Eloqventium Iperitiſſimũ & Iperitiſſimorum eloqventiſſimum fuiſſe, ſcriptaq; ejus non modo aeqvaſſe expectationem, verum etiam longe ſuperaſſe doctrina & eloqvio dicit. Sed de Feretto Plura in vita ejus, â Heleno Ribitto ſcripta, & ex recenſione noſtra bono cum DEO aliqvando proditura. Hic auctor Goveano fuit ingrediendi rectam ſolidamq; Civilis ſapientiæ viam; prout ex epiſtola Feretti ad Goveanum, qva ſuas Inſtitutionum notas eidem conſecrat, cognoſci poterit.*

(*c*) *Verba ſunt ipſius Goveani in fin. libr. de Jur. accreſcend. ad fratrem Andream.*

(*d*) *Poſſe autem hominem aliqvo ingenio, induſtria aliqva, aliqva latinarum, Græcarumq; literarum intelligentia, veteris memoriæ Pop. Rom. non ignarum, in Dialecticis exercitatum, ob qvam unam artem, longe & aqvalibus, & iis, qvi ante ipſum fuerant, JCtis præſtitit Serv. Sulpitius: Philoſophia demum non inſolentem, ac rudem: Cui Labeo*

ſtate in Gallia variis in Gymnaſiis Juris civilis lumina, qvi & inter eloqventes Jurisconſultiſſimi, & inter Jurisconſultos eloqventiſſimi merito haberentur. Vigebant *Alciatus, Viglius, Ferettus, Duarenus, Coraſius, Contius:* & in Belgio *Revardus, Curtius, Balduinus, Gabr. Mudæus,* ætatisqve ſuæ familiam ducens *Jacobus Cujacius:* (â qvo etiam mirifice Goveanus prædicabatur) (*e*) qvibus omnibus eadem mens, jus Romanum ab injuſtis poſſeſſoribus barbaris ac rabuſis vindicandi,

beo Antiſtius, qvia egregie operam dederat, multa in jure innovavit: Poſſe, ſcribit in fin. d. libr. de jur. accreſc. *eum in qvo hæc ſint, per ſe in ſcientia Juris aliqvid conſeqvi haud vulgare. Eſſe autem artem hanc præterea neq; ita facilem, ut ſimul aſpici cognoſciq; poſſit neq; ita difficilem ut cognoſcenda vix ætas ſufficiat. Poſita omnia eſſe ante oculos, poſita in uſu qvotidiano, communiq; hominum vita, in foro, ac judiciis agitata, neq; ita multis aut difficilibus literis contineri.*

(*e*) *Huic enim ex omnibus qvotqvot ſunt aut fuere, Juſtinianei Juris interpretibus, ſi qværamus qvis unus excellat, palmam deferendam cenſet in* not. ad tit. 6. Ulpien. *cum qvo conſentit* Guther. d. O. D. A. lib. 1. c. 3. *Tantum enim Cujacius ingenium admirabatur Goveani, ut etiam à jure tractando ſe deterritum fuiſſe diceret, ſi homo Luſitanus tanto ingenio tamq; ſubtili labores civilium ſtudiorum ſerio ſuſcipere voluiſſet.* Maſſon. in vita Cujac.

dicandi, qvibus cum indoctiſſimis atqve infantiſſimis hominibus, pro juris Civilis dignitate juſtum ac pium bellum ſcriptis gerebant. *Qvo in bello, inqvit Goveanus, & acie ſi nihil potero, vota ſaltem, pro victoria faciam, qvorum numqvam niſi ſero damnabor.* Edidit accurate ſecundas *de Jurisdictione* cogitationes duobus libris adverſus *Eguinarium Baronem*, primum ætatis ſuæ Biturigibus Juris Doctorem, qvi omnem eam qvæſtionem difficilem ac reconditam, diſſenſionibus etiam auctam adeo obſcure ac perplexe tractabat, ut ſtudio tenebris rem implicaſſe, ac minime dilucide tractaſſe videretur, qvo ſaltem obſcuritas vel imperitos in admirationem raperet, vel

Cujac. *Hinc* Antonius Faber *qvi paſſim in Conjecturarum libris Goveanum JCtum acutiſſimum, doctiſſimum & perſpicaciſſimum nominat, in* Præf. libr. 7. & ſeqq. Conjectur. *ad Petr. Fabrum ita de utroq; judicat: Tulit ætas noſtra maximos in Jurisprudentia viros non paucos, ſed præcipuos, ſi qvid mei ingenii eſt, (cæterorum pace dixerim) Anton. Goveanum & Jac. Cujacium. Illum ut mihi qvidem videtur, multo feliciore ingenio ad Jurisprudentiam natum: ſed qvi naturæ viribus tam confideret, ut diligentiæ laudem ſibi non neceſſariam, minus etiam fortaſſe honorificam putare videretur. Hunc contra minus lucido præſtantiq; ingenii acumine, ſed qvi aſſiduo labore ea qvoq; ſe adſeqvi poſſe crederet, qvæ ſolis ingenii nervis parari qveunt.*

vel doctos & ingenioſos à reprehendendo deterreret. Stylum tamen Antonius hic temperavit, ut viri auctoritatem apud ſtudioſos ſummam minime læſiſſe videretur: cujus præſtanti ingenio excellentiqve doctrinæ tantum tribueret ut ei componeret paucos, anteponeret vero neminem, à qvo non tam animo diffidere, qvam judicio diſſentire videri vellet. (f) Scripſerat adoleſcens in *Ciceronis Vatinianam* Interrogationem, & *in duos priores ad Atticum libros* ac *de legibus*, & in *Topica* ejusdem ad Trebatium I. C. Juris id circo exemplis referta: ſcripſitqve & *Variarum* in Jure Civili *lectionum* libros pereruditos, ut & alii æqvales Obſervationum, Animadverſionumqve; qvibus humanitatis ſtudiis leges adqve adeo ceteras illuſtrari poſſe diſciplinas oſtendunt. Citat alibi notata à ſe de *prætoribus & proprætoribus*, qvæ haud ſcio an evulgarit. *Cadurci* jus annos aliqvot magno concurſu docuit, & *Valentiæ* Delphinatus anno à CHRISTO nato M. D. LV. ad tit. *de vulgari & pupillari ſubſtitutione* dictabat. *Toloſæ* VI. antea

 anno

(f) *Prolixius hac ipſe Goveanus in* lib. I. de Jurisdictione. *In qvibus commentariis* Ant. Faber, lib. 4. Conjectur. cap. 4. *omnia qvæ ad tractatum de Imperio & Jurisdictione pertinent à veteribus omnibus ignorata, tam dilucide, vere & eleganter explicari ſcribit, ut magnus ille vir, cum in aliis qvidem juris partibus alios longe ſuperaſſe, tum in eo maxime tractatu ſe ipſo ingenioſiorem fuiſſe videatur.*

anno Andreæ (*g*) natura atqve animo fratri, beneficiis vero parenti, librum *de jure accreſcendi* inſcripſit. (*h*) *Gratianopoli* ad *legem falcidiam,* qvæ perdifficilis eſt, dictabat anno M.D.LXVI. (*i*) Qvarto poſt anno, uxorem ibi domum duxit, ex

(*g*) *De Andrea fratre* Schott. in Biblioth. Hiſpan. Tom. 3. claſſ. 2. p. m. 475.

(*h*) *De hoc libello* Hottomann. in Antitribon. cap. 6. *Duorum famoſiſſimorum & celeberrimorum Franc. Duareni & Anton. Goveani hac de materia, (ſcil. accreſcendi) libri ſcripti & vulgati, plane referti ſunt iſtiusmodi qvæſtionibus, qvæ melius decerent bonum Grammaticum, qvam Philoſophum Politicum de ratione & æqvitate loqventem, qvalis eſſe debet JCtus. Atq; hoc loco factum, inqvit, Goveani notandum eſt, qvi in publicum edito libro, de qvo diximus, poſtqvam Duarenus item de ea reſcripſerat, ſed prorſus aliter qvam ipſe: Goveanus poſt decennium circiter librum ſuum retractavit, his verbis in præfatione operis uſus:* Sententiam hujus legis ut ante me fortaſſe nemo, ita neq; ante hunc diem ego intellexi. *Sed de iſta Goveani retractatione hactenus nihil plane in editionibus Lugdunenſibus, An. 1564. & 1599. invenire potui, incertus igitur unde hoc Hottomannus deſumſerit.*

(*i*) *Videtur hic Schottus temporis rationem minus rectè obſervaſſe, fieri enim non potuit ut Prælectiones ſuas ad L. Falcidiam anno demum 1566. habuerit Govea-*

ex eaqve liberos ſuſtulit, *Petrum & Manfredum*, qvorum illum Petrus Bertrandus Cadurcorum Epiſcopus(*k*) in baptiſmatis fonte ſuſceperat.. *Taurinis* Allobrogum deceſſiſſe fertur libellorum ſupplicum Magiſtər apud Sabaudiæ Regulum, & Conſiliarius. Annos natus vix ſexaginta..

Goveanus Gratianopoli, qvi easdem jam An. 1560. Michaeli Hoſpitalio *Franciæ Cancellario inſcripſerat.*

(*k*) *Conſecravit huic Petr. Bertrando, primum Grandis Sylvæ Abbati, ſuam ad l. Gallus de lib. & poſthum. interpretationem, & Animadverſionum librum Goveanus.*

SCRI-

SCRIPTA GOVEANI JURIDICA.

De Jurisdictione adverſus Egvinar. Baronem libr. duo. *Jenæ 1596. 8.*

Ad L. Gallus Aqvil. de liber. & poſth. *Jenæ 1596. in 8.*

Ad tit. de Vulgari & Pupillari ſubſtitutione.

De Jure Accreſcendi liber unus *Jenæ 1596. in 8.*

Ad tit. ad L. Falcidiam.

Lectionum Variarum libri duo. *Colon. 1575. Venet. 1585. Jenæ 1596. in 8.*

Animadverſionum liber unus.

Opera hæc Jurid. uno Volumine edita *Lugduni 1564. fol. apud Ant. Vincentium & ibid 1599. in 8. & fol.*

Ad Literas humaniores ſpectantia.

Epigrammata & epiſtolæ qvatuor. *Lugdun. apud Gryphium 1540. in 8.*

Virgilii opera caſtigavit & Terentii comœdias ſuis verſibus reſtituit. *ib. apud Gryph. 1541.*

Porphyrii Iſagogen eleganter transtulit. *ibid. d. an.*

Enarratio in Ciceronis Orationem contra Vatinium.

Commentar. in Topica Ciceronis. *Pariſ. 1545. in 8.*

In

In ejusd. libros de Legibus. *Pariſ. ap. Richard. 1553. & 1556. in 4.*

In duos priores libros ad Atticum. *Pariſ. 1544. 4.*

Critica Logices Pars.

Reſponſio ad Petr. Rami calumnias pro Ariſtotele. *Pariſ. apud. Colin. 1543. in 8.*

Pollicitum præterea Goveanum commentarios in Terentium & integram Ariſtotelis Organi converſionem, teſtis *Simler. in Epitom. Biblioth. Gesner.*

ELO-

ELOGIUM FRANC. HOTMANI, J. C.

AD V. C. JACOBUM BONGARSIUM BODRIANUM,

AUCTORE PETRO NEVELETO DOSCHIO, J. C.

CLaros armis togave homines poſt exceſſum in litteras mitti vel viventium intereſt: ut & nos præmii poſt prælium ſpes foveat, & habeant qvod cum fructu æmulentur poſteri. Factitatum id priſcis illis probatisqve ſeculis cum laude & gratia. Multi qvin immò imperio, militiâ, doctrinâ illuſtres, ſuas ipſi res geſtas vitamqꝫ ſuam ſcriptis ad memoriam commendaverunt poſteritatis, ſine offenſione, ſine invidia. Nolo illos dicere qvi viventibus panegyricos, tanqvam Imperatori in acie interqꝫ tela adhuc verſanti cecinerunt epinicium, ſi non potius tanqvam innuptis epithalamium. Ridiculum id maliq; exempli. Et in Olympicis poſt certamen demum coronatus victor publicè præconis voce renunciabatur: neq; Roscius ipſe plauſum mihi niſi poſt actum expreſſerit. Nos igitur ei qvi vitæ hujus mimum commodè tranſegerit, plauſum manibus dare tum demum fas eſt, cum exemtus mortalitati,

tati, cum receptus coelo eſt. Neq; eorum morari calumnias æqvum, qvi cum ipſi *laudanda facere ſemper neglexerint, laudari qvoq; ineptum putant.* Qvi enim meritæ laudis parcus eſt alieno in negocio, immeritæ prodigus eſt in ſuo. Conſtet modò laudis meritum modusq; & rerum veritatem adulatio ne corrumpat. Hoc ſincerè præſtaturum me in iſto ſcripto profiteor: ex animi mei ſententia uti nec odio qvidqvam nec gratiæ dabo: contentus hominis ſeculorum memoriâ digniſſimi vitam breviter & perſumma rerum faſtigia, ſed ex fide, noſtris hominibus ad imitationem proponere. Etſi vereor ut fruſtra; ridentur enim in hac mundi effæta ſteriliq; virtutum ſenecta, ne dicam, multantur boni mores honeſtiq;, niſi qvod apud paucos qvosdam adhuc in precio eſt virtus. Qvorum inter primos eſſe te mihi cum ſit compertiſſimum, Bongarſi, operæ precium facturus videor, ſi hanc meam qvalemcunq; opellam nomini tuo inſcripſero, qvi Hotmanum viventem probatum tibi amicumq;, & doctorem, officiis & amore proſecutus es, & mortui famam liberosq; conſtanter diligis. Otmanorum gens, qvæ jam ante centum, & qvod excurrit annos Lutetiæ Pariſiorum viget floretq;, ac in multas diffuſa propagines, claras honeſtasq; familias pleraſq; matrimoniis & adfinitate complectitur, orta eſt ex Sileſia germaniæ provincia, ejusqve metropoli Wratislavia: ubi nomine hoc familiæ complures, patritiæ omnes, dignitate opibusqve inter præ-

præcipuas: â qvibus & aliæ in Luſatiam, Miſniam, Cliviam, diverſasqve regiones deductæ, veluti coloniæ qvædam. *Lambertus* ex ea gente Ludovici VI. regno militaturus in Galliam cum veniſſet, hand ita multo poſt larem in ea primus fortunarumq; ſedem Lutetiæ Pariſiorum conſtituit, ducta in uxorem prædivite & honeſta *Jaqvelina Via*, civis Pariſini filia. Ex ea plures illi liberi: qvorum natu major *Joannes* honeſtis artibus tantas opes conſecutus eſt, ut redimendo Franciſco regi ad Ticinum capto ingentem pecuniæ vim ſolus fide ſua curaverit, ſummo Galliæ bono, ſumma ſua cum laude. Joannis iſtius nepos *Franciſcus*, etiamnum Chriſtianiſſimo Principi gratus & in Conſiſtorio ſacro, pecuniarumqve fiſcalium adminiſtratione adſiduus, alter item nepos Carolus regiis præfectus ratiociniis. Ex Lamberto etiam prognatus *Lambertus* alter coenobii Sanmauriciani Prior apud Sylvanectum: &, qvi Franciſci hujus noſtri parens fuit, *Petrus* liberorum duodeviginti noviſſimus. Natus hic Lutetiæ, & dignitatibus poſtmodum â Principe ob virtutem ornatus, primum ſylvis fluminibusq; regiis, qvæ in Gallia, Præfectus: ubi qvam innocenter, qvam ſapienter iſto functus ſit munere teſtatur inciſum in æs decretum illuſtre publicè propoſitum apud *Compendium* Picardiæ oppidum non ignobile. Inde in ſupremi Senatus Pariſienſis collegium adlectus Principi boniſq; omnibus amorem æqvi boniqve probavit. Tali

patre

patreFr. Hottomannus, cujus vitam ſcribere inſtituimus,fratrum novem,ſororis unicæ maximus natu, Anno 1524.natus eſt Auguſti die 23.& Franciſci nomine appellatus de *Franciſci Alegrai* Comitis Jognienſis, qvi eum de ſacro fonte ſuſcepit, nomine. Mater illi ſpectatæ pudicitiæ virtutisqve *Paulla Vedaſti* filia ex *Marleorum* antiqva & nobili familia, qvæ ex Picardiæ provincia oriunda non procul Lutetia, Vaugianum & Faleſiam dominio hodieqve tenet, & veteri cum Piennæ Marchionibus aliisqve in vicino illuſtribus familiis adfinitate juncta eſt. Fratres, *Philippus* Pariſienſis Prætoris adſeſſor, *Joannes* Infendii dominus,regis Secretarius, *Antonius* in Regni ſenatu primario doctrina ſcriptisqve qvibusdam clarus. Nam octo alii apud regni proceres nonnullos gratia cum valerent, ipſo ætatis in flore fato functi. Puer hic â parentibus maturè traditus eſt claris eo tempore bonarum litterarum doctoribus: qvorum curæ ita reſpondit curâ ſuâ, ut jam tum ingentem de tali indole ſpem conciperent,futurúmqve olim augurarentur inter ſummos, qvem puerum cæteris qvamvis ætate provectioribus antiſtare perſpiciebant, ut ſunt *ἀυτίκα καλὰ φυλὰ δῆλα ἃ μέλλει κάρπιμ' ἔσεσθαι.* Anno certè decimo qvinto ætatis Aurelianam ad ſcholam miſſus eſt, qvæ tum juris Romani diſciplina & Anteceſſorum eruditione habebatur florentiſſima. In ea legitimæ ſcientiæ fundamenta jecit tam feliciter, ut triennio poſt ſummo magiſtrorum conſenſu, gratulantibus cunctis tam incredibilem profectum, publicæ Prolytæ ornaretur

inſignibus. Revocatus inde ad parentem, & forenſi militiæ initiatus, cum ſenatoriæ dignitatis ſuæ ſucceſſorem illum paternus amor ſibi deſtinaret, qvamvis patronos in illo regni ſenatu cauſſas magna cum accuratione & doctrina agentes, qvamvis Curiæ auguſtam illam majeſtatem admiraretur, ſubinde tamen ad ſtudia humaniora jurisqve Rom. delicias revertebat: ita â natura comparatus ut, â forenſibus ſpinis ac jurgiis planè abhorreret, Plinianum illud in animo habens: *Nos qvi in veris litibus terimur, multum malitiæ, qvantumvis nolimus addiſcimus.* Legum igitur antiqvitatumqve Rom. ſtudiis cum ſe involviſſet, abdicatâ forenſi exercitatione, tum temporis, &, ut ipſe alicubi ſcribit, penè puer libellum *de gradibus cognationis* adjuncto diagrammate publicavit, â doctiſſimis viris in precio habitum, & mox â qvodam haud ignobili Jurisconſulto probatum ita, ut eum ſuis in Inſtitutiones commentariis vehementer commendatum inſereret. Erat tum tempus illud cùm regiis edictis tanqvam divinæ majeſtatis hoſtes, publiceqve tranqvillitati adverſi ignibus addicebantur, qvi in cultu rituqve veteri religionis tantillum reprehendebant. Horum cauſſæ cum faveret hic noſter, eiqve poſt iſta neqve in patria, qvæ homines illos exterminatos volebat, neqve apud patrem religionis patriæ tenacem, tutum eſſet ſubſiſtere, conſilium capit profectionis, & Anno 1547. Lugdunum venit, ubi primum nobilem illum ad titulum Inſtitutionum *de actionibus* commentarium edidit, Jurisconſultis etiam magnis

gnis gratum ob Latini ſermonis elegantiam & Rom. antiqvitatis exqviſitam ſcientiam. Graviter ſanè & iniqvo animo tulit pater filii iſtam ſeceſſionem, qvem ad opes & dignitates evehere cogitaverat, *cum eò impendi laborem à filio voluiſſet, unde emolumentum ac honos ſpectatur.* Igitur deſtitutum ſe tremens, ſpe etiam matrimonii honorati & prædivitis, qvod filio propediem videbatur conciliaturus, excidiſſe, & ipſe filium præbitis annuis fraudatum deſtituit. Huic tam acerbæ calamitati filius vocem illam animoſam oppoſuit: *Habeamus aqvam, habeamus polentam; Jovi ipſi de felicitate controverſiam faciemus:* & in urbem Eqveſtrium (*a*) (ubi tum magni viri Hottomanno & comuni exilio & amicitiæ nexu conjunctiſſimi, docebant,) ad humaniorum qvæ dicuntur litterarum profeſſionem honorificè â Senatu Bernenſis Reipub. evocatus, cujus in ditione urbs illa, ſe contulit. Ibi indefeſſo ſtudio vigiliis continuatis,

(*a*) *Qvam urbem hic eqveſtrium nominat Doſ(h)ius,* Lauſanna *eſt, ita forſan dicta propter Vicum ſeu plateam eqveſtrem qvam habet, immunitatibus ac privilegiis gaudentem, in qvo Romanorum Reges certis ceremoniis excipere moris erat. Sita eſt ad Lacum Lemannum, regionis Vaudi in Helvetia caput. Cathedralis qvondam ibi Eccleſia, nunc Academia. Vid.* Hoffmann. Lexic. Univerſal. Voc. Lauſanna. *Docuiſſe autem primitus ibi Hottomannum ob religionis cauſam patria profugum* Thuanus Hiſtor. libr 99. *memorat.*

cum curando corpori ægrè pauculas horas concederet, M. Tullii orationes commentariis luculentiſſimis, Platonis, Ariſtotelis, Plutarchi opera magna ex parte interpretatione Latinâ illuſtravit: ita tamen ut omnia ad juris illius Romani, cui ſe totum addixerat, diſciplinam referret, neqve Ciceronis orationes ſine legum Rom. ſubſidio, neqve illas admodum ſine Ciceronis adminiculo perfectè intelligi poſſe dictitans. (b) Poſt hos in illa ſchola exſudatos labores, *Claudiam, Gulielmo Aubelino, Bruerio & Franciſca Bracheta* genitam, duxit in uxorem, raræ virtutis virginem. Patria huic Aurelianum Galliæ urbs: genus antiqvitate, adfinitate, opibus notum, & illuſtrioribus qvibusqve ea in regione familiis Briconetorum, Robertetorum, Albaſpineorum, Moruillieriorum, Ruzeorum, aliorumqve innexum. Cum vero paſſim inclareſceret ob inſignem eruditionem cum bonis moribus conjunctam, â Senatu Argentoratenſis inclytæ urbis (qvam tum temporis illuſtrabant *Sturmius, Sleidanus*, alii, qvibus ille ſtatim gratus) ad juris civilis profeſſionem poſtulatus eſt, & civitatis

---

(b) Eadem mens erat Fr. Balduino, JC. ſummo, Ciceronis ſcil. ſcripta, magnam Romani Juris Studioſis adferre lucem, tantumq; ſibi otii optabat, ut Jurisprudentiam Ciceronianam colligere posſit, & eam, ut inſtituerat, in locos communes digerere. Qvid enim, inqvit in epiſt. de optim. Jur. docend. diſcendiqve rat. *dignius Romano Jure? Qvid ea acceptione gratius eſſe poſſet?*

tatis jus oblatum. rarum id ea in urbe & multis fruſtrà expetitum. Hoc docendi munere dum fungitur, illos in *Juſtiniani Inſtitutiones & de verborum, qvæ ad jus pertinent, ſignificatione commentarios emiſit.* geminum opus tam emeritis laudatum, qvàm dupondiis neceſſarium, qvorum in gratiam & alios libros vulgavit complures. Fama certe hominis tàm latè pervagata eſt, ut nobiliſſimi qviqve è remotiſſimis Germaniæ, aliarumqve provinciarum regionibus adoleſcentes ad tanti nominis Doctorem certatim advolarent. In his referre juvat *Richardum Baronem Streinium*, Cæſarei poſtmodum conſilii Præſidem, ſtemmatum familiarumqve Rom. deſcriptione clarum. (*c*) Qvidam etiam Principes hominem ad ſe allicere adniſi ſunt vehementer: interqve hos Albertus ſenior Pruſſiæ Dux, ex Illuſtriſſima Brandeburgicorum Principum gente, Conſiliarii in aula ſua dignitatem, menſæ Principalis honorem, juris Rom. cathedram in Regiomontana Academia, amplumqve & opimum ſalarium obtulit. Sed inprimis Illuſtriſſimi fratres Landgravii Haſſiæ, qvi eum ſæpè ad Marpurgenſis Academiæ ſuggeſtum, ſemel etiam per Hubertum Giphanium virum eruditisſimum, benigne & liberaliter invitarunt. (*d*) Audio

(*c*) *De qvo Vid.* Hanckius de Romanar. rerum ſcriptor. lib. 1. P. 1. cap. 75. & libr. 2. P. 2. c. 75.

(*d*) *Summam hanc Illuſtrisſimorum Principum in deferendo amplisſimo docendi munere, benevolentiam,*

dio & à Saxoniæ Principibus potentiſſimis Lipſiam vel Wittebergam evocatum: & ab Eliſabetha illa Britanniæ regina ad ſcholam Oxonienſem ornandam olim expetitum. Inciderunt interim ea tempora, qvibus è cœlo deſpiciens ſcelera noſtra, DEUS ultioni eorum ſe accinxit iratus, ac tum cœperunt

--- --- --- --- omnia fatis
In pejus ruere ac retro ſublapſa referri.

Excidii hujus noſtri auctores & artifices commemorare neqve loci hujus eſt, neqve inſtituti. Aliis dicta ſunt qvæ omnes ſenſimus, qvorumqve finem vereor (& omen qvidem DEUS avertat) ne niſi cum imperii noſtri fine videamus. Turbato igitur mari hoc noſtro, qvi ad clavum navis ſedebant Principes regii Sangvinis qvidam, cum hoc ſibi curæ eſſe publicè privatimqve teſtarentur, ne

--- --- --- ſubverſa jaceret
Priſtina majeſtas ſoliorum & ſceptra ſuperba,

non militares tantum gladios, ſed viros prudentiâ rerumqve uſu præſtantes opus eſſe ſibi intellexerunt, neqve improvidè: cum ſit

Sæpè

tiam, cum prolixa grati animi teſtificatione, eximie prædicat ipſe Hottomannus in epiſtola dedicator. Qvæſtion. Illuſtrium ad Wilhelmum & Præfat. Commentar. de Uſuris ad Ludovicum fratres, Haſſiæ Landgravios.

Sæpè acri potior prudentia dextrâ.

ac inter cæteros iſtiusmodi notæ, Fr. Hottomann. ad ſe pro imperio vocatum, admiſſionum in regia Navarrena magiſterio ornatum, in conſilio rerumqve actu habuêre. Ab his paullo poſt, immò & ab ea qvæ tum minorem annis regem regnumq; adminiſtrabat, in Germaniam bis miſſus eſt de Regis Regniqve rebus legatus, & auxilium â Cæſ. Ferdinando ordinibusqve Germaniæ rebus ruentibus petere juſſus. Exſtat dicta tum ab eo in comitiis Imperii Francofordienſibus oratio, ut eloqventiæ & civilis prudentiæ teſtis, ita verum nimis nimisqve malorum, qvibus tamdiu oppreſſi jacuimus, vaticinium. Adjunctus deinceps eſt *Franciſco Colinio Andelotio*, Illuſtri viro in Germaniam ad pecuniæ militumqve ſubſidium implorandum profecturo, fœminâ illâ rem totam tum procurante ad ſalutem filii Caroli IX. cujus Regis legati nomen cum emolumentis obtinuit hic noſter. Reverſus inde Argentoratum, cum magnis iteratisqve precibus â magno illo *Joan. Monlucio*, Valentino Epiſcopo, rogaretur, ut Valentinæ florentis qvondam, tum verò occidentis Academiæ inſtaurationem in ſe ſuſciperet, adſenſus eſt libens, homo pacis qvam belli artium, ac patriæ bono natus: & qvam lateritiam invenerat, marmoream intra triennium reliqvit. Illius ſanè conſilio factum eſſe conſtat, ut, qvæ in Gratianopolitana civitate inſtituta erat olim Academia, Valentinæ uniretur, ne duarum ſcholarum vicinia damnoſa magis eſſet

qvàm utilis. (*e*) Uſus eſt tum amico & ſtudiorum ſocio *Enimundo Bonefidio* probo doctoqve viro & qvi nunqvam â labore ſtudiorum qvieſceret. Notus ille eruditis, ſed notior multo futurus, ſi non illum immatura mors rapuiſſet, & forteam Hottomanni de ſe Judiciũ an vaticinium impleturus, qvi eum ſummo inter ævi hujus Juriſconſultos loco futurum ominabatur, ſi vita ſuppeteret. (*f*) Triennio poſt Biturigas profectus eſt comitante qvæ

(*e*) *Hinc ut Inſtauratorem Academiæ Valentinæ nominatim Hottomannum celebrat Enim. Bonefidius, Rector tum hujus Academiæ, in programmate ad Studioſos juris Anno 1565. ejusqve commentarios in titulos ff. de Teſtamentis primum ibi conſcriptos, ipſis egregie commendat.*

(*f*) *De Bonefidio bic addenda, qvæ* Thuanus libr. 59. Hiſtor. *ſcribit: Eodem Anno ſcil. 1574. VI. Eid. Febr. Genevæ, cum tantum XXXVIII. annos exegiſſet, fato functus eſt Enim. Bonefidius, Chabovii ignobili vico in Valentino agro apud nos natus, homo probus & ſimplex, qvi cum pedem patriâ nunqvam extuliſſet, tamen Hebraicis, Græcis & Latinis literis ita egregie inſtructus erat, ut in celeberrimis Orbis Academiis operam Studiis dediſſe ſub præſtantiſſimis magiſtris crederetur: in juris autem ſcientia, qvam Valentiæ profitebatur, adeo excelluit, ut Jacobus Cujacius, qvi Principatum illius tenebat, alicubi ſcripſerit, ſi moriens rogetur, ut olim Theophraſtus, non alium habere ſe, qvem diſcipu-*

qvæ ſuum deſerere doctorem non ſuſtinebat juventute & invitante Margaretâ Francicâ Allobrogum & Biturigum Principe, ac palatium ſuum illi ad habitandum ultro offerente præter annuum ſtipendium. Vetus eâ in urbe Juris ſchola & Anteceſſorib. *Alciato, Barone, Duareno, Cujacio, Contio,* aliisqve nobilitata. (*g*) Invidit huic ſcholæ tan-

---

diſcipulis ſuis poſſet oſtendere. Poſt tumultum Pariſienſem à Fr. Hottomanno invitatus Genevam conceſſerat, ubi jus Orientale, cujus jam ſpecimen aliqvod ediderat, majori opera illuſtrare aggreſſus, morte poſt biennium ſuperveniente, ſpem de ſe tanto viro conceptam fefellit. Cui me nunc tanqvam Præceptori de me ſecundum ipſum Cujacium & Franc. Roaldeſium, qvibus ſimul eodem tempore operam Valentiæ navavi, optime merito, hoc monumento parentare æqvum juſtumqve duxi.

(*g*) *Docuere enim ibidem, præter relatos à Doſchio, Nic. Boerius, Nic. Ruſſardus, Franc. Raguellus, Fr. Balduinus, Ægid. Hortenſius, Hugo Donellus. Et poſtea Em. Merillius, Fr. Pinſſonius, Fr. Broëus, Job. Mercerus, ejusqve filius Jacobus, JCti excellentes. Conf.* Limn. Notit. Regn. Franc. libr. 5. cap. 11. *Ut proinde Vir ſummus Jac. Gothofredus,* in Præfat. Animadverſion. Juris, *Bituricenſem Academiam, ut olim in Orbe Romano Berytienſis, matrem & Nutricem Legum, ſedere & audire, merito dixerit. Nulla adhuc ſchola, ſcribit* Cujacius ad Margaritam Valeſiam Sabaud. & Biturig. *Du-*

cem

tam felicitatem qvod per totam Galliam mox recrudu it civile latrocinium. Qvinto enim poſt adventum eam in urbem menſe, eccè ſubitò pacis aureæ

Occidente ſole, inhorreſcit mare:
Tenebræ conduplicantur, noctisqve ac nimbum
occæcat nigror.

Aurelianum igitur, qvo partium duces jam antè convenerant, cum Biturigis hærere tutum non eſſet, profugit. Ab iis in conſilium gravioribus in rebus adhibitus, fidem, prudentiam, moderationem ſuam omnibus comprobavit, cum & militarem licentiam adverſum ædes ſacras privatorumqve bona, qvantum in ſe, cuperet repreſſam; & Bleſenſem urbem juris in ea dicundi cauſsâ, ſedandiqve, qvi ut in urbe nuper capta metuebantur, tumultus gratia miſſus, integram & incolumem, qvantum licuit, conſervavit, ſolam inde continentiæ, æqvitatis, induſtriæ famam referens. Nimirum ab adminiſtrata innocenter provincia

Semper pauperior redit poteſtas.

Menſe ſeqventi pace initâ, an potius imagine pacis, cum duces illi oppidis â ſe captis præſidia ex pacto

---

cem Bituricenſi ſimilis, in qva omnes jus docent caſte, pure, cordate, ſine fuco, ſine fallaciis: aut ſi qvis tentet ſeqvius, non ſedilia, non ſolia, non, ut paucis omnia complectar, genius ſcholæ ferat: transferat potius ſtatim mutetqve illum, qvisqvis ſit, in meliorem formam.

pacto deduxiſſent, ea ſtatim ab adverſariis occupata milite ſenſerunt. Sentit noſter tempeſtatem imminentem, & in *Sacrocæſarienſe* oppidum (qvod in Bituricenſi eſt provincia ad Ligerim diuturnâ obſidione & ſaguntina fame notiſſimum) ſe abdidit, ibiqve ad belli illius exitum ſubſtitit. Vix oppidum iſtud intraverat, cum ecce â *Martinengo* qvin per fraudem occupatâ jam portarum unâ, caperetur, minimum abfuit. Accurrit & noſter cum armatis civibus, mori inibi paratus, qvam procerum qvorundam ſub oculis, qvibus ſe notabilem patriæ libertatis amore fecerat, poſt contumelias & ludibria per tormenta ſpiritum offundere. Liberatum tamen oppidum, & pulſis hoſtibus actæ Deo ſervatori gratiæ populariter. In ea ſede qvantumvis lituis circumqvaqve perſtrepentibus, ad ſolita remedia & malorum recurrit ſolatia. Sacros codices, cumqve iis Auguſtini qvædam, qvæ penè ſola ſecum habebat, diligenter & piè perlegit, excerpitqve qvæ uſui eſſent. Libellum deniqve effingit verè ſacrum de ſacro. *Conſolationis* nomen illi, qvam nuper â filio editam lecturi ſunt qvicunqve pietatem amant, & Latinæ lingvæ novum ſatis iſtiusmodi in re nitorem. Tandem Biturigas redit ab eadem Margareta revocatus, cui charus fuit inter paucos. Ibi cum *Donello* collega ſuo, viro per doctrinam & pietatem clariſſimo, vixit ſummo conſenſu, & ad juventutis Germanicæ petitionem Feudorum jus interpretatus eſt. Vix dum annus unus aut alter exierat, cum dies ille cruentus nunqvam ſine gemitu, ſemper

per cum horrore nominandus, innocentium per univerſam Galliam ſumma decuſſit capita, & per omnes ordines promiſcuè & impunè graſſantibus improbis, vulnus iſtud lethale inflixit morituræ mox patriæ: inſtillantibus in aurem adoleſcentis Principis, & â tam immani facinore abhorrentis qvibusdam voces has auctoribus ſuis dignisſimas:

Sceptrorum vis tota perit ſi pendere juſtum
Incipit.

Eripuit tamen divina benignitas Hottomannum ſitientibus ejus ſangvinem inimicis. (*h*) Statim enim atqve de Caſtellonii vulnere intellexit, homo prudens, & qvi poſt fulgetram iſtiusmodi exſpectandum eſſe tonitru horrendum dicebat, urbe exceſſit, fruſtra poſtea qvæſitus ſicariis. Heic iterum cladem accepit res ejus familiaris amiſsâ ſupellectili, & qvod magis doluit qvòdqve jam antea ſemel acciderat, direptâ Bibliothecâ: (*i*) qvo ex naufra-

(*h*) *Diſcipulorum ſuorum, ac præcipue Germanorum, ope infami illi Laniena, qvam ad exemplum Pariſinæ reliqvæ Urbes incredibili immanitate ſeqvebantur, ſubtractum una cum Donello*, Thuanus lib. 52. Hiſtor. *refert, latiusqve nefandas, & miſeratione dignas infauſto illo die clariſſimorum hominum cædes exponit.*

(*i*) *De binis Bibliothecæ ſuæ direptionibus, (qvo vulnere nullum gravius ſibi imponi potuiſſe ſcribit) qvibus*

naufragio pauculas vix tandem collegit tabulas. Neqve unqvam poſtea induci potuit,ut in patria conſiſtendum ſibi judicaret: non Andegavenſis ipſius Ducis literis inflexus, non promiſſis, non deniqve cum ab eo Magiſter ſupplicum apud ſe libellorum dictus eſſet: hoc ſæpè uſurpans, *Fruſtra Neptunum accuſat, iterum qvi naufragium facit.* Ad Allobroges igitur iterum tanqvàm in portum ſe refert, ſcriptisqve aliqvot eruditis contra fidem immò per fidem ipſam cæſorum innocentiam conſtanter tuetur: & qvidem adeò efficaciter, ut qvi mollem putabant futurum ejus in tanta calamitate animum, prolixis pollicitationibus hortarentur ab iſtiusmodi ſcriptionis genere abſtineret: qvibus ille hoc tantum repoſuit, *Nunqvam ſibi propugnatam cauſam qvæ iniqva eſſet: nunqvam qvæ jure & legibus niteretur, deſertam præmiorum ſpe vel metu periculi; opprimi enim in bona cauſſa melius, qvàm male cedere. Non modò non excuſandum parricidium, ultro etiam defendendam cauſſam innocentium.* Dignæ voces eo homine, qvi probitati atqve induſtriæ, non divitiis neqve ambitioni ſtuderet. Igitur cum *inſtituta majorum tueri, ſapientis*, & periclitanti patriæ non ſuccurrere impii eſſe intelligeret, ſanandis patriæ chariſſimæ vulneribus nobilem illum hominumqve ſermonibus jactatum *de regni Galliæ*

qvibus multas ſuas lucubrationes magno cum animi luctu ac mœrore perdiderit, vehementer conqveritur Hottomannus in Præf. Inſtitut. Dialect. & epiſt. dedicat. ad Michael. Varronem.

Galliæ ſtatu libellum & qvibusdam non impune poſt paullò impugnatum emiſit, qvo imperii illius initia, fundamenta, progreſſum, diſciplinam, leges ſervando & amplificando regno latas, ex veterum auctorum ſcriptis in lucem revocatas ante oculos poſuit omnium, ut qvibus artibus regnum hoc è parvo maximum eſſet â majoribus noſtris factum, iisdem jam in ruinæ confinio poſitum conſervaretur. (*k*) Eodem iſto tempore, cum propter urbis &

(*k*) *Scriptum hoc Hottomanni, de Regni Galliæ Statu, in operibus ejus tribus libris diſtinctum habetur: qvorum prior de auctoritate comitiorum eſt; alter Leges de Succeſſione Regia complectitur; ultimus Diſputationem de Controverſia inter Patruum & fratris filium, ſcriptam in gratiam Henrici, Navarræ tum, poſt etiam Franciæ Regis. Notandum tamen, librum ex his tribus primum ſub titulo* Francogalliæ Genevæ Anno 1573. in 8o. *ex officina Jac. Stoerii prodiiſſe, dicatum Friderico Electori Palatino. Auctior tamen poſtea qvinqve capitibus recuſus, cum prima editio XX. ſaltem capita numeret. In hac Francogallia, non ſecus ac Cl. Seyſellius de Regno Galliæ, affectu magis qvam veritatis ſtudio, ejus regni Statum mixtum facere, atqve ea proferre videtur, qvæ antiqvioribus potius qvam ſuis temporibus conveniunt; Inde Boeclerus in not. ad Grot. mali exempli auctorem Hottomannum in hoc libro eſſe, dicit, ac Hiſtoriam non ſemel corrumpere.* Moriſotus in Henrico M. cap.

& Doctorum celebritatem undiqve confluerent auditores, interqve eos è Germania aliqvot adoleſcentes Principum filii, Senatui urbis hoc â ſe poſtulanti conceſſit, ut ad docendi laborem reverteret: atqve heic eas qvæ propediem vulgabuntur, *in jus Civile ſcholas & libros Epitomatorum*, magna ex parte conſcripſit, notisqve ornavit, qvos habuit ſemper in deliciis, *C. Julii Cæſaris commentarios*. Tandem cum miſeræ Galliæ lux aliqva adfulſiſſe videretur, & in plerisqve regni provinciis miſcella illa qvæ vocata ſunt tribunalia conſtituta eſſent, & eſſet ipſe in eorum breve relatus, qvi in Monpeſſulana civitate Judicis partibus fungerentur, conſilii ſui tenax & qvi mox rediviva mala præſagiret, cum primo adnuiſſe videretur, mox plane abnuit, ac *Baſileam* ſe Rauracorum cum familia contulit, ob loci amœnitatem, cœli ſalubritatem & docto-rum

M. cap. 11. *Hottomannum inſolentis hujus tractatus editione infamaſſe celebre nomen ſuum ſcribit. Impugnavit hunc librum* Anton. Matharellus, *in reſponſione ad Fr. Hottomanni Francogalliam, edit. Pariſ. 1575. 8o. cui* Papirius Maſſonus *judicium de hocce ſcripto præmiſit. Sed his oppoſuit Hottomannus libellum ſub titulo Matagonis de Matagonibus Decretorum Baccalaurei, Monitoriale adverſus Italo-Galliam, ſeu Anti Franco Galliam Anton. Matharelli, cum Strigili Papir. Maſſoni. Pariſiis in 8o. 1577. Et contra hanc extat Maſſoni Reſponſum ad maledicta Hottomanni cognomento Matagonis.*

rum hominum conſortium, Germaniæ verò Principum, qvibus erat chariſſimus & â qvibus freqventer accerſebatur, viciniam: neqve inde ſe abſtrahi paſſus eſt, qvamvis Illuſtriſſimæ memoriæ Princeps Arauſionenſis & Bataviæ Ordines Ampliſſimi ad *Lugdunenſem* ſuam ſimul natam & florentem Academiam benigniſſimè per *Janum Douzam*, nobilitate & doctrinâ præſtantem virum, & per *Juſtum Lipſium*, Muſarum delicium invitarent, ætatis ingraveſcentis, uxoris morbi, liberorum numeri excuſatione uſus. Sed ne in hoc qvidem Baſileenſi receſſu data illi eſt â docendi munere vacatio: unde tamen ſæviente peſte ejectus *Mompelgardum*, Seqvanorum oppidum, ibiqve uxorem amiſit liberorum undecim matrem, piam cordatamq; mulierem, cum qva ſine animi læſione vixerat annos undetriginta. Hoc vulnere ſauciatus, cum & cœlibem ſe & filios abſentes cogitaret, ac qvatuor filias ſecum haberet, reverſus eſt ad uxoris ſuæ ſorores, ut in earum ſolatiis conqvieſceret. Jamqve ſexagenarius & rudem fruſtra ſperans, vexatam illam rebus ita poſtulantibus & magnis viris hortantibus tractavit controverſiam *de ſucceſſione inter patruum & fratris filium*, *(l)* atqve in univerſum

---

(l) Conſultationem eo nomine in gratiam Navarri ſcriptam, oppoſuerat editæ Conſultationi Matthæi Zampini Racanatenſis *de trivio J.C. & à fœderatis ſubornati, qva excluſo Navarro, Galliarum regnum Carolo Borbonio Cardinali deberi, probare conatus*

verſum de jure ſucceſſionis regiæ in regno Galliæ: magno totius Galliæ bono, ut probavit haud ita multò poſt eventus, gratulantibus patriæ bonis omnibus tam opportunè tantæ molis rem â tanto viro ita illuſtratam, ut de ea inpoſterum dubitari non poſſit. His meritis præmium deberi cùm intelligeret Henricus tum Navarræ Rex, ultro codicillos ad eum miſit Senatoriæ in Conſiſtorio ſuo dignitatis: cujús tamen eum fructum non tulit, qvem beneficus Princeps voluerat: ac opinor in tantis rerum omnium anguſtiis factum, ut ex annuo qvod debebatur ſalario, vix ad eum qvidqvam ſicuti audio, perveneris.

Horret animus qvæ jam dicenda ſunt attingere: & facere non poſſum, qvin cum lacrumis mortem illius ſcribam, qvam ipſe libenter amplexus eſt. Cum enim poſt ſexageſimum ætatis annum ſcribendi docendiqve laborem indefatigatus continuaret, hydrope tentatus eſt. Species ea aqvæ intercutis, qvam medici tympaniten vocant: cujus morbi eò fuit dolor gravior, qvia vitæ majorem partem inoffenſus â morbis tranſegerat, & ſenem factum ſenectutis ſe incommoda non ſentientem lætabatur. Curandum igitur ſe medicis tradidit. Sed Allobrogico bello ingruente, ſenex o-

conatus fuerat, ſuamqve ſententiam, confutatis contrariis, argumentis & exemplis abunde confirmaverat. Thuan. Hiſtor. libr. 81. *Attingit hanc controverſiam* Goldaſtus in Senior. libr. 3. c. 11. n. 26.

cii cupidus & qvi procul ab omni armorum ſtre- pitu levamen morbi ex cœli mutatione ſperaret, ſuum certè potius qvàm amicorum ſecutus conſilium, Baſileam revertitur, tantopere olim amatam ſibi. Ea in urbe majorem etiam tum ſtudiorum qvam valetudinis habuit rationem. Opera enim ſua, tertia minimum parte adaucta, mortis, opinor, propinqvantis conſcius, certos in tomos claſſesq; diſtributa recognovit. Morti paratum hinc dixeris. Cum optimus & doctiſſimus *Aliboſius* archiatrum in aula Chriſtianiſſimi Regis Comes, per litteras admonuiſſet, non carere periculo morbum iſtum, reſpondit: non tamdiu inter vivos fuiſſe ſe qvin & mori didiciſſet, ac repetenti qvandocunqve ſpiritum Deo redditurum ſe animo intrepido, immo & cupiente. Igitur qvamvis omnia molientibus *Platero*, *Bauhino*, *Aragoſio*, viris in re medica peritiſſimis & Hottomannum amantibus, *ut magnæ arbores diu creſcunt una horâ exſtirpantur*, fatorum mandata peragente morbo, viresqve corporis evincente, Februarii die duodecimo, Anno Chriſti M. D. XC. ætatis LXV. placidè volensqve Deo ſpiritum reddidit, filii Dei opem, miſericordiam, & ab eo perqve eum ſalutem implorans, audientib. & in lacrumas erumpentibus amicorum qvi tum adſtabant potiſſimis, *Baſilio* maxime *Amerbachio*, eruditionis eximiæ Juriſconſulto. Corpus in Baſileenſi æde maxima depoſitum, conſpicuo loco, â Curatoribus ædis honoris ergò conceſſo: deducentibus funus omnium ordinum hominibus, magiſtratu, Academia, Gallis hoſpitibus, ereptum

reptum urbi & orbi tantum virum gementibus: cum inter Baſileenſes qvi hoſpitii jure, & Gallos qvi patriæ prærogativa Hottomanni cadaver ſibi ad ſepulturam tradi deberе conteſtabantur, qvale qvondam de Homeri patria inter ſeptem illas urbes, certamen eſſet exortum defuncti memoriæ perqvam honorificum. Funebrem de Civitatis more concionem habuit *Joannes Jacobus Grynæus*, magni nominis Theologus & Paſtorum in ea republica primicerius. Ea eſt in hominum manibus Germanice & Latinè ſcripta. *Samuel Grynæus*, Simonis F. nobilis Juriſconſultus, & Academiæ tum Rector tumuli curam & inſcriptionis in ſe recepit, qvalis legitur illo loco. (*m*) Filios reliqvit Hottomannus ſuperſtites *Joannem* & *Danielem*; filias qvatuor. Liberos teſtamento inter eos ſcripto, ex æqvis portionibus heredes eſſe voluit; Vileriano tamen prædio & bibliothecâ Joanni natu maximo prælegatis. Joannem hunc pater præcipuo ſemper amore complexus eſt, ingenio ejus & moribus delectatus. Abſentem certè in morbo ſæpè inclamabat, & qvemcunqve ad ſe ingredientem animadvertebat, filium adveniſſe imaginabatur: noviſſima in luce deſiderantibus optimi parentis oculis filium qvem plusqvàm oculos, aut ſi qvid charius eſt oculis diligebat. Huic igitur quæcunqve vivus habuerat chariſſima teſtamenti tabulis commendavit, filias ſuas, ſcripta

(*m*) *Qvam infra ex Simon. Grynæi Monum. Baſilienſ. adjectam inveniet lector.*

ſua. Et iſta qvidem dignis demum eo honore & præſtantibus doctrinâ & judicio viris inſcribi â filio voluit, qvando umqve ederentur; (*n*) qvæ ut dixi, ante obitum recenſuerat omnia, ſed per notas & ſigna: ac periisſent poſtremi iſti fœtus, ni eos filii cura ſuſcepiſſet, immani qvidem cum labore, at immortali cum pietatis, diligentiæ, induſtriæ gloria. qvæ ſi qvando edentur (edentur autem ut ſpero & opto qvam primum) erunt opinor juris noſtri intelligentibus ceterisqve litterarum cultoribus non minus grata utiliave, qvam qvæ hactenus in lucem exiverunt: ſi non erunt gratiora qvæ poſt tot annorum curam & ſtudium conſcripſit morti proximus:

Ut eſſe Phœbi dulcius lumen ſolet
Jam jam cadentis. --- --- ---

Ac mihi qvidem qvæ qvotve ſcripſerit reputanti, mirari ſubit tot eum legiſſe aliorum ſcripta, cum tot ipſe ediderit, tot eum edidiſſe, cum tot legerit. nimirum victu ſobrio (cum diceret naturam ſi adſveſcas parvo contentam eſſe) indeſeſſus laboris & ſcriptoris illius qvi χαλκέντερος dictus non abſimilis, *ocium ſine litteris mortem & hominis vivi ſepulturam exiſtimabat:* (*o*) glorioſum dictitans, ut mi-

(*n*) *Qvod ipſemet* Joh. Hottomannus *teſtatur* in epiſtol. dedicator. Patris commentarr. ad titulos ff de Teſtamentis, ad Nic. Brulart. Sillerium.

(*o*) *Vere igitur prudenterqve* Petrus Ciacconius, *auctore*

militari viro in acie occumbere, ſic libris immori eum qvi famam è libris peteret: qvam merito ſuo conſecuturum ſe cum minime dubitaret, an qvo alio conſilio, non amicis, non liberis flagitantibus indulſit, ut adhibito pictore effigiem illius apud ſe conſervarent, qvamvis toto corpore decorus, ſtatura excelſa, naſo oblongo, oculis cæſiis, vultu auguſto: relinqvere ſe illis veram ſui imaginem moribus ſuis ſcriptisqve effictam teſtatus. Hottomanni tamen lineamenta morientis jam & veluti placidè ſopiti, juſſus ab amicis qvi ægrotanti adfuêre pictor expreſſit. Moribus fuit probis, gravibus, & compoſitis, pietatis veræ amantiſſimus. Sæpe illum liberi ſecretum captantem & in preces effuſum deprehendere, qvarum formulas piamens & pura ſibi conſcripſerat, amoris illius divini facem, impuris ignoratam, qva expiati animi ſuccenduntur, præferentes: cùm ſupplicationem ſive orationem diceret eſſe πάνχρηστον medicamentum & qvod morbis omnibus ſalutariter ſubveniret. Sacros codices adſiduè legit, veterisqve eccleſiæ hiſtoriam & doctorum libros diligenti curâ â ſe

 adno-

ctore Schotto in ejus vita, judicare ſolebat: Si qva eſſet in vita mortalium felicitas animiqve oblectatio, eam in laudandarum artium ſtudiis, nec alibi, qværendam videri: rurſus ſi qva in his ipſis ſtudiis, cum voluptate eſſet conjuncta utilitas, animorumqve ſalus, eam in divinæ ſcripturæ, qvam ſcrutari nos DEus præcipit, & SS. Patrum orthodoxæ ſidei aſſidua lectione inveniri.

adnotatos, in iis maximè qvæ ad Eccleſiæ pacem piorumqve hominum leniendas acerbitates pertinere videbantur. Et qvæ ſacris de rebus ſcripſit piè prudenterqve, teſtimonio ſunt, illum non inter eos *qvi diſputare malunt qvam qvi vivere.* Patriæ vero amor qvantus in illo, dicere qvid adtinet? cui certum erat, *omnia licere pro patria*, qvi periclitanti remedia ſalutaria, cadenti ſuſtentacula qvibus uti poſſet miniſtravit: qvi lacrumis jacentem proſecutus eſt. Ac ſicuti naturale eſt manum ſæpius ad id decurrere qvod doleat, nunqvam non voce & ſcriptis teſtatus eſt, qvanto animi cum mœrore omnem hunc imperii Gallici contextum in multas partes diſſilire multò ante proſpiceret. (*p*) Animus illi in aperto: fucatum nihil fictumve: ſimulationum falſa oderat, flagitiorum impatiens etiam eorum qvæ ſuperioribus admiſſa ſeculis. Aulicorum, qvi per adulationem malasve artes principibus obreperent, hoſtis: bonis grata illius in defenſione innocentium conſtantia, improbis ideò non probata, qvia ſub exemplo metuendum ſibi judicabant. Rigor illi hac in re inde, *qvia plura ſæpe peccantur, dum demeremur, qvam dum offendimus.* Amicis tamen jucundus acceptusqve. & qvi ſales interdum neqve obſcoenos, & ingenioſos uſurparet. Ingenium ſublime, vividum, promtum efficacisqve induſtriæ & inflexu ætatis demum, poſt tot, tam longi temporis ærumnas,

(*p*) *Videri hac de re poteſt Præfatio Hottomanni Francogalliæ præfixa.*

rumnas, ſine cujusqvam tamen damno, injuria aliqvantum factus moroſior. Patris certè offenſam forti animo tulit atqve Chriſtiano, ut & alia *tam multa dictu gravia, perpeſſu aſpera*, qvalia fuêre rei familiaris crebra nimis per tumultus bellicos damna: cum ſeculum ingratum & alii experirentur & ipſe in lucro jacturam rerum ob pietatis nomen deputaret, *nihilqve* duceret *infelicius eo cui nihilunqvam evenit adverſi.* Amicis uſus eſt optimis & doctisſimis qvibusqve in Gallia, Germania, Helvetia, aliisqve regionibus viris: qvorum heic recenſione accurata abſtinendum, ne in ambitionem compoſita ſeries tam immenſa videatur. Sanè litteræ ad eum ſcriptæ & in ſcriniis repertæ, fidem faciunt & â Principibus viris ſæpè conſultum, & doctos ubiqve viros amicitiam ejus expetiviſſe. Sed illorum nemo ſcripſit amantius, nemo crebrius qvam è Landgraviis natu major Gulielmus, laudatiſſimæ memoriæ Princeps, qvi eum ſæpè in conſilio, ſemper in precio habuit: Qvid memorem alios principes, civitates, optimates, qvibus fuit ob prudentiam, fidem, eruditionem acceptiſſimus, & muneribus auctus atqve ſalariis? In amicis obſervavit pium illum, moderatiqve ingenii *Melanchthonem* ſenem, ipſe adoleſcens ab illo redamatus. *Petrum Montaureum*, regis Karoli bibliothecarium, acerrimi judicii & exqviſitæ doctrinæ hominem admiratus: ut & utrumqve *Camerarium*, patrem, & filium, viros pietate & eruditione præſtantes. Doctrinam verò Hottomanni in omni litterarum genere fruſtrà dixero: neq;

prudens ſoli lumen de tenui foculo addiderim. *Hiſtoriæ* qvidem *univerſalis indicem* à ſe conſcriptum teſtatur ipſe: (& ejus fortè an portio, qvam conſolationem præſcripſit) nam cætera qvidem ut & alia ejusdem multa inter tam crebras conuaſationes & deprædationes periere litteratis. Sanè Gallicanæ hiſtoriæ tam accurata cognitio, ut Heros qvondam ille *Caſtellonius*, maris Gallici præfectus, & *Michael Hoſpitalius* regni Cancellarius, Hiſtorici regii munus cum annuo octingentorum aureorum ſalario huic, qvem unice diligebant, procuraverint, ſi per immanitatem temporum frui licuiſſet, bellorumqve æſtus, ut regni hujus hiſtoriam fœdatam multis, incorrupta rerum fide ad poſteritatem transmitteret ex archivis publicis. Senex etiam ad naturalium arcanorum cognitionem adſpiravit, Plinii aliorumqve ductu & exemplo. (*q*) *Nullum enim modum eſſe dicere ſolitus eſt, inveſtigandi veri niſi inveneris; & qværendi, defatigationem turpem cùm id qvod qværitur ſit pulcberrimum*, amore ſolo ſcientiæ factum id crediderim ab

eo,

(*q*) Michael Piccartus in Laudat. Funebri Scip. Gentilis, *Hottomannum Alchymiæ vanæ ſe ſpei credidiſſe ſcribit, eoqve pertinuiſſe verba ejus ad Gentilem in ſalutatione, ipſi morti vicino, excellentiæ titulum tribuentem, prolata:* Qvid tu vero, mi Gentilis, Excellentiam meam dicis: meum naufragium dic, meam miſeriam, meam internecionem, morior nunc ego & omnia mea mecum, qvæ imprudentia vivo eripuit.

eo,qvi curioſum & nunqvam ſatiatum mentis oculum in omnia etiam abdita obſeptaqve cuperet injicere. Sed præcipuum illi in excolenda qvam nanctus erat ſparta ſtudium. Juris enim cognitionem ſemel ſuſceptam ad extremum vitæ ſpiritum perſecutus eſt, qvam in republ. bene ac feliciter conſtituenda principem obtinere locum judicabat. (*r*) Eo ſtudia ſua omnia, labores omnes

 contu-

(*r*) *Pertinet huc adhortatio* Cujacii ad filium Jacobum, *præmiſſa tractatui VI. ad Africanum, qva Jurisprudentiæ ſtudium præclare commendat; qvam hic adſcribere non pœnitebit: Facultates, inqvit, domi reperies me amiſſo modicas, & ex ipſis ſubripietur tibi, ut accidit qvoqve mihi, pars melior, ſi longe me abfueris. Sed has neq; opta neq; ſpera, & aude ingredi modo tantum & inſeqvi veſtigia mea, & ex his certiorem tibi parare proventum. Studia hæc ſunt juris civilis, ſine qvibus (ut ea nominibus aliqvot tibi commendem) neqve ſtare res, neqve mores hominum conſtitui, componi aut temperari ullo modo poſſunt, ſine qvibus prudentisſimus cautisſimusq; rerum homo, qvisqvis ſit, qvantumvis felici ſidere natus, nemo uſus evaſerit unqvam, ſine qvibus æqvi & boni qvoqve ſpeciem comprehenderit vix unqvam qvisqvam bene, nec ſi ſe dederit totum philoſophiæ, nec ſi literis ſacris. Nam philoſophia univerſa tantum præcepta regendæ reipub. nos docet, nec attingit ſingula qvæqve. Theologia pietatem docet & verum Dei cultum, ſimpli-*

contulit. & fidem fecit tandem hujus ſuæ ſententiæ dictiqve: *Noſtrum hoc ſtudium neq; tam agreſte ac barbarum eſſe, ut non arte tractari; neq; tam aſperum atqve horridum, ut non aliqvem ferre poſſit orationis cultum.* Tenebras igitur, qvæ in jure civili multæ, commentariorum luce diſcuſſit, & Triboniani ſalebras, ut ipſe vocitare ſolitus eſt, plerasqve ſuſtulit. Qvantum illius in hac opera meritum judicabit non ingrata poſteritas, & ſciunt qvi Digeſta illa, qvæ indigeſta ipſe judicabat, Cæſarumqve Conſtitutiones non levi manu verſant, illi qvid debeatur. Neqve hæc non inſignis laus. poſſunt enim non boni tantum Principes, ſed Jurisconſulti etiam

---

ſimplicitatem, æqvanimitatem, patientiam, contemptionem rerum humanarum, qvas ego virtutes te præcipuo bonore colere maximè volo, & cetera condono, fili, ſi modo pius fueris & amans Dei, & vel ſi talis fueris tota vita talémq; te mihi ſtruxeris ſervaveriſqve & memoriæ meæ, qvid non deſiderio meo abundè eſt? nec jam ſi in hoc unùs eſſe vis, moror aut reqviro amplius qvidqvam. Sed placeret ſi velles etiam noſſe qvod philoſophi ſcripſerunt, non ea tantum parte qvæ ad jus pertinet, verum & ceteris, placeret ſi ab his tandem inſtructus comparatusqve tractandis etiam rebus aliqvantulum, qvæ in regnis & civitatibus qvibusqve vertuntur, applicare velles animum, & eodem tenore juris civilis ſtudia complecti eodemqve filo qvo me ad ea perduxi.

etiam uno in annulo perſcribi. (s) Neqve verò minus in Pragmaticorum libris & doctrina verſatus eſt: cum ad uſum fori referenda cenſeret magiſtrorum in ſcholis dictata. teſtantur hoc editi ab eo Conſultationum libri gravisſimis in negotiis principum & privatorum. Nam conſilii copiam præbebat volentibus, licebatqve conſulere qvamvis non transverſo foro ambulantem. Ac ſanè tanta illi in reſpondendo religio, tantus æqvi amor, ut â Principe qvodam in cauſa ſummi momenti conſultus & Principi reſcripſerit, ne rem iniqvam adgrederetur, & illius conſiliarios libere per litteras increpuerit, *qvod Principi ſuo pro more potentiæ ſuæ licere voluiſſent, qvod erat per leges illicitum:* qvamvis illi certa ſpes amplisſimæ mercedis præſens eſſet aliud reſpondenti. Et judices pleriqve in judicando ab ejus ſententia non temerè receſſerunt. Vidit tamen perſpicaci vir ingenio, qvàm imperitè qvamqve impudenter eorum qvi ſe Pragmaticorum & Canoniſtarum nominibus venditant nonnulli, Romanas leges ad arbitrium ſuum inflecterent: ac fibulam iſtis impoſuerat diſputationibus qvibusdam ſuis contra ſectæ utriusqve Patriarchas: qvas furto ſibi periiſſe apud amicos ſæpe conqveſtus eſt: præter nonnulla earum capita, obſervationum libris ab eo poſt inſerta. Qvin & antè multo, cum optimo & ſapien-

(s) *Vix enim ſingulas ætates ſingulos JCtos ferre, JCtorum ſui & retro ſeculorum Princeps,* Jac. Cujacius ad Gregor. Lomellinum *vere ſcripſiſſe videtur.*

ſapientisſimo viro doleret tantum temporis tam inutiliter â juventute in ſcholis juris publicis impendi, videretqve aliam plane eſſe Rom. legum, aliam regni hujus rationem: & utrumqve tamen errore noxio confundi, ſcripto brevi ſed valido erroris hujus publici admonuit, ne deinceps juventutem noſtram pœniteret longi ſed infructuoſi in re non ita neceſſaria laboris. Libello nomen Tribonianiſmus. in eo πανεργίας & imperitiam Triboniani, juris Rom. varias in Contrarium variis temporibus mutationes, ejusqve in omnibus partibus ambages ex varietate ſcripturæ temporumqve, interpretum ſpinas tricasqve & qvæ aliæ labes, propoſuerat; ac evidentiſſimè non eſſe jus illud ad Galliæ mores valdè adcommodatum oſtenderat: & peritorum exemplo medicorum aliam longè breviorem juris docendi diſcendiqve viam uſibus noſtris commonſtraverat. Ac ſcriptum iſtud Soloni Galliarum Hoſpitalio lectum & probatum, cur lucem hactenus non viderit in ambiguo eſt. (*r*) niſi ſi per hujus ſeculi mores qvò maxime

(*r*) *Scriptus hic libellus à Hottomanno Gallice ad mentem Hoſpitalii, Galliæ Cancellarii, editusqve Anno 1605. poſt obitum auctoris. in operibus curante Lectio Geneva excuſis, non legitur. Ex Gallica autem in latinam vertit hunc anonymus qvidam Anno 1645. qvi eum primitus apud Lindenbrogium viderat, prodiitqve* Hamburgi 1647. in 8o. *ſub titulo:* Antitribonianus *ſive* Diſſertatio de Studio

dio Legum. *Fuere qvi Hottomannum auctorem hujus ſcripti eſſe dubitarent, ſed dubitationem omnem eximit filius Hottomanni, Johannes, qvi in* Epiſtola ad Nic. Brulart. Sillerium, *libellum, cui Tribonianismo nomen fecerit, Parenti apertè tribuit. Habetq; inſuper pro Genuino* Herm. Conringius de Origin. Jur. Germ. c. 35. *In hoc libro, ut breviter dicam qvod ſentiam, Juſtinianeæ Jurisprudentiæ iniqvior eſſe, omnibusq; ejus partibus indigne illudere, & qvod in aliis ſcientiis artibusq; Henr. Corn. Agrippa fecerat, idem fere in Juſtiniani libris tentare videtur Hottomannus. Exiguam enim, aut nullam dicit illorum hominum felicitatem, qvi meliorem ætatis partem in ſtudio horum librorum conſumunt, qvorum maxima pars aut abrogata, & extra uſum ſit, aut perturbationis & confuſionis plena, aut contrarietatibus & antinomiis referta, aut vitiis & erratis infecta, aut per correctiones & mutationes, qvæ ut plurimum fiunt, in dubium & controverſiam vocetur. Neqve artis excellentia, neqve voluptate qvæ ex ea percipiatur, tot homines ad hæc Studia excitari, ſed ſola ſpe commodi & qvæſtus. Præterea Juſtinianum libris ſuis non aliter cauſidicos & rabulas progenerare ſcribit, qvam Cadmus olim ſeminatis Draconis dentibus bellatores produxerit. Qvod ſi Philippus Pulcher (qvi primus Univerſitates, in qvibus jus Romanum doceri debebat, conſtituit) conſilium Catonis Cenſorini ſecutus eſſet, pergit, ac aditus auditoriorum muricibus ſtraviſſet, neſcio annon rectius de populo ſuo meritus fuerit. O indignam*

JCto

JCto orationem! Illud præterea in toto opere agit, ut Juventutem Gallicanam à lectione librorum Juſtiniani, tanqvam tædioſa & plane inutili, cum eorum ne decima pars in uſum deduci poſſit, in Academiis plane abſtrahat, uſuiq; forenſi, moribusqve Gallicis cognoſcendis tantum addicat. Qvod cum in alio ferendum minime erat, tum vel maxime eo nomine excuſari non poterit Hottomannus, qvem veluti Jurisprudentiæ myſtam incomparabilem Barthius veneratur, & qvi totum vitæ tempus ingenti ad poſteros laude, in Juris civilis ſtudio, (qvod neſcio qva ratione à libris Juſtiniani ſejunctum vult) conſumſerat, illudq; interpretationibus eruditisſimis illuſtraverat eximie. Scire deinde debebat Hottomannus, qvod prudenter ſane Wilhelm. Maranus *illis reſpondet*, in orat. de recta Jur.doc.ratione deqve Anteceſſorr.delectu, *qvi uſum fori in Academiis negligi ſubinde clamitant:* Non unius fori JCtum ibi informari, ſed eum qvi ubiqve terrarum profiteri jus poſſit. Qvin ipſas illas Juris partes & materias, qvæ ab uſu forenſi magis remotæ creduntur, qvin etiam leges illas, qvas imperiti abrogatas vocant, ad uſum fori cujuscumqve maximo cum plauſu & approbatione commodiſſime aptari poſſe, ſi à perito artifice tractentur. Adhæc, perfectam ſcientiam, non ex cujuscunqve curiæ uſu, qvi in orbe Chriſtiano non unicus ſit, ſed ex libris juris metiri oportere. *Deniqvè negare non poterat, ex conſvetudine & conſenſu Regum Galliæ, vim Juris communis Jus Romanum obtinere in Galliarum*

rum curiis & provinciis qvamplurimis, uti ex Gallicis ſcriptoribus latius probat Duck de auctor. Jur. civ. lib. 2. cap. 5. *qvamvis hoc Romanorum Legum rationi & æqvitati, non auctoritati & ſanctioni concedatur, teſte* P. Pithœo in Præf. Collect. LL. Moſaicar. & Romanar. *Non diſſimulantur qvidem Triboniani peccata & facinora, qvæ tantopere accuſat & perſtringit in* Antitribon. cap. 12. *Hottomannus, in componendis concinnandisqve Juris voluminibus, qvibus præfectus erat, admiſſa, & paſſim illa in libris obſervationum, aliisq; Juris commentariis indicat* Cujacius, & Fr. Balduinus in Præfat. Juſtiniani ſui *breviter ita accuſat:* Sed ubi Jus dare dicereqve ſerio voluit, repetitum ex antiqvis Legum tabulis & Prudentum Rom. commentariis, neqve illorum, neqve horum acumen pervidit ſemper: & ſententiam aliqvando parum aſſecutus eſſe videtur. Qvid dicam de audacia, atqve etiam inconſtantia in veterum legum verbis immutandis? Qvid de ea confuſione, qva tanqvam malus coqvus multa jura miſcuiſſe dicitur? *addit præterea: Neqve ſane, niſi is aliqvando & accuſetur & damnetur, commode multum ſeſe locis liberare poſſent interpretes. Ut autem iis hanc παῤῥησίαν, pergit Balduinus, in hiſce ſtudiis neceſſariam largiuntur boni & æqvi judices, ſi modo ad intemperantem aliqvam petulantiam illa non evadat: Ita omnino hic addenda gravis de hac re doctiſſ. Anteceſſor Friſii* Ulr. Huberi Digreſſ. Juſtinian. lib. 3. c. 16. *admonitio: Non is ſum, inqvit, qvi omnia Triboniani*
σφαλ-

σφάλματα κακεργίας καὶ παρεργίας, qvæ exagitantur, velim tueri, ſed qvod identidem virum, cui Imperator οἰκονομίαν totius Jurisprudentiæ credidit, & qvem juris fuiſſe peritum res ipſa loqvitur, ita explodi & derideri videmus, qvaſi jus in qvo verſabatur & qvod condidit, ne à facie qvidem noſſet, ineptiisq; & plane puerilibus ſe paſſim implicuiſſet erroribus, id aſſerere, videndum, ne non ipſum puerile ineptumq; ſit. Sed hæc Triboniani errata, qvæcunqve tandem, tanti certe non ſunt, ut aut naturaliter hinc in libris ab eo compoſitis, ac ipſius diſciplinæ materia & ſubſtantia ibi tradita ea vitia ineſſe dici poſſint, qvæ corrigi vix qveant; aut idcirco Juſtinianea Jurisprudentia rejici & extirpari jure meritoqve debeat. Qvanto rectius JCtus omni literarum ac ſcientiarum genere excultiſſimus & qvem, judicio Strauchii in Beryto cap. 4. §. 11. *non immerito Germaniæ Cujacium indigitare poſſis,* Hubert. Giphanius *de Jure Juſtinianeo ſentit, in Juſtiniano ſuo, p. m. 54.* Illud nunc unum ſine invidia & vere dicere poſſum, his qvatuor (*Codicis, ſcil. Pandectarum, Inſtitutionum & Novellarum*) libris velut membris hujus Corporis, omne Jus, Sacrum, Publicum, & Privatum contineri; hoc eſt, ipſam Civilem ſcientiam ſive politicam, eamqve ex optimis Romanorum & Græcorum, atqve adeò Hebræorum, & tandem etiam Chriſtianorum legibus & inſtitutis deſcriptam: Qvam Plato regalem ſcientiam & Principum verè propriam; Ariſtoteles Reginam ac Principem ar-

xime ſalutaria qvæqve maximè diſplicent,qvo, *nec vitia jam nec vitiorum remedia pati poſſumus*, factum eſt,ut qvæ boni publici qvam privati in profeſſione ſua commodi amantior hic noſter conſcripſerat, poſt mortem demum ſuam legi voluerit.

Q Cete-

tium humanarum,uterqve gravis auctor,appellat. Qvare ut in hoc præclaro corpore nævi fortaſſe aliqvi ſint; Juſtiniano tamen, Conditori ejus, æterna laus & gratia debetur; qvi bis mille annorum ſapientiam,paulatim & hominũ induſtria & DEI munere repertam, totqve annis vix collectam nobis conſervarit, in unum non ita magnum Corpus concluſam. Ea certè hujus Imperium exceperunt tempora, ut niſi uno ea volumine,eoq; non magno,eſſet concluſa, cùm ipſis veterum Juris-Conſultorũ ſcriptis tota ferè interiiſſet; qvibus temporibus in toto pæne occidente, non ex Jure manu conſertum, ut Ennius ait,ſed magè ferro res repetere cœperunt: & Langobardi tandem ſuam Lombardam, Franci ſua Capitularia, Gothi in Hiſpania ſuas leges, qvarum XII. libri his annis ſunt editi; & in Africa ſuum Alcoranum Saraceni promulgarunt. *Et hæc ad Hottomanni Antitribonianum annotaſſe ſufficiant; de Præſtantia Juſtinianei juris, erroribusq; Triboniani, qvi partim condonari facile poſſunt meritis viri ſingularibus, partim ipſi, juſſum Imperatoris ſui in L. 1. §. 7. C. de Vet. jur. enucl. ſecuto, injuſte imputantur, alibi forſan dabitur differendi copia.*

Ceterùm in laborioſisſima iſta interpretandi juris exercitatione non caruit æmulis. *Qvemadmodum enim perfreqventia urbis loca properanti in multos incurſandum eſt, & alicubi labi neceſſe eſt, alicubi retineri, alicubi reſpergi:* ita in hoc actu vitæ & tam multis uſurpata legum profeſſione inciderunt qværelæ qvædam & certamina. rem tamen ita Diſpenſante Deo, ut ex magnorum virorum contentionibus dum ſua ſinguli curatius expendunt ad litteratos fructus non exigui redundarint. Nam Balduinum qvidem olim amicum, poſtea famæ nominisqve hoſtem expertus eſt, qvod hominem, qvem nonnulli deſultorem eccleſiaſticorum certaminum vocitabant, amicè monuiſſet, ut conſtanter famam tueretur: ejusqve libellis oppoſuit unicum illum de officio pii Jurisconſulti. Deinceps injurias illius atqve offenſiones ſupernè deſpiciens cum eo certandum ſibi non judicavit. Ubi autem cum magno illo Rom. juris antiſtite Cujacio res fuit, tum verò dignum ſe, dignum fama oppoſitum adverſarium intellexit. Nolo cauſſas contentionum, nolo ſcriptorum aculeos parte ab utraqve referre, ne illud mihi qvis occinat: ὄλοιο θνητῶν συλλέγων τὰς συμφοράς. Utrumqve reveritus ſum dum viveret, & memoria utriusqve ſancta mihi: illius ut hujus ſcripturus vitam niſi ſi alii occupaſſent: atqve utinam res in nervum non erupiſſet. Ita enim ſentio: ad litterarum injuriam pertinere cum ſe ipſi invicem litterarum myſtæ inſectantur. initia certè jurgiorum fuere tolerabilia: cùm uterqve æmulum mutuis

tuis laudibus qvamvis diſſentientem ferret. Erat ſane Hottomannus in amicis laudandis non parcus, qvi amicè reprehendentes amaret: ſed & qvi acerbè tamqvam erranti inſultantibus ac bilem moventibus juſti doloris aculeos ulturos oſtenderet magis qvam infigeret; ſemper ut vitia qvam homines inſectatus, & in rem potius qvam in perſonam egiſſe videretur. (*x*) Illius enim animum

(*x*) *Duo potiſſimum invenio ſcripta Hottomanni, Cujacii Juris commentationibus oppoſita, qvorum alterum eſt de Juſtinianico aureo, adverſus Cujacii lib. 19. Obſ. 31. alterum, libros duos amicabilium reſponſionum, obſervationibus ejus maximè contrarios, complectitur. In utroqve Hottomannus moderatione uſus eſt laudabili, ac Cujacium vehementiorem in redarguendo & convitiis certantem, in* Præfat. dict. reſponſion. *placide reprehendit: Dura, inqvit, certe illa verba ſunt, & petulantia, & dictu aſpera, & vix ingenuo cuiqvam ferenda: Scutica dignus, ſtultus, mendax, cæcus, caliginoſus, Os durum, Pro qvibus neqvaqvam illa referenda fuerunt, Tritapoſtata, Sanctimonialium confeſſor, temulentus; turbulentus Lutulentus. Nam, ut M. Tullius noſter luculenter monet, differentium inter ſe reprehenſiones non ſunt vituperandæ. Maledicta, contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationesq; in diſputando pertinaces, indignæ mihi Philoſopho videri ſolent. Tum Torqvatus: Prorſus, inqvit, aſſentior. neqve enim diſputari ſine*

ſine reprehenſione, nec cum iracundia aut pertinacia rectè diſputari poteſt. Et certe illud inter viros doctos adhuc uſitatum calumniandi & maledicendi ſtudium culpandum & deteſtandum maxime, eſtqve mos iſte, qvi literas inqvinare cœpit, judicio ſummi Grotii in Prolegom. ad libr. de Jur. B. & P. *turpis fœtus impotentis animi. Qvanto rectius decet monitis incomparabilis Fabroti locum relinqvere, qvi in replicatione adverſus Cl. Salmaſium, eum hortatur, ut in arguendis, ſi qvas velit, opinionibus, utatur verbis, qvæ Juris auctoribus ad modeſtiam compoſitis ſunt familiaria; veluti difficile eſt, mirum, novum, verius, non placet, non probo, verius arbitror, contrarium dicerem, contra ſentio.* Utinam enim, *verba ſunt Cœlii Secundi Curionis in Præfat. ad Opera Budæi,* qvemadmodum in Senatu prudentiumqve virorum conſilio, ſic qvoqve in re literaria liceat ſine acerbitate odioqve ab aliis diverſa ſentire, modo id fiat veritatis indagandæ cauſa ſtudioqve juvandi. In prudentium virorum conſilio, non poſſunt omnes idem dicere, ſatis eſt omnes Reipubl. & civitatis, ad cujus ſedent gubernacula, ſalutem ſpectare: ad eum vero finem aſſeqvendum alius alia, interdum ab alio non modo diverſa, verum etiam contraria conſilia profert. Oratio diſcrepat, mens eſt omnibus una, ſi boni ſunt, ſalus civitatis, qvam legem Jupiter ipſe ſanxiſſe dicitur. Et hoc eſt, qvod alicubi prudenter dicit ſenator Cicero: Non idem ſemper dicere, ſed idem ſemper ſpectare

Chriſtianis præceptis informatum imbutumqve, caruiſſe odio hominum crediderim. *leves qvosdam tenuesqve motus, ſuſpiciones & adfectuum umbras ſenſiſſe* non negaverim & ſunt, qvi *honeſtius putent offendere qvàm odiſſe.* Odio certè vacuum, animiqve candorem hinc intelligas. Narrantem audivi Joannem filium V. C. profecturo ſibi commendata â parente ſcripta Cujacii, juſſumqve *cum Davidis Pſalmis Paratitla illius perpetuo in itinere circumferre.* lætatumqve parentem Danieli filio natu minori, â tanto Doctore, tributa doctora-

ctare debemus. Idem ſentimus de fine, ſed non idem ſemper ſentimus aut dicimus de iis, qvæ ad finem conſeqvendum valent: qvoniam qvò tendas, pervenire ſæpe diverſis viis licet. Cur igitur, qvod in conſilio de Repub. dando permiſſum eſt, in re literaria, doctrinisqve non permitteretur? in qvibus tot tamqve varia, eaqve miris modis involuta continentur ut Delio urinatore, ad ipſum qvod qværitur τὸ ῥητὸν eruendum opus eſſe videatur. Ut enim nimium altercando ſæpenumero veritas amittitur, ſic moderate, ordine & ſcite diſputando qvæ diu latuit elicitur, & in ſolem diemqve profertur. Nam dubitando, qværendo, diſputandoqve ut â veteribus traditur, philoſophia mater bonarum artium, inventa & conſtituta eſt. *Hujusmodi autem certamen inter Budæum & Eraſmum fuiſſe ex laudato Cælio, ad Vitam Budæi in not. lit. (o) p. 79. diximus.*

TUMULI BASILEENSIS
INSCRIPTIO.

D. O. M. S.

HOSPES SISTE. FRANC. HOTTOMANNI C. M. V. MONUMENT. UTI GNARUS SIES HEIC EST. HAUT OPUS ULTRA SISTI POSTE AN DIXIS DURANTE ÆTERNUM FAMA TALIUM QVI VITA MERUERE. IDCIRCO SUPERVACUUM MONUMENTI SUMT. QVOQVE DIXIS. TAMEN UTI GNARUS MAGE SIES HOSPES SISTE. LUTETIA PARIS. ET SENATORIA DOM. OLII MATER. DOMUS EA EX ANTIQ. ET NOB. OTMANNOR. FAMIL. APUD. SILESIOS GERM. GENTEM ORTA. PIUS SANCT. INTEG. JURIS JUSTITIÆQ. ANTISTES FUIT. JUS. CIV. ROM. SCRIPTIS SUIS EXCOL. INLUSTRAVIT. GRAVITER FACUNDEQ. IN PRIMORIB. GALL. ACAD. DOC. SEMINARIUM OPTIMOR. CIV. NON LITIGIOSOR. HOM. SCHOLA EJUS. HOC TAMQVAM AD FAN. THEMIDIS. UNDECUMQ. USQ. VENTUM. LEGATIONEM GERMAN. SUB. KAR. IX. GALL. REG. ALIQVANDIU PROSPEREQ. GESS. DE SUMMA REP. CONSULTUS BENE AC SAPIENTER LINGVA STILOQ. RESPONDIT. GRAVISS. AUGUSTISS. Q. CAUSSAS ETIAM ADVERSUM PATRIÆ TURBATORES CONSTANTER ET CUM FRUCTU GENERIS

HUM.

HUM.DEFEND.SENIOR GALLICOS PROPT. MOTUS PROPRIAMQ. PIETATEM IN GERMANIAM CEU PATR. ALTERAM MIGRAT. ILLEIC PRINCIPUM VIROR. AMICITIAM VIRTUTE DOCTRINA CONSILIO PRÆCIPUISQ. ALIIS HUM. ANIMI BONIS MERUIT. DEMUM BAS. RAUR. AGENS COELO ADSERT. PUB. MAX. LUCTU DAMNOQ. HARCE RER. CAUSSA CUMQ. GLORIA ISTI OMNEIS BONI DOCTIQ. CONSENTIANT SIETISQVE HAUD DUBIE VOS O POSTERI LARGITER CONSENSURI INLATO CORPORI MONUMENT. CUM HAC SCRIPTURA SCALPTURAVE FACIUNDUM F. ET AMICI AMP. ORD. ÆQ. ITA FIERI CENSENTE C. J. VIX. A. LXV. M. VI. D. XXI. OB. PR. EID. FEB. A. MESS. cIↄ Iↄxc. HAVETE ET ABITE HOSPITES SVLTIS ET EXEMP. TANTO FAVENTES PROPRITIQ. RECTE ATQ. E REP. QVA POTE EST ERIT FACITOTE.

JAC. LECTIUS, J.C.

TUMULI BASILEENSIS
INSCRIPTIO.

D. O. M. S.

HOSPES SISTE. FRANC. HOTTOMANNI C. M. V. MONUMENT. UTI GNARUS SIES HEIC EST. HAUT OPUS ULTRA SISTI FOSTE AN DIXIS DURANTE ÆTERNUM FAMA TALIUM QVI VITA MERUERE. IDCIRCO SUPERVACUUM MONUMENTI SUMT. QVOQVE DIXIS. TAMEN UTI GNARUS MAGE SIES HOSPES SISTE. LUTETIA PARIS. ET SENATORIA DOM. OLII MATER. DOMUS EA EX ANTIQ. ET NOB. OTMANNOR. FAMIL. APUD. SILESIOS GERM. GENTEM ORTA. PIUS SANCT. INTEG. JURIS JUSTITIÆQ. ANTISTES FUIT. JUS. CIV. ROM. SCRIPTIS SUIS EXCOL. INLUSTRAVIT. GRAVITER FACUNDEQ. IN PRIMORIB. GALL. ACAD. DOC. SEMINARIUM OPTIMOR. CIV. NON LITIGIOSOR. HOM. SCHOLA EJUS. HOC TAMQVAM AD FAN. THEMIDIS. UNDECUMQ. USQ. VENTUM. LEGATIONEM GERMAN. SUB. KAR. IX. GALL. REG. ALIQVANDIU PROSPEREQ. GESS. DE SUMMA REP. CONSULTUS BENE AC SAPIENTER LINGVA STILOQ. RESPONDIT. GRAVISS. AUGUSTISS. Q. CAUSSAS ETIAM ADVERSUM PATRIÆ TURBATORES CONSTANTER ET CUM FRUCTU GENERIS HUM.

HUM.DEFEND.SENIOR GALLICOS PROPT. MOTUS PROPRIAMQ. PIETATEM IN GERMANIAM CEU PATR. ALTERAM MIGRAT. ILLEIC PRINCIPUM VIROR. AMICITIAM VIRTUTE DOCTRINA CONSILIO PRÆCIPUISQ. ALIIS HUM. ANIMI BONIS MERUIT. DEMUM BAS. RAUR. AGENS COELO ADSERT. PUB. MAX. LUCTU DAMNOQ. HARCE RER. CAUSSA CUMQ. GLORIA ISTI OMNEIS BONI DOCTIQ. CONSENTIANT SIETISQVE HAUD DUBIE VOS O POSTERI LARGITER CONSENSURI INLATO CORPORI MONUMENT. CUM HAC SCRIPTURA SCALPTURAVE FACIUNDUM F. ET AMICI AMP. ORD. ÆQ. ITA FIERI CENSENTE C. J. VIX. A. LXV. M. VI. D. XXI. OB. PR. EID. FEB. A. MESS. cIɔ Iɔxc. HAVETE ET ABITE HOSPITES SVLTIS ET EXEMP. TANTO FAVENTES PROPRITIQ. RECTE ATQ. E REP. QVA POTE EST ERIT FACITOTE.

JAC. LECTIUS, J.C.

TUMULI BASILEENSIS
INSCRIPTIO.

D. O. M. S.

HOSPES SISTE. FRANC. HOTTOMANNI IC. M. V. MONUMENT. UTI GNARUS SIES HEIC EST. HAUT OPUS ULTRA SISTI POSTE AN DIXIS DURANTE ÆTERNUM FAMA TALIUM QVI VITA MERUERE. IDCIRCO SUPERVACUUM MONUMENTI SUMT. QVOQVE DIXIS. TAMEN UTI GNARUS MAGE SIES HOSPES SISTE. LUTETIA PARIS. ET SENATORIA DOM. OLII MATER. DOMUS EA EX ANTIQ. ET NOB. OTMANNOR. FAMIL. APUD. SILESIOS GERM. GENTEM ORTA. PIUS SANCT. INTEG. JURIS JUSTITIÆQ. ANTISTES FUIT. JUS. CIV. ROM. SCRIPTIS SUIS EXCOL. INLUSTRAVIT. GRAVITER FACUNDEQ. IN PRIMORIB. GALL. ACAD. DOC. SEMINARIUM OPTIMOR. CIV. NON LITIGIOSOR. HOM. SCHOLA EJUS. HOC TAMQVAM AD FAN. THEMIDIS. UNDECUMQ. USQ. VENTUM. LEGATIONEM GERMAN. SUB. KAR. IX. GALL. REG. ALIQVANDIU PROSPEREQ. GESS. DE SUMMA REP. CONSULTUS BENE AC SAPIENTER LINGVA STILOQ. RESPONDIT. GRAVISS. AUGUSTISS. Q. CAUSSAS ETIAM ADVERSUM PATRIÆ TURBATORES CONSTANTER ET CUM FRUCTU GENERIS HUM.

HUM. DEFEND. SENIOR GALLICOS PROPT. MOTUS PROPRIAMQ. PIETATEM IN GERMANIAM CEU PATR. ALTERAM MIGRAT. ILLEIC PRINCIPUM VIROR. AMICITIAM VIRTUTE DOCTRINA CONSILIO PRÆCIPUISQ. ALIIS HUM. ANIMI BONIS MERUIT. DEMUM BAS. RAUR. AGENS COELO ADSERT. PUB. MAX. LUCTU DAMNOQ. HARCE RER. CAUSSA CUMQ. GLORIA ISTI OMNEIS BONI DOCTIQ. CONSENTIANT SIETISQVE HAUD DUBIE VOS O POSTERI LARGITER CONSENSURI INLATO CORPORI MONUMENT. CUM HAC SCRIPTURA SCALPTURAVE FACIUNDUM F. ET AMICI AMP. ORD. ÆQ. ITA FIERI CENSENTE C. J. VIX. A. LXV. M. VI. D. XXI. OB. PR. EID. FEB. A. MESS. cIↃ IↃXC. HAVETE ET ABITE HOSPITES SVLTIS ET EXEMP. TANTO FAVENTES PROPRITIQ. RECTE ATQ. E REP. QVA POTE EST ERIT FACITOTE.

JAC. LECTIUS, J.C.

TUMULI BASILEENSIS INSCRIPTIO.

D. O. M. S.

HOSPES SISTE. FRANC. HOTTOMANNI IC. M. V. MONUMENT. UTI GNARUS SIES HEIC EST. HAUT OPUS ULTRA SISTI FOSTE AN DIXIS DURANTE ÆTERNUM FAMA TALIUM QVI VITA MERUERE. IDCIRCO SUPERVACUUM MONUMENTI SUMT. QVOQVE DIXIS. TAMEN UTI GNARUS MAGE SIES HOSPES SISTE. LUTETIA PARIS. ET SENATORIA DOM. OLII MATER. DOMUS EA EX ANTIQ. ET NOB. OTMANNOR. FAMIL. APUD. SILESIOS GERM. GENTEM ORTA. PIUS SANCT. INTEG. JURIS JUSTITIÆQ. ANTISTES FUIT. JUS. CIV. ROM. SCRIPTIS SUIS EXCOL. INLUSTRAVIT. GRAVITER FACUNDEQ. IN PRIMORIB. GALL. ACAD. DOC. SEMINARIUM OPTIMOR. CIV. NON LITIGIOSOR. HOM. SCHOLA EJUS. HOC TAMQVAM AD FAN. THEMIDIS. UNDECUMQ. USQ. VENTUM. LEGATIONEM GERMAN. SUB. KAR. IX. GALL. REG. ALIQVANDIU PROSPEREQ. GESS. DE SUMMA REP. CONSULTUS BENE AC SAPIENTER LINGVA STILOQ. RESPONDIT. GRAVISS. AUGUSTISS. Q. CAUSSAS ETIAM ADVERSUM PATRIÆ TURBATORES CONSTANTER ET CUM FRUCTU GENERIS HUM.

HUM.DEFEND.SENIOR GALLICOS PROPT. MOTUS PROPRIAMQ. PIETATEM IN GERMANIAM CEU PATR. ALTERAM MIGRAT. ILLEIC PRINCIPUM VIROR. AMICITIAM VIRTUTE DOCTRINA CONSILIO PRÆCIPUISQ. ALIIS HUM. ANIMI BONIS MERUIT. DEMUM BAS. RAUR. AGENS COELO ADSERT. PUB. MAX. LUCTU DAMNOQ. HARCE RER. CAUSSA CUMQ. GLORIA ISTI OMNEIS BONI DOCTIQ. CONSENTIANT SIETISQVE HAUD DUBIE VOS O POSTERI LARGITER CONSENSURI INLATO CORPORI MONUMENT. CUM HAC SCRIPTURA SCALPTURAVE FACIUNDUM F. ET AMICI AMP. ORD. ÆQ. ITA FIERI CENSENTE C. J. VIX. A. LXV. M. VI. D. XXI. OB. PR. EID. FEB. A. MESS. cIↄ Iↄxc. HAVETE ET ABITE HOSPITES SVLTIS ET EXEMP. TANTO FAVENTES PROPRITIQ. RECTE ATQ. E REP. QVA POTE EST ERIT FACITOTE.

JAC. LECTIUS, J.C.

tus inſignia. Sed ſuum utriqve decus poſteritas rependet. Nam mihi qvidem de tantis viris judicium ipſe non ſumo: & conferre inter ſe illos in injuriam alterutrius non eſt moris, modeſtiæqve noſtræ: qvantumvis ſua uterqve certis in rebus propria laude floruerit. ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε πατὴρ, ἄλλῳ δ' ἀπένευσεν. dicam tantum qvæ ambobus confeſſione omnium fuere communia. Illuſtrarunt puriſſima doctrinæ ſuæ luce duo hæc lumina Galliam noſtram uno eodemqve tempore, felici uterqve eadem in profeſſione ſucceſſu, ad qvam ſua ſtudia omnia referebant, ſuis exterisqve admirabiles: laboris patientiſſimi; doctiſſimorum ubiqve virorum verè dixerim patres informatoresqve, adeo ut rarus hodie in Galliæ Germaniæqve tribunalibus, qvi non alterutro horum doctore glorietur. Iisdem in Academiis anteceſſorum munere diverſo qvamvis tempore, functi. honoribus non ambientes â Principibus aucti, iter illis ad immortalitatem nominis eundem per callem: eodemqve anno atqve eadem ferè ætate mortalitatem expleverunt. Hactenus de vita & morte Franc. Hottomanni qvæ viſa dictu neceſſaria. omiſſa volenti compluria; ne adulationi proxima cenſeatur longior oratio. Tu nunc mihi ſalve & vale Hottomanne, *non vita tantum claritate, ſed etiam mortis opportunitate felix. Tu qvidem nunc vivis in ſinu Abrahæ, qvidqvid illud eſt, qvod illo ſignificatur ſinu, ibi vivis. nam qvis alius tali animæ locus? & ſpirituale os tuum, ad fontem Domini tui ponis, bibiſq; qvantum potes ſapientiam pro aviditate*

tua,

tua, ſine fine felix. Nos in hoc cœno neqve vivere, neqve mori volentes valentesve, poſtremum illud tempus incurrimus, *qvo non jam per intervalla ac ſpiramenta temporum*, ſed continuò & velut uno ictu rempub. hanc Chriſtiani nominis furor hoſtilis noſterqve exhauriet. *κακῶν ὁ πάλας πέλαγος εἰσορῶ τοσοῦτον ὥστε μήποτ' ἐκνεῦσαι πάλιν.* Te igitur ſumme Deus, Deus criminum qvæſitor & vindex, idemqve miſericordiarum Deus adoro ſupplex; favens propitiusqve tuis uti ſies. Eccleſiam illam tuam ubiqve diffuſam, Filii tui unici ſponſam, adverſus vim dolumqve defendas. hoſtis externi & domeſtici; & ſi qvi erunt qvi tibi tuisqve ſcientes volentesqve bellum faciant, eorum in caput bellorum has qvibus jam diu opprimimur calamitates vertas. *Ξεῦ μὴ λάθοισι τ' δ' ὅς αἴτιος κακῶν.* Ignorantes veritatis tuæ luce; improbos pœnitentiæ auxilio, regni hujus orbisqve univerſi incolas omnes pacis æternæ bono ſecuros & felices eſſe patiaris. Kalend. Septemb. 1592.

TUMULI BASILEENSIS
INSCRIPTIO.

D. O. M. S.

HOSPES SISTE. FRANC. HOTTOMANNI C. M. V. MONUMENT. UTI GNARUS SIES HEIC EST. HAUT OPUS ULTRA SISTI FOSTE AN DIXIS DURANTE ÆTERNUM FAMA TALIUM QVI VITA MERUERE. IDCIRCO SUPERVACUUM MONUMENTI SUMT. QVOQVE DIXIS. TAMEN UTI GNARUS MAGE SIES HOSPES SISTE. LUTETIA PARIS. ET SENATORIA DOM. OLII MATER. DOMUS EA EX ANTIQ. ET NOB. OTMANNOR. FAMIL. APUD. SILESIOS GERM. GENTEM ORTA. PIUS SANCT. INTEG. JURIS JUSTITIÆQ. ANTISTES FUIT. JUS. CIV. ROM. SCRIPTIS SUIS EXCOL. INLUSTRAVIT. GRAVITER FACUNDEQ. IN PRIMORIB. GALL. ACAD. DOC. SEMINARIUM OPTIMOR. CIV. NON LITIGIOSOR. HOM. SCHOLA EJUS. HOC TAMQVAM AD FAN. THEMIDIS. UNDECUMQ. USQ. VENTUM. LEGATIONEM GERMAN. SUB. KAR. IX. GALL. REG. ALIQVANDIU PROSPEREQ. GESS. DE SUMMA REP. CONSULTUS BENE AC SAPIENTER LINGVA STILOQ. RESPONDIT. GRAVISS. AUGUSTISS. Q. CAUSSAS ETIAM ADVERSUM PATRIÆ TURBATORES CONSTANTER ET CUM FRUCTU GENERIS

HUM.

HUM. DEFEND. SENIOR GALLICOS PROPT. MOTUS PROPRIAMQ. PIETATEM IN GERMANIAM CEU PATR. ALTERAM MIGRAT. ILLEIC PRINCIPUM VIROR. AMICITIAM VIRTUTE DOCTRINA CONSILIO PRÆCIPUISQ. ALIIS HUM. ANIMI BONIS MERUIT. DEMUM BAS. RAUR. AGENS COELO ADSERT. PUB. MAX. LUCTU DAMNOQ. HARCE RER. CAUSSA CUMQ. GLORIA ISTI OMNEIS BONI DOCTIQ. CONSENTIANT SIETISQVE HAUD DUBIE VOS O POSTERI LARGITER CONSENSURI INLATO CORPORI MONUMENT. CUM HAC SCRIPTURA SCALPTURAVE FACIUNDUM F. ET AMICI AMP. ORD. ÆQ. ITA FIERI CENSENTE C. J. VIX. A. LXV. M. VI. D. XXI. OB. PR. EID. FEB. A. MESS. cIↃ IↃXC. HAVETE ET ABITE HOSPITES SVLTIS ET EXEMP. TANTO FAVENTES PROPRITIQ. RECTE ATQ. E REP. QVA POTE EST ERIT FACITOTE.

JAC. LECTIUS, J.C.

Alia Tumuli inſcriptio extat in Simonis Grunæi monumentis Baſilienſ. p. 82.

FR. HOTTOMANNI,

J. C.

MORTALES EXUVIAS TANTISPER
ASSERVANDAS,
DUM
CHRISTO JUBENTE IMMORTALES
EXSURGANT,
AMICI SUB HOC SAXO
DEPOSUERE,
LOCO HONORIS ERGO AB ÆDIS
CURATORIB. LIBERALITER
CONCESSO.
VIXIT AN. LXIII. MENS. V.
D. XX.
OBIIT PRID. EID. FEBR.
AN. cIɔ Iɔxc.

Gallia progenuit: ſervat Baſilea ſepultum:
Interitus expers nomen ubiq; viget.

FRANC. HOTTOMANNI. C. M. V. EPICEDIUM.

EX hoc viator paucula,
Dignare Saxo, diſcere,
Qvem diviti Lutetiæ,
Qvem ditibus Parentibus,
Honoribus qvem maximis,
Chriſti crucis ludibria,
Et qvidqvid immanis jubet,
Vis impiorum perpeti,
Decies qvaternos qvatuor,
Fortem per annos vidimus,
Perferre tempeſtatibus,
Nullisqve territum malis:
Qvo Senſa juris intima,
Legumqve griphos omnium,
Mirabili facundia,
Veræ æqvitatis ex penu,
Promente, tota Gallicæ
Et totius Germanicæ
Plauſere pubis pulpita,
HOTMANUS HIC MAGNUS JACET.

T. B. V.

ALIUD.

HUiccine vos tumulum molirier? huccine famam
Viro apparare, Rauraci?
Cui tumulum tellus fama auſpice tota miniſtrat,
Thetis miniſtrat utraqve
Irritus ô, propriæ accendunt niſi præmia laudis,
Amor laborqve Rauraci.
Prona fides dicto: nam cui Virtusqve Pudorqve,
Vaſtum recluſit æthera,
Qvi Themidis pius Antiſtes, qvi grande togato
Exemplar exſtat ordini,
Qvi fera diſſidiis, longosqve experta tumultus
Silentio plectit fora,
Qvi carie & fœdis expurgat Sordibus artes,
Reparatq; priſtinum decus,
Cui recti veriq; tenax facundia ſævis
Stetit periclis fortior,
Qvi jura aſſeruit patriæ, ſacroq; profanum
Fulmen revicit fulmine:
Credite, qvi tumulum, memorisqve encomia famæ
Viro apparatis, Rauraci.
Huic tumulum tellus fama auſpice tota miniſtrant
Thetis miniſtrat utraqve.

JAC. LECTIUS.

MEMO-

MEMORIÆ ÆTERNÆ FRANC. HOTTOMANNI JC. SACRUM.

EXterna ad Rheni ripam tumulatus arena,
Tam procul à patria, patriæ qvi lumen & ingens
Splendor erat. meruit patria hanc ingrata repulſam,
Qva decus ipſa ſuum patriis conſiſtere terris
Non tulit. O facinus! Nam qvis te doctior unqvam,
Qvis potior pietate unqvam, patriæq; bonisq;
Æterno vovit victuras tempore chartas?
Sed te poſteritas, te noſtri, Hottomanne, nepotes
Ereptum, veris lacrumis, veroq; ſeqventur
Mox gemitu, poſtqvam (fruſtra heu fortaſſe) re-
qviret
Teq; tuiq; ſimiles tua Gallia: poſtqvam
Orbatam tali ſeſe doctore querelas
Barbaricos inter ſcopulos male tuta juventus.
Nos has interea violas, hos ſpargere flores
Et juvat, & juſtum eſt: tumuloq; inſcribere verſus,
Incomtos certe, ſed noſtri pignus amoris,
Officiiq;: ut ne me ingratum fama loqvatur.
Ocellus, iſte Galliæ fuit ſuæ;
Ocellus, iſte juris & Dices fuit;
Ocellus, iſte cluſus eſt ſimul, Dice
Vagatur orba lumine, orba Gallia.
Hunc Pietas tumulum, tumulum hunc Aſtræa tuentur
Aſtræa cultorem ſuum,
Cultoremq; ſuum Pietas, poſt fata tuentur
Adverſa fata huic ſeculo.

Et ſe deſertas gemebunda voce qveruntur,
Cultore privatas ſuo.
Qvin reditum ad ſuperos infeſta voce minantur
Ni talis exemplum Viri:
Hujus tu inſpector tumuli, pietate ſeqvaris
Ni nos ſeqvamur poſteri.
Hoc ipſe è tumulo clamat poſt fata ſuperſtes
Hoc ipſe mandat poſthumis.

PETR. NEVEL. DOSTI.

Anton. Mornacius in Feriis Forenſibus & elog. illuſtr. Galliæ togatorum.

Minor ut Othomannus ſuo Cujacio
Ita major ille cateris ac doctior.
Germania ſenem aluit, ſepulchroq; abdidit.

SCRI-

SCRIPTA FR. HOTTOMANNI.

Opera ejus Tom. III. cura Jac. Lectii, JC. edita ſunt *Geneva apud Hæredes Cuſtathii Vignon & Jacobum Stoer. An. 1599. fol.*

Continentur autem

Tom. I.

Elogium Fr. Hottomanni Petr. Nevel. Doſchii, edit. *Francof. 1595. in 8o. & Hanov. 1613. in 12.*

Epitomatorum in Pandectas libri XXII.

Diſputationum Juris. civ. Volumen unum, qvod complectitur I. Diſput. de Gradibus cognationis & adfinitatis, edit. primum 1547. II. de Sponſalibus, III. de ritu nuptiarum & jure matrimoniorum, IV. de Spuriis & Legitimatione, V. Ant. Hottomanni, JC. de veteri ritu nuptiarum Obſervat. Qvæ diſputationes aliàs ſub tit. de Caſtis inceſtisve nuptiis proſtant, edit. *Genev. 1585. Lugdun. 1593. & Francof. 1619. in 8o.* ſubjunct. qvoqve Barn. Briſſonii tractatt. de ritu nuptiarum & jure connubiorum, ed. *Lugdun. Batav. 1641. & Amſtelod. 1662. in 12.* VI Diſputatio eſt de Dotibus, hæc in trr. de Dotibus *ap. Gymnicum Coloniæ 1591. in 8o.* editis habetur, VII. de Donationibus omnium generum, IIX. de Pactis & Transactionibus, IX. de Præſcriptis Verbis, X. de eo qvod intereſt & de Mora, cum Steph. Forcatuli & Æmyl. Ferretti ejusdem argumenti libellis prodiit *Hanov. 1599. in 8o.* XI. de

Uſuris

Uſuris & Fœnore, à qva diſput. diverſus commentarius ad tit. ff. Cod. & Decretal. de Uſuris, *Baſil. ap. Epiſcop. 1576. 8o.* XII. de Tribus Qvartis, Falcidiana, Legitimaria & Pegaſiana. Editum hoc Volumen, paucis exceptis Diſputationibus, principio *Lugduni ap. Gryphium. 1569. fol.*

Qvæſtionum illuſtrium liber. Diſputatio qvædam ejusdem, habita Biturig. Cujacii commentar. in L. frater à fratre. Cui ſubjuncta eſt ejusdem Hottomanni vetus renovata Diſputatio in eundem legem, & Diſput. contra C. Raynutius; de Teſtament. Item appendix adverſus novam ejusdem legis interpretationem, qvam nuper Leſcurius, vir erudititiſſimus promulgavit in ſuo Africano, qvi & ipſe huic appendici additus eſt. *Genev. 1573. & 1598. Pariſ. ap. Henr. Stephanum 1576. Lugduni 1579. & 1585. in 8o. & Hanov. 1610. in 12.*

Obſervationum & Emendationum libri XIII. qvibus adjecta eſt epiſtola Joh. Wilhelmi Neonebelli pro Hottomanno, contra cenſuram Joh. Baſii Friſii in Diſp. Paradoxis. Ex libris iſtis ſeparatim plurimi initio Baſileæ & alibi ab Anno 1560. diverſo tempore prodiere. Libri novem conjunctim, cum duobus Amicabilium Reſponſionum libris (qvi etiam *Hanov. ap. Gvil. Anton. 1601. in 8o. 1611. in 12. excuſi*) & ejusdem Conſiliis edit. *Genev. 1586. & 1589. fol.*

Anton-

Anton. Hottomanni Dialogus de Bar ba. *Antverpiæ 1586. 8o.*

Commentarius de Verbis Juris, Antiqvitatum Romanarum elementis amplificatus: de Magiſtratibus, de Legibus, de Senatu & SCtis inſignibus, de JCtis, de formulis, de Comitiis Pop. Rom. *Baſil. ap. Epiſcop. 1558. & 1563. Pariſiis 1558. & Lugdun. ap. Gryph. 1569. fol.*

Partitiones Juris Elementariæ. *Baſil. ap. Epiſcop. 1560. in 8o. Genev. 1589. in 16.* editioni huic Genevenſi addita ex Hottomanni Univerſæ Hiſtoriæ Indice, particula de Statu Imperii Rom. & rebus geſtis Impp. à Jul. Cæſare usqve ad Juſtinianum Aug.

JCtus ſive de Optimo genere Juris interpretandi, cui ſimul L. Gallus, L. filius, L. frater à fratre, L. vinum, L. precibus, explicationes additæ. *Baſil. ap. Hervagium 1559. in 8o.* Interpretationes in LL. iſtas obſcuriſſimas edit. *Lugdun. 1564. 4o.* JCtus vero ſeparatim *Lugdun. 1566. & 1569. & Genev. una cum Partit. Element. 1589. in 16.*

Inſtitutionis Dialecticæ ex fontibus Philoſophorum libr. IV. *Genev. 1573. & 1593. in 8o.*

Tom. II.

Commentarius in qvatuor Inſtitutionum Juris civ. libros. *Baſil. ap. Hervag. 1560. & ibid. 1569. Venet. 1569. & 1588. Lugdun. 1565. 1567. & 1588. in fol.* qvæ editio qvinta eſt, eiqve Juſtiniani Vita, à Hottomanno conſcripta, præmiſſa. Diver-

ſus hic commentarius à Corpore Inſtitutionum juris, ex Juſtiniani libr. 4. Ulpiani 1. & Caji 1. à Hottomanno concinnato & edit. *Lugdun. 1566. in 16.*

Scholæ in qvam plurimos titulos Digeſtorum & Codicis, adhibita ad ſingulas leges interpretatione:

Ex Pandectis.

Ad tit. de Pactis & Transactionibus. *Genev. 1594. in 8o.*

Ad tit. Qvi teſtamenta facere poſſunt &c. & de Liber. & poſthum. hered. inſtit. vel exhered. *Genev. 1593. 8o. & Francof. 1665. 4o.*

Ad tit. de Regulis Juris.

Ex Codice.

Ad tit. de Pactis & Transactionibus. *Baſil. & Genev. 1575. in 8o.*

Ad tit. de Judiciis. *Baſil. 1576. in 8o.*

Ad tit. de Uſufructu. *ibid. d. a.*

Ad tit. 1. 2. 3. 4. &c. usqve ad tit. 35. libr. IV.

Ad tit. de Pignoribus & Hypothecis, ac reliqvis omnibus ad hanc materiam in Cod. pertinentibus titulis; qvibus præmittitur commentar. in tit. Digeſtor. ejusdem argumenti. *Baſil. ap. Epiſcop. 1576. in 8o.*

Ad tit. de Donationibus.

Com-

Commentatio tripertita ad libros Feudorum. *Lugdun. 1573. fol. & Colon. 1573. in 8o.* Continet autem Pars I. Commentar. ad libr. 1. & 2. feudorr. qvibus librum tertium addidit ex Conſtitutionibus Impp. Germanicorum, P. II. Diſputationem de Feudis, P. III. Dictionarium Verborum Feudalium.

Conſiliorum Volumen unum, multis Conſultationibus auctum. *Genev. 1578.* editum qvoqve hoc Volumen cum ejusd. Auctoris Diſp. illuſtr. de Controverſia Patrui & nepotis in regni ſucceſſione & Joh. de Terra tract. de Jure ſucceſſ. legitim. in reg. hæreditat. *ibid. 1586. fol.*

Tom. III.

De Jure Regni Galliæ libri tres, qvorum prior eſt de auctoritate comitiorum: alter continet Leges de Succeſſione Regia: tertius vero Diſputationem de Controverſia inter Patruum & fratris filium, ſcriptam in gratiam Henrici Navarræ Regis, & oppoſitam Zampini tract. de Succeſſione prærogativæ primi Principis Franciæ, edit. *Baſil. 1585. & Genev. 1588. in 8o.* Ubi notandum, librum primùm ſub tit. Francogalliæ *1573. & Colon. 1576.* auctiorem vero poſtea multis locis & capitibus prodiiſſe *Francof. ap. Wechel. 1586. & ibid. 1665. in 8o.*

Antiqvitatum Romanarum libri V. liber 1. Leges, SCta, Magiſtratuum munia, JCtorum nomina & formulas veteres complectitur, lib. 2. eſt de

Varia Reip. Rom. & Magiſtratuum ratione lib. 3. ex Commentatione in LL. XII. Tabb. conſtat. lib. 4. De Re Nummaria Pop. Rom. cum ejusdem Diſputatione de Aureo Juſtinianeo (ſeorſim *Baſil. 1584.* in 8o. edita) *Pariſ. & Genev. 1585. in 8o.* cui acceſſit Voluſius Mœtianus JC. Rhemnius Fannius, Priſcianus Cæſarienſis de Aſſe, Ponderibus & Menſuris, it. Budæi & Philandri Breviarium de Aſſe lib. 5. eſt de Lite ordinanda itemqve de Pœnis & ſuppliciis ap. Romanos.

Commentarii in Orationes M. T. Ciceronis, eas maxime qvæ aliqvam juris qvæſtionem continent, & ſpeciatim in Orat. pro P. Qvinctio, pro S. Roſcio Amerino, pro Q. Roſcio Comœdo, Accuſationes omnes in Verrem, pro M. Fontejo, pro A. Cæcina, pro L. Manilia. (Commentarr. in has Ciceron. orationes edit. *Pariſ. ap. Rob. Stephan. 1554. fol.*) porrò pro C. Rabirio perduellionis reo, pro A. Licinio Archia Poeta, ad Qvirites poſt reditum, poſt reditum in Senatu, pro Domo ſua ad Pontifices, pro P. Sextio, in Vatinium, pro M. Cœlio, de Provinciis Conſularibus, in L. Piſonem, pro T. Annio Milone, pro C. Rabirio poſtumo. Qvibus additæ Aſconii Pediani Commentationes in aliqvot orationes Ciceron. in easdemqve Hottomanni notæ; ſcil. in tres Verrinas & Qvartæ initium, in orat. pro C. Cornelio, in orat. contra C. Antonium & L. Catilinam, in orat. contra

tra L. Piſonem, in orat. pro M. Scauro, in orat. pro Milone.

Commentarius in Epiſtolam Ciceronis ad Q. fratrem de Provincia recte adminiſtranda. *Lugdun. 1564. 40. Baſil. 1591. in 80.*

Notæ renovatæ in C. Julii Cæſaris Commentarios de Bello Gallico & civili, cum figuris. *Lugdun. 1574. & Francof. 1606. in fol.*

Conſolatio è ſacris literis. Recenſet in illa, teſte *M. Hanckio libr. 2. de rer. Roman. Scriptor. P. 2. c. 72. n. 7.* res totius veteris eccleſiæ notabiles, ex Bibliis certa in capita redactas. Incipit ab orbe condito, deſinit in Codice Divino, Judæis urbem Hieroſolymitan. inſtaurantibus, per Ezram publicis in comitiis commendato. prodiit *Lugdun. per Fr. Preuxium 1593. in 80. & Hanov. ap. Gvil. Anton. 1613. in 16.* cum ſubjuncto Cæſarum Rom. Indice.

Præfationes, qvas ſuis qvondam libris Hottomannus præmiſit.

Præter iſta in Operibus comprehenſa ſcripta, Hottomanni ſunt, ipſiqve tribuuntur ſeqventia:

Anti-Tribonianus ſive Diſſertatio de Studio Legum, edit. Gallice 1603. Latina verſio ed. *Hamburgi 1647. in 80.*

Græco-Gallia. *Genev. ap. Jac. Stoer 1573. & Francof. ap. Wechel. 1586. in 80. Draud. in Biblioth. Claſſ.*

Ad Remundum Rufum defenſorem Rom. Pontif. contra Carolum Molinæum de Statu Primitivæ Eccleſiæ. ejusqve ſacerdotiis: de Patriarchis, Metropolitanis, Archiepiſcopis, Primatibus, Primæ ſedis Epiſcopis, Chorepiſcopis, Presbyteris, Diaconis, Hypodiaconis, de Pontificis Rom. poteſtáte & amplitudine, de religione Pop. Romani ex inſtituto Numæ: liber ſub nomine Franc. Vilierii impreſſus *Genev. à Job. Criſpino 1553. in 8o. & Argentinæ fol. cum Cardin. Poli libr. de Eccleſia. Simler in epit. Bibliotb. Geſner. Anton. Teſſieur. P. 2. les Eloges des Hommes Savans ad An. 1590.*

Joh. Palmerii Nullitatis Proteſtatio adverſus formulam Concordiæ, & Joh. Franc. Aſpaſtis Salaſſi U. D. M. in virulentam planeqve ſophiſticam Andr. Pouchenii criminationem, qvam adverſus Joh. Palmerii juſtas & neceſſarias proteſtationes conſcripſit, pro eodem Palmerio vera atqve modeſta defenſio. Utrumq; libellum Hottomanno deberi ex Schlüſſelburgio & Huttero docet *Placcius de Scriptor. Pſeudonym. p. 153. & 233.*

Fulmen Brutum Pont. Sixti V. contra Henricum Franc. & Navarræ Regem eidem Hottomanno tribuit *Teſſieur*, eumqve vertiſſe ſcribit Apologiam Platonis pro Socrate, è Græco in lingvam Gallicam.

De

De Cœna Domini libellum, Indicem univerſæ Hiſtoriæ ab O. C. Diſputationes contra Gvidon. Papium & Paponium Arreſtographum & aliqvot ejusmodi Pragmaticos, Obſervationes it. Nizolii in Ciceronem auctiores conſcriptas eſſe à Hottomanno teſtatur *Simlerus c. l.*

Hottomanni qvoqve eſt Matagonis de Matagonibus monitoriale adverſus Anton. Matharelli Italo Galliam *Pariſ. 1577. & 1593. 8o.* it. Strigilis Papir. Maſſonii. *ed. Pariſ. 1578. 8o.* de qvibus in not. lit. (k) p. 222.

VITA
JACOBI CUJACII,
JCti,
Papirii Maſſonii
Opera & ſtilo conſcripta. (*a*)

JACOBUS CUJACIUS Tholoſas, (*b*) qvod poſteri fortaſſis mirabuntur, ſe ipſum in Græcis ferè Latinisqve politioribus literis nullo docente erudiit: qvam ob cauſam à nobis raro præ-

(*a*) A Pancirolo *qvidem de* Clar. LL. Interpret. lib. 2. c. 190. & Joh. Imperiali in Muſæo Hiſtor. p. 100. *deſcripta extat, pleraqve omnia tamen à Maſſonio, pauculis exceptis, qvæ ſuo loco indicabimus, deſumta ſunt.*

(*b*) *Tholoſa, de qva* Hadr. Valeſius in notit. Gallian., *doctiſſimorum JCtorum genitrix & altrix ſemper fuit. Ut enim antiqviora omittam tempora, ſuperiori certe & noſtro ſeculo præclara illa Jurisprudentiæ & elegantioris literaturæ nomina,* Cujacius, Joh. Bellonus, Anton. Gvii. Coſtanus, Joh. Coraſius, P. Faber, Bertrandorum *illuſtris gens*, Philipp. Bertherius, Stephan. Durantius, Gvil. Maranus, Vincent. Cabotius, Janus à Coſta, Innoc. Cironius, Cadanus, Fermatus, *à Menag. Amœn. Jur. Civ. cap. 43. eximie laudatus*, Ant. Dadin. Alteſerra, *aliiqve viri doctiſſimi Palla-*

præclaroqve nomine αὐτοδίδακτος appellabitur: ac juris Romani radices tanta cura effoſſas in lucem protulit, ut cæteri ante ignoraſſe illas, ipſe ſolus poſt multos & qvæſiviſſe diligentius, & penitius inveniſſe videatur. Sane nullus hac ætate ſive in Gallia, ſive in Germania, aut Italia, aliisve provinciis juris interpres fuit, qvi non deberi plurimum Cujacio putaverit ob exponendi juris Romani ſolertiam. (c) Tholoſæ primum illi ſcientiæ

 operam

Palladiæ huic aut ortum debuere, aut ejus fuerunt alumni.

(c) *Cum multa & egregia de Cujacio legantur eruditiſſimorum virorum Judicia, qvædam hic ſubjungenda erunt.* Petr. Faber lib. 2. Semeſtr. cap. 12. *Summum Divini Themidos oraculi vatem atqve antiſtitem nominat:* Jac. Gothofredus *e latericia auream feciſſe Jurisprudentiam dicit in* Hiſt. Jur. cap. 9. Lipſius lib. 2. epiſt. 7. ad P. Fabrum, *Virum & laude ſua & ſeculo majorem eſſe ſcribit. Summus* Grotius lib. 3. cap. 9. de J. B. & P. *incomparabilem in Romani Juris ſtudio judicat.* Broeus in Hiſtor. Jur. Chronol. *hunc unum inſtar multorum interpretem putat, qvi indeſeſſo & ſupra fidem labore, cum magna ingenii vi amice conjurante Jurisprudentiam immenſis opibus ditaverit, luce magna donaverit, præceptis illuſtraverit; qvi acri firmoqve ingenio pollens, multa ſpuria & adulterina, qvæ per incuriam in jus irrepſerant, ſtylo confoderit, labes pene omnes expurgaverit, incognita*

operam dederat *Arnoldo Ferrerio* illuſtri Jurecon-ſulto docente,cui poſteaCommentarium de Uſur-patio-

---

gnita detexerit, inexplicata expoſuerit, ſepulta & tenebris obſita, revocaverit, barbariem amandaverit, ſqvalidam deniqve & ſordidam Themidi laneam togam ademerit, & auream impoſuerit. Omnium autem in Cujacium congeſtas laudes, ſuperare videtur Joh. d' Avezani Anteceſſor. Aurelianenſ. in elogio Jani à Coſtæ. *Magiſter, inqvit, ſine exemplo maximus, qvi in nocte & tenebris ſui temporis, ſingularis eruditionis artifex, & major genio ſeculi exiſtens, lucem & vitam dedit renaſcenti in Gallia Jurisprudentiæ. Neqve ullus unqvam tam alte penetravit arcana Juris civilis & Pontificii, intimosqve receſſus, & latebras omnes indagavit, cujus ſcriptionem adſimilare ſoleo Timantis Pictoris tabulis, in qvibus plus ſemper intelligebatur, qvam pingeretur. Hunc enim nunqvam legeris ſine fructu, & qvo ſæpius legas, plus auferas, continua fertilitas eſt. Qvantum demis, naſcitur, & cum omnia collegiſſe te putes, plus relinqvis. Deniqve qvicqvid legitur in ejus libris, nitet qvidem & fulget etiam in Cortice, ſed dulcius in medulla eſt; indeqve fit, ut omnes candidi, & æqvi ingeniorum æſtimatores eruditionem ejus extollant, & ſuſpiciant; ingenii illius monumenta, & labores in ſæculi gloriam, & Reipublicæ utilitatem emenſos laudent, & virtutem colant, niſi forte illi, qvi nimia ſui fiducia freti, & emiſſitios habentes oculos maligne aliena opera carpunt, & ſubſannant.*

pationibus & uſucapionibus inſcripſit. *(d)* Verum malo qvodam Tectoſagum Volcarumve genio accidit ut ibi in petitione cathedræ repulſam pateretur, prælato Midæ auribus Apollini Marſya, id eſt, *Stephano Forcatulo Bleterenſi*, homine inſulſo & ad docendum minus idoneo. (*e*) Qvæ prima

---

(*d*) *An.1556. Biturig. Fuit autem tum Ferrerius Senatus Pariſienſis Præſes, eumqve Præceptorem optimum grato agnoſcit animo, ac laudat inſuper in epiſtola ad* Paul. de Foix Conſil. Reg. *eximie: Unum, enim inqvit, è multis, qvas audivi, Ferrerium excipio, ſummum & admirabilem JCtum, qvo nemo publice docuit vel docebit unqvam ornatius, ſubtilius, facilius, fideve & diligentia majore, nemo qvi audiverit dicet ſecus. Hujus ego acroamata & recitationes aliqvot de ſervitutibus, de lege Falcidia, de Legatis, de eo qvod intereſt, ut L. Craſſi orationes de Lege Servilia ſibi M. Tullius ait, ſic mihi ſemper prædicabo fuiſſe magiſtras, nec ſi eſſent in manu, alio hodie in meis ſtudiis rectore uterer libentius; amiſiſſe me eas improvidum, ut ne linea qvidem apud me ſuperſit pudet pigetqve, & dolet ſæpenumero mediis vigiliis hanc mihi non allucere facem, nec alluxiſſe etiam, ſcripta mea qvod produnt nimis.*

(*e*) *Pudor eqvidem inqvit Mornacius ad l. ult. C. de Jur. emphyteut. Palladiæ Tholoſæ, eo nomine jam olim memorabili,* Pith. in Præf. ad Qvintil. *antepoſitum olim in ſchola ita celebri tam ineptum ardelio-*

ma ei ac præcipua relinqvendæ patriæ, ut ingratæ, cauſa fuit, Cadurcumqve migrandi, mox *Biturigas,*

delionem (qvem Tabor facetum magis qvam prudentem Juris Doctorem nominat) incomparabili ſuo Cujacio. Agnovère qvidem hunc errorem ſuum poſtea Tholoſani, & ſæpius ad Docendum in ſchola ſua invitarunt, ſed ſero & fruſtra; illis laconico & acuto hoc, teſte Tabore in Memor. Bitſchio-Locamer. *in priſtini contemtus vindictam reſponſo dimiſſis:*

Senatui P. Q. Tholoſano Jacobus Cujacius S. P. D.

Fruſtra abſentem reqviritis, qvem præſentem neglexiſtis. Valete.

Objicit hanc Tholoſatium repulſam Cujacio inter alia adverſarius ejus acerrimus Joh. Robertus Aurelianenſ. Animadverſion. lib. 1. cap. ult. *cui tamen in annot. ad d. c. ſub nomine Anton. Mercatoris fortiter & animoſe reſpondet Cujacius, & Senatum populumqve Tholoſanum ab eo tempore, qvo à Biturigibus evocatus ſit, non deſtitiſſe ſublatum ex oculis deſiderare & reqvirere. Contigiſſe ipſi Pancirolus d. c. 190. ſcribit, qvod Servator noſter ait: Neminem Prophetam in patria acceptum reperiri. Qvapropter miror, qvid in mentem venerit* Auctori Vitæ Wilhelm. Marani, *cum calumniam hanc, & Papirii Maſſonii commentum eſſe dicat; qvod Profeſſoris Cathedram ambientem Cujacium, Tholoſana Academia unqvam reſpuerit. Tan-*

gas, qvo eum *Michael* ille *Hoſpitalius*, Margaritæ tum Henrici II. Francorum Regis ſororis, Ducisqve Biturigum Cancellarius evocavit. (*f*) Omnia fere

Tantam hominis impudentiam, pergit, qvis ferat? qvi ſine teſtibus, ſine monumentis, aut levi prætextu, innocenti Academiæ, Patriæqve, qvæ magnis viris ſemper favit, atrocem injuriam inferre auſus ſit: dum Cujacius ipſe ſilet; qvis vero in acerbiſſimo odio ſileat? & ex Actis Academiæ liqvido conſtet, illum nunqvam ad diſputandum prodiiſſe; his præcipue temporibus, qvibus volunt, illi Forcatulum fuiſſe prælatum. Nec qvod idem ſcripſerint Thuanus & Scæv. Sammarthanus, viri æterna laude digniſſimi, ideo culpandi: à vero etenim uterq; aberravit, ex infida alterius auctoritate. Sed neqve penitus hac de re ſilere Cujacium jam oſtenſum eſt, & potior Maſſonii, Thuani, Sammarthani, Mornacii, & Taboris hac in re auctoritas, eſſe videtur, qvam ut ab hoc ſcriptore in dubium vocari poſſit.

(*f*) *Succeſſit in Academia Bituricenſi JCto, Clariſſimo* Fr. Balduino, *qvi inde in Academias Germanicas, Argentinam ſcil. & Heidelbergenſem docendi juris cauſa conceſſerat. Collega tum datus Franc. Duareno & Hugoni Donello, qvi poſterior non ita æqvo animo hanc Cujacii ſurrogationem in Balduini locum tuliſſe videtur; reprehenſus ob id à Mich. Hoſpitalio in epiſtola à Scip. Gentile inter opuſcula Donelli poſtuma exhibita p. 268. cui tamen Donellus d. l. p. 270. reſpondet, multis ſe modis excuſans.*

re Doctorum atqve interpretum juris volumina jam pridem legerat, nullis tamen ex iis ſordibus contractis, purè atqve dilucidè in auditorio perpetuò docuit: idqve munus per qvadraginta fere annos continuatis noctu diuqve laboribus ſubiit, (*g*) mirabili juventutis concurſu, ſeu Tholoſæ profiteretur, qvæ propter hunc ſuum alumnum Palladia iterum dici poteſt, ſeu *Duionæ Cadurcorum* ad Oltam amnem; ſeu *Biturigis Cuborum* ad Avaronem; ſeu *Valentiæ Cavarum ad Rhodanum*; ubi & *Franciſcum Rhoaldeſum Rhutenum* JC. moribus & eruditione eximium collegam habuit, (*h*) ſeu

---

(*g*) *Qvi indefeſſus labor procul dubio mortem longiori vita digniſſimi viri, acceleravit: pertinaces enim ſtudiorum vigiliæ, ut ſenilem plerumq; membris pallorem inferunt, ita inſtillatum à natura opifice rorem illum, qvo vitalis alitur flamma caloris, latenter nimis atqve inopinanter exugunt. Nulla vero vel firmiſſimi corporis conſtitutio, illorum fere poteſt obſiſtere detrimento: etiamſi vere Cujacius excellenti naturæ prærogativa, hoc ad abſolutam usqve pertulit ſenectutem.* Joh. Imperial. in vita Cujacii.

(*h*) *De Franciſco Rhoaldeſio, cujus nomen fere inter JCtos ignotum, adjicienda hic ſunt, qvæ à* Thuano Hiſtor. lib. 96. *memorantur: Abſtulit hic annus, ſcil. 1589. ſcribit, Fr. Roaldeſium Marſilliaci in Rutenis humili municipio natum, virum, in qvo pietas & morum candor cum rara doctrina certabant.*

Is

ſeu *Taurinorum Auguſtæ*; trans Alpes invitatus ab Emanuele Philiberto regionis illius principe Margaritæ Franciçæ marito, ſeu Biturigis iterum magnis civium precibus eo tandem revocatus. Ut enim apes regem ſuum qvocunqve ierit, ſic adoleſcentes juris ſtudioſi Cujacium ſeqvebantur: ve-

Is J. U. Divonæ Cadurcorum primum cum Ant. Goveano; dein Valentiæ Cavarum, ubi ei, nec non Jac. Cujacio, qvi illum omnis antiqvitatis reconditæ locupletem penum appellare ſolitus erat, operam navavit; ac poſtremo Toloſæ, qvo à Job. Stephano Durantio evocatus fuerat, ad multam ætatem laude cum ſumma profeſſus, alienam potius induſtriam juvare, qvam proprio nomine inclareſcere voluit; nullis fere editis ſcriptis, cum qvotidie ſuper graviſſimis juris qvæſtionibus & rei antiqvariæ arcanis coram & per literas, à doctiſſimis viris conſuleretur. Tandem mœrore ex indigna ampliſſimi & amiciſſimi viri (fuit is Durantius, de cujus horrendo, ſceleratiſſimorum hominum inſania, exitu vid. Thuan. lib. 95. Hiſtor. pr. & Fr. Bertrandus infra in Vita Joh. Bertrandi) *nece concepto, ibidem paulo poſt ſeptuagenario major Octobri menſe obiit; hoc unum in morte alioqvi minime moleſta ſibi dolere dictitans, qvod urbem, qvam puer tanqvam humanioribus literis inimicam vitaverat, ſenex inhumana tanti ſenatoris cæde ſceleratam aſpicere, & in ea ſpiritum emittere cogeretur. Aliud Roaldeſii elogium habetur ap.* Mornacium in fer. forenſib.

Incla-

veneruntqve è Germania aliisqve longinqvis provinciis in Galliam complures omnibus virtutibus politi, tantum ut Cujacium vel ut alterum Livium viderent, utqve cum eo colloqverentur. Verborum vim atqve analogiam adprime calluit, antiqviorum juris auctorum exemplo, hiſtoriæqve veteris notitiam, ac maximè Romanæ, utiliſſimam, juri explicando & perniciosè ab omnibus fere interpretibus antea neglectam, in magno pretio habuit, eaqve ut hamo aureo piſcari ſe in jure civili, & abdita ſcrutari trahereqve è tenebris in apertam lucem teſtabatur. (*i*) Scripſit atqve edidit, qvam

---

In claruit Muſis ſagacioribus
Roaldus. Eruditior nemo uspiam,
Scitis nepotum Romuli. Ad miraculum,
Vetuſta Pontificum, & recentia didicerat,
Medica, Matheſin, penitioraqve phyſica.
Vir cujus alliciebat omnes comitas,
Cujusqve erat ſimplex in omnibus ſolertia.
Sed, qvod dolent nunc cultiores literæ,
Nihil reliqvit unde doceat poſteros.

(*i*) *Qvantam Jurisprudentiæ Roman. ſtudioſis adferat utilitatem Hiſtoriarum conjunctio, non tantum ſuo exemplo teſtatum reliqvit Cujacius; ſed pleriqve omnes elegantiores JCti in eo conſentiunt. Nam licet* ἀρχιτεκτονικὴ *illa noſtra, urat fulgore ſuo, & prægravet has artes infra ſe poſitas, nihilo ſecius tamen in earum ſinum blandum illabatur ſubinde neceſſe eſt: Non ob illam tantum in commune Hiſto-*

qvam plurima qvæ & ſtilo & gravitate rerum Africanum & Papinianum redolent, mentione in iis facta amicorum per qvos profecerat: qvod magna

S ingenia

Hiſtoriæ Romanæ cum Juris diſciplina cognationem, ſine cujus comitatu Matrona hæc noſtra minus honeſte procedit: verum ob ſecretius illud & μυστικώτερον τῆς ἱστορίας ἀπόμοιρον, ſine qvo ne noſcibilis eſt Conſtitutionum Imperatoriarum majeſtas. Jac. Gothofr. in epiſtol. ad Cl. Salmaſium Deſcript. veter. Orbis præmiſſa. *Sed nemo cupidæ Legum juventuti magis auctor ſvaſorqve extitit, ut Hiſtoriæ ſtudium ſimul amplecterentur, qvam* Fr. Balduinus. *Hic in* Præfat. ad Jurisprudent. Mucian. *eam Jurisprudentiæ cum Romana hiſtoria, & hiſtoriæ cum Jurisprudentia Rom. perpetuam conjunctionem agnoſcit, ut duas unius veluti corporis partes indiviſas eſſe putet; tamqve indiviſas, ut qvi eas dividant, utramqve corrumpere videantur: & jure iis reſponderi poſſe dicit, qvod olim Caſcelius reſpondit cuidam mercatori, navem cum ſocio communem dividere volenti. Cum enim multis annis, inqvit* libr. 2. de Inſtitutione Hiſtor. univerſæ & ejus cum Jurisprudentia conjunctione, *revolvam illam eorum, qvos Juſtinianus nobis reliqvit, librorum (ut vocare ſoleo) συναγωγὴν, magis atqve magis ſentio, qvandam illius (ut appellatur) corporis legitimi ἀνάλυσιν hiſtoricam inprimis utilem fore: & cum multi multa diſputent de ratione docendi diſcendiqve Juris, nihil*

ingenia laudem ex alienis habitura perinde ac ſuis ſæpe fecerunt. Ex iis primum omnium opus *No-*
tarum

---

bil tamen agi video niſi ſi fiat, qvod opto. Eqvidem non neſcio Jus illud, qvod jam annis propè viginti docui, tractari atqve explicari multis modis poſſe. Sed eam tandem, de qva loqvor, rationem viamqve interpretationis & ſuaviſſimam & utiliſſimam & commodiſſimam eſſe expertus ſum: neqve aliam eſſe didici, qvæ ad dignitatem hujus diſciplinæ propius accedat. Fateor multas eſſe de multis juris privati partibus & myſteriis ſubtiliſſimas Juris-conſultorum diſputationes, tanqvam appendices legum, qvæ vix qvicqvam habeant cum hiſtoria commune: proptereaqve eas ſeparatim (qvod facere ſoleo) evolvendas eſſe fateor. Sed reliqvas tantò magis partes, qvæ (ut ita dicam) principales ſunt, conjunctim cum hiſtoria, ex qva veluti dependent, tractare velim. Atqve utinam liceat aliqvando mihi ſeriò tentare, qvod deſidero. Non eſt vulgare qvod opto. Opto hiſtoriam univerſam, ſacram & civilem, veterem & novam, noſtram & peregrinam colligi: & ſimul Jurisprudentiam priorem & poſteriorem, divinam & humanam, coaleſcere. Deniqve ex duobus iſtis veluti corporibus hiſtoriæ & Jurisprudentiæ unum conflari velim: & aliis, ſi perſuaſerim ut idem velint, multum me effeciſſe puto. Qvo Balduini libello cum nullus in hoc genere eruditior extet, miror cum à Jctis Clariſſimis Dn. Habnio & Dn. Eiſenbart, cum de hoc argumento in illuſtri Julia, ille An. 1640. hic 1667. diſſererent, prætermiſſum.

tarum ad Regulas Ulpiani ab illo Tholoſæ adhuc agente conſcriptum, fundamenta continet juris deinceps perpetuo ſervata inædificataqve: qvod ut ſolidæ jam tum doctrinæ certiq; judicii argumentum, non vulgaris eruditionis hominibus deinceps admirationi fuiſſe video. Cæterum exqviſitiſſimos codices rerum abditarum, omnisqve generis ſcriptorum antiqva exemplaria habebat ſtudioſiſſimè per omnem Galliam inveſtigata erutaqve è ſitu ac pulvere, qvædam etiam aliunde nec ſine ingenti ſumptu advecta, non aliter æſtimans qvam lineas margaritarum: qvorum *Joſephum Scaligerum* Julii filium Nitiobrigum Aginno ortum, eruditiſſimum virum, dein etiam Academiam Biturigenſem heredem ſe relicturum in privatis colloqviis non ſemel dixiſſe fertur, præſertim poſt amiſſum *Jacobum* filium (*k*) jam puberem, qvem ex priore uxore *Magdalenâ Roria* Franc. Avenionenſis Doctoris medici filia, ſuſceperat. nam ex ſecundis nuptiis, qvas jam ſenex cum *Gabriela Hervaa*, ex clara honeſtaqve familia apud Biturigas contraxit, unica ei filiola *Suſanna* ſupereſt. (*l*) Recitavit è ſuggeſtu longe plura qvam edidit, edi non niſi ad id ſelecta à ſe cupiens: plura inqvam, etiam

(*k*) *Ad qvem exhortatio Patris ad African. tract. 6. legitur.*

(*l*) *Qvam Maſſonius Gabrielam*, Pancirolus de clar. LL. interpret. lib. 2. cap. 190. *Annam Herveam nominat; filiam, Eliſabetham; Sed Maſſonii major hac in re & certior fides.*

ad jus Pontificium pertinentia, aliqvot annis ante mortem converſus ad Decretalium interpretationem prius qvidem aliqvatenus neglectam aut potius ſepoſitam, ſed in flexu ætatis habitam in pretio. Ut vero Cujacii cæteras virtutes ac laudes plena manu in aſtra benevoli auditores ferebant, ita hoc mirandum in modum ſuſpicere ac prædicare ſoliti erant, & merito qvidem, qvod, ſeu difficiles, ſeu non usqve adeò obſcuras leges expoſiturus eſſet, continuas ſex, vel ſeptem aut octo horas ſingulis lectionibus meditandis digerendisqve impendebat, anteqvàm auditorii ſuggeſtum conſcenderet: ac ſi qva de re vel tantillum non ſatis ſibi liqveret, ultrò comperendinabat, id à ſe ſibi ſuæqve exiſtimationi tribui prædicans. Tanto autem amore ſtudioſos auditores complectebatur, ut ſæpe eis nonnihil pecuniæ lubens crederet, interea dum venientem à ſuis expectarent: aſſerens leges ſine illo præſidio non ſatis benè habere. Ipſe etiam honeſtum corporis ſui cultum amans, lautè, & tamen frugaliter, vixit, convivis delectatus ſuis. Nec facultates ei deerant, publicis ſtipendiis certatim evocato, ut aliqvot ante obitum annis â *Gregorio XIII.* prudentiſſimo ſcientiſſimoqve juris Pontifice Romano, qvi illum *Bononiam* ut iret, literis hortatus eſt, propoſito etiam majore aliqvanto honorario. *(m)* Sed neqve dignitates & magiſtratus.

(*m*) *Optaſſe qvidem, memorat* Joh. Imperial. in Vita Cujac., *Cujacium ad Bononienſe Gymnaſium qvondam*

tus. Nam & cum Valentiæ doceret, Senatoris *Cularonitani* ſive *Gratianopolitani* munere atqve officio, qvoties voluit, Regis beneficio perfunctus eſt, pari etiam dignitate Taurini ei à Principe delata. Interdum verò, omiſſis ſtudiorum laboribus, relaxabat animum curis, atqve epulabatur lautius; ſumptibus etiam ſuis, cum ſelectiſſimis auditoribus, idqve ruri; & cum ſermo de rebus ludicris incidiſſet, eum minimè averſabatur: unum illud ægerrimè ferens, ſi qvid tum maximè ab eô de Jure importunius qværeretur. Paulo antè mortem pertæſus civilium tempeſtatum, cum vix liberè ſtudere poſſet, doceret tamen, & auditores dicerent, fuiſſe tempus, qvo ipſe multo accurratius docere ſolitus fuiſſet: Fuèrit, inqvit, an ideo Doctoris prolixà canities minoris æſtimanda eſt: qvia juvenis perpetuo eſſe non poteſt. Diuturniorem qvidem vitam aliqvandò optavit, ut nonagenarius demum decedere cuperet, Italo cuidam (Leoniceno opinor) id boni eveniſſe prædicans: ſed fata eum orbi exemerunt Biturigis Cuborum, ubi multos annos cum magna laude docuerat: Vir qvadrato corpore, firmoqve ac bene conſtituto,

 adeo

dam concedere, tum ne Gregorii XIII. contemneret invitamenta tum ut peregrinæ eruditionis Pompam in clariſſima Italiæ luce ſolenniter oſtentaret. Sed ab alumnis undiqve ſuis in Gallia circumventum, ſui impotem voti remanſiſſe, ratum diſcipulorum ſibi addictiſſimorum fructum, inani externorum aura longe præponderare debere.

adeo ut ex eo manans ſudor non inſvavis eſſet odoris, (qvod ille naturæ beneficium cum Alexandro Macedone commune ſe habere ludens nonnunqvam inter amicos jactavit,) ſtatura brevi, barba tum longa & cana, ſed in juventute nigerrima, capillitio ſimili, colore candido, voce firma, & clara. (*n*) Deceſſit autem qvarto Nonas Octobres, Jovis die, hora poſt mediam noctem ſecunda, anno à partu Virginis, milleſimo qvingenteſimo & nonageſimo; publicoqve funere, omnium civitatis ordinum ac collegiorum concurſu comitatus freqventiſſimo, nobiliorum diſcipulorum (*o*) humeris elatus, eodem die in templo D. Petri ad Avaronis pontem ſepultus, poſtridie etiam funebri oratione à *Cl. Mareſchallo*, clariſſimo viro & in Senatu Pariſienſi Conſiliario Regio, ſtudioſo qvondam ſuo, publicè laudatus eſt. Id verò moriendi potius qvam diutius vivendi tempus fuit, usqve adeò miſeri tota Gallia eramus propter civilia bella, qvæ occiſo Henrico III. Gallorum Rege ſine liberis, interregnum qvodammodo accendit; Henrico Burbonio Regium ſibi nomen ac jus vindi-

(*n*) *Diſcipulos Cujacius habuit & multos & longe clarisſimos, prodiere enim ex ejus Schola, tanqvam ex eqvo Trojano, JCti ſummi; ex qvibus qvatuor illa Galliæ ornamenta*, Petr. Fabrum, P. Pithœum, Gvil. Maranum, Janum a Coſta, *hic retuliſſe ſufficiat.*

(*o*) *Addit* Imperial. cit. l. *occiput Cujacium protuberans, memoriæ indelebilem teſtem, habuiſſe.*

dicante adverſus Carolum patruum: de qva controverſia Cujacium rogatum ut ſcriberet, reſpondiſſe qvidam ferunt: Corrumpi leges patrias & falſum committi ſibi qvidem nefas videri. Sane mortuo Carolo, Henrici partes apertius tutari ac defendere viſus eſt: qvam unam ob cauſam, qvod inimicum Catholicæ parti vulgo dicerent, à plebe concitata pene oppreſſum ferunt. Literas qvidem ejus de ea re ad Ant. Oiſelum amicum ſcriptas legi, ubi inter cætera hæc erant: Parum abſuit qvin hæc plebecula me confoderet. Ipſe nihilominus Catholicæ religionis cultor fuit; qvanqvam de Theologicis qvæſtionibus interrogatus, reſpondere ſolitus erat, *Nil hoc ad edictum Prætoris*. Adoleſcens *Antonii Goveani* Juriſconſulti ingenium admirabatur: ſed indiligentia hominis notata, nihil deterritus eſt, deterritum iri ſe dicens à jure tractando, ſi homo Luſitanus tanto ingenio tamqve ſubtili, labores civilium ſtudiorum ſerio ſuſcipere voluiſſet. Adverſarios habuit *Duarenum* forte ac vix parem, cæteros impares & vilia tantum capita, ſcuticaqve, ut ipſe qvodam loco ſcripſit, digna. (*p*) Hactenus de Cujacio dictum ſit, cujus piis

 ma-

(*p*) *Habuiſſe Cujacium acres contentiones cum Duareno qvem alioqvin in epiſt. ad Margaritam Ducem Sabaudiæ & Biturigum, ſine exemplo maximum Juriſprudentiæ ducem prædicat*, *teſtis* Thuanus lib. 23. Hiſtor. *Ex eoqve non obſcuras ſimultates inter auditores exortas eſſe, ita ut ſcho-*

manibus breviſſimum hoc elogium benemerentis in communi luctu ſcripſimus ſimul & verſus iſtos:

Summe

ſchola Bituricenſis in partes ſcinderetur, ob idqve majus periculum immineret, niſi ceſſiſſet Cujacius, & Valentiam migraviſſet: qvo nomine poſtea ſe Duareni memoriæ plurimum debere prædicabat, cujus æmulatione factum eſſet, ut juris profeſſionem, qvam tunc juvenis, ſeu præpoſtero parentum conſilio, ſeu ætatis levitate deſerere potuiſſet, ſemel apprehenſam mordicus retinuiſſet, & ad eam exornandam tam ſedulam & aſſiduam tota vita operam impendiſſet. Hottomannum, qvi tamen à Cujacio multum diſſenſerat, ſcriptisqve cum eo certaverat, uti ex vita Hottomanni p.242.ſeqq.conſtat, omittit Maſſonius, idqve procul dubio qvod eundem adverſarium acerbum expertus fuerat. vid. not. ad Hottoman. lit. (k) p.222. Sed infenſiorem laudum ſuarum obtrectatorem non habuit Cujacius, qvam Joh. Robertum Aurelianenſem JC. *qvi cum receptarum lectionum libros duos* Aurelii Ao. 1567. in 4. *edidiſſet, atqve invaleſcentem tum ex qvavis conjectura commutandæ & pervertendæ juris auctorum receptæ & exemplarium fide comprobatæ lectionis, licentiam reprehendiſſet; ſimulqve Cujacium in corrigendis & emendandis textibus occupatum notaſſet; hic novas & emendatas lectiones defendens, Robertum viciſſim in Obſervationum libris tetigit, & qvod inprimis male Robertũ habuit, tranſpoſitis literis,* Sero in orbe Natum, *15. O. 23. nominavit:*

Qvi-

Summe Auctor juris Cujaci, & docta Tholoſa
Clara ortu & Biturix redditur ipſa tuo.

Qvibus Robertus Ao.1579. Animadverſionum libr. 3. oppoſuit & conviciandi initium fecit; ac poſtea indigno doctis & honeſtis viris modo, acerbiſſimis maledictis certari cæptum: Cujacius enim ſub nomine Anton. Mercatoris Ao. 1581. Biturigib. *notata ſua ad Animadverſiones Roberti promulgavit, & hic iterum notas ad Jac. Cujacii Mercatoris notata* Aurel. 1582. in 4to. *in publicum dedit. Uterqve in defendenda opinione ſua vehementior fuiſſe videtur, Cujacius autem Roberto ingenio & doctrina longe ſuperior. Sunt qvi Cujacium ad emendationes & correctiones Legum, deſperatum & non niſi ſumma cautione & rariſſime adhibendum remedium, ex mente ſummorum JCtorum* P. Fabri 2. Semeſtr. 13. & J. Gothofredi Diatrib. de Cenotaph. *procliviorem fuiſſe exiſtiment: Inter eos eſt* Franc. Marſius Gordonius, Cadurcenſis JC. *qvi in* Prætermiſſorum Jur. civ. libro, *indicto emendationibus bello, antiqvas & receptas qvorundam locorum lectiones, contra Cujacium aliosqve recentiores interpretes tuetur, & Robertum veritatis qvidem defenſorem, ſed non idoneum extitiſſe, eamqve cauſam non tam egiſſe, qvam prodidiſſe dicit: Qvis enim, inqvit, æqvo animo ferre poteſt, qvod falſis antiqvorum rationibus veritatem cum defendat, ſuſpecta magis habeatur, nec immerito: nam licet hujus ſcripta ſubſtantiam veritatis contineant, non*

Viderunt ambæ florentem in jure Qviritum:
Illa etiam naſci, vidit at iſta mori.

Ant.

---

ea tamen, qvibus veritas demonſtratur, vera ſunt, qvæ ipſe ſcripſit, ſed non ut ſcripſit, in hoc eum tantum ſuperiorem cæteris arbitror, qvod non erraverit, dum ignoravit, qvæ enim ſimpliciter affirmat, vera ſunt, & eadem ut probat falſa, improvidus etiam nimis, qvi præviſa in hoſtes tela conjecerit, qvorum ictus non tantum parati ſuſceperunt, ſed innoxii, ſed irridentes, in defenſione veritatis aliis defenſionibus uti par erat, qvam iis qvas toties jam ſuperaverant. *Voluit etiam* Joh. Stekius in Obſervationibus ſuis Anticriticis, *qvicqvid Medicæ manus & opis per emendationes Legibus Cujacius admovit, impugnare; Cujacianum morem vocans, infelici ſucceſſu adfirmantem legem in negantem, & negantem in adfirmantem transmutare. Sed imperitam hominis audaciam,* Jac. Gothofredus libro Animadverſionum ſingulari, *erudite repreſſit, & in ejus Præfat. modeſtiam ita docet: Qvis deinde ferat præcipitis animi judicium, Cujacianum morem vocare, infelici ſucceſſu affirmantem legem in negantem, & retro, transmutare? Qvibus ſuffecerit vel id unum dixiſſe,* Auctori tuo reverentiam: *longe enim aliter conſummatæ eruditionis Viri qviqve, ut paulo ante, ita & hodie, & ex his non pauci Tribunalibus admoti, vel in rerum actu verſati, qvorum communi calculo, uni Cujacio omnium ætatum interpretes adſurgunt: Nos certe, commu-*

Ant. vero Oiſeli, cujus ſupra mentionem fecimus, illud eſt ſingulare de Cujacio carmen:

Ὀφθαλμὸς νομικῶν βεβίωκεν καὶ κόρυφαῖος.

At

---

munem omnium noſtrum magiſtrum agnoſcimus, ejusqve feliciſſimis inter cætera emendationibus ſcientiam noſtram plurimum profeciſſe ſcimus. Qvæ licet ita ſint, ſuaqve emendationibus utilitas, & emendatoribus ingenii gloria, tantopere à Hottomanno in Præfat. libr.4. Obſerv. elata, non denegandaſit: ne alioqvin illorum cæcitati plus tribuas qvam veritati, qvi, verba ſunt Cujacii ad Barthol. Fajum Senator. Pariſ. naſcentem ſolem ne intueantur, oculis qvodammodo manus objiciunt, maluntqve tenebras noctis præteritæ ſubſeqvi, qvam orientis diei lumine perfrui: Modus tamen in illis ſervandus, ne gravis Joh. Mercerii, Collegæ in Bituricenſ. Academia Cujacii, admonitio repetenda ſit: Acceſſit & correctorum inſana libido, ſcribit ad Jacobum filium in Conciliator. p. m. 35. edit. Bitur. qvi partim libris qvos ſeorſim habebant, partim conjecturis facti confidentiores, nullum non locum temerarunt, ei plurimum vulnus inferentes, cui medicinam pollicebantur. Pars eorum maxima nullius notæ, inveſtes adoleſcentuli, & ut Lipſius noſter ait è nupero fœtu, vix dum dimiſſi à ſcholis, à præceptoribus ad ſcribendum prorumpunt, & qvam legum interpretationem animo conceperunt, juvant emendatione, qvoqve magis inter ſe conveniant Jureconſulti, negationes aut addunt aut detrahunt

ſuo

At *Petrus Pithœus*, ſæpè ab illo in ſcriptis laudatus, epitaphium etiam ſcripſit, qvod adjiciam.

ſuo arbitratu. Hæc poſteriorum temporum audacia, veteribus ne cogitata qvidem. Erat illis religioni ut qvidqve ſcriptum in vulgatis exemplaribus eſſet, ita ſervare ac tueri. Fuit hæc ſuperſtitio potius qvam religio, cum non potuerint non mendoſa eſſe pleraqve eorum, qvæ à librariis deſcripta eſſent: ſed eo prorupit emendandi libertas, ut ſi ipſi reviviſcant Juriſconſulti, in libris ſuis vel nihil ſuum, vel longè plura aliena, qvam ſua ſint agnituri. Neceſſe id qvidem fuit, & eſt nunc qvoqve, ut inqvirantur in qvemqve locum ſi qvis forte objiciatur contrarius, ſit ne ejus vera & genuina lectio qvæ confertur: omnibus verò paſſim id concedendum non eſt, ut in corrigendis iis qvæ vitioſa putantur adminiſtrent. Non eſt inqvam id cujusvis ex plebe doctorum, qvod jam omnes planè diſcipuli, & tentant & audent. Optimum incomparabilis hac de re in d. Præf. Animadverſion. Jac. Gothofredi *Judicium: Pars, dicit, promiſcuis* Emendationibus *leges noſtras ubiqve temerare, urere, ſecare, cædere videtur: hanc unam fermè rationem tenentes, vel abſurda, ut ſibi qvidem videtur, ſententiæ evitanda, vel obſcurioris illuſtranda, vel deniqve Enantiophana certo fœdere amicandi: Pars contra, internecino Emendationibus odio indicto, interea nil penſi ipſi habere, qvid aut qvomodo dicant, pravum id an rectum ſiet, dummodo divortium à prioribus illis faciant. Atqve haud ſcio in*

utris

utris culpa major. Nam etſi audax ſæpè illorum facinus eſt, qvos inſanabile leges emendandi cacoethes tenet, non ſemper tamen eos Juris ratio vel æqvitas fugit: Contra, qvi vulgatam lectionem mordicus tueri ubiqve ſatagunt, à Jure & veritate ſæpe deſtituuntur: Ut veriſſimum hîc interea videatur iſtud Tertulliani noſtri, Tantum veritati obſtrepit adulter ſenſus, qvantum corruptor ſtylus. *Bonum eqvidem factum, gliſcenti Correctionum nubilo maloqve contra ire; ſed optimum factum, eam adrem accedere probos pecuniæ malè ambulantis ſpectatores, qvi ipſi in tempore, etſi inviti ferme, neceſſario tamen ſæpe, nonnullas Leges emendaturos, vel potius nitori ſuo reſtituturos ſeſe norint;* propter antiqvitatis *videlicet* incertum: *qvod Valentinianus Tertius jam olim edicebat: Rurſum, qvi ipſi emendatam & caſtigatam Juris ſcientiam præ ſe ferant: Deniqve qvi cenſuram in alios exerentes, priùs recogitaverint, qvantum humeris ipſi ferre valeant; ne alioqvin, qvem aut præcipitis facti aut ἀϛοχίας nævum aliis, & maximis qvidem nominibus impingere non dubitant, eum in ſe transferant: tantò juſtius, qvantò qvi in alium ſcripturus eſt, ipſum ſe intueri oportet, & qvemqve id velle æqvum ſit, qvod & poſſit.*

JAC. CUJACIO. V.C.

TOLOSÆ. ILLIUS. DUM. QVONDAM. PALLADIA. FUIT., ALUMNO. SUBCINERICIO. HEREDIQ. EX. ASSE. POSTUMO. ROMANI. JURIS. A. SUMMIS. CONDITORIBUS. INTERPRETI. PRIMO. ET. ULTIMO. CUI. QVIDQVID. PURÆ. NATIVÆQ. LUCIS. ET. SCIENTIÆ. UNDECUMQVE. ACCESSIT. ÆTAS. SUA. DEBET. POSTERA. ETIAM. SI. QVÆ. LEGUM. CURA. MANET. DEBITURA. EST.
P. PITHOEUS. P. F. DOCTORI. BENE. DE. SE. BENE. DE. LITERIS. OMNIBUS. MERITO .M. P.

VALE. CUJACI. NOS. TE. ORDINE. QVEM. DEUS. ET. NATURA. JUSSERIT. CUNCTI. SEQVEMUR.

DECESSIT IIII. Non. Octobr. Annos natus P. M. LXVIII. CIↃ. IↃ. XC.

Nec te artis fugit morientem gloria Juris
Jus fuit auctorem jure cadente mori.

Ejusdem eſſe dicitur & hoc parodicum.

Cujaci Themidisqve vides commune ſepulchrum.
Conduntur ſimul hic, qvi periere ſimul.

MEMO-

MEMORIÆ PRÆSTANTISSIMI CUJACII.

HEUS VIATOR EXTINCTUM EST MAXIMUM LUMEN EUROPÆ, ET SEPULTA JACET JURISPRUDENTIA, QVAM FUROR BELLICUS NESCIT. SED SUMMA NOS SPES TENET, UT RESURGAT EXTINCTO FURORE, QVI NOS ARTEMQVE NOSTRAM EGIT PRÆCIPITES, QVI CUNCTOS SISTIT AD VADIMONIA MORTIS.

Paulus Raguellus,
Fr. fil.

Jac. Cujacii JCti Epitaphium.

Solemnes Biturix Cujaci in funere Pompas
Dum peragit: functo dum Gallia mœſta parentat.
Ipſa ſibi æternum producit Gallia funus:
Ipſa ſibi æternos Biturix largitur honores.

Vidi Oiſelii.

Plurima extant clariſſimorum virorum in obitum Cujacii epicedia in editione Operr. ejus Francofurtana An. 1595. qvæ tamen conſulto hic omiſimus, ſatius ducentes Thuani elogium eorum loco ſubjicere.

Thuani

POſt eum commemorandus venit Jacobus Cujacius Toloſæ natus, rarum non ſolum Galliæ ſed univerſi Chriſtiani orbis, in qvo literæ & Jurisprudentia vigent, ornamentum, à ſummis Juris conditoribus interpres primus & ultimus, cui, qvicqvid puræ nativæqve lucis ei ſcientiæ undecunqve acceſſit, ætas hæc, & poſtera debitura eſt. Hæc enim elogia illi à viro doctiſſimo & graviſſimo *P. Pithæo* merito tributa ſunt. Hinc rara felicitate, qvod vix aliis poſt mortem datur, contigit, ut vivus vidensqve laude, qvam meruerat, frueretur, & in foro ac ſubſelliis, ubi purior juris veteris ſcientia, qvam ille profitebatur, à pragmaticis noſtris minore in pretio habetur, cum aliis peculiari qvisqve nomine ſuo citentur, ipſe per eminentiam Jurisconſulti nomine appellaretur. Brevi ſtatura fuit & corpore compacto ac qvadrato, nullis fere morbis tota vita, qvam continuis & improbis ſtudiis fatigavit, conflictatus, tantumqve importuno ſingultu interdum vexabatur, qvem ceſſatione aliqva & hilariore inter diſcipulos convictu tranſigebat. Tam firma valetudine fretus, hanc fortem ſibi divina benignitate concedi optavit, & vero ſperavit, ut octogenarius integris adhuc mentis & corporis viribus freqventi auditorio juventuti prælegere poſſet, qvod *Philippum Decium*, qvi Piſis ante XXC. annos docuit, feciſſe meminerat. Ea fiducia divinum obſervationum opus, cujus ſinguli libri XL. capitibus abſolvuntur, ad XL. usqve libros

bros perducere decreverat, eumqve ſibi vitæ & ſcribendi finem præſcripſerat. Verum Civilium bellorum fœda ſuborta tempeſtate, cum vir, ut profeſſione, ſic moribus juris & æqvi obſervantiſſimus, omnia jura per factiones perverti, ingenuam libertatem, in qva adoleverat, corrumpi, candorem per fucos & deteſtandas in religione ſimulationes amitti, ſeqve non jam muris ſed parietibus includi, neqve tantum à ſceleratis obſervari, ſed ad cædem oculis deſignari videret, expetitam longiorem vitam, ſi publicè prodeſſe potuiſſet, melioris deſiderio generoſe abrupit, & mœrore confectus, Avarici Biturigum Cuborum, ubi docebat, optime meritam de repub. animam Deo, à qvo acceperat, pie reddidit V. Non. Sept. cum LXVIII. annum ageret, publico funere elatus, & in B. Petri æde ad Avaronis pontem conditus; mortuum laudavit *Claudius Mareſcallus*, olim ejus auditor, & jam tunc Senator Pariſienſis acri juxta ingenio ac probo præditus. Relicta filiola, bibliothecam libris & propria diligentia notatis, & ad manuſcriptos codices ſumma cura collatis, inſtructiſſimam, teſtamento publice venundari mandavit, ut in plurium manus perveniens diſſiparetur; eo conſilio, ne ſi in unius poteſtate eſſet, præpoſtere curioſis ex notis ejus male intellectis farragines librorum conſarcinandi occaſionem præberet; adeo vir reip. juvandæ natus, etiam de re literaria poſt obitum accurate ſollicitus fuit.

T SCRI-

SCRIPTA CUJACII.

OPera ejus,qvæ ipſe tum privatis in colloqviis, tum palam & publice,& ſupremis etiam verbis una cum tribus ultimis Obſervationum libris diſpoſuit recognovit ediqve voluit, teſtibus viris Clariſſ. *Jac. Aug. Thuano, N.Fabro, Cl.Puteano, Ant. Oiſelo, P.Pithæo, Pariſiis Sebaſtiani Nivelli typis An. 1578. in fol.* prodiere; ac poſtea *Francof. IV. Tom. 1595. & Hanov. 1602. ap. Wechel. in fol.* Eadem Opera totidem tomis *Lugduni 1606. in fol.* recuſa ſunt; præmiſſo tractatu *Alexandri Scoti* de controverſis Cujacii ſententiis. His poſtea acceſſere Opera poſthuma, prioribus addita cura & recenſione *Th. Gverini & Cl. Colombet Pariſ. 1637. VI.Tom. fol.* Emendationes erratorum in editionibus operum iſtorum poſthumorum, qvæ *Francofurti ſuperior. ſec. an. 95.* lucem in Germania qvoqve viderant, ex mſcr. Cod. concinnavit JCtus clariſſ. *Henr. Ernſtius, Catholicis ejus Juris Hafniæ 1634. editis*, ſubjunctas; in qvarum Præfatione de diverſis eorum editionibus ita cenſet: Opera Cujacii, nim. poſthuma, æterna admirandæ eruditionis monimenta, ſive ex maligniore animo corrupta, ſive infelici dextra exſcripta, in manus hominum doctorum pervenerunt. Et laborat qvidem hoc malo maxime omnium *Francofurtenſis editio*; minus autem poſtremæ *Lugdunenſis & Pariſienſis*, in hiſce enim qvamvis nævorum nonnulli ſublati ſint, plurima tamen errata ſparſim ac freqventer relicta deprehenduntur. Inprimis ubi Pontif. Roman. pietas paulo

paulo duriore ſtrigile perſtringitur, non potuit ferre perfricta ſcabies ſalem ingenuæ libertatis, ſed loca ipſi inimica, aut adulterina veſte occuluit, aut impudente litura penitus ſuſtulit ac delevit: qva ratione Francofurtenſis tamen poſteriores illas multis ſuperat paraſangis. Tandem novam Cujacii Operum tam priorum qvam poſteriorum in X. Tomos diſtributorum, editionem cæteris omnibus emendatiorem & auctiorem adornavit cura JCti ſui ſeculi incomparabilis *Car. Annibal. Fabroti*, qvam conſecratam *Nicol. Foucqvet*, Summo Ærar. Reg. Præfecto edidit. *Pariſ. 1658. in fol.*

Elenchus

Operum tam priorum qvam poſthumorum JAC. CUJACII JC. à

Fabroto editorum.

Priorum Tom. I.

Notæ ad Libr. IV. Inſtitut. Juſtin. & in easdem *Car. Annibal. Fabroti* notæ, inſcriptæ à Cujacio Kal. Mart. 1556. Avar. Biturig. Petro & Carolo Fabris, fratribus conſangvineis, & Carolo fratri eorum Patrueli. *Colon. 1583. & 1592. in 8o. Pariſ. 1585. 4o. Lugduni 1593. in 16.*

Notæ ad Ulpiani Titulos XXIX. conſcriptæ *Toloſæ 1554. Pariſ. 1555. in 8o. & ibid. 1585. in 4o. Colon. 1592. 8o. Venet. 1584. Lugdun. 1593. 16o. & 1610. 4o.*

Interpretationes ad Jul. Pauli Receptarum ſententiar. libr. V. Kal. Decembr. dedicat. Emar. Ran-

coneto Senat. Pariſ. Præſidi. *Pariſ. 1558. in 4o. Colon. 1577. in 8o.*

Πραγματεία de Diverſis temporum præſcriptionibus & Terminis.

Liber Euſtathii Anteceſſor. de Temporalibus Intervallis à momento usqve ad centum annos Græco-Latin. Interprete Joh. Leunclavio.

Conſultationes LX. qvibus præpoſita eſt veteris cujusdam JCti conſultatio inſcr. Jac. Gveslæo, Lutet. Id. Maji 1576. edit. *Colon. 1590. in 8o.*

Paratitla in libros L. Digeſtorum ad Georgium Lomellinum Patritium Genuenſem, 2. Id. Aug. 1569. *ed. Pariſ. 1576. & 1654. in 12o. Colon. 1577. in 8o. Francof. 1615. in 8o. Aurel. 1625.*

Commentaria in qvosdam Pandectarum titulos

De Pactis.
De Transactionibus.
De in Integrum Reſtitutionibus.
Qvod metus cauſa geſtum erit.
De Dolo Malo.
De Minoribus.

} Inſcr. Joh. Monlucio, Epiſcopo & Comiti Valentino & Dienſi. 4. Kal. Aug. Valentiæ Cavarum Ao. 1559.

De Excuſationibus Tutorum & Curatorum ad Joh. Jac. Cambrayum, Biturig. 12. Kal. Febr. 1564. ed. *Colon. 1565. in 8o.*

Qvi

Qvi teſtamenta facere poſſunt & qvemadmodum teſtamenta fiant. De liberis & poſthumis heredibus inſtituendis vel exheredandis. De injuſto, rupto, irrito facto teſtamento. De his qvæ in teſtamento delentur, inducuntur vel inſcribuntur.	Inſcr. eidem Joh. Monlucio.
De Uſurpationibus & Uſucapionibus. Pro Emtore. Pro herede vel pro Poſſeſſore. Pro Donato. Pro Derelicto. Pro Dote. Pro Suo.	Arnoldo FerrerioSenat. Pariſ. Præſidi conſecrat. Kal. Mart. 1556

De Verborum Obligationibus ad Mich. Hoſpitalium, Gall. Cancellar. 6. Non. Jul. 1562.

Ad Africanum Tractatus IX. ex qvibus V. priores prod. *1569.* reliqvi qvatuor ad Jac. filium, *Lugduni 1573.*

Tom. II. Pars Prior.

Paratitla in IX. libros Cod. cum enarrationibus *Car. Annib. Fabroti*, inſcr. à Cujacio Paulo de Foix Conſiliar. intimi Chriſtianiſs. R. confeſſus, Avarici Biturigum, Id. Martii 1579. ed. *Pariſ. 1579. fol. & Aurel. 1625.*

Tom. II. Pars Altera.

Commentarii ad tres poſtremos libros Cod. inſcr. Margaritæ Valeſiæ Sabaudiæ & Biturigum Duci, Biturig. Id. Jul. 1561. ed. *Lugdun. 1562. & Colon. 1592. in 8o.*

Expoſitio Novellarum Conſtitutionum, ad Dn. Chriſtophorum Comitem Palat. ad Rhenum, Valentiæ Cavarum 7. Id. Jul. 1569. ed. *Lugdun. 1570. fol.*

De Feudis libri V. & in eos Commentarii dicat. Thomæ Redigero, Biturig. 15. Kal. Jun. 1566. ed. *Lugdun. eod. an. & Colon. 1592. in 8o.*

Tom. III.

Obſervationum & Emendationum libri XXVIII. libr. I. inſcr. Barthol. Fajo Senat. Pariſ. 15. Kal. May 1556. Libr. II. eidem Biturig. 19. Kal. Sept. eod. an. libr. III. eidem 6. Id. Febr. 1557. libr. IV. eid. 15. Kal. Jul. Valentiæ Cavar. 1559. libr. V. Mich. Hoſpitalio 1562. libr. VI. VII. VIII. Joh. Jac. Cambrayo, Magiſtro libellor. in Aula Regis & Univerſit. Bituric. Cancellario 1564. Libr. IX. X. XI. edidit 1569. libr. XII. XIII. XIV. 1573. Libr. XVIII. XIX. XX. 1579. libr. XXI. XXII. XXIII. XXIV. 1585. qvo anno iſti Obſervationum libri edit. *Pariſ. in fol.* Libr. XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. parati qvidem erant teſtamenti conditi tempore, ſed editi demum Ao. 1595. cum adjuncto commentario ad Pomponium de Origine Juris. ed. *Colon. 1591. & 1598. in 8o.*

Tom.

Tom. I. Poſtumorum.

Qvæſtiones Papiniani. *Francof. 1595. in 40.*
Reſponſa, Definitiones, & cætera ejusdem Papiniani Opera. *Frf. 1595. in 40.*

Tom. II.

Libri Pauli ad Edictum. *Francof. 1604. in 40.*
Libri ejusdem Qvæſtionum. *Francof. 1596. in 40. ap. Palthen. & ibid. 1604. 40.*
Modeſtini Differentiarum Juris libr. IX. *Hanov. 1593. in 80.*

Tom. III.

Recitationes ad
- Salvii Juliani libros XC. Digeſtor.
- Pauli Reſponſor. libr. XXIII.
- Neratii Reſponſor. libr. II.
- Marcelli Reſponſor. librum ſingularem.
- Ulpiani Reſponſor. libr. II.
- Modeſtini Reſponſor. libr. XIX.
- Scævolæ Reſponſ. libr. VI. *Francof. 1600. in 40.*

Item ad Decretalium Gregor. IX. libr. II. III. IV. *Francof. 1594. in 80. Spiræ 1595. 40.*

Tom. IV. Pars prior.

Commentarii in libros XXXVI. Digeſtorum. *Francof. 1598. in 80.*

Pars poſterior.

Commentarii in cæteros libros Digeſtorr.

Item in libr. IV. Inſtitut. qvibus parum aut nihil prioribus derogatur. *Ao. 1585.*

Epiſtolæ hactenus ineditæ.

Præſcriptio pro Monlucio Epiſcop. Valentino, adverſus libellum editum ſub falſo nomine Fürſteneri. *Lugdun. 1575. in 8o.*

Oratio de Confeſſione in Schola Bituricenſi 1576, *Pariſ. 1593. in 8o.*

Oratio in funere Caſp. Chaſtræi Nancæi, Reg. Stipatorum Præfecti 1577. *Pariſ. 1610. fol.*

Oratio de Ratione docendi Juris in Schola Bituricenſ. 1585. *Francof. 1603. in 8o.*

Tom. V.

Commentarii in IX. libros Cod.

Tom. VI.

Appendix variorum nunqvam antehac excuſorum.

I. Notata Anton. Mercatoris ad libr. Animadverſionum Joh Roberti *Biturig. 1581. 4o.* Controverſiarum iſti Joh. Roberti & Jac. Cujacii libri IX. edit. *Marpurgi 1592. & 1604. in 8o.*

II. In Digeſta Notæ.

III. In Codicem Notæ.

IV. Ad Leg. IX. ff. de Jurisdictione repetita prælectio.

V. Ad titul. de Actionibus emti & venditi repetita Prælectio.

VI. Ad

VI. Ad titul. VI. Si tabulæ teſtamenti nullæ extabunt unde liberi, repet. prælect.

Recitationes ſolemnes.

VII. Ad titul. de Appellationibus & Relationibus.
VIII. Ad tit. Unde Vir & Uxor.
IX. Ad tit. de Succeſſorio Edicto.
X. Ad tit. VII. Unde legitimi.
XI. Ad tit. VIII. unde Cognati.
XII. Ad tit. XI. Eum qvi appellaverit, in Provincia defendi.
XIII. Ad tit. XII. Apud eum à qvo appellatur aliam cauſam agere compellendum.
XIV. Ad tit. XIII. Si pendente Appellatione mors intervenerit.
XV. Ad tit. XLIX. libr. VI. Cod. ad L. Falcidiam.
XVI. Recitationes in libr. IV. priores Cod. Juſtin.
XVII. Ad tit. de Legatis III.
XVIII. Ad tit. I. libr. XXXIX. Digeſt. de Operis nov. nuntiat.
XIX. Ad tit. 1. libr. XLII. Digeſt. de re judicata, Commentarius.
XX. Ad tit. Digeſt. de Uſuris & Fructibus Commentarius alter.

Præter illa de Cujacio extant.

Libr. XXXVIII, & XXXIX. Baſilicῶν Latin. fact. per Cujacium & recenſ. per Labbæum, additis Variorum Scholiis. *Pariſ. 1609. fol.*
Lib. LX. Baſilicῶν Latin. per eund. *Lugdun. 1566. ap. Rovillium & Hanov. 1606.*

T 5 Cod.

Cod. Theodoſiani libr. XVI. cum variis Novellis Cujacii & aliorum. *Lugdun. ap. Rovill. 1566. Colon. 1570. in 8o. Pariſ. 1586. fol.*

Editæ qvoqve ſunt Antiqvæ Decretalium Collectiones, cum Cujacii & aliorum notis & emendationibus, cura Car. Labbæi, *Pariſ. 1609. & 1621. fol.*

De

De VITA ET OBITU BARNAB. BRISSONII Collectanea

Ex

Thuan. Hiſtor. libr. 102. Scævol. Sammarthan. Elog. Gallor. Rodolph. Boter. Oper. Hiſtor. Polit. Cornel. Toll. Append. ad Valerian. de Literator. infelic.

NObilium ingeniorum ferax Pictonici ſoli oppidum *Fontenajum*, cui præter alios celeberrimi etiam nominis Juriſconſultus pariter & Polyhiſtor *Andreas Tiraqvellus* natales debet, patria fuit Barnabæ Briſſonii. Patrem hic habuit *Franciſcum Briſſonium*, virum honeſtum & divitem, oppidi Fontenaienſis Proprætorem, cujus ſumtu, cura & diligentia liberaliter à prima pueritia educatus & in celeberrimis Galliæ Scholis inſtitutus fuit, qvemadmodum maximum hoc optimi parentis ſui beneficium gratiſſimo animo ipſe alicubi deprædicat. (*a*) Juris autem Civilis ſcientiam cum optimarum artium ſtudiis ab ineunte pæne ætate conjungens, hoc adſecutus eſt, ut proſpero ſtudiorum curſu ad ſummam & multiplicis doctrinæ inu-

(*a*) *In Dedicat. Libr. 2. Selectar. Antiqvit.*

tiqvitatis penu collegit. (*c*) Scripſit etiam de Verborum qvæ ad Jus pertinent ſignificatione ingens

(*c*) *Sane ſicubi in jure religione magna opus eſt, verba ſunt* J. Gothofredi Animadverſion. Jur. civ. c. 9. *opus cum maxime puto in tenendis typicis verbis & formulis Legum priſcarum populi Romani, Edicti Perpetui & SCtorum; ut qvæ (qvomodo ſemibarbare nonnulli loqvuntur) materialiter in Jure noſtro ponantur, Jurisprudentiaqve noſtræ fundus ſint. Qvare immenſum qvid debet eruditus orbis Briſſonio, qvi hunc perobſcurum & nondum cujusqvam ſcriptis illuſtratum, de certis ſolemnibus, legitimis, ac conceptis Qviritium verbis, locum, incomparabili induſtria adgreſſus eſt. Qvi ut longe lateqve patet, ſcribit ipſe* Briſſonius ad Chevernium Franciæ Procancellar. *propterea qvod nulla vitæ pars, neqve publicis, neqve privatis, neqve forenſibus, neqve domeſticis in rebus, Formulis vacabat; ita magnis eſt obſtructus difficultatibus, qvod in maxima totius antiqvitatis, & vel earum rerum, qvæ olim in medio poſitæ, in ore ſermoneqve omnium erant, ignoratione verſamur. Atqve adeo ad hanc priſcarum Formularum Obſervationem, ſola prope duce, ac magiſtra conjectura deducimur: cum earum pleræqve ita priſcorum auctorum libris abditæ jaceant, ut eas canum indagatorum more, qvi feras ſagaciter veſtigant & odorantur, ex his in qvibus deliteſcunt cubilibus excitare, & odore, vel aliqvo leviter preſſo veſtigio perſeqvi neceſſe habeamus.*

gens & eruditum opus,ut & alia opuſcula plurima, qvorum partem edidit, partem vero,indigna morte præventus, imperfectam reliqvit. Qvum enim anno M. D. XCI. æſtuante novis tumultibus Gallia, urbs ipſa Pariſiorum à Rege defeciſſet, & in illa rerum omnium perturbatione, facinoroſorum ex infima plebis fæce hominum maxima eſſet auctoritas, cæteri qvoqve præſides aut fuga ſibi conſuluiſſent, aut Baſtilia incluſi eſſent,abrogata à Rege defuncto curiæ ob rebellionem urbis auctoritate, Briſſonius tamen adduci non potuit, ut urbem deſereret. Et vero ſi fatendum ſit qvod res eſt, ambitio in eo videtur fuiſſe non modica, adeo ut impotenti primas in ſenatu tenendi deſiderio, facile ſibi perſvadere paſſus ſit, ut in urbe nihilominus maneret, ratus ſe eadem facilitate, qvam in explicandis cauſis forenſibus experiebatur, plebis efferatæ animos moderaturum, & urbem, ut ajebat,Regi legitimo ſervaturum, neve in externorum manus deveniret, prudentia ſua & ingenii dexteritate impediturum. Poſtea tamen ille in litium tricis magis qvam in adminiſtranda republica verſatus, ſero ſenſit ſe inevolutos in errores delapſum, qvibus ſe extricare nunqvam citra capitis periculum poſſet, auditusqve eſt ſæpius amicis non ſine gemitu & ductis ex imo pectore ſuſpiriis dicere, ſe ad macellum ſervari. Hinc etiam ejus ſymbolum fuiſſe ferunt: *Nondum effugimus fortunæ laqveos.* Nec triſti etiam huic de ſe augurio eventus poſtea defuit. Nam ex ſeditioſis effrenatores aliqvot cum viderent virum hunc primaria dignitate præ-

di-

tiqvitatis penu collegit. *(c)* Scripſit etiam de Verborum qvæ ad Jus pertinent ſignificatione in-

gens

(c) Sane ſicubi in jure religione magna opus eſt, verba ſunt J. Gothofredi Animadverſion. Jur. civ. c. *9. opus cum maxime puto in tenendis typicis verbis & formulis Legum priſcarum populi Romani, Edicti Perpetui & SCtorum; ut qvæ (qvomodo ſemibarbare nonnulli loqvuntur) materialiter in Jure noſtro ponantur, Jurisprudentiæqve noſtræ fundus ſint. Qvare immenſum qvid debet eruditus orbis Briſſonio, qvi hunc perobſcurum & nondum cujusqvam ſcriptis illuſtratum, de certis ſolemnibus, legitimis, ac conceptis Qviritium verbis, locum, incomparabili induſtria adgreſſus eſt. Qvi ut longe lateqve patet, ſcribit ipſe* Briſſonius ad Chevernium Franciæ Procancellar. *, propterea qvod nulla vitæ pars, neqve publicis, neqve privatis, neqve forenſibus, neqve domeſticis in rebus, Formulis vacabat; ita magnis eſt obſtructus difficultatibus, qvod in maxima totius antiqvitatis, & vel earum rerum, qvæ olim in medio poſitæ, in ore ſermoneqve omnium erant, ignoratione verſamur. Atqve adeo ad hanc priſcarum Formularum Obſervationem, ſola prope duce, ac magiſtra conjectura deducimur: cum earum pleræqve ita priſcorum auctorum libris abditæ jaceant, ut eas canum indagatorum more, qvi feras ſagaciter veſtigant & odorantur, ex his in qvibus deliteſcunt cubilibus excitare, & odore, vel aliqvo leviter preſſo veſtigio perſeqvi neceſſe habeamus.*

gens & eruditum opus, ut & alia opuſcula plurima, qvorum partem edidit, partem vero, indigna morte præventus, imperfectam reliqvit. Qvum enim anno M. D. XCI. æſtuante novis tumultibus Gallia, urbs ipſa Pariſiorum à Rege defeciſſet, & in illa rerum omnium perturbatione, facinoroſorum ex infima plebis fæce hominum maxima eſſet auctoritas, cæteri qvoqve præſides aut fuga ſibi conſuluiſſent, aut Baſtilia incluſi eſſent, abrogata à Rege defuncto curiæ ob rebellionem urbis auctoritate, Briſſonius tamen adduci non potuit, ut urbem dcſereret. Et vero ſi fatendum ſit qvod res eſt, ambitio in eo videtur fuiſſe non modica, adeo ut impotenti primas in ſenatu tenendi deſiderio, facile ſibi perſvadere paſſus ſit, ut in urbe nihilominus maneret, ratus ſe eadem facilitate, qvam in explicandis cauſis forenſibus experiebatur, plebis efferatæ animos moderaturum, & urbem, ut ajebat, Regi legitimo ſervaturum, neve in externorum manus deveniret, prudentia ſua & ingenii dexteritate impediturum. Poſtea tamen ille in litium tricis magis qvam in adminiſtranda republica verſatus, ſero ſenſit ſe inevolutos in errores delapſum, qvibus ſe extricare nunqvam citra capitis periculum poſſet, auditusqve eſt ſæpius amicis non ſine gemitu & ductis ex imo pectore ſuſpiriis dicere, ſe ad macellum ſervari. Hinc etiam ejus ſymbolum fuiſſe ferunt: *Nondum effugimus fortunæ laqveos.* Nec triſti etiam huic de ſe augurio eventus poſtea defuit. Nam ex ſeditioſis effrenatores aliqvot cum viderent virum hunc primaria dignitate præ-

di-

tiqvitatis penu collegit. (*c*) Scripſit etiam de Verborum qvæ ad Jus pertinent ſignificatione ingens

(*c*) *Sane ſicubi in jure religione magna opus eſt, verba ſunt* J. Gothofredi Animadverſion. Jur. civ. c. 9. *opus cum maxime puto in tenendis typicis verbis & formulis Legum priſcarum populi Romani, Edicti Perpetui & SCtorum; ut qvæ (qvomodo ſemibarbare nonnulli loqvuntur) materialiter in Jure noſtro ponantur, Jurisprudentiæqve noſtræ fundus ſint. Qvare immenſum qvid debet eruditus orbis Briſſonio, qvi hunc perobſcurum & nondum cujusqvam ſcriptis illuſtratum, de certis ſolemnibus, legitimis, ac conceptis Qviritium verbis, locum, incomparabili induſtria adgreſſus eſt. Qvi ut longe lateqve patet, ſcribit ipſe* Briſſonius ad Chevernium Franciæ Procancellar. *propterea qvod nulla vitæ pars, neqve publicis, neqve privatis, neqve forenſibus, neqve domeſticis in rebus, Formulis vacabat; ita magnis eſt obſtructus difficultatibus, qvod in maxima totius antiqvitatis, & vel earum rerum, qvæ olim in medio poſitæ, in ore ſermoneqve omnium erant, ignoratione verſamur. Atqve adeo ad hanc priſcarum Formularum Obſervationem, ſola prope duce, ac magiſtra conjectura deducimur: cum earum pleræqve ita priſcorum auctorum libris abditæ jaceant, ut eas canum indagatorum more, qvi feras ſagaciter veſtigant & odorantur, ex his in qvibus deliteſcunt cubilibus excitare, & odore, vel aliqvo leviter preſſo veſtigio perſeqvi neceſſe habeamus.*

gens & eruditum opus,ut & alia opuſcula plurima, qvorum partem edidit, partem vero,indigna morte præventus, imperfectam reliqvit. Qvum enim anno M. D. XCI. æſtuante novis tumultibus Gallia, urbs ipſa Pariſiorûm à Rege defeciſſet, & in illa rerum omnium perturbatione, facinoroſorum ex infima plebis fæce hominum maxima eſſet auctoritas, cæteri qvoqve præſides aut fuga ſibi conſuluiſſent, aut Baſtilia incluſi eſſent,abrogata à Rege defuncto curiæ ob rebellionem urbis auctoritate, Briſſonius tamen adduci non potuit, ut urbem desereret. Et vero ſi fatendum ſit qvod res eſt, ambitio in eo videtur fuiſſe non modica, adeo ut impotenti primas in ſenatu tenendi deſiderio, facile ſibi perſvadere paſſus ſit, ut in urbe nihilominus maneret, ratus ſe eadem facilitate, qvam in explicandis cauſis forenſibus experiebatur, plebis efferatæ animos moderaturum, & urbem, ut ajebat, Regi legitimo ſervaturum, neve in externorum manus deveniret, prudentia ſua & ingenii dexteritate impediturum. Poſtea tamen ille in litium tricis magis qvam in adminiſtranda republica verſatus, ſero ſenſit ſe inevolutos in errores delapſum, qvibus ſe extricare nunqvam citra capitis periculum poſſet, auditusqve eſt ſæpius amicis non ſine gemitu & ductis ex imo pectore ſuſpiriis dicere, ſe ad macellum ſervari. Hinc etiam ejus ſymbolum fuiſſe ferunt: *Nondum effugimus fortunæ laqveos.* Nec triſti etiam huic de ſe augurio eventus poſtea defuit. Nam ex ſeditioſis effrenatores aliqvot cum viderent virum hunc primaria dignitate præ-

di-

tiqvitatis penu collegit. (*c*) Scripſit etiam de Verborum qvæ ad Jus pertinent ſignificatione ingens

---

(*c*) *Sane ſicubi in jure religione magna opus eſt, verba ſunt* J. Gothofredi Animadverſion. Jur. civ. c. 9. *opus cum maxime puto in tenendis typicis verbis & formulis Legum priſcarum populi Romani, Edicti Perpetui & SCtorum; ut qvæ (qvomodo ſemibarbare nonnulli loqvuntur) materialiter in Jure noſtro ponantur, Jurisprudentiæqve noſtræ fundus ſint. Qvare immenſum qvid debet eruditus orbis Briſſonio, qvi hunc perobſcurum & nondum cujusqvam ſcriptis illuſtratum, de certis ſolemnibus, legitimis, ac conceptis Qviritium verbis, locum, incomparabili induſtria adgreſſus eſt. Qvi ut longe lateqve patet, ſcribit ipſe* Briſſonius ad Chevernium Franciæ Procancellar., *propterea qvod nulla vitæ pars, neqve publicis, neqve privatis, neqve forenſibus, neqve domeſticis in rebus, Formulis vacabat; ita magnis eſt obſtructus difficultatibus, qvod in maxima totius antiqvitatis, & vel earum rerum, qvæ olim in medio poſitæ, in ore ſermoneqve omnium erant, ignoratione verſamur. Atqve adeo ad hanc priſcarum Formularum Obſervationem, ſola prope duce, ac magiſtra conjectura deducimur: cum earum pleræqve ita priſcorum auctorum libris abditæ jaceant, ut eas canum indagatorum more, qvi feras ſagaciter veſtigant & odorantur, ex his in qvibus deliteſcunt cubilibus excitare, & odore, vel aliqvo leviter preſſo veſtigio perſeqvi neceſſe habeamus.*

gens & eruditum opus,ut & alia opuſcula plurima, qvorum partem edidit, partem vero, indigna morte præventus, imperfectam reliqvit. Qvum enim anno M. D. XCI. æſtuante novis tumultibus Gallia, urbs ipſa Pariſiorum à Rege defeciſſet, & in illa rerum omnium perturbatione, facinoroſorum ex infima plebis fæce hominum maxima eſſet auctoritas, cæteri qvoqve præſides aut fuga ſibi conſuluiſſent, aut Baſtilia incluſi eſſent, abrogata à Rege defuncto curiæ ob rebellionem urbis auctoritate, Briſſonius tamen adduci non potuit, ut urbem desereret. Et vero ſi fatendum ſit qvod res eſt, ambitio in eo videtur fuiſſe non modica, adeo ut impotenti primas in ſenatu tenendi deſiderio, facile ſibi perſvadere paſſus ſit, ut in urbe nihilominus maneret, ratus ſe eadem facilitate, qvam in explicandis cauſis forenſibus experiebatur, plebis efferatæ animos moderaturum, & urbem, ut ajebat, Regi legitimo ſervaturum, neve in externorum manus deveniret, prudentia ſua & ingenii dexteritate impediturum. Poſtea tamen ille in litium tricis magis qvam in adminiſtranda republica verſatus, ſero ſenſit ſe inevolutos in errores delapſum, qvibus ſe extricare nunqvam citra capitis periculum poſſet, auditusqve eſt ſæpius amicis non ſine gemitu & ductis ex imo pectore ſuſpiriis dicere, ſe ad macellum ſervari. Hinc etiam ejus ſymbolum fuiſſe ferunt: *Nondum effugimus fortunæ laqveos.* Nec triſti etiam huic de ſe augurio eventus poſtea defuit. Nam ex ſeditioſis effrenatores aliqvot cum viderent virum hunc primaria dignitate præ-

di-

inuſitatam laudem brevi tempore perveniret; quæ non in otioſis qvidem Muſarum umbraculis, ſed in publica hominum luce omnium clariſſime emicuit. Vix enim adoleſcentiam egreſſus, in celeberrimis advocatorum ſubſelliis apud ſummam Galliæ curiam ſingularia edidit ſpecimina, cum genere dicendi uteretur copioſo qvidem, non tamen adfectato, ſed perſpicuo faciliqve, & in modum leniſſimi amnis nitide puriterqve fluente. Luce profecto forenſi in agendis cauſis Briſſonius contribuli Tiraqvello longe fuit ſuperior. Hic enim cauſas pro roſtris egiſſe vix ab ullo perhibentur, qvum ejus facundia privatis ſaltim tectis contineretur: ille vero ex levibus initiis in advocatum admodum famoſum, ſummumqve privatarum cauſarum oratorem effulgens, in republica ac præcipue in foro magnum nomen commeruit. Feliciter autem in expediendis Cauſis forenſibus aliqvamdiu progreſſus, tantam ſui nominis famam excitavit, ut à ſummo eruditionis & Virtutum admiratore *Henrico III.* Galliarum Rege, *poſt Vidum Fabrum*, Fiſci primum Patronus, ſacri deinde Conſiſtorii adſeſſor, & non longo deniqve intervallo poſt *Pomponium Belleureum*, Curiæ & ampliſſimi ordinis Pariſienſis Præſes, non tantum purpuratus, ſed infulatus pariter & pileatus crearetur. Et vero in ejusmodi deliciis eum habebat Rex, ut ſæpiſſime etiam in ejusmodi verba erumperet; *nullum in orbe Chriſtiano Principem eſſe, qvi eruditorum aliqvem in Literarum gloria Briſſonio ſuo opponeret.*

(*b*) Hinc

(*b*) Hinc etiam non leve benevolentiæ Regiæ fuit teſtimonium, qvod eum in Angliam de maximis rebus legatum miſerit. Qvum præterea Rex ſuas majorumqve Conſtitutiones in unum volumen, qvod Juris Gallici nomine veniret, colligere meditaretur, unicum inter togatos Briſſonium maxime idoneum judicavit, cui hanc non levis ponderis lucubrationem imponeret. Moleſtum itaqve hoc negotium aggreſſus Briſſonius, omnia prius promulgata, & nullo ordine unqvam diſpoſita edicta Regia, ut errantes Cycladas in unum corpus congeſſit, & intra aliqvot menſes admiranda celeritate perfecit, qvod à Rege Henrico III. qvi hanc illi curam commiſerat, inſtar Juſtinianei *Henricianum codicem* inſcripſit. Formulas qvoqve actionum & ſolemnia verba Qviritum ex abditiſſimo antiqvi-

(*b*) *Veriſſima ſunt, qvæ de Briſſonio ſuo gloriatus eſt Rex Henricus; conſtat enim ex Viri doctiſſimi ſcriptis, Romanæ Jurisprudentiæ omnisq; antiqvitatis peritiſſimum fuiſſe, & qvod magis mireris, in Forenſi tritura ſimul exercitatiſſimum. Inde à ſummo Critico Juſto Lipſio* libr. 2. elector. cap. 15. *Galliæ, imo Europæ magnum lumen recte dicitur: eumqve Jurisprudentiæ in antiqvam dignitatem reſtituendæ natum eſſe, vere ſentit* Sertor. Urſatus Monum. Patavin. libr. 1. *Plurima de Briſſonio eruditorum elogia ap.* Dn. Hanckium de Romanar. rer. Scriptor. lib. 2. P. 1. cap. 37. *& Selectar. Antiqvitat. libris, Helmſtad. editis, addita leguntur.*

tiqvitatis penu collegit. *(c)* Scripſit etiam de Verborum qvæ ad Jus pertinent ſignificatione ingens

(c) Sane ſicubi in jure religione magna opus eſt, verba ſunt J. Gothofredi Animadverſion. Jur. civ. c. 9. *opus cum maxime puto in tenendis typicis verbis & formulis Legum priſcarum populi Romani, Edicti Perpetui & SCtorum; ut qvæ (qvomodo ſemibarbare nonnulli loqvuntur) materialiter in Jure noſtro ponantur, Jurisprudentiæqve noſtræ fundus ſint. Qvare immenſum qvid debet eruditus orbis Briſſonio, qvi hunc perobſcurum & nondum cujusqvam ſcriptis illuſtratum, de certis ſolemnibus, legitimis, ac conceptis Qviritium verbis, locum, incomparabili induſtria adgreſſus eſt. Qvi ut longe lateqve patet, ſcribit ipſe* Briſſonius ad Chevernium Franciæ Procancellar., *propterea qvod nulla vitæ pars, neqve publicis, neqve privatis, neqve forenſibus, neqve domeſticis in rebus, Formulis vacabat; ita magnis eſt obſtructus difficultatibus, qvod in maxima totius antiqvitatis, & vel earum rerum, qvæ olim in medio poſitæ, in ore ſermoneqve omnium erant, ignoratione verſamur. Atqve adeo ad hanc priſcarum Formularum Obſervationem, ſola prope duce, ac magiſtra conjectura deducimur: cum earum pleræqve ita priſcorum auctorum libris abditæ jaceant, ut eas canum indagatorum more, qvi feras ſagaciter veſtigant & odorantur, ex his in qvibus deliteſcunt cubilibus excitare, & odore, vel aliqvo leviter preſſo veſtigio perſeqvi neceſſe habeamus.*

gens & eruditum opus,ut & alia opuſcula plurima, qvorum partem edidit, partem vero,indigna morte prævĕntus, imperfectam reliqvit. Qvum enim anno M. D. XCI. æſtuante novis tumultibus Gallia, urbs ipſa Pariſiorûm à Rege defeciſſet, & in illa rerum omnium perturbatione, facinoroſorum ex infima plebis fæce hominum maxima eſſet auctoritas, cæteri qvoqve præſides aut fuga ſibi conſuluiſſent, aut Baſtilia incluſi eſſent,abrogata à Rege defuncto curiæ ob rebellionem urbis auctoritate, Briſſonius tamen adduci non potuit, ut urbem desereret. Et vero ſi fatendum ſit qvod res eſt, ambitio in eo videtur fuiſſe non modica, adeo ut impotenti primas in ſenatu tenendi deſiderio, facile ſibi perſvadere paſſus ſit, ut in urbe nihilominus maneret, ratus ſe eadem facilitate, qvam in explicandis cauſis forenſibus experiebatur, plebis efferatæ animos moderaturum, & urbem, ut ajebat,Regi legitimo ſervaturum, neve in externorum manus deveniret, prudentia ſua & ingenii dexteritate impediturum. Poſtea tamen ille in litium tricis magis qvam in adminiſtranda republica verſatus, ſero ſenſit ſe inevolutos in errores delapſum, qvibus ſe extricare nunqvam citra capitis periculum poſſet, auditusqve eſt ſæpius amicis non ſine gemitu & ductis ex imo pectore ſuſpiriis dicere, ſe ad macellum ſervari. Hinc etiam ejus ſymbolum fuiſſe ferunt: *Nondum effugimus fortunæ laqveos.* Nec triſti etiam huic de ſe augurio eventus poſtea defuit. Nam ex ſeditioſis effrenatores aliqvot cum viderent virum hunc primaria dignitate præ-

di-

ditum tempori obſecundantem præſentia diſſimulare, futura circumſpicere, & ad qvieta conſilia inclinare, in eum tanqvam Senatus Principem, ut majorem cæteris terrorem incuterent, atrox facinus auſi ſunt moliri. Poſtridie autem qvam Briſſonius ad carnificinam raperetur, non ſemel nec ab uno fideliter eſt admonitus, à factioſis & ſangvinariis qvibusdam hominibus in caput ſuum dirum aliqvid ſtrui. In arcano enim conſeſſu decem tantum conſciis menſe Novembri habito, Briſſonium per ſicarium qvendam interficiendum illi ſtatuerant. Ad cædem hanc conductus erat Gladiator qvidam nomine *Epiſcopius*, homo interritus, magnæqve audacia. Ut tamen de Briſſonio necando audivit, tantum facinus aggredi exhorruit, eumqve per internuncium de conjuratione monere fecit. Cui qvum vix fidem haberet Briſſonius, ipſum hunc ad necem conductum hominem domum accerſivit, qvi cædem hanc ſibi imperatam illi ingenuè fatebatur; ſed eam ut caput ſuum ſervaret, plurimis procraſtinationibus deluſiſſe ajebat, cauſatus ſe commilitones qvosdam audentisſimos ad conſortium cædis exſpectare. Briſſonio itaqve ſvaſor erat, ut ociſſime Lutetia ſe ſubduceret, pollicitus fidem operamqve ad Dionyſiopolim; cui Briſſonius fato revinctus, grates agit, obteſtatus, multis de cauſis ſe à diſceſſu prohiberi. Poſtera die XIV. Novembris, cum Theologicis Diſſertationibus in Muſeo Navarreo adſideret Briſſonius, à Cœnobiarcha Divæ Genovefæ, tacito in aurem ſuſurro denuo eſt monitus, ut vitæ ſuæ pro-

proſpiceret, à factioſis enim præſens ſibi imminere exitium. Sed ſurdo ille narravit fabulam. Poſtridie itaqve cum Briſſonius more ſolito mane adiret curiam, à ſeditioſis erant emiſſi ſatellites, qvi illum ad minus caſtellum ſiſterent. Hi miſerum hominem nihil tale metuentem ad S. Michaelis pontem nacti, per vicum ad dexteram poſitum, qvaſi in publicis urbis ædibus exſpectaretur, avertunt, & cum ſub fornice Caſtelleti eſſet, in horrendum Carcerem detrudunt. Poſtqvam feralem illum Locum ſubiit, *Cromæum* hominem ſibi infeſtiſſimum *(d)* paludatum obviam habuit, à qvo rogatur, num recens ad Navarreum ſcripſiſſet? Qvod cum inficiaretur Briſſonius, addidit; Num ad illum argenteam gazam & ſupellectilem miſiſſet? Negavit id factum, cum à furibus ſubrepta fuiſſet. Subjecit: Cur *Brigantum* Urbis Syndicum nocentem Morti non addixiſſet? Reſpondit; pro Tribu-

U nali

(d) Odium hoc inde fluxiſſe ſcribit Thuan. Hiſtor. lib. 102. *Qvod Parente Cromæi Qvæſtore repetundarum ab Ordinibus Burgundiæ ante XXV. annos poſtulato, Briſſonius Ordinum cauſam ſuſceperat, & qvibusdam actionibus valde elaboratis, ex qvibus magnam famam ſibi conciliaſſet, cum peregerat reum. Nam hæſiſſe acerbæ rei in animo filii infixam memoriam, & qvanqvam apud æqvos rerum æſtimatores, præſertim poſt tot annos neceſſitate muneris id excuſari meruerit, non tamen deferbuiſſe ardens ultionis deſiderium, qvam tandem homo truculentus tempore captato expleverit.*

nali ſe non ſediſſe judicem. *Hamiltonius* vero alter urbis Catilina, in procinctu cruce rubra (qvæ gentis Hiſpanicæ ſymbolum erat) notabilis, iracunde humerum Briſſonii percutiens, illi ita inſultavit: *Item hodie Deus ultor à te animam repoſcet, ſummæqve gratiæ tibi cedit, qvod ludibrio vulgi & infami ſpectaculo ſubduceris.* Interea huic togatorum ut dignitate, ſic præſtantia ingenii Antiſtiti, rabula qvidam cruce digniſſimus *Cruceus* crucem parabat, & propterea Veſtibulum cum vicinia Caſtelleti, factioſorum globis cinxerat. Carnifex adeſſe juſſus, rogat à commentarienſi qvid rei eſſet? inſolens eſſe intra carcerum ſepta damnatos morte adficere: cui alter; *Ne ſis cunctator, adſcende & arbiter eſto, num locus aliqvis laqveo necandis opportunus ſit.* Feralis ille homo ex trabe & tigno carnificinam apte poſſe peragi reſpondet. Cui Cromæus: *Ergo Briſſonium alliga & compreſſis faucibus vitam adime.* Cæterum carnifex, niſi capitali decreto ad id adactus ſe facturum negat. Cui Cromæus: ni è veſtigio feceris tu id ipſum feres. Iſte, adhuc moras nectens, cauſatur non eſſe in promtu laqveum, ſibi itaqve eſſe exeundum, ut illum comparet. Cruceus veritus ne ſi elaberetur tortor, non eſſet rediturus, funes obtulit, qvos commentarienſis illico emendos curaverat. Jubetur itaqve protinus adeſſe Briſſonius, qvi imminentis fati ſed nimis ſero præſagus, ad inſeqventem *Coeberium* capitalem ſubpræfectum ait: *Hem qvo me rapitis, ſinite in eo ergaſtulo me eſſe qvietum, adhibete cuſtodiam meis ſumtibus alendam, ne de fuga ſitis*

ſolli-

ſolliciti, qvam ne apertis qvidem januis adfectarem, cum nullius noxæ in publicum mihi ſim conſcius. Ut vero triclinium conſcendit, Cromæus ipſum galero dempto in genua procumbere juſſit. Tum lata contra eum, tanqvam divinæ, humanæqve majeſtatis reum peractum, & proditionis convictum ſententia recitatur, qva audita, ille attonitus qvæſivit primum, qvibus à judicibus condemnatus, qvibus indiciis ac teſtibus convictus eſſet? Hanc vero defenſionem qvum riderent adſtantes, & qvod inſtaret agere eum juberent, ad miſeras ille preces converſus, mortem deprecatus eſt, & muris includi ad abſolvendum librum, qvi jam ſub incude eſſet, & morte ejus magno alias reip. detrimento periret, anxie petiit. Tandem vero poſt caſſas preces, ſpatio vix ad peccata confitendum conceſſo, carnifex illi manum injiciens ligneam qvandam crucem obtulit, qvam Briſſonius his verbis recuſavit: *Crux illa tibi ad nocentium uſus qvotidiana eſt. At qvandoqvidem non licet vincto, diſcinge thoracem fibulatum, habeo ſub interula penſilem, qva portiuncula Crucis Dominicæ reconditur, illa eſt qvam veneror & exoſculor.* Hanc diſcincto thorace à carnifice oblatam crucem ſæpius ori admovet, & ita urgente Cromæo à tigno ſuſpenditur, & compreſſis laqveo faucibus crudeliſſime interimitur. (e) Hoc furiali plane auſu è medio ſublato, ſiſtuntur mox duo alii in via etiam comprehenſi, *Claudi-*

(e) *De Anno & Die Briſſonio fatali qvatenus Scriptores differant vid.* Hanck. c. l.

us Arcerius curiæ ſenator, homo innocens nodoſaqve arthritide plane confectus, & *Johannes Tardivius* in ſubſelliis inferioribus conſiliarius, vir bonus & ingenuus. Arcerius qvum Briſſonium exanimem è tigno videret pendulum, Cromæum ſententiam legentem interrupit dicens: *properate Carnifices! tanto viro crudeliter adeo ſuffocato mortem non deprecor.* Nihilqve cunctatus, habito prius cum Sacerdote Colloqvio, ad mortem ſe conſtantiſſime compoſuit. Atqve eandem fortunam pari animo ſubiit Tardivius, vitamqve, ut alii, laqveo finivit. Interea Briſſonii forenſem togam illi, qvi Carceris limen haſtati muniverant, veſtium cuidam interpolatori vendentes, accepto precio,

Læti ſiccabant ſpumantia pocula vino.

Efferata vero ſeditioſorum rabies hic nondum ſeſe continuit; Poſtridie enim corpora injurioſe interfectorum per bajulos ſummo mane, lucernis iter monſtrantibus, è carcere producta, & ante ædes urbanas in Ripenſi platea totidem patibulis ignominioſe adfixa, cuilibet addito infami proditionis elogio, ad ſpectaculum furenti plebi per biduum proſtituerunt. Præcedebant hanc cadaverum deductionem gladiatores non pauci, ne vulgus immanitate facti exaſperatum, acerbiori forſan ſupplicio crudeliſſimum hoc facinus vindicaret. Poſtqvam vero horrendo hoc ſpectaculo ſatis eſſent exſatiati oculi, ipſe Carnifex viduis & amicis pro numerato auro cadavera tradidit, qvæ ſepulturæ ab ipſis ſunt mandata. Sed urbe tandem Anno M D XCIV. Henrico IV. Navarro-Galliæ Regi reddi-

reddita, Senatui facinus hoc vehementer diſplicuit, adeo ut Capitali Senatus Judicio ipſe carnifex ad patibulum damnaretur, qvi etiam à proprio conſangvineo ejus in diro Miniſterio ſucceſſore eſt ſtrangulatus. Eandem ſortem nacti ſunt duo alii furciferi, igniti ferri traductione prius adfecti. In præcipuos præterea carnificinæ auctores ob immania ſcelera in Belgium profugos, latum eſt Judicium, ut ignitis forcipibus prius lacerati rotæ alligarentur. Sed cum eos fuga pœnæ ſub duxiſſet, in depictis eorum imaginibus peracta eſt exſecutio. Et ita glorioſo hoc Senatus Conſulto interfectorum nomina ab infamia ſunt vindicata. Qvidqvid tamen ſit, in Briſſonio omnes bonæ artes & inprimis civilis juris ſtudia magnam fecerunt jacturam. Nec enim poſt Cujacium alius aliqvis fuit, qvi juri civili & forenſibus formulis ex univerſali literatorum campo decerptis, clariorem lucem attulerit. Qvod vero nimis eſſet popularis illi damno fuit; qvam enim alii ſeveritate retinuerunt auctoritatem, ille urbaniore comitate amiſit. (*f*) Hinc etiam qvas ab aliis exigere pœnas debuerat, qvoniam indulgentior fuerat, ipſe dedit, exemplo illis qvi in republica primum obtinent locum memorabili relicto, ut plebem indomitam illam multorumq; capitum belluam legum frenis coërceant, nec publicæ diſciplinæ nervum temere permittant relaxari. U 3 *Papir.*

(*f*) *Idem in tumulto Tholoſano Stephano Durantio accidiſſe refert* libr. 95. Hiſtor. Thuan. *Qvi majore integritate, qvam prudentia vivens, dum plebi plus juſto tribuit, hæc poſtmodum ipſum & alios omnes, qvi in populari gratia præſidium poſuerunt, male multavit.*

Papir. Maſſonius de Barnaba Briſſonio.

Viderit effigiem qvisqvis Briſſonius illi,
Picto notus erit, Papiniane, tuus.
Si fata exitium utriqve immatura dedere,
Pœnituit facti jam ſatis ipſa ſui.

SCRI-

SCRIPTA BRISSONII.

Opera Barnab. Briſſonii Regii Conſiliarii Ampliſſimiqve Senatus Pariſienſis Præſidi Varia, multo qvam antehac emendatiora & tertia parte auctiora cum locupletiſſimis Indicibus prodiere. *Pariſiis ap. Barthol. Macæum ſub ſcuto Britanniæ in monte D. Hilarii. Ao. 1606. in 4o.*

Continentur autem illo Volumine

Selectarum ex Jure Civ. Antiqvitatum libr. 4. ed. *Antverp. 1585. & Hanov. 1599. in 8o. Pariſ. 1606. & Helmſtad. 1663. in 4o. Heidelberg. 1664. in 8o.*

De Ritu Nuptiarum & Jure Connubiorum libr. 2. *Pariſ. 1564. & Antverp. 1585. in 8o. Francof. 1564. & Pariſ. 1605. in 4o. in Tr. Tr. Tom. IX. edit. Venet. 1584. Lugdun. Batav. 1641. in 12o. & Amſtelod. 1662. in 12o.*

Ad L. Juliam de Adulteriis lib. 1. *Hanov. 1599. in 8o. Pariſ. 1605. in 4o. & Heidelb. 1664. in 8o.*

De Solutionibus & Liberationibus libr. 3. *Lugdun. 1558. in 4o. Pariſ. 1585. in 8o. & 1605. in 4o. Antverp. 1585. in 8o.*

Commentar. in L. Dominico C. Th. de Spectaculis & L. omnes dies C. de Feriis. *Hanov. 1599. & 1600. in 8o. Pariſ. 1605. 40.*

Parergῶν liber ſingularis. *Pariſ. 1605. in 4o.*

De Regio Perſarum Principatu libri 3. *Pariſ. 1591. in 8o.* ibid. cum tribus indicibus, capitum, aucto-

rum & rerum *1606. in 40.* Et *cum notis Sylburgii ap. Commelin. 1595. in 80.*

Scripſit præterea

De formulis & Solennibus Popul. Roman. Verbis libr. VIII. ad Philip. Huralt. Chevernium, Franciæ Procancellarium. Qvorum *Primus* Formulas qvæ ad rem Divinam, precationes, Vota, ædium Sacrarum & Signorum Dedicationes, aliaqve his continentia & adjuncta pertinent, complectitur. *Alter* Comitiorum, Rogationum, Legum, ſententiarum in Senatu dictarum, ejusqve ampliſſimi Ordinis Decretorum formulas continet. *Tertius* circa Edicta, Reſcripta, Mandataqve Principalia & Prudentum Reſponſa verſatur. *Qvartus* Rei Militaris. *Qvintus* fori & judiciorum. *Sextus* Rerum, Obligationumq; contrahendarum: *Septimus* Teſtamentarias & funebres Formulas perſeqvitur. Reliqvæ qvæ ad ejusmodi ſumma capita revocari propter varietatem non poſſunt, *Octavo* libro inſunt. ed. *Pariſ. 1583. fol. ap. Nivell. Francof. 1592. & Mogunt. 1649. in 40.*

De Significatione Verborum qvæ ad Jus pertinent lib. XIX. *Francof. 1557. & 1578. in fol.* Cum ejusdem Briſſonii appendice prætermiſſarum qvarundam vocum & Parergῶν libro ſingulari, it. Selectar. antiqvitat. libris 4. libr. un. ad L. Juliam de Adulteriis, de Solution. & Liberation. libr. 3. de ritu Nuptiarum lib. 1. & Jure Connubiorum

biorum lib. I. aliisqve qvibusdam Fr. Hottomanni ad Antiqvitat. Rom. pertinentibus ſcriptis, cura *Franc. Modii JC. Francof. 1587. fol.* Libri iſti de Verborum Significatione ex analectis Joh. Otto Taboris JC. editi novisqve acceſſionibus locupletati ſunt à *Joh. Ittero Francofurtenſi. Francof. 1683. in fol.*

VITA JOAN. BERTRANDI PRÆSIDIS TOLOSANI,

Auctore

Franciſco Bertrando. J. F. Catourſæo.

AB illuſtri rerum Gallicarum ſcriptore traditum eſt, *togatos homines Reipub. vel Principibus utiliſſimos eſſe, cum boni ſunt: atqve perniciosiſſimos, cum mali & iniqvi.* Qvod qvam verum ſit, ultima Galliæ noſtræ calamitoſa tempora ſatis teſtantur. In hac enim communi & noviſſima rerum pene everſione, qvot togati Rempub. ſeditionibus undiqve erumpentibus concuſſam in eos ſcopulos impulerunt, ad qvos naufragium facturam ſperabant? Qvot deniqve è contrario, togatam omnem auctoritatem & ſcientiam ad Rempub. regniqve ſalutem conferentes, in hoc publicum naufragium colligendum & reficiendum, fideliter conſtanterqve incubuerunt? Qvamobrem qvod de lingva hominum vulgo dicitur eam optimam & peſſimam omnium corporis humani partium eſſe, id ad togatos homines, vere & non ineleganter referri poteſt. Politia enim regia, qvæ corpus civile eſt, membra ſua parteſqve ſicut humanum habet. Manus, ſunt milites: nervi, vectigalia: pedes, plebeia multitudo: Rex, pro capite conſtituitur:

tur: ejus conſilium anima eſt, qvæ totum civile corpus movet & regit: lingvam autem præcipuam capitis partem animæqve interpretem, Togati homines conficiunt. Sic Qvæſtor ſacri pallatii, qvi princeps togatorum eſt, lingva & vox à celeberrimis auctoribus dicitur. Mala autem & incommoda qvæ Reipub. togati qvidam intulerunt, qvi, ut Tullius lingvam appellat, flabella ſeditionum fuere, ea qvidem tanta ſunt, ut à me verbis exprimi, & deſcribi nullo modo qveant. Illud tamen non minus vere, qvam libere dicam, inter omnes togatos, bonos cives, & Reipubl. amantiſſimos (qvi qvamplurimi qvidem fuere, qvosqve meliorem humani generis partem cum Symmacho nuncupare poſſumus) neminem Joanne Bertrando majori cum integritate, & conſtantia Rempub. capeſſiviſſe, prudentiaqve gubernaſſe. Cujus vitam, ob eximiam ejus virtutem, & in Occitanam provinciam merita, tanqvam integritatis & religionis tabulam proponere decrevi, ut aliis admirationi, ſuis vero exemplo eſſe poſſit. Certum itaqve *Bertrandorum* gentem ab illuſtri Comitum Toloſanorum familia originem duxiſſe. (*a*) *Ramundus* enim

(*a*) *Familia Tholoſanorum Comitum perantiqva: Carolingicis enim temporibus jam illorum nomen floruit, memoraturqve inprimis Sec. IX. à Francicis Scriptoribus* Bernardus, *Marchio Gothiæ illuſtris, qvi in* Vit. Ludov. Pii & à Nithardo Hiſtor. lib. 3. *Septimaniæ Dux nominatur. Conſtat ſiqvidem ex anti-*

enim *Bertrandus decimus Toloſanorum Comes* qvatuor habuit filios; *Bertrandum, Guillermum, Alphonſium, & Odophredum:* qvorum tres primi comitatum

tum

---

antiqvis tabulis ſub nomine Marchionum Gothiæ, Provinciæ Narbonenſis, ſic dictæ, qvod Gothi in ea Imperium habuerint, Comites Tholoſates & S. Ægidii indicari, ipſosqve Duces Aqvitaniæ & Septimaniæ aliqvando vocari. Conf. Clariſſ. Dn. Schurzfleiſch. in Hiſtor. Veter. Regni Populiq; Burgundion. cap. 5. n.2. in fin. *Hujus Bernardi ex filio Wilbelmo nepotes, Wilbelmus & Regemundus ſive Raimundus ſub Carolo Simplici Marchionatum Gothiæ, antea cum reliqvis Comitatibus temporarium ſaltem, hæreditario jure in familiam tranſtulerunt, poſterisqve reliqverunt. Inde factum credit* Alphonſus Delbene, *Albienſis Epiſcopus, qvi de Gente & Familia Marchionum Gothiæ, qvi poſtea Comites S. Ægidii & Tholoſates dicti, eruditum tract. edidit* Lugdun. 1607. in 8o. *ut dicti Raimundi nominis memoria in tanto pretio extiterit apud Comites Ægidienſes, ut fere omnes hujus familiæ Principes voluerint Regemundi vel Raimundi nominari. Qvin & ultimus Tholoſanorum Comitum ex ſtirpe Bernardi, Raimundus dictus. Qvo Anno 1249. ſine liberis maſculis defuncto, ex pacis conventione cum Franciæ R. Ao. 1228. inita, cujus tabulas Delbene Tractatui ſuo ſubjunxit p. 74. regno Franciæ iſte Comitatus cum annexis ditionibus acceſſit. Cauſam huic conventioni dederat, gravis*

Albi-

tum obtinuere. Odophredus verò qvi *Trinqvevalli* Vicecomitis Bitterenſis & Carcaſſonenſis filiam

---

Albigenſium ſive Waldenſium perſecutio ſub Innocẽtio III. qvibus nimium faviſſe, eorumqve partes ſecutus credebatur Raimundus, ob id bello aggreſſus, duriſſimis conditionibus pacem obtinuerat. De hiſce Waldenſibus, qvi Petro Waldo civi Lugdunenſi ſec. XII. originem debent, & Albigenſes ab Albia oppido,in c.8.9.& pen.deHæret.*autem Cathari vel Gazari Patrini, Publicani, Paſſagini, Joſephini, Arnaldiſtæ, Humiliati, Speroniſtæ & Pauperes de Lugduno contumelioſe nominantur, & à Pontificiis Scriptoribus aliqvando Hæretici Tholoſani, Turlupini, Picardi, Leoniſtæ & Sabbatharii dicuntur, videndus* P. Perrinus in Hiſtor. Waldenſium Jac. Uſſerius de Chriſt.Eccleſ. Succeſſ. c.8. ſeqq.Petr. Weſemb. JC. Orat.de Waldenſibus & Albigenſibus Chriſtianis, D. Ægid. Strauchii Diſſertat. de Waldenſibus Witteberg. 1659. habita. *Excommunicationi ſubjiciuntur in* c. excommunicamus de Hæret. *& in* auth. Gazaros C. de Hæret. *tanqvam infames & banniti cõdemnantur, eorumqve bona fiſco addicuntur. Neqve enim alios qvam Waldenſes per Gazaros & Patarenos ibi intelligi mihi veriſimile ſit. Explicat d. authent.* Pancirolus lib. 2. Var. lect. cap. 178. *eamqve Friderico II. tribuit; ex* c. 9. de Hæret. *qvod Lucii III. eſt, colligi tamen poterit, jam Frider. I. tempore parem acerbitatem Pontificum inſtinctu, Albigenſes expertos*

am uxorem duxit, proportione ſua hereditaria, *ſervianum agrum* in Narbonenſi provincia ſitum habuit, cognomineqve paterno, qvod retinuerat, ad poſteros omnes transmiſſo, filium reliqvit, *Hadrianum Bertrandum*, qvi *Rogerii Bertrandi* pater fuit: qvorum poſteri præcipuis militaribus, & eccleſiaſticis Galliæ honoribus ornati, agri Serviani illis gentilitii poſſeſſionem dominatumqve adepti ſunt, ad atavum usqve Joannis Bertrandi, à qvo abjudicatus eſt. Abavus qvi tunc penè puer literarum cauſa Toloſæ alebatur, ſimul cum re parente amiſſo, ſe ad Bitterenſis Epiſcopi avunculi ſui fidem, poteſtatemqve totum contulit; cui juvandæ pueri fortunæ in omni genere officii nec facultas, nec voluntas defuere. Sed eo paulo poſt obitum patris etiam mortuo, avunculi ope, opibusqve paternis ille deſtitutus, poſt ſuſceptos ex *Agnete Fabritia* nobili fœmina liberos, neglectis ambitionis ſtudiis tranqvillitatem vitæ ſeqvutus eſt, & in Dominicano cœnobio recluſus, pie ſanctеq; ad mortem usqve vixit. Proavus togatis Reip. muneribus functus, non ſolum antiqvitate nominis voluit, ſed etiam virtute commendari. Avus in reſtauranda fa-

---

tos eſſe. Sed ut ad Comites Tholoſanos redeamus; ex illis ortam Bertrandorum gentem teſtis eſſe poterit inſcriptio, qvam Lapidi duro & pervetuſto inciſam in muro templi S. Saturnino dicati ap. Tholoſates Delbene p. 26. d. l. profert:

REQVIESCIT WILLERMUS COMES COGNOMINE TALLIAFER ATQVE RAIMUNDUS BERTRANDI.

familiæ dignitate erectior, & *Alebreti Principis (b)* Cancellarius factus, qvatuor liberos ſuperſtites habu-

(*b*) *Ducatus Alebretanus vel Leporetanus, qvi illuſtriſſima Franciæ familiæ nomen dedit, ex Joſ. Scaligeri aſſerto, ex Seneſcalciarum Agiunenſis & Armaniacenſis compoſitus, à vico Leporeto ſeu Lepreto vulgo Labrit in arenis Burdigalenſibus vel Vaſatenſibus ſito, nomen accepit. Saltuum plenas arenas iſtas Burdigalenſes, les Landes de Bourdeaus, alias arenæ vel Landæ Vaſatenſes, les Landes de Bazas dictas à Martianenſi Vicecomitatu, Scialociæ (la Chaloſſe) proximo, late ad Oceanum verſus promitti notat* Valeſius in Notit. Galliar. voc. Leporetum p. 272. *ſimulqve obſervat frugum qvidem ſteriles eſſe, ſed leporibus ſcatere: à qvibus Leporetum vel Lepretum in priſcis monumentis vocatur. Vid.* Forner Geogr. Orb. Not. P. 1. lib. 6. cap. 35. & Baudrand in Lexic. Geograph. voc. Lebretum. *Primus Albretanæ ſtirpis, cujus mentio fit, eſt* Amaneus *circa An. 1050. qvem ex poſteris vetuſtiſſimorum Bigorrenſium Comitum deſcendiſſe volunt. Nominantur antiqvitus Domini de Lebreto ſive Albreto, Sire d'Albret. Nam docet vera pietatè & eruditione illuſtris Francofurtenſium Antiſtes, ſumme Venerandus* Dn. D. Spenerus in Hiſtor. Inſign. I. 1. cap. 2. §. 15. *Ubi Albretanæ domus originem incrementa & inſignia, qvæ Tab. I. conſpiciuntur, more ſuo id eſt erudite deſcribit, titulum hunc Regi hodie tantum proprium, priſco tempore ab illuſtrio-*

homine, majorem qvandam rationem complexus eſt, confirmationemqve doctrinæ. Inde ad juris ſcientiam delapſus, unum ex omnibus Anteceſſoribus *Arnoldum Ferrerium*, (*d*) magnum ætatis ſuæ virum & Juriſconſultum celeberrimum ita coluit, ut cum eo à Valentinis ad jus publice profitendum acerſito, Valentiam profectus ſit, ibiqve Doctoratu accepto Toloſam continuo reverſus, patrem gravi morbo & mortifero affectum invenit. Poſt cujus obitum in aulam profectus ad Joannem Bertrandum patruum ſuum, ſub *Lodoico Strabeo* viro doctiſſimo, cum *Guillermo Bertrando Villamorio* fratre patruele aliqvandiu vixit. Paulò tamen, poſt, nec dum ſenatoriæ ætatis adoleſcens, Senator Toloſanus factus eſt. Cujus immaturæ promotionis hæc narratur fabella. Cum juſſu patrui ſui *Dianam Valentinæ Regulam*, qvæ apud Henricum ſecundum prima erat, ſalutatum iiſſet gratias acturus, qvod ea potiſſimum intercedente, honorem ampliſſimum adeptus eſſet: Dianam ab illo petiiſſe an Cardinalis Galliarum Procancellarii ex fratre nepos eſſet: qvo annuente, ſuaſit ei Diana ne Regis vultum ſubiret. Nec enim (inqvit) Rex imberbes adoleſcentulos, Conſiliarios habere ſe exiſtimat. Tum poſtea regii & ſacri conſiſtorii

X Con-

---

tant Commentarii Lugdun. 1568. in 40. *editi, & Expoſitio Regiæ conſtitutionis ad Curiarum Præſidalium auctoritatem pertinentis.*

(*d*) *De Arnoldo Ferrerio vid. not. ad Cujac. lit.* (*d*) *p.*

rejecit, & tanqvam dignitatis ſenatus parum digna, condemnavit. Tantaqve fide & religione vixit ut dierum illorum qvibus privatis negotiis occupatus à curia abſtinuerat, ſtipendia regia ſibi ſolvi noluerit, Qvæſtoriqve reddiderit. Codicillos ſenatoriæ in Curia Toloſano dignitatis à Carolo Lotharingio Guiſianarum partium in Gallia tunc Principe datos remiſit; nec rei publicæ à ſe geſtæ remunerationem à qvoqvam ſe accepturum, niſi à Rege ſuo, animoſe & fortiter reſcripſit. Qvæ qvidem ſumma innocentiæ ratio; eo magis in ipſo enitebat, qvod & liberorum numerus, & rei familiaris anguſtia, eum ad opes non ſpernendas invitare ſatis videbantur, Religionis autem & pietatis antiqvum propemodum exemplar: qvippe *qvi ſine oſtentatione piiſſimus, & ſine ſuperſtitione religioſiſſimus fuerit.* Singulis diebus dominicis ſacra Euchariſtiæ communione utebatur: Jejunia vero ab eccleſia præcepta ita ex præſcripto obſervabat, ut ne qvidem prope ſeptuagenarius ea unqvam ſolviſſe intelligatur. Vita ei proba, mores innocen-

 tes,

ne Juſtiniani. Ex Theophilo tamen & Novell. oſtendit Sportularum modum, pro modo petitæ qvantitatis, certo definitum, fuiſſe, nimirum in centenos aureos dimidiatum, in ducentos aureum, in millenos ſex. Plura eaqve erudita de variis Sportularum generibus ap. Gutherium de Off. Dom. Aug. lib. 2. cap. 17. & Phil. Broidæum in prætermiſſis ad Pollet. Hiſtor. For. Roman. lib. 5. cap. 11. *legi poterunt.*

tes, animus qvietus & placidus: oratio tamen ſevera, ſed in qva non infreqventer comitas qvædam urbana eluceret. His itaqve animi & pietatis dotibus inſtructus, ad ſenectutem usqve ſummam conſtantiſſimè vixit. Sed hoc magnopere mirum in homine nobili, & ad res magnas nato & alto, qvod magiſtratus ſui partem ad judicia ſpectantem tractandam tantum ſuſceperit: illam verò ambitioſam Reip. curam, qvam tot homines & ſtulte & infeliciter amplectuntur, ſibi fugiendam non minus, qvam navigantibus Syrtes aut Scyllas putaverit. Qvod autem ei de judiciario labore temporis dabatur, in ſtudiis literisqve conqvieſcebat, *otium ſine literis, mortem & hominis vivi ſepulturam* cum Seneca dicens. Verum in ſuſcepto tranqvillitatis conſilio ſolidam vitam agere, fata rerum ei non ceſſerunt, neceſſitate temporum invitum eum ad Reip. curam ſollicitudinemqve rapiente. Sicut enim primum mobile cæteros orbes contrarium motum habentes, rapacitate ſua violentiaqve ſecum trahit, ſic univerſa Gallicarum rerum perturbatio, cujuscunqve ordinis & naturæ homines, repentino ſuo impetu curſum hunc violentum, nolentes etiam, ſeqvi coegit. Ad inſtar tamen ſtellarum orbiumqve cœleſtium, qvi primum mobile ſeqvendo, motum ſuum proprium non amittunt: Joannes Bertrandus in hac rapaciſſima rerum omnium converſione, tranqvillum moderatumqve animi ſui motum, & circulum ſemper peregit. Ita enim æqvabiliter temperateq; cuncta gubernavit, ut in maximis turbinibꝰ ac

flu-

fluctibus, civitatem ſuam ſola placibilitate, & ſedatione conſervarit. Verum ut, qvem curſum civitas Toloſana eo gubernatore & Præſide tenuerit, cunctis oſtendere facile poſſimus, eundem nos recta tenebimus. Duobus itaqve fratribus Duce & Cardinale Guiſiis, Bleſiis, ubi Conventus Gallici agebantur, interfectis: ad hujus necis rumorem tota fere Gallia commota eſt, & qvod medicamentum Reip. ſalutare credebatur, malorum fuit irritamentum. Plebecula enim urbana ſuapte natura ad ſeditionem prona, pene omnis agitata eſt: maximeqve Toloſana à *Concionatoribus* qvibusdam: qvi qvum adverſus Regem qvædam ſeditioſe peroraſſent, tum *Joannis Stephani Durantii*, (*f*) Senatus Principis, regiiqve nominis acerrimi vindicis dignitas ab eis laceratur. Qva concionum licentia, & maledictorum impunitate, factioſi de defectione cogitantes animos ſumpſere, & concilium ex cunctis ordinibus, penes qvod ſumma rerum eſſet, creari poſtularunt. Qvod qvidem eis conceſſum repugnante Joanne Bertrando. Prævidebat enim vir ille in rebus judicandis ſagax, eos ex hac adminiſtrationis conceſſione qvid ad Reip. everſionem poſſent, cogituros, ad inſtar Herculis apud Senecam, qvi

Poſſe cœlum viribus vinci ſuis
Didicit ferendo.

Hujus autem concilii princeps conſtitutus eſt Jo-

(*f*) *Durantii mentio fit in not. ad Cujac. lit.* (*b*) *p.271. & not. ad Briſſon. lit.* (*f*) *p.309.*

annes Bertrandus, ut hominum novarum rerum cupidorum turbulentas voluntates moderatione ſua mitigaret & auctoritate frænaret. Verum eo ſeditio ſerpſerat, ut jam timidiores de defectione à Rege non ſilerent, & cum *Daſiſius* Advocatus Regius cauſidicum qvendam accuſaſſet, qvod effigiem Henrici tertii è capitolio dejiciendam cenſuiſſet, tanta in eum commotio facta eſt, ut magnum ſibi creaverit vitæ periculum. Itaqve cum ad hoc usqve tempus Durantius occulte cuniculis oppugnaretur, aperto marte impoſterum expugnari cœpit. *Sept. enim Cal. Febr. 1589.* hora poſt meridiem qvarta, eum è Senatu exeuntem, rhedamqve ingreſſum qvam plurimi armati homines eductis gladiis aggreſſi ad extremum deduxiſſent caſum: ni rhedarius eqvorum velocitate è manibus eorum evadens, dominum ab omni injuria prohibuiſſet. Bertrandus autem cum Stephano Bertrando Qvintio filio ſuo, qvi hoc in repentino motu cum militari manu ad patrem accurrerat, è curia domum ſuam incolumis ſe recepit: primusqve aggere doliario, in modum eritii militaris vici ſui angulos clauſit. Cujus exemplum ſeqvuti reliqvi cives, in ſingulis urbis vicis aggeres ſimiles egere. Sed tandem Durantius in Dominicano cœnobio, in qvod cum militum cuſtodia incluſus erat, decima qvinta die poſt fugam, à plebe armata, ſive potius plebis colluvie occiſus eſt cum Daſiſio advocato Regio, qvem in Caſtro Narbonenſi cuſtodiis vinctum ob ſervatam Regi fidem clauſum habebant: & ita pluribus vulneribus confoſſus per totam urbem

bem funiculo pedibus alligato, cum Regis Henrici tertii effigie maxima cum ignominia trahitur, & *ad ſcalas D. Georgii*, ubi damnati & facinoroſi homines plectuntur, cum omnium bonorum mœrore ſuſpenditur. In hac tanta tamen atrocitate temporis, Joannes Bertrandus qvæ fortem Civem, & Senatorem optimum decebant, gerere non deſtitit. Nam cum tertiana ipſe in lecto laboraret, filium ſuum Stephanum Bertrandum Qvintium civibus ducem oſtentavit ad hanc indigniſſimam calamitatem è clariſſimorum virorum cervicibus depellendam. Sed cunctis perterritis, Qvintius publicam cauſam ſuſcipere non potuit: hanc tamen plebis fæcem è palatio & Dafiſii nece revertentem, partim amiſſis gladiis & telis partim ereptis, diffugere ſolus ipſe cum paucis amicis coëgit. A qvibus autem plebs ad hunc furorem impulſa fuerit, varie narrabatur: vel ab his qvi privatas injurias publica manu vindicare tutum putabant; vel ab illis, qvi qvum populari tantum freti potentia à Rege defeciſſent credebant, hoc facinore admiſſo, plebeculam metu ſupplicii ad ſanitatem facile non reverſuram. Hoc qvidem popularis levitatis teſtimonium, & ætatis noſtræ corruptæ argumentum: inter præcipuas odii & necis cauſas, eam tunc vulgo ferri, qvod rheda in palatium & curiam geſtaretur, qvaſi alienum illud ab antiqva parcitate, & togata modeſtia. Durantii vero fortis conſtansqve animus in amplectenda morte à multis laudatus eſt. Sed hoc in eo mirabile, qvod hoſtium furori tanqvam hoſtiam publicam ſeſe libenter obtulerit,

& pileo qvadrato, togæ dignitatisqve inſigni capiti impoſito, ſenatoriaqve toga ſumpta, eodem vultu qvo ſenatum ingrediebatur, furioſam turbam ad exitium ſuum paratam & anhelantem adierit: ut ipſe qvi togæ honor & decus fuerat, vere togatus mori videretur. Hoc autem omni admiratione digniſſimum, qvod his Senatoris inſignibus indutus, tanqvam alter Arion citharœdi palla, non Othion, *(g)* ut ille Diis maritimis morti ſe offerens ſed hoc vere orthon & rectum Chriſti carmen Divis cœleſtibus pie cecinerit: *Domine ignoſce illis, qvia neſciunt qvid faciunt.* Durantio itaqve mortuo, Joannes Bertrandus principatum ſenatus obtinuit. Ne tamen publicæ calamitatis moleſtiam domeſtica felicitate leniret, filium natu majorem Stephanum Bertrandum Qvintium nefarie trucidatum hoc ipſo tempore amiſit, natum annos tantum XXIII. relicto puerulo bimenſi ex *Franciſca Vabreſia* à Caſtronovo fœmina nobili, omniqve honeſto lepore conſpicua. Cujus mortem qvam graviter tulerit, ſatis intelligent qvi ſe patres meminerint. Hoc tamen exaſperabat dolorem, qvod in tam miſero regni ſtatu, nullo publico ſolatio privati mœroris luctum levare poſſet. Veruntamen ſtatim atqve civitatis Toloſanæ clavum tenuit, nihil antiqvius habuit, qvam Senatus auctoritatem proſtratam & afflictam erigere, Senatoresqve pro-

(g) De Orthio Carmine Gellius Noct. Atticar. lib. 16. cap. 19. & Hoffmann. in Continuat. Lex. Univerſ. voc. Orthium.

profugos,qvi ex civitate in hoc communi Optimatum periculo ceſſerant, Senatus conſulto revocare. Qvod qvidem fecit repugnantibus qvibusdam populi primariis, nonnullisqve ex ſenatu. Cur enim, inqviebat ille, tot Senatores viri boni,& nulla ignominia notati, in eam civitatem non revertentur, in qva tot perditos & facinoſoros homines non ſolum habitare, ſed etiam auctoritatem habere ſinimus. Jam Reip. Toloſanæ tranqvilla ſatis & ſerena frons apparebat, induciæqve pactæ inter Guiſianarum & Regiarum partium duces domi foriſqve cuncta qvietiora fore pollicebantur: cum ſubito diſcordia animos hominum ad nova ſurgentes veluti peſtilenti qvodam ſidere efflavit. *Urbano Sangelaſio Convenarum Epiſcopo*, à ſenatu abſente *Guillermo à Joyoſa* Galliæ Mareſchallo, Occitaniæ Prorege, urbis Toloſanæ cura demandata erat. Sed cum populariter nimis ſe gereret, Patres Joyoſano auctore,ejusqve ſententiæ principe, de abroganda ejus poteſtate conſentiunt. Sangelaſius qvi cuncta, qvæ adverſus eum parabantur, ſatis ſuperqve noverat, conturbari Rempub. qvam minus ipſe, valere mallens, ut inviſum plebi Joyoſanum redderet, contra publici ſolemnisqve jurisjurandi religionem, eum cum hæreticis hoſtibusq; inducias feciſſe criminatur: & ſodalitatem nomine corporis Chriſti prætexens, poſt conſilia cum plebejis novarum rerum cupidis, interdiu noctuq; agitata, *Richardum ordinis D. Franciſci à Paulo* ſodalem, in fano D.Mariæ Dealbatæ concionari jubet. Is qvum de Reip. ſtatu multa diſſeruiſſet, Sangelaſium

ſium tanqvam Religionis catholicæ verum propugnatorem, plebi commendat: Mareſchallum Joyoſanum. Patrumqve Principes, de urbe hoſtibus dedenda cogitaſſe. Qvibus ſermonibus, jam per ſe accenſi incitantur à monacho plebis animi. Cui concione finita ad arma diſcurrenti, Sangelaſius armatus occurrit: ſeqve pro libertate & religione arma ſumpſiſſe clamitans, ne defenſorem ſuum in ipſo diſcrimine periculi cives deſtituant precatur. Interim Bertrandus à Mareſchallo evocatus, ad Archiepiſcopatus ædes proficiſcitur: ubi cuncta turbide & turbulenter agitabantur. Qvidam enim ex Nobilitate, vi armisqve rem agendam cenſebant: rudem & inexercitatam turbam enſium ſolo fulgore terreri. Alii tamen lenibus remediis ſubveniendum putabant: vim armaqve deſperatæ Reipub. tantum medicamenta: concitatos autem plebis animos, cum tutius, tum facilius flecti poſſe qvam frangi. In qva Sententiarum ancipiti contentione, Bertrandus nihil temere tentandum ſuadet: & vocatis *Franciſco Gargaſſio* primæ ſententiæ Senatore, viro conſtantiſſimo prudentiſſimoq; & qvibusdam aliis Senatoribus, qvi nihil antiqvius communi ſalute judicabant, capitolium petit: ibiqve Octumviros ad Senatus, & Mareſchalli auctoritatem armis tuendam excitare tentavit. Sed cum illi in varias traherentur ſententias, nihilqve certi decernerent, Bertrandus uno ex Capitolinis cum militum cohorte ſecum aſſumpto, purpureaqve toga induta, totam urbem perluſtrans: civibus imperat, ut Mareſchalli Joyoſani dicto tantum au-

audientes, aliorum recuſent juſſa: nec à qvolibet ambitioſo ſenatus decreta infirmari impunè patiantur. Sed tanta vis tabesqve morbi omnes ferè cives invaſerat, ut apud qvos ſeditio non exarſerat eſſet diſſimulatio, & qvi nullarum partium esſent, animos ex eventu ſe ſumpturos demonſtrarent. Dum hæc Bertrandus ageret, alia ex parte Sangelaſius, Richardus Monachus, cæteriqve adverſæ factionis cives Joyoſanum, ob inducias cum hoſtibus pactas criminantur; concuſſant circum tabernas, & multitudinis rerum imperitæ ſollicitando & pollicitando animos lactant. Has autem contentiones cum nox ſuperveniens diremiſſet, ſeqvens dies renovavit: poſtridie enim ſummoq; mane, plebe rurſus tympano ad arma vocata, major in plateam Dealbatæ multitudinis furentis fit concurſus. Qvo novo populi tumultu Mareſchallus perterritus, Bertrandum invocat: plurimiqve ex Senatoribus domum ejus veniunt ferè exanimati; admonent in tam aperto rerum diſcrimine non cunctandum: ſed contra periculoſiſſimas factioſorum potentias, conditioni ſenatus, bonorumqve omnium ſaluti providendum. Qvamobrem Bertrandus diutius non cunctatus, cum Senatoribus Mareſchallum adit: ſimulqve de ſumma rerum agunt vocatis ad conſilium patribus, octum viris, & ex nobilitate proceribus. Qvidam qvi non tam incolumem civitatem qværebant qvam in qvorum manu eſſet, tentandam rem armis cenſebant: hoc indecorum Galliæ Mareſchallo, ſi cum urbana multitudine manum conſerere non

au-

auderet. Paucorum autem animi à certatione abhorrebant; qvorum ſententiæ Bertrandus adjecit ſimilia qvædâm verba: *Ut prius noſcerent vires qvas haberent exiguas, qvam Mareſchalli vitam, ſenatus dignitatem, Occitaniæ tranqvillitatem, bonarum deniqve fortunas in diſcrimen adducendo, qvicqvam periculo ultimo tentandum ſtatuerent: pro dignitate antea pugnari potuiſſe, nunc pro vita & ſalute decertandum: ſatis decora, qva tuta: & glorioſiorem eum exitum rerum fore, qvi partibus adhuc integris cum pace fieret.* His ita dictis, legatos ad Sangelaſium mittendos cenſet. Sed Mareſchallo cunctante, qvum legationis miſſæ nomen, timoris ſignum videretur, tulêre nonnulli conditiones has pacis, ut qvi ex capitolinis Joyoſanarum partium populo ſuſpecti erant, claves urbis redderent, darentqve eas civibus probatis, & à plebe electis. Tum deinde Mareſchallus, copias qvas circum ſe habebat dimitteret: Sangelaſio ſe dimiſſurum ſuas pollicente. Qvibus conditionibus Mareſchallo jam commoto, clamatum eſt à cunctis hæc fraudulenter dici: ſi claves darentur, eos in manu hoſtium eſſe: haberent ſaltem liberam exitus portam; ſi victoriæ, ſors clauderet. Nec imprudenter dictum, Sangelaſio, tota urbe occupata, ad Mareſchallum obſidendum adventante. Qvo novo fremitu crebreſcentis ſeditionis, languere ſtatim multorum ſtudia cœperunt, qvi primo alacres, fidem atqve animum oſtentaverant. Mareſchallus propter exiguitatem copiarum ſuarum, nec occupare pericula, nec obſidionem tolerare contra concitatam multitudi-

di-

dinem, tutum & honeſtum putat; *in bona enim cauſa, ſed adverſa bene cedere, qvam male opprimi utilius duxit.* Cum paucis itaqve Mareſchallus clam ab urbe exiit. Qvo ſubitaneo diſceſſu nonnulli Senatores perculſi, urbe cedentes cum eo ad *Caſtrum Balmanum* ex Archiepiſcopatus ditione pervenerunt. Poſt ejus diſceſſum, rerum omnium potitus Sangelaſius, cum univerſo Clero militum ordinibus ſtipato, ad Archiepiſcopatus ædes proficiſcitur: ibiqve diris per omnium Sacerdotum religiones Mareſchallus devovetur. Inde effrænata plebecula, nihil niſi cædes & rapinas cogitabat, qvum Bertrandus, qvi poſt diſceſſum Mareſchalli domum ſuam ſe receperat, Sangelaſio mandavit, ut prædas, qvibus armata turba potentiorum domus minitabatur, prohiberet, provideretqve, ne qvid detrimenti Reſpublica caperet: Senatum ſe coacturum, rogabat ut adeſſet, & ne rerum non penitus deſperatarum remedia negligeret. Sed cum ille iratæ plebis impetum cohibere ſe non poſſe, nec in alios, nec in Bertrandum ipſum, qvi imperium illi abrogare voluiſſet, acerbe & minaciter reſpondiſſet: Bertrandus ut ab urbe exiret, Mareſchalli literis qvotidie monebatur. Ille tamen non videbat, qvemadmodum id fieri poſſet, nec deberet. Nec movebat eum qvod Sangelaſius civitatem occuparet: qvam neqve Solonem cum Piſiſtratus, neqve Socratem cum triginta tyranni eſſent, pedem porta extuliſſe diceret. Conjiciebat etiam non ex alitis volatu nec ex cantu ſiniſtro oſcinis, ut in veteri Romanorum augurum diſcipli-

na

na erat: ſed vero prudentiæ augurio, dominationem illam vix bimeſtrem fore. *Violenta enim imperia nemo diu continuit.* Domi itaqve remanſit Bertrandus absqve ulla Reip. gubernatione. Qvi tamen in tam gravi vulnere, non ob erepta civitatis gubernacula, ſed Reip. tantum cauſa dolebat. Jam enim pridem virum illum minime ambitioſum gubernare tædebat, etiam cum licebat: & ad inſtar fici, dulcedinem ſuam, id eſt, domeſticam tranqvillitatem retinere malebat, qvam imperium adipiſci. Cæterum cum ab *Scipione Regulo Joyoſano*, qvi exercitum ob vindicandam patris injuriam comparaverat, Toloſa premeretur, à nonnullis civibus viriliter ejicitur Sangelaſius, dum vulgus ignavum, & nihil ultra verba auſurum ad ſui auxilium fruſtra appellat. Sangelaſio expulſo Joyoſanus in urbem recipitur, Bertrandoqve libera civitatis adminiſtratione reſtituta, cuncta ita pacata redduntur, ut qvi rerum magis diffiderent, Toloſam hoc inqvieto ſtatu permanſuram augurarentur. Verum ſerena hæc rerum tranqvillitas, conjurationum procellas in Rep. maximas concitavit. Ex qvibus *Tornerianam* omnium periculoſiſſimam paucis deſcribere ſtatui, qvoniam in ea compeſcenda & reprimenda, Bertrandi virtus & prudentia præcipue illuxit. Anno itaqve 1590. conjuratio facta eſt à civibus qvibusdam, religionis & pietatis nomine eam prætexentibus. In Gallia qvippe rerum novatores, vel boni publici, vel religionis nomen induentes, pravum animum ſimulatione recti ſemper tegunt. Princeps autem

hujus

hujus conjurationis ignoratur. Simile enim ver non eſt, Tornerium ſenatus tantum advocatum, nec opibus nec auctoritate potentem, tantæ conſpirationis ducem fuiſſe: neqve ejus auſpiciis milites provinciales, à qvibus & ipſi primarii togæ viri temporum licentia deſpiciebantur, ad arma convolaſſe credibile eſt. Si conjuratio valuiſſet, ejus principem haberemus: ſed *infelices ſucceſſus auctores non reperiunt*. Detecta autem conjuratio fuit à *Galilio* plebejo homine conjurationis conſcio, qvi cum à conjuratoribus conſtitutum audiviſſet ſenatores delendos VII. Id. Septembr. hora matutina, qva freqvens ſenatus in curia eſſe conſveverat: de vita *Aſſeſatii* Senatoris ampliſſimi & integerrimi metuens, cum qvo vetus erat conſvetudo, tale periculum ei haud occultum habuit. Qvæ cum Bertrando Aſſeſatius de nocte enuntiaſſet, capitolinis ad ſe vocatis, & *Petro Caumello* Advocato regio, ſtatuit ille per totam urbem vigilias habendas, præſidiaqve in curia ponenda eſſe, ut ſeqventi die ſummoqve mane ſenatus cogeretur, qvo freqvente aliqvid ſalutare Reip. tuto decerni poſſet. Poſtridiè ſenatu vocato, qvum ad eum ordinem hæc retuliſſet Bertrandus, decretum eſt eadem præſidia in urbe retinenda, Galiliumqve in carcerem conjiciendum, ut conſpirationis auctores, indiciaqve ſceleris patefaceret. Qvi cum impunitatis ſpe allectus, *Berneſium*, aliosqve accuſaſſet: nominaturum eum cæteros conjurationis ſocios, boni ſperabant: ſontes autem timebant. Interim portarum urbis cuſtodia Senatoribus probis,

bis, civibusqve probatis committitur, ut eis curæ eſſet, ne alienus homo qvisqvam intromitteretur. Fama tunc erat qvam plurimos milites ad ſpem prædæ undiqve adſcitos remiſſos eſſe, qvi per varias portas vel litium perſeqvendarum, vel aliorum negotiorum nomine, Toloſam ingredi avebant. Conjuratione itaqve prodita, dum Berneſio dubitanti, negantiqve vincula injiciuntur, tormentaqve proponuntur: reliqvi conjuratores ſibi prætimentes jam animo cadebant, cum Tornerius ſimili oratione eos ad aggrediendum projecta erexit. *Si diutius, inqvit, moramur extrema ſupplicia nobis certa ſunt. Eo itaqve fortunæ noſtræ redeunt, ut pulchrius in armis mori ſuccurrat, & ut nobis fortiter potius (licet victis) qvam vinctis turpiter, cadendum ſit: neqve ſalutis via hoc modo deſperata. Eos enim qvi de fuga cogitare tantum nos cogitant, conjurationemqve ſimilem atqve in olla ebullienti credunt, qvæ cum detegitur fervorem amittit, inopinata aggreſſione terrebimus. Aſpirabit ſine dubio conſiliis noſtris fortuna, in eam ignavia noſtra contempſerit: aut niſi lictores qvi nos vinciant, carnificesqve qvi nos ad patibulum trahant, expectare malimus.* Hac oratione maximè commoti conjuratores, ut hominum fert natura, dubiam ſpem certo excidio anteposuerunt: & die dominica V. Id. Septembr. circa horam qvartam pomeridianam, Tornerius ſatellitibus ſtipatus, *Papuſſium & Reſſcguerium* Senatores integerrimos, civesqve optimos ex D. Franciſci fano exeuntes prehendit: qvos, magna voce exclamans, ſe libertatis & religionis vindicem, in

ſulam *Toniſiam* duxit, qvæ ſeditionum & motuum Toloſanorum, ſicut Lemnos inſula, fulminum & fulgurum officina nuncupari jure poterat. Unde & Toniſiani nomen tunc in urbe ſeditioſi erat ſynonymum. Qvæ cum Petro Caumello Advocato regio nuntiata eſſent, imminenti urbis Senatorumqve periculo permotus Bertrandum adit, cuncta narrat, orationeqve vehementi animum ejus natura remiſſum, ad ultionem ita incendit: ut cum ipſa toga domeſtica, qvi erat amictus, è domo exierit, populumqve ad publicam libertatem & ſenatus ſalutem protegendam concitare tentaverit. Dum autem Joannes Bertrandus, Petrusqve Caumellus plebem ſtimulant, affines eorum qvamplurimi, & ſenatus ſtudioſi ſubſidio veniunt. Qvorum adventu, palatio ab ipſis occupato, & in turre Tanuſia, caſtriqve Narbonenſis moletrinis præſidiis collocatis, qvæ inſulam Tonoſiam hac ex parte interclusſam tenerent, populum denuò ad arma excitant: purpuraq; induta magiſtratus inſigni, cum tercentorum hominum manu, inſulam Toniſiam verſus, ſalutari expeditoqve conſilio proficiſcuntur. Qvo ſimul ac advenerunt, Templum D. Mariæ Dealbatæ, qvod eſt qvaſi arx, & caſtellum, inſulæ, occupant. Si fanum tenuiſſet Tornerius, magno in periculo Toloſana civitas verſabatur, plebe conjuratorum ſtudiis favente, innata invidia, odioqve inopum ergà potentes: vel qvod è religione ita putaret eſſe, à factioſis qvibusdam corrupta, qvi ambitionem ſuam religionis nomine plebi adorandam præbebant, non minus impie, qvam *A-*

rellius pictor meretrices ſuas Dearum nomine populo colendas dediſſe traditur. Qvibus à Bertrando cognitis, ne Cultellarii per fluvium Garumnam Toniſianis ſuppetias ferrent, *Candellium* & *Flamandum* Cultellariorum duces ad ſe venire juſſit: qvibus in templum Dealbatæ concluſis patibulum & crucem denunciat, ſi Cultellarii contra Senatum vim ſuſciperent. His autem remediis in hoc ſubitaneo morbo, ſaluti publicæ ſubveniendum putavit: ne tamen periculoſas curationes & ancipites adhibere videretur, tentandum prius animum Tornerii, conſpiratorumqve duxit, an Senatores liberos dimittere, ſenatusqve dicto audientes eſſe vellet. Neqve enim magiſtratus, cives tabe affectos ſtatim dividunt & præcidunt: ſed tantum, ut Plato vult, qvum inſanabiles, & his inqvinati ulceribus ſunt, qva Plinius deſperantia vocat, & medici θηριώματα, καὶ χαρώνεια ἕλκη. Sed qvum Tornerius mandata Bertrandi detrectaſſet, ille non amplius cunctandum ratus, capitolinis imperat, ut è capitolio tormenta qvædam bellica ad oppugnandam inſulam deduci curarent. Qvi dum in eo exeqvendo mandato ſummam diligentiam conferrent, *Aqvenſis Archiepiſcopus*, qvi à Cardinale Cajetano Sixti qvinti ſummi Pontificis legato, ad ſenatum miſſus erat, Dealbatam venit, Baſilio ex Franciſcanis Capuccinis ſodali, nonnulliſqve ſacerdotibus è ſocietate Jeſu comitatus, qvi compoſita ad id oratione Bertrandum

(b) *Plin. Hiſtor. Natural. lib. 35. c. 20.*

dum à propoſito dimovere conatus eſt. Sed ipſe deſperatis morbis extrema remedia adhibenda dixit, & qvos legum magiſtratusqve veneratio continere non valuerat, armorum vi & ſeveritate comprimendos. Hoc ab ipſis magiſtratus nomen & officium poſtulare, ut qvi tutores Reip. eſſent, deteriorem ejus conditionem fieri non paterentur. Rogavit demum eos ut domum ſe reciperent, ibiqve pro civitatis ſalute aſſiduè vota facerent. Dum autem hæc ita colloqverentur, ſubvenêre *Odetus à Sancto Joanne*, unus è ſex primis ſenatus, & *Antonius Chalabrius Villæ longæ Abbas*, Mareſchalli Joyoſani ex ſorore nepos, aliiqve qvamplurimi cum hominùm armatorum turba. Cumqve his copiis ſenatoriæ partes confirmatæ fuiſſent, jactis prius qvibusdam tormentariis globis, inſulam oppugnare juſſit Bertrandus. Qva qvidem expugnata parum cruenta victoria, conjuratorum nonnulli viribus confiſi, fluvium Garumnam tranantes: reliqvi vero lyntribus & naviculis ſalutem ſibi pepererunt. Plebeculæ autem Toniſianæ ſupplici ad pedes jacenti venia data, liberatis Reſſeguerio, & Papuſio, relictoqve præſidio ad inſulæ direptionem prohibendam, Bertrandus, Senatoresqve fanum D. Mariæ Dealbatæ petierunt, & ſupplicationem Deo ob conſervatam Remp. conſtituerunt. Moris erat ſecundum edictorum principalium præſcripta, ut qvi codicillis ſenatoriis frui vellent, freqvente ſenatu jurarent, ſe dignitatem illam venali ſuffragio non emiſſe. Cum itaqve *Gabriel Veſianus* vir ornatiſſimus, candidatus ſenatui ſe of-

ferret, & cœtu ampliſſimo judicante probatus eſſet: reliqvum erat ut de more juraret. Qvod qvidem ille ſe facturum denegavit, ingenuè profeſſus codicillos ſe ſenatorios emiſſe. Cumqve hoc durum nonnullis videretur; Bertrandus palam teſtatus eſt, tantum abeſſe, ut Veſianum damnaret, ut potius candorem animi ſui ſummopere laudandum exiſtimaret: Neqve enim honeſtum, perjurio homines in ſenatum ſibi viam qværere, *juſtitiæ fundamentum fidem eſſe.* Qva autem fide poterat is videri, qvi ſciens fallensqve in ipſo juſtitiæ templo pejeraret. Dolendum qvidem venales regni poteſtates eſſe; hocqve certiſſimum ruituræ Galliæ ſignum. Sed principibus ſic placere, qvos legibus ſolutos nemo ignorabat. Pudendum autem ſenatui fore, ſi perjuria non ſolùm toleraret: ſed publica etiam auctoritate juberet. Qvamobrem jurisjurandi illius formulam vel potius perjurii licentiam tollendam penitus cenſebat. Cui ſententiæ omnes ad unum aſſenſi ſunt, jusjurandumqve illud abrogatum. Hæc cum domi gererentur, *Antonius Scipio Regulus Joyoſanus*, Guiſianarum partium in Occitania princeps, ſecundis qvibusdam prœliis adverſus *Henricum Mommorenſem* uſus, tantam nomini ſuo peperit gloriam, ut nonnulla Galliæ Narbonenſis oppida ei ultro ſeſe dederint. Inter qvæ *Carcaſſo* florentiſſimum apud Tectoſages oppidum. Cujus deditionis auctor fuit *Philippus Rufus*, qvi magiſtratu in agro Carcaſſonenſi, qvem judicem majorem Occitani vocant, fungebatur; vir apud ſuos magnæ auctoritatis, & ob nomen pater-

ternum non mediocris gratiæ. Ad defectionem eum impulit libertas civium à Mommorenſe arce munitiſſima oppreſſa,& *Francifci Sabaterii Laborgadei* atrociores in eum minæ, & ſeverius imperium. Scipio itaqve Joyoſanus in oppidum à Philippo Ruſo accerſitus, ut plebis animos ſibi conciliaret, arcem diripit, & Laborgadeum ſenatus regii principem, & *Giuronium* fiſci Patronum captivos retinet. Ambo Scipioni inviſi: Laborgadeus qvod poſt necem Guiſianorum fratrum in fide Regis permanens, beneficiorum à Joyoſana familia acceptorum immemor, ad Henricum Mommorenſem tranſiiſſet, & ejus auctoritate fretus omnia in Occitania miſcens ſenatum è Senatoribus qvibusdam,qvi urbe exceſſerant, & novis extra ordinem allectis conſtituiſſet. Giuronius qvod qvum cliens, & qvaſi dedititius Joyoſanæ familiæ fuiſſet, ingrata oratione non in cauſam, ſed in perſonam invectus,freqventi ſenatu multa in Joyoſanum acerbe & aſpere dixiſſet. Giuronium itaqve cervice frangi juſſit. Laborgadeum vero eodem mortis genere affici cupiebat. Qvia tamen ſenator magni nominis, & primæ Sententiæ eſſet,in ejus caput nihil injurioſum & hoſtile, præter cuſtodiam auſus eſt afferre, priusqvam Joannis Bertrandi hac de re compertam voluntatem haberet. Maxima itaqve qva potuit celeritate, unum ex ſuis, cum litteris & mandatis ad Bertrandum mittit: rogans, ut qvæ ipſe de Laborgadeo ſtatuerat, à ſenatu probari curaret. Sed hæc duriora atrocioraqve viſa ſunt Bertrando, qvam civitas legibus ſtabilita &

confirmata pati poſſet: qvamobrem hanc Joyoſani ſævitiam damnans, reſcripſit ei ſubito, & cum aliqva objurgationis ſpecie. Conſideraret attentius qvæ gereret: neminem in caput Senatoris animadvertere poſſe præter ſenatum: Si aliqvid privato imperio in Laborgadeum ſtatuiſſet, ſenatum mirum in modum ipſi iratum fore: nec exiſtimaret honeſtam eſſe tanta ſeveritate in regios homines ſævire, & maxime in Senatorem clariſſimum, cui qvidem vitio hoc verti non poterat, qvòd ut ſe à laqveis inimicorum eriperet Toloſa ceſſiſſet, & ſe totum Mommorenſi commendaſſet; humanitatem Duci non minus expetendam, qvam rei militaris ſcientiam. Qvæ qvum intellexiſſet Joyoſanus ſententiam mutavit, & Laborgadeo ſe pecunia redimere permiſit. Qva qvidem in re non mediocre lenitatis & magnitudinis animi ſpecimen Bertrandus prætulit. Qvi licet cum Laborgadeo maximas ſimultates, atqve etiam apertas inimicitias exercuiſſet: pro illius tamen ſalute tanto ſtudio erga Joyoſanum, & freqventi ſenatu agere non deſtitit, qvanto amicus pro amiciſſimo agere poterit. Cæterum qvum virtute & prudentia Joannis Bertrandi res urbanæ commodiorem in ſtatum perveniſſent, ſors turbulentis animis novandarum rerum materiam præbuit. Antonio enim Scipione Regulo Joyoſano Occitaniæ Prorege XV. Kal. Nov. ad *Villamurium* oppidum qvod ipſe oppugnabat ſubmerſo & rebus omnibus in exercitu perditis, de Duce novo partium eligendo varia civium ſententia fuit, nonnulliqve è proceribus provinciæ

jam

jam inter ſe de præfectura contendebant. Cum Bertrandus huic ingruenti malo occurrendum ratus, ſenatum cogit, & *Franciſcum Cardinalem Joyoſanum* Scipionis fratrem Proregem eligendum eſſe proponit. Qvibusdam hoc durum videbatur & periculoſum: Verebantur enim, ne eccleſiaſtici & non militaris viri, nobilitas, legionesqve imperium recuſarent. Qvum tamen Cardinales Stroſſam & Armeniacum, cum militari imperio Occitanæ provinciæ & civitati Toloſanæ præfuiſſe Bertrandus dixiſſet, & ſola nominis Joyoſani auctoritate, ſuo qvæqve in officio contineri poſſe: Cardinalis Prorex Occitaniæ ſenatus decreto factus eſt; mandatumqve illi ut provideret, ne qvid detrimenti provincia & civitas caperet. Cum tamen paucis abhinc diebus provinciam ille depoſuiſſet, Senatus nobilitate poſtulante *Henricum à Joyoſa* Cardinalis fratrem in cœnobio Capuccinorum Toloſi inter ſodales tunc commorantem, Occitaniæ Proregem fecit. Sed ne hac in re Chriſtiani nominis religio ulla ex parte læderetur, ſacræ Theologiæ & univerſitatis Toloſanæ collegium coactum eſt: qvod nihil contra Chriſtianæ religionis leges fieri pronuntiavit, dummodo hæc auctore ſummo Pontifice agerentur. Bertrandus itaq; ſenatus nomine, epiſtolam elegantem & terſam ad Pontificem Maximum Clementem VIII. ſcripſit, ut, qvæ à ſenatu acta geſtaqve erant, ab ejus Beatitudine comprobarentur.

Summmo Pontifici Clementi VIII. Eccleſiæ Catholicæ Patri Sanctiſs. Senatus Toloſanus.

S. D.

ETſi non dubitabamus, beatiſſime pater, qvin & literis multorum, & fama deniqve ipſa de morte clariſſimi Ducis à Joyoſa, hujus Occitaniæ provinciæ Præfecti tibi eſſet allatum: tamen exiſtimavimus à nobis qvoqve nuntium eſſe perferendum, qvo ſignificaremus, eam dolore nos, qvantum maximum capere potuimus, affeciſſe: Intelligeresqve ejus viri eximias excellentesqve virtutes, omnes probos & pios viros ſemper feciſſe maximi. Ex eo die qvum in tam repentino caſu, omnes hujus urbis ordines nullum tempus immitterent de ſalute civium eorumqve omnium, qvi in hac Provincia nobiscum eccleſiam catholicam ſartam tectam eſſe cupiunt, cogitandi & agendi, ne in variis voluntatibus militem ſine imperatore, hoſtis ad ſuas partes traduceret: aut qvorundam circa oppidanorum animi à nobis deficerent, aut illos vis aliqva externa adoriretur. Nullam moram interpoſuimus, qvin Cardinali Joyoſano, Toloſano Archiepiſcopo, munus hoc tribueremus. Qvi qvum non multo poſt illud depoſuiſſet, virum aliqvem egregie fortem, & ſapientem in demortui locum creari placebat, qvi bujus tam afflictæ, & tantum non proſtratæ provinciæ rebus ſuccurreret. Unum eſſe dicebant ex Joyoſano familia Henricum Cardinalis & ipſius Ducis fratrem, nuper in Franciſcanum ſodalitium allectum, pium qvidem illum, & probitate innocentiaqve præſtantem: ſed in

qvo

qvo ſit præterea eximia belli ſcientia, multis antea præclaris ab eo rebus geſtis parta, à qvo ſolo opem auxiliumqve provinciales, civesqve noſtri expectare poſſent: moræ periculum, Imperatorum penuriam commemorantes; ſi cunctaretur, à ſingulis factiones perventuras; in pace conſuetudini, in bello neceſſitati eſſe ſerviendum. Nobilitas, qvæ hic ob eas cauſas freqvens convenerat; ejus imperia æqvo animo paſſuram pollicebatur, neqve ulli alii concedere in animum inducebat. Qvæ cum ille recuſaret, neqve convenire iſta ullo modo ſuſcepto à ſe vitæ propoſito oſtenderet, adfuere pii multi ſacrarum litterarum & theologicæ facultatis profeſſores, qvi illum in tanto periculi metu & rerum diſcrimine, ad defendendam armis adverſus eccleſiæ Romanæ hoſtes Occitanam provinciam non ſolum excitarunt, ſed etiam impulèrunt: apud te ſe ejus rei conſiliiqve auctores fore. Qvibus rebus perſpectis & plane cognitis eam provinciam ei adminiſtrandam armisqve tuendam facto ad hanc rem ſenatus conſulto commiſimus, exiſtimantes te hoc ratum gratumqve habiturum, & qvæ in eo cenſuimus, decrevimus, libenter probaturum. Et ſi qvid ad id facilius exeqvendum pertinet qvod à te proficiſci atqve impetrari debeat, ſi noſtras ad ejus erga te preces adjungeremus facile conceſſurum. Qvod ut facias te etiam atqve etiam rogare voluimus. Datum Toloſæ in Parlamento 3. Non. Decembr. anno Domini 1592. Henrico Joyoſano Prorege facto induciæ cum Henrico Mommorantio regiarum partium principe in Occitania pactæ, Provinciæ laxamentum aliqvod calamitatis dedêre: Sed domi ſubito exarſit nova diſſenſionis oc-

caſio. Qvum enim Regulus Joyoſanus poſt ſuſceptam provinciam in curiam veniſſet abſente Bertrando, à nonnullis è ſenatu deriſus, ludibrioſis etiam verbis laceſſitus eſt. Qvorum qvidem oratione Joyoſani fratres exulcerati, acceptam injuriam eorum relegatione ulciſci ſtatuunt. Qvod tamen qvum ſine tumultu, Reiqve publicæ perturbatione fieri non poſſe, judicarent, Cardinalis monachorum concionibus plebem ſuam facere, Regulus autem cohortes in hybernis collocatas acceſſere diligenter curarunt: ut populari gratia, ſuisqve copiis confirmati, qvamcunqve experiri poſſent fortunam. Hæc qvidem Bertrandum magna affecerunt ſollicitudine; qvod animo cerneret, ſi Joyoſani in ſententia permanerent, civitatem ad vim atqve ad arma deſcenſuram. Cui rei ut præverteret, eos privatis admonitionibus ab hoc conſilio revocare tentavit; initioqve orationis, non ſolum ſuum in Joyoſanam familiam ſummum ſtudium, ſummamqve voluntatem; ſed etiam maxima ſenatus in eos beneficia commemorat. Qvod Proreges ipſi à Senatu appellati eſſent: qvod rejecta Mommorenſe familia principatus provinciæ ipſis eſſet conſervatus. Docebat etiam qvæ Senatus conſulta, qvoties, qvamqve honorifica in eos facta eſſent. Qvamobrem precabatur, ne ſenatus auctoritatem imminuere conarentur, à qvo tantam honoris & gloriæ amplificationem accepiſſent. Si è ſenatorio ordine qvidam partibus ſuſpecti eſſent, non ignorabant de capite Senatoris ſenatum tantum cognoſcere poſſe; accuſationem intentarent,

rent, Senatum eadem æqvitate,qva ſolebat, jus eis redditurum: exemplum patris, & Scipionis fratris ſeqverentur, qvi in pari cauſa,qvæ per vim & ſeditionem fortaſſe aſſeqvi potuiſſent, per ſenatum ſuo jure uſurum. Orabat deniqve ut reſpicerent, qvam difficile eſſet, Senatores expellere, qvorum ſalutem neqve ſenatus negligere, neqve civitas, qvod contra publicam libertatem hoc fieret, levi momento æſtimare poſſet. Sed qvum Joyoſani à ſententia non dimoverentur, capitolinos Bertrandus ad ſe vocat, qvæ Joyoſani ſtatuerint, exponit, & eos ad publicam libertatem, ſenatusqve auctoritatem tuendam magnopere cohortatur. Qvi qvum omnem ſuam induſtriam ſenatui Reiqve publicæ polliciti eſſent & præſidiis per plateas urbis diſpoſitis cuncta ad arma decurrerent; Joyoſani fratres, incertum rerum eventum timentes, Bertrandum rogant, ut motum omnem in urbe pacaret, qvæcunqve ſenatus vellet, ſe facturos. Poſteroqve die Cardinalis in curiam venit, ut ſenatum abalienatum ſibi reconciliaret, multaqve in eam rem dixit, qvibus familiæ Joyoſanæ erga ſenatum voluntatem teſtaretur maximam. Bertrandus autem de loco ſuo orationem Principe Senatus dignam, plenamqve gravitatis ex tempore habuit. Cujus inter præcipua capita, præterire nefas hæc duxi. Senatum vivam Regum imaginem: ut illis, ſic & ipſi, manus oblongas dari. Cæteras Galliæ poteſtates, ut caducas, qvotidie interire: *Senatum vero ut æternum corpus, nec cum ipſa regni machina periturum.* Malè ſemper cum illis actum, qvi

qvi auctoritatem ejus labefactare conati eſſent: patrumqve memoria & Proreges ipſos ex vinculis cauſam dixiſſe, & adhuc carnificinas ſangvine eorum, qvi in ſenatum qvicqvam hoſtile tentarent, rubeſcentes ſpectari. Cujus orationis magnitudine maximam in ſenatu, & non parvam apud reliqvos cives virtutis & conſtantiæ gloriam eſt conſeqvutus. Cæterum nec oppreſſa Tornerii conjuratione, nec rebus ita conſtitutis, plane confirmatam ſenatus auctoritatem putavit, qvandiu Stephani Durantii Principis ſenatus mortis vindicta ſilentio & timore abolita remaneret. Proponendæ itaqve Mercurialis morem jam à qvibusdam annis intermiſſum, renovavit. Cujus caput præcipuum hoc erat, ut de Durantii nece qvæſtio decerneretur. Periculoſa & intempeſtiva videbatur hujus rei agitatio nonnullis, qvi minime pravum, ſed qvidem parvum & parum fortem animum ad Remp. conferebant. Alii vero qvaſi providi cives hac una re qvietem publicam perturbari, & ab eo bellicum cani dicebant. Nunqvam tamen virtus ejus contremuit, ſed conſtanti egregioqve animo, ſuam hac de re explicuit ſententiam: in qvam S. C. factum eſt. Qvod tamen fruſtra ſancitum: edicto regio, rerum omnium amneſtia decreta, & promulgata. Qvum autem hæc Toloſæ à Bertrando agerentur, *Henricus IV.* Galliarum & Navarræ Rex, Lutetiam Pariſiorum *à Comite Briſſacio*, & civitatis Curatoribus recipitur. Qvo Toloſæ renunciato, variis agitari cœpit urbs motibus, qvum qvisqve ad ſua deſideria inclinaret animum.

mum. Qvi enim nomen regium oderant, ſubeunda anteqvam ei pareretur, cuncta pericula clamabant:, jam Hiſpanorum auxilia ditionemqve amplexabantur, & extrema qvæqve cogitatione volvebant. Alii vero qvi regiarum partium fautores erant, hoc nuntio qvaſi è ſomno excitati, audacter proferunt, victori & regi parendum: ultima tentanda non eſſe, niſi ad pacem veniamqve præteritorum obtinendam; magnum civitati periculum impendêre, niſi ad Regis clementiam confugerent: habere Pariſienſium exemplum: famæqve eorum conducere, ut qvos ad deficiendum ſeqvuti erant, eosdem ad novamRegi fidem præſtandam imitarentur. Clamabant deniqve non cunctandum: ne ut officio inter ultimos, ita & gratia reponerentur. Periculoſa tamen erat tam ſubitanea illius negotii confectio, qvum maxima pars populi in contrariam traheretur partem. Ideoqve Bertrandus qvi nihil aliud in animo propoſitum habebat, qvam civitatem Toloſanam tot ſeditionum fluctibus partiumqve ventis agitatam, leni concordiæ qvietisqve aura ſpirante, ad regis poteſtatem, tanqvam ad tutiſſimum portum perducere: longiorem ambitum circuitumqve in hujus rei tractatione, qvam ardens animus poſtulare videretur, amplecti coactus eſt. Primum itaqve tentandum duxit Joyoſani Reguli animum, cujus maxima & in provincia, & in urbe auctoritas erat, & fluctuantes in tam ancipiti rerum voluntatumqve conditione cogitationes ejus, ad id unum maximè direxit, ut ipſe ſe à ſenatu non ſejungeret. Rebus igitur

tur hoc modo paulo confirmatis, convocavit ſenatum, qvi freqvens convenit propter expectationem tanti negotii, unaqve cum Regulo Joyoſano decretum eſt, ut legati cum conditionibus ad Regem mitterentur, nomine ſenatus ipſius Reguli, Joyoſani, & civitatis Toloſanæ; in qvibus præter cætera, hoc unum erat caput: ſenatum civitatemqve orare Regem, ut Henrico Joyoſano præfectura Occitanæ provinciæ confirmaretur. Qvum vero *Antonius Chalabrius Villæ longæ Abbas*, Petrus Raoullius, & *Franciſcus Salluſtius* ſenatus advocati, legati cum mandatis ad Regem profecti eſſent, diverſis denuò conqvaſſata eſt urbs motibus. Nonnullis omnes pacis conditiones reſpuendas: aliis vero urbem Regi protinus dedendam, nec ea, qvæ à legatis geſta erant, expectanda cenſentibus. Regulus autem Joyoſanus, qvi nullam ſui rationem hac in deditione ab eis haberi ſatis intelligebat, ſibi ipſi præcavere cœpit, civitates præſidio ſibi confirmare, & voluntates civium ſollicitare. Bertrandus autem qvi ſatis ſuperqve noverat, qvam frangerentur ſenatus opes, Regisqve negotia, ejus disjunctione: in hoc unum maximè incumbebat, ut animum ejus diverſa cogitantem & molientem retineret. Jamqve cura ſua naufragium evaſerat civitas, & propemodum in vado ſalutis res eſſe videbatur, qvum Bertrandus tot vigiliis curisqve fatigatus, dyſenteria laborare cœpit, & octavo morbi die è vita exceſſit Cal. Novembr. 1594. Cujus morte luctuoſa ſuis, & acerba patriæ, civitas in veteres ſeditionum ſcopulos recidit: iiqve caſus

eam ſeqvuti ſunt, ut non immerito boni omnes ejus mortem, tanqvam publicæ qvietis interitum, lugerent. Mortuus autem eſt anno ætatis ſuæ ſexageſimo ſeptimo, ſuperſtitibus relictis uxore chariſſima *Maria à Caſtronovo Servieſia*, fœmina primaria, ex nobilioribus Albienſis provinciæ familiis orta, & ex ea ſex liberis, qvorum privatis lachrymis, publicus dolor dedit ſe comitem.

SCRIPTA

SCRIPTA BERTRANDI.

De Scriptis Joh. Bertrandi nihil extat, qvod ego qvidem ſcio, qvam Βίοι Νομικῶν ſive de Jurisperitis libri duo poſt mortem ejus à filiis editi *Toloſæ 1617. in 4o.* Sed cum iſta editio multis ſcateret mendis, emendatior prodiit *Lugdun. Batavor. ap. Joh. à Gelder. An. 1675. in 8o.* adjectis ad Calcem libri Ægid. Menagii aliorumqve eruditorum Virorum animadverſionibus & notis.

VITA

VITA PETRI PITHOEI J. C.

SCRIPTA
à
Joſia Mercero.

PITHOEORUM origo è Viromenſi pago, qvi ſitus ad mare, in ea parte Neuſtriæ, qvam inferiorem Normaniam vulgo vocant, indicio eſt in antiqvis monumentis recenſio nobilium, qvi anno ſalutis M. CLXXXX. in Hieroſolymitanam militiam ultro iere; *(a)* in qvibus *Guilelmus Pithœus* ſecundus Viromenſium adſcriptus, addito ejus digmate, qvod idem in Pithæorum Trecenſium ſcutis etiamnum manet. Poſt qvem longo intervallo *Æmilius Pithœus* patria & paternis opibus majori natu fratri relictis, venit in Campaniam, ubi filium *Andream* genuit, è qvo natus *Petrus*, qvi & alterum *Petrum* reliqvit, patrem noſtri Pithœi, ad qvem feſtinans, de patre pauca di-

(a) *De hoc Paſſagio, qvo nomine expeditiones Chriſtianorum Principum contra infideles dicentur*, Bœcler. de Paſſagiis P. 1. *vid.* Marinus Sanutus, cognomine Torſelus, Venetus, in Secretis fidelium Crucis lib. 3. P. 10. cap. 4. Urſpergenſ. ad Ann. 1187. Helmoldus Chron. Slavor. libr. 3. cap. 37. ibiqve Bangertus in Notis.

dicam. Natus is in Campaniæ vico, cui nomen *Hervicum*, non longe à Trecenſi oppido, in qvod migravit Petrus, ſimul ab armis ad literas, qvibus tum pretium atqve honos regnante Franciſco primo. In iis excelluit hic Petrus, doctiſſimus totius provinciæ, nec juris tantum municipalis ac forenſis peritiſſimus, de qvo reſpondere ille qvotidie & urbi & provinciæ, adſcitusqve in conſilium primorum, ſed civilis etiam juris conſultiſſimus, & veriorum ejus diſceptationum atqve omnis antiqvitatis qvæſitor accuratiſſimus, qvod & filiorum relatione, & teſtimonio maximi Cujacii ſcimus eſſe verum. Uxores duas duxit, è prima geminos tulit *Joannem & Nicolaum*, qvi annum agentes ſeptuageſimum tertium etiamnum vivunt, inſignes tam longæva ætate, (qvod rarum in geminis, & habitum miraculo, præcipue ſeptimo menſe natis) ſed inſigniores ſumma pietate, & maxima inter geminos concordia. Ex altera plures liberos tulit, ſed illuſtres maximè *Petrum* ac *Franciſcum*, utrumqve natum bono literarum & poſterorum miraculo, ſed de Franciſco tantum eſt, vivit adhuc & precor vivat. De Petro, qvem fata nuper ad feliciorem vitam traduxere, dicendum latius. Is natus Kal. Novembris, anno M.D.XXXIX. Ingenio à prima ætate acuto ſemper & prompto, at corpore diu infirmiore, donec adoleſcente ætate & procerior ſperato evaſit, & robuſtior. Primas literas in urbe *Tricaſſium* (*b*) didicit à ſolennibus gymnaſii Trecen-

(*b*) *Tricaſſes qvi & Trecaſſes vel Tricaſes & Trecaſes ali-*

cenſis doctoribus. Miſſus inde Lutetiam, ubi florentes tum literas coluit diligentiſſime, miratus unice doctiſſimum illum *Turnebum*, cui pares paucos ſeqvens ætas tulit, illa neminem. Demum revocatus à patre, & ſtatim *Avaricum Biturigum* miſſus, ut jus civile addiſceret, cum mandatis prudentiſſimi ſenis, ne gloſſas aut commentarios doctorum moraretur, ſed ipſa Juriſconſultorum atq; Imperatorum verba diligentiſſime expenderet, è qvibus accuratè perpenſis vera lux juri civili, ſicuti ex imperitiſſimorum doctorum dubiis interpretationibus ac vacillantibus reſponſis, meræ tenebræ. *(c)* Qvæ mandata ſecutus filius ſumma fide, fe-

aliqvando nuncupantur, Galliæ Lugdunenſis fuere Populi; Urbs eorum primaria à Ptolomæo Auguſtomana, in Tabula Peutingeriana & Itinerario Æthici Auguſtobona vocatur: qvia nimirum unum idemqve nomen eſt Auguſtomana & Auguſtobona, non ſecus ac in Æthici Itinerario modo Vindobona, modo Vindomana, qvæ hodie Vienna, nominatur. Manum enim ap. Romanos idem fuiſſe qvod bonum, ex Varrone, Feſto & Nonio Marcello conſtat. Poſtea mutilato Gentis & urbis nomine Auguſtam Trecarum Trecorumqve vel Trecas dixerunt, item Trecenſe oppidum. Errare autem hìc docet incomparabilis Valeſius in Notit. Galliar. verb. Tricaſſes *Pithœum noſtrum Tricaſſinum, cum in* lib. 2. Adverſar. c. 1. *Auguſtobonam & Tricaſſis diſtingvit, & ex una duas urbes facit.*

(c) Optimum ſane fuit Pithœi Patris conſilium, præfer-

felicior patre qvod in ætatem doctiorem incidit. Nam pater Haloandri editione utebatur, qvæ tum opti-

---

ſertim cum ex mente Ant. Goveani in epiſt. ad Jac. Fabrum *Interpretes antiqvi, qvos ut auctores & auctores bonos laudamus, ingenio qvidem illi fœcundo, ſed literis parum exculto, nihil admodum aliud, qvam herbas noxias protulerint: qvibus evellendis tres trium Neſtorum ætates non ſufficerent. In nulla enim illos re æqve occupatos inveniias, qvam ut unusqvisqve ſuperiorum commenta, omiſſa lege ipſa, ſubvertat, atqve pugnas excitet mirificas.* Æmyl. Ferretus in epiſt. ad Govean. *Ut proinde veriſſimum ſit JCti excellentiſſ.* Dn. Taboris, *tria in ſcriptis Doctorum vetuſtiorum, methodum ſcilicet, Latinæ Lingvæ puritatem, & Antiqvitatis ac Hiſtoriarum cognitionem deſiderantis, judicium in* Præfat. Racemat. Criminal. *Multa Bartolum, Baldum ſimilesqve Doctores ſæpe ad textum, aliqvando etiam præter rem, pauca ad rem vel de re, exqviſita, aut dubia omnia removentia, attuliſſe. Digna ſunt de vitiis Interpretum verba* Antonii Vaccæ JC. in epiſt. ad Alexandrum Farneſium Rom. Eccleſ. Vice-Cancellar. *qvæ hic apponantur: Neſcio, inqvit, qvo fato factum ſit, ut rerum docendi atqve interpretandi rationem paulatim amiſerimus: dum vel ambitione atqve oſtentatione: vel Germanæ veræqve doctrinæ inopiâ ſupervacuas qvæſtiones inculcant: de rebus impertinentibus & non neceſſariis, nec ſuis locis, diſputant:*

optima, eamq́ve ad manuſcriptos pleroſqve contulerat labore ſummo. Ætas filii Pandectarum Z 5 Flo-

---

tant: auctoritati ſuorum plus qvam rationi tribuunt: qvæ breviter dici poſſunt, magno verborum apparatu atqve anfractu agantur: qvod propoſitum eſt, atqve ubi interpretatio maxime deſideratur, id ne attingitur qvidem: ubi non deſideratur, ibi magno conatu intenditur: interpretum commenta magis qvam leges ipſas enarrant. Tum mutuis velut telis ſeſe ac vulneribus conficere ſtudent: ſacra, prophana, divina, humana docendo commiſcentur: nihil diſtincte ab originis aut ſimplicitatis ſuæ cognitione repetitum traditur. Deniqve id unum agi videtur, ut magno labore, magnaqve temporis & pretii librorum jactura, nihil ſcire doceamur. *Qvin eo devenerat, anteqvam à florentioribus Galliæ Academiis hæc docendi ratio mutaretur, ut præ ſtudio Gloſſæ & antiqvorum Interpretum fide textus plane negligeretur; Ac ſua ætate obſervat* Haloand. in Præf. ad Cod. *pleroſqve, qvi cum omni copia forenſium formularum, commentariorum, ſingularium, Conſiliorum abundarent, Corpus Juris Civilis non habuiſſe. Vid.* Brœuc in Hiſtor. Jur Chronol. *Hinc non immerito* Fr. Duarenus in Epiſtola illa eruditiſſ. ad Andr. Gvillartum, *de ratione docendi diſcendiqve Juris, ſcripta, & ab Eqvinario Barone jam laudata; à Weſembecio vero tanti æſtimata, ut non modo Jurisprudentiæ rudes, ſed etiam doctos non parum illa adeptos arbitretur, & ad diſcendum do-*

Florentinorum emendatiſſimi Codicis editionem nacta eſt, *(d)* & poſt felicem multorum eruditorum operam, anteceſſorem audivit maximum *Cujacium*, cui haud ſcio an pares fuerint antiqvi illi J. C. qvorum veſtibula freqventavit Romanorum clientium turba, aut qvorum oracula Imperatorum authoritate munita, poſt tanta intervalla temporum etiamnum venerantur externi populi. Certe neqve illi acriori judicio jus tractavere, neqve poſt

docendumqve jus civile melius, & ad Judicium de toto hoc genere rectius faciendum; nulla re vehementius curſum ejus, qvi ad veræ ſolidæqve eruditionis laudem graſſari vellet, tardari atqve impediri exiſtimat, qvam ſi in ſcriptis interpretum hæreat: Seqve qvindecim & eò amplius annorum ſpatio, in evolvendis Interpretum omnium qvamlibet levium ac plebejorum commentariis conſumto, qvum illum profectus ſui maxime pœniteret, aliis prius tentatis diligenter omnibus viis, in hac una tandem (lectione nimirum ipſa Juris Auctorum methodo ab illo tradita) conqvieviſſe: nec partum ullum adhuc, qvi eum, tanqvam ex longo errore diu jactatum exciperet, alium reperire potuiſſe. Sed cum hoc argumentum de Interpretibus Juris eorumqve interpretandi ratione latius pateat, qvam ut annotatis hiſce includi qveat, illud peculiari Diſſertationi reſervabimus.

(d) Qvid in Haloandrina atqve Florentina editione obſervari mereatur, ad Ant. Auguſtinum lit. p. & q. p. 131. & ſeqq. annotavimus.

poſt eorum ætatem qvisqvam ad hujus viri doctrinam, acumen, judicium acceſſit. Tantum doctorem nactus Pithœus adhæſit uni, qvem & ſecutus Avarico Valentiam, & diligentiſſimo ſtudio adſecutus, ut Cujacius in arctiorem amicitiam ac familiaritatem juvenem adſciſceret, & diſcere doctor à diſcipulo, ac qvæ didiciſſet publicis monumentis profiteri non dedignaretur. (c) Audivit eum Pithœus usqve ad annum M. D. LX. ſumma induſtria jus civile ſimul tractans & in omnem antiqvitatem inqvirens. Qvod illi ſtudium duravit usqve ad exitum vitæ, vetuſtiſſimos optimorum ſcriptorum Codices, undeqvaqve qvovis pretio comparans, dein anxio ac fideli labore conferens, non oſtentationi aut inani ac curioſæ adfectationi, qvod plerisqve uſu venit, ſed literarum ac reipublicæ amore maximo, cognitoqve non legi, non intelligi ſine hac diligentia optimos qvosqve ſcriptorum veterum: neqve ut in iis emendandis conqvieſceret, qvod ſibi opus hodie adſumunt nimium vani homines, ſed ut ex emendatis, rerum ipſarum

(c) *Inde Summam librorum antiqvorum & veritatis purioriſqve doctrinæ inveſtigatorem nominat Pithœum,* Cujacius 13. O. 10. *Hoc agente, pergit, hoc perqvirente, inſtigante, docente, diſcimus ſemper & adinvenimus aliqvid. Nec mihi laudis, qvam totam deſiderat tanta Pithœi ſedulitas, partem ullam attribui volo: Et ſi qvid eſt laudis, hoc ſatis eſſe reor, qvod omnem in eam conferendam eſſe cognoſcam.*

rum cognitionem penitiſſimam hauriret, qvam potiorem habuit ſemper verborum ſcientia, ſicut utramqve in omni vita parvi à ſe factam judicavit, niſi ad ſcientiam accederet pietas morum, integritas vitæ, & in excolendis publicis privatis officiis inculpata induſtria. His artibus munitus à ſtudio ad forum & rempublicam venit, delecta Pariſiorum urbe, qvo ſedem fortunarum conferret, & ampliſſima curia qvam aſſidue ſectaretur, non inſano lucri cupidine, qvi fere aliorum finis, neqve ut ſolenni tempore decurſo gradum ſibi faceret ad emendum magiſtratum, qvod ille deteſtatus ſemper: ſed ut juris noſtri uſum in ampliſſima ſchola perdiſceret, qvo cognito & adeſſe amicis, & prodeſſe omnibus conſilium expectantibus poſſet, ac præcipue Reipublicæ, ſi qvando uſus eveniret. Itaqve delatam ad ſe amici cauſam egit in ſanctiſſimi ordinis conſiſtorio, atqve obtinuit, ſed unicam. *Vidit enim & ex prima cauſa pervidit vir acutiſſimus, alia omnia ſeqvenda eſſe ſibi, ſi forum tenere vellet, fingendos alios mores, alium ſermonem, non verum ſemper conſtanti judicio tuendum, ſed aut probabile verſatili ingenio qværendum, aut falſum ſolerti colore prætexendum, dicendum ſæpe contra qvam ſentiret, & injuſtiſſima cauſa tuenda, tamen niſi ad imperitiſſimorum ſæpius litigantium arbitrium, & ad forenſis turbæ guſtum orationem componeret, deniqve niſi omnia oſtentui potius qvam vero pararet, fruſtra ſe futurum ac pro laude merita reportaturum indignos imperiti vulgi ſibilos.* Itaqve abſtinuit deinceps à di-

dicendis cauſis, (*f*) aſſiduus tamen foro, notandisqve qvæ illuſtriora decreta diligentiſſimus, ſimul rogantibus defenſiones ſcribens, & conſulentibus de ſcripto reſpondens, ſed nunqvam niſi accuratiſſime perpenſis, qvæ ſcriberet. Qvod idem in iis qvæ publicè edidit non pauca ſervavit anxie, ut pauciſſima de ſuo eaqve certiſſima ſcriberet, neqve unqvam niſi adſcriptis veterum auctoritatibus. (*g*) Atqve hoc ſcribendi ſtudium nunqvam ſejunxit à forenſi, certus prodeſſe ſaltem hac parte Reipublicæ. Itaqve plura veterum auctorum, ſive Theologorum, ſive Jurisconſultorum, ſive hiſtoricorum, ſive poetarum etiam ac Philologorum ex ejus bibliotheca videre lucem, qvam ex ulla hujus ſeculi, eaqve ſelecta omnia, & ſummi ejus judicii atqve ingenii, præcipue vero ſummi atqve infucati candoris indicia certiſſima, qvæ recenſere ſingulatim non eſt inſtituti mei. Sed præcipue illuſtris opera ejus in hiſtoria poſteriorum ſeculorum à Juſtiniani & paulo antiqviore ævo ad patrum noſtrorum memoriam, qvæ tenebroſiſſima, & pene ſe-

(*f*) *Idem Hottomanno placuit, teſte Doſchio in Vita Hottomanni p. 210.*

(*g*) *Ea tamen ſe apud Pithœum lib. 1. Adverſar. cap. 3. legere ſcribit* Dn. Thomaſius p. m. de Plagio literar. §.520. *qvæ totidem prope apicibus & apud Gilbertum Cognatum leguntur, neutro interim alterius mentionem faciente. Uter alterum vel anticipaverit ſcribendo, vel deſcribendo ſit ſecutus, juxta cum ignaris ſcio.*

pulta incuria ſcriptorum, qvum literæ omnes apud monachos imperitos reipublicæ, & hoc fine hiſtoricos, ut natales ac nuptias Regum narrarent. Eorum temporum hiſtoriam, qva ad regnorum ac provinciarum ſtatum, qva ad Eccleſiæ adminiſtrationem, ex optimis qvibusqve & fideliſſimis antiqvitatis monumentis ſedulo ſibi comparaverat, qvorum partem maximam communicavit etiam omnibus, datis in lucem, qvæ ſelectiſſima de duabus gentibus Regum noſtrorum, (*b*) item Caroli ma-

(b) Intelligit Annalium & Hiſtoriæ Francorum ab An. 708. ad An. 990. Scriptores coætaneos, à Pithœo primum in lucem editos, Pariſiis 1588. & Francofurti ap. Wechel. 1594. in 8o. In qva poſteriori editione p. 283. Karoli M. teſtamentum, qvod ad diviſionem Imperii regniqve ejus ſpectat, exhibet; diverſum plane ab eo, qvod apud Eginhardum de Vita Karoli M. cap. 33. legitur. Dubiæ qvidem fidei Partitionem illam regnorum Karoli Imp. eſſe putat Pithœus, meritoqve numerandam inter tot ſingularis otii commenta, quæ ſeqviora nobis ſecula ingeniaqve pepererunt: Ejus tamen diſerte meminit Monachus Engolismenſis in vita Karoli M. p. 268. Auctor Annal. Francor. ad An. DCCCVI. & Adelmus ad eund. an. Ac pro genuino teſtamentum hoc habere videtur Vir non Carolini ævi tantum, ſed univerſæ Hiſtoriæ & Antiqvitatis Germanicæ peritiſſimus, Nobiliſſ. Dn. Schurzfleiſch Diſſertat. de Diviſion. Karolini Imperii §. 9. & ſeqq. *Conſentit doctiſſ.* Beſſelius in Animadverſion. ad Eginhard. cap. 33.

magni ac ſucceſſorum legibus, (*i*) qvæqve de Comitum Campanorum ſerie, ſed præcipue reſtitutis vete-

(*i*) *Capitularia nimirum Karoli M. & Ludovici Pii ab Anſegiſo Lobienſi, vel ex conjectura Baluzii in* Præfatione ad Capitular. Regum Francorum n. 40. *Fontanellenſi Abbate, primum in qvatuor libros digeſta & publicata An. 827. tam Eccleſiaſticas qvam Politicas utriusqve Imperatoris leges continentia. Confundit hunc Anſegiſum* Ant. Auguſtinus lib. 2. de emendat. Gratian. cap. 10. *cum ejusdem nominis Abbate, qvi ad Senonenſem Archiepiſcopatum poſtea evectus eſt; ſed diverſum omnino eſſe à capitularium Collectore*, Baluzius d. Præf. n. 39. & in not. ad d. Dial. Auguſtini p. 706. docet. add. Dn. Maſtricht in addend. ad p. 211. Hiſtor. Jur. Eccleſ. Olear. in Abac. Patrol. voc. Anſegiſus. *His qvatuor libris tres alios Benedictus Levita adjecit, qvibus prætermiſſa ab Anſegiſo capitularia complectuntur; qvos additiones qvatuor ſeqvuntur, in qvibus bene multa reperiuntur, qvæ neqve apud Anſegiſum extant, neqve apud Benedictum, teſte Baluzio d. Præf. n. 48. Sed diverſam hanc Benedicti Levitæ Collectionem eſſe ab Anſegiſi, neqve unum ſemper Corpus cum ea conſtituiſſe Baluzius monet, indeq́; fieri, ut in antiqviſſimis exemplaribus Capitularium nulli alii libri reperiantur præter qvatuor priores. Recenſet Capitularia inter Collectiones Canonum* Fr. Florens Diſſert. de Orig. arte & author. Jur. Can. P. 3. p. m. 32. *Qvia in*

veterum Theologorum ſcriptis, qvæ innumera vel primùs vel meliora dedit in vulgus; daturus etiam do-

in illis multa referuntur ex antiqvis Conciliis in Oriente & Occidente habitis: potisſimum vero ex Conciliis Gallicanis, qvibus tunc temporis Germania & Italia univerſa continebatur. Recte enim obſervat Anton. Auguſtin d. Dial. 10. *fontem Capitularium fuiſſe ipſa Concilia atqve Conventus, in qvibus Imperator cum Epiſcopis & aliis Conſiliariis de rebus tam Eccleſiaſticis qvam profanis agebat. Vid.* Baluz. in not. ad c. Dial. p. 708. & in d. Præf. n. 9. *Primum qvi Capitularium ſeu Conſtitutionum Karoli M. auctoritatem poſt longam oblivionem protulerit,* Beat. Rhenanum *memorat Baluzius in d. Præf. n. 38. qvi plurima An. 1531. ex Codice Legum Francicorum deſcripſerit in libro ſecundo rer. Germanicar. Deinde An. 1545.* Vitus Amerpachius, *rei antiqvariæ bonarumqve literarum ſtudioſiſſimus librum Conſtitutionum Karoli M. emiſit in lucem Ingolſtadii per* Alexandr. Veiſſenhornum *typograph. Triennio poſt Meldenſis Epiſcopus* Joh. Tilius *libros Capitularium ab Anſegiſo & Benedicto collectos edere aggreſſus eſt, præloqve commiſit* Pariſ. 1548. *Qvæ qvidem editio qvamvis abſoluta perfectaqve non ſit, ea tamen Criticos Gregorianos & Ant. Auguſtinum uſos fuiſſe conſtat. Secuta illam eſt Baſileenſis Capitularium editio, qvæ à* Baſilio Joh. Heroldo *ex Bibliothecæ Fuldenſis exemplaribus deſcripta cum aliis antiqvis legibus Nationum,*

doctiſſimum atq; utiliſſimum opus, diligentiſſimam Synodorum omnium editionem, qvam ſummo ſtudio,

---

num, qvæ Francorum Imperio parebant, An. 1557. prodiit, ac Anſegiſi Collectionem ſimul complectitur, niſi qvod qvartus ibi liber maxima ſui parte mutilus ſit & imperfectus. Novam & ampliorem Capitularium editionem Pithœus noſter An. 1588. *procuravit, Tilii exemplum judiciumqve ſecutus, uti ipſe in Præfat. teſtatur; qvi non ex Benedicti modo, ſed ex Anſegiſi ipſius Collectione eadem non ſemel ſuſtulerat, ſimilibus tantum qvibusdam relictis, numeris etiam Capitulorum · conſeqventer mutatis. Qvam tamen interpolationem, cum veterum lucubrationes ita arbitrii noſtri non eſſe putet, ut ſupplere nobis liceat eorum lapſus aut hiatus, indigne admodum fert doctiſſ.* Baluzius & in Præfat. Capitulor. n. 53. & ſeqq. *adnotat, qvid à Tilio & Pithœo præſtitum in ea editione, & qvid culpandum ſit: pariterqve n. 63. & ſeqq. reprehendit Franc. Pithœum, qvi An. 1603. ex Tilii & fratris editione deſcriptam ſuam, per ſpeciem emendationis denuo interpolaverat & corruperat. Karoli Calvi Capitula Collectionibus Anſegiſi & Benedicti, judicio Florentis, longe integriora, vir admirandæ eruditionis* Jac. Sirmondus *congeſſit &* Pariſiis 1633. *edidit. Inter qvæ & Pithœana capitula hoc intereſſe ſcribit in Præfat. Qvod in his nudæ Regũ ac meræ ſint leges; nullo fere ordine digeſtæ, nullaqve temporum vel locorum nota diſtinctæ; In ſuis vero Synodi & conventus*

dio, impenſa, labore collegerat, ni prævenißent acerba fata. Qvæ ego una ſerie præcerpere volui,

ventus ipſi regales, in qvibus conſtituta fuerunt capitula, exhibeantur, & qvo qvisqve anno ac loco, qvas ad res, & per qvos coacti celebratiqve ſint, expreſſum ſit. Tandem Galliæ illud ornamentum Stephanus Baluzius *Capitularium editionem omnium integerrimam & emendatisſimam adornavit & publicæ luci dedit* Pariſ. 1677. ap. Fr. Muguet duob. Tom. *In qva non tantum Collectiones Abbatis Anſegiſi & Benedicti Levitæ ac additiones qvatuor ex collatione optimorum & novendecim Codicum manuſcriptorum emendatiores reddit, ac tales repræſentat, qvales ab auctoribus earum compoſitæ fuerunt, & ſecundum numeros à Ludovico Pio, Carolo Calvo, Hincmaro, Iſaaco, Reginone, Concilio Troslejano, Fulberto & Ivone adnotatos, ut reperiri qveant capitula à vetuſtis illis auctoribus ex capitularium libris recitata: Sed & reliqva Francorum Regum capitularia, qvæ extra illos ſeptem libros & additiones vagantur & per qvadringentos annos de Jure Civili & Eccleſiaſtico ab ipſis ferme Francici Regni primordiis usqve ad Kar. III. tempora promulgata & tam edita qvam inedita hactenus fuere, vetuſtisſimorum Codicum ope emendatiora exhibet; ac præterea in margine indicat fontes capitularium, veluti ſunt Concilia, Decreta Patrum, Leges populorum, ipſaqve capitularia, adnotatis etiam locis, qvæ ex capitularibus à vetuſtis Scri-*

lui, ut ſemel dictis, qvæ ad ſtudia & literas pertinent, de ceteris ejus actionibus dicam liberius. Vixit

---

Scriptoribus referuntur. Hiſce addidit Formulas Marculfi cum Appendice incerti auctoris, nec non Sirmondicas, Bignonianas & à Lindenbrogio editas, ac novam formularum Collectionem cum Promotionum Epiſcopalium, Exorciſmorum & excommunicationum formulis, variis ex locis collectis. Poſt Fr. Pithœi *Gloſſarium obſcuriorum verborum in Lege Salica & Gloſſarium ad Capitularium libros, adjunxit, additis* Sirmondi *ad Capitularia, &* Bignonii *ad Legem Salicam & Marculfi formulas notis. Deniq; totum hoc opus ſuis illuſtravit notis Baluzius, relatis ex editionibus & manuſcriptis optimis & antiqvis, variis lectionibus, qvæ alicujus momenti eſſe videbantur; explicatis inſuper iis locis, qvæ difficultatis aliqvid habebant. Poſtremo adjecit appendicem Actorum veterum: Opuſcula nempe aliqvot de rebus ad Eccleſiaſticas ceremonias pertinentibus, qvædam Capitula de Inſtitutionibus Monaſticis, Præcepta Regum, Epiſcoporum Decreta & epiſtolas, Placita Comitum & Scabinorum, Miſſorum Dominicorum, Vaſſorum Regalium & alia multa iſtius generis. Qvæ omnia prolixius ipſe Baluzius in laudata Præfatione perſeqvitur, ſimulqve qvæ circa originem, auctoritatem, uſum variasqve Capitularium editiones, eorumqve Codices manuſcriptos moneri poterant, doctisſime explicat. Conf.* Maſtricht in Hiſtor. Jur. Eccleſ. n. 193. usqve ad n. 219.

xit ergo ab anno M. D. LX. Lutetiæ usqve ad civilium bellorum primas faces, qvorum importunitatem fugiens, ſeceſſit ad literarum otium, gravisſimis interea periculis obnoxius, ut ſœpe inter metum imminentis mortis, ſolamen tamen è libris peteret, & in maximis diſcriminibus ſcriberet optima qvæqve & doctiſſima. Qvibus tandem poſt longos furores ſedatis, rediit ad forum poſt annum M. D. LXXII. & monentibus amicis cogitandum de ſobole, duxit ex honeſtiſſima familia *Catharinam Paludellam* conjugem, cum qva deinceps vixit inoffenſa concordia: manſitqve inde in foro, adſcitus in conſilium à maximis qvibusqve & ſapientiſſimis, delectusqve à multis etiam ignotis controverſiarum ſuarum arbiter. Qvo in utroqve vir magnus excelluit, ut ſcires natum diſcernendo verum à falſo, & agnoſceres in privata toga perpetuum magiſtratum. Nec privatis ſolùm controverſiis electus arbiter, ſed etiam publicis, adſcitus in conſilium toto vitæ tempore de rebus majoribus, qvia vera virtute tantum autoritatis qvæſiverat apud maximos qvosqve & probiſſimos tam in Senatu qvam in aula, ut nec de republica ante ſententiam ſuam dicerent, qvam Pithœum ejus auctorem habuiſſent. Itaqve vicit luce ſua tenebras infeliciſſimi ſeculi, qvo *nullus honos niſi emptus pecunia*, vocatusqve ultro & coactus etiam ad ſuſcipiendos honores: primo adſcitus inter ſubſtitutos Regiorum cognitorum, qvo in honôre ita placuit & magiſtratibus & privatis omnibus, ut invitus retineretur ultro in eo munere, etiam poſtqvam id

ut

ut cetera addictum pretio: & paulo poſt qværenti Regi Henrico III. qvi cognitoris ſui vicem delegatæ in Aqvitaniam Cameræ adeſſet, commendatus ab omnibus bonis Pithœus, lectusqve ſtatim, habuerit ubi ſummæ doctrinæ, ingenii, prudentiæ, probitatis, fidei, documentum in oculis omnium daret. Indicavit virum ſapientiſſimum magiſtratus ampliſſimus & Aqvitaniæ provinciæ, & univerſæ Galliæ, qvo depoſito, repetiit adſveta fori ac literarum munia, donec fatale miſerrimæ Franciæ malum, conjuratio ſacrum nomen mentita, faces ſubdidit nondum reſtituto ex priſtinis ruinis regno, prodiditqve oculis noſtris omnium, qvotqvot unqvam legimus, audivimus facinorum, exempla triſtiſſima. Ludibrio habita nominis divini majeſtas, ſacramentorum ſanctitudo, Principum jurata fœdera: ſumma illa & ſanctiſſime culta Regia auctoritas lacerata plebis infimæ ſordidis contumeliis, Eccleſiaſticorum veſanis decretis, nobilium inſanis armis, magiſtratuum ipſorum furioſis edictis ac ſententiis, ſævitum paſſim in omnis ordinis ſexus, dignitatis homines, & tandem ſummiſſum atrox, ferrum in ipſum Principem. Deprehenderunt hi fluctus Pithœum intra Pariſiorum muros, qvorum ille furorem immaniſſimum deteſtatus, manſit tamen in urbe cum uxore ac liberis, & (qvæ poſt cariſſima pignora proximum locum adfectus tenuit,) bibliotheca; non ut probaret præſentia ſua nefandam furentis populi rebellionem profuſam in ſcelera omnia, ſed ut magiſtratuum eſſe judicabat abire ab urbe, qvam retinere

in officio non poſſent, nec auctores fieri ſcelerum, qvæ aut inhibere aut punire debebant, ita ratus licere privatis manere apud patrios focos, maxime qvibus ætas grandior, familia infirmior: ſed præcipuè ſibi, qvem ſentiebat nulla vi cogendum ad ſcelus, & cum ſpe fore ut ope conſilio ſuo adjuvaret in tempore labentem miſeram civitatem, qvum præſentium malorum tædium, metus ex imminentibus, & ſummus conſultor tempus ſanctis monitis locum daret. Manſit ergo in urbe, tum demum longi illius temporis fructum maximum capiens, qvo in privata toga carus omnibus & ab omnibus ſuſpectus vixerat. Vidit enim pleroſqve magiſtratuum aut furori ſceleratæ plebis obnoxios, ſi in officio eſſe vellent, aut coactos ad ſcelus metu præſentis mali, ſecurus ipſe interea, qvia nullum locum tenebat in Republica, & conſcientia vitæ ac ſanctitudinis inter furentes tutus, ſolatia vera è libris ſumens, qvos maximo in otio diligentius tum conqviſivit, perlegit, exſcripſit: & interea majori illi curæ ſemper intentus, ut omnes miſerrimæ plebis motus ſtudioſe obſervaret, qvam facilem mutari norat, & ad officium pœnitentia reduci unicè expetebat. Itaqve poſt dirum illud ac funeſtum miſeræ civitatis qvinqvennium, urgentibus jam fatis, & conſpirante omnium bonorum conſilio, maxima vero Pithœi opera pervicere partes meliores, vocatuſqve in urbem Princeps & ignovit præteritis, & pauciſſimorum capitum fortuito exitio, qvorundam ſceleratiorum voluntario exilio firmata qviete, reſtituit omnia jura pœnitenti civitati.

tati. Aberant tum ab urbe Senatus Pariſienſis potiſſimi, & qvi reſtiterant novo auctoramento confirmari debebant: qvod nec abſentibus Regiis cognitoribus fieri poterat, & cauſa erat, cur abſtinerent tum ab ea cura, qvi paulo ante functi hoc magiſtratu. Potius viſum ut deligerentur tantiſper huic muneri, ex iis qvi in urbe manſerant præcipui fide in principem, integritate vitæ ac rerum uſu & peritia. Itaqve itum ad Pithœum veteremqve ejus amicum & ſtudiorum omnium communione conjunctiſſimum *Antonium Oiſelum*, qvorum hæc utriusqve laus, qvod tam facile tantæ turbæ conſiluerunt: ſed hæc Pithœi propria, qvod conſtantisſimo judicio pervidit qvam periculoſum eſſet nominibus multis, in abſentium Senatorum reditum differri reſtitutionem ſenatus, & juris dicendi ſolennia. Qvi ubi rediere, rediit ad priſtinam vitam privatus, ſi inſulas qværeres; revera ſemper de ſalute publica anxius. Itaqve originem & cauſam malorum tantorum qværens, & ex religionis diſcidio veriſſime eam ac ſummo judicio arceſſens, collegit ſedulo, qvæ huic malo remedia ex antiqvis & authenticis monumentis, eaqve publicavit, qvæ utinam advertiſſent qveis tum cura fluctuantis noſtræ ratis. Secuta ſunt tempora bonis omnibus triſtiſſima, Pithæo vero inter cæteros vel maxime, qvem publicis luctibus adflictum tempori tulere fata, ſi ipſum ſpectes, cujus oculis ſubtracta tot malorum dira ſpectacula: Nam ille graſſante in urbe Pariſienſi letali morbo, qvamvis conſtituiſſet non abire, victus tamen precibus ſuorum, ſe-

ſeceſſit in Campaniam: ibiqve Trecenſem urbem antiqvam patriam primo, mox a1fines, & prædia ſua viſitavit. Urgebant ad mortem fata, qvamvis & corpore robuſtum, & ſatis firma valetudine, ut accedere ad annum qvinqvageſimum ſeptimum ætatis vix crederes. Præſenſit ante, ſolitusqve in tota illa peregrinatione edicere amicis, veniſſe ut in patria finiret vitam, itaqve evenit: nam attentatus tertiana in prædio ſuo, ut valetudini conſuleret, deportari voluit in oppidum *Novigentium*, ubi ingraveſcente morbo, idem ille divinus neſcio qvis inſtinctus, qvo monente, vitæ finem inſtare anteqvam decumberet præſenſerat, tum vero diem ipſum mortis ægroto ſuggeſſit, Kalendarum ſcilicet Novembrium diem, qvem & natalem ei fuiſſe antea diximus: qvod commune illi cum maximis veterum Platone, Attalo, Mario, Pompejo, Gregorio Magno notavit amicorum curioſa ſedulitas. Teſtamentum ſcribere adortus, viribus deficientibus perſcribere non potuit, monuitqve aliud ante ſcriptum ſibi, cui ſtari vellet. Altera cura bibliothecæ fuit, qvam ne diſſiparetur, qvia filias tantum relinqvebat, alienari vetuit, niſi integram. Poſtrema humanarum curarum de Republica fuit, deſiit enim in qveſtus lacerati miſere regni, & peſſime habiti à miniſtris indignis optimo Principe. Diſſipata obitus fama, luxit urbs Tricaſſina, publici funeris honoribus optimi civis memoriam proſecuta; luxit provincia univerſa, luxêre Pariſiis ordines omnes, & qvicqvid ubiq; Doctorum. Deniqve nullus non luxit, cui vel facie notus fuerat vivus

vus vel nomine. Implevit annum qvinqvageſimum ſeptimum, qvem nec pater exceſſerat. Ex uxore filios qvatuor habuit, acerbo fato raptos omnes, qvorum çaſus moderatius tulit qvam credi promptum, præcipuè qvi & ſuos, & cognatos & amicos omnes tanto adfectu diligeret. Filias reliqvit ſuperſtites duas, *Ludovicam & Mariam:* & qvod in parte maxima felicitatis poſuit, optimam Conjugem. Res privata domi ſatis ampla partim à patre relicta, partim prudentia maxima conſervata, potius qvam avarè aucta. Et in hoc felix, qvod in ea conſtituenda corruptiſſimi ſæculi morem deteſtatus, partem pecuniarum in uſuris collocantis, *fortunas omnes in prædiis urbanis ac ruſticis habuit, è qvibus reditus ſi minor, at certe innocentior, &, qvod ſero compertum, longe certior.* De vita atqve actionibus viri maximi dixiſſe hæc ſufficiet. Laudes ejus texendas qvi inſtituet, virtutes omnes ſingillatim recenſeat; ſed ea omnia melius habebit ex ipſius ſcripto poſtuma ætas, qvod ante annos octo qvam moreretur ſcripſerat candidiſſime ac veriſſime: notus optime ipſe ſibi ipſi, & noſci aliis non timens. Qvod ille verum de ſe teſtimonium teſtamenti vicem reliqvit ſuis, manſurum poſteris exemplar vitæ integerrimæ, ſanctiſſimæ, prudentiſſimæ, qvam ſeqvantur qvibus cura honeſti & recti, pauci adſeqvantur.

In nomine Domini, Amen.

Moribus valde corruptis ac pravis, ſeculo infeliciſſimo, qvantum in me fuit, fidem ſervavi.

 Ami-

Amicos ex animo amavi & colui. Inimicos benefactis vincere, aut contemnere, qvam ulciſci malui.

Conjugem ut me ipſum habui. Liberis parum indulſi. Famulis ut hominibus uſus ſum.

Vitia ſic odi, etiam in meis, ut virtutes in externis vel hoſtibus veneratus ſim.

Privatæ rei ſervandæ potius qvàm augendæ operam dedi.

Qvod mihi fieri nolui, alteri vix unqvam feci, aut fieri paſſus ſum.

Injuſtam aut difficilem gratiam ut venalem ſprevi.

Sordes & avaritiam in omnibus, præcipuè verò in religionis ac Juſtitiæ ſacerdotibus & miniſtris execratus ſum.

Puer, juvenis, vir, ſenectuti multum detuli.

Patriam unicè dilexi.

Opus potius qvam honores, aut magiſtratum amavi: ac prodeſſe qvam præeſſe malui.

Privatus ultro publico ſtudui: Ei nihil prætuli, atq; in commune conſulere, potius tutiusqve ſemper exiſtimavi.

Statum publicum laborantem prudenter ſanari, emendariqve optavi: perverti, immutari, novari, aut perturbari penitus nunqvam cupivi.

Pacem vel injuſtam, qvod bona omnium bonorum venia dixerim, civilibus diſcordiis belloqve potiorem putavi.

Pietatis & religionis Sacroſancta nomina, ambitioni atqve avaritiæ, ſceleribusqve prætexi & obtendi gravius tuli.

Me-

Melioris antiqvitatis non indiligens qvæſitor, admirator, & cultor, novitates facile inſuper habui.

Qvæſtiones vanas diſputationesqve ſubtiliores de iis, qvæ ad Deum pertinent, ut noxias odi ac fugi.

Simplicitatem prudentia aliqva conditam & ſeptam, aſtutia & calliditate tutiorem felicioremqve ſæpius expertus ſum.

Rectè de rebus judicandi ſtudium eloqventiæ artibus prætuli.

Procul ambitu atqve avaritia, invidiaqve inter amicos plures ac bonos potentesqve, fortuna non plane infima, ſollicitus aliqvanto vixi, qvam privatum fortaſſis decuit: de publicis tamen & amicorum rebus magis qvam de propriis cogitans.

Nullum duxi gratiorem diem, qvàm qvo publico, aut amicis adeſſe aut prodeſſe datum eſt.

Mala præſentia qvam metum impendentium fortius tuli; Extremaqve facilius qvam dubia.

Recta, ſincera, æqvabili atqve conſtanti inter omnes juſtitiæ adminiſtratione, etiam ſceleratiſſimis atqve audaciſſimis os occludi, manus obligavi, vidi, expertus ſum.

De patrimonio ac bonis meis, qvantulacunqve illa poſt mortem meam erunt, legibus potius qvam mihi judicium permiſi, permittoqve.

Unum opto & ſpero, ut qvem in me animum cariſſimæ ac probiſſimæ conjugis integrum vivus expertus ſum, eundem in communibus liberis educandis, tuendis, curandisqve gerat.

Sit hæc apud poſteros teſtatio mentis meæ, qvam ab illis ſic candide accipi velim, ut ſimpliciter & ingenue ex animi mei ſententia à me prolata eſt. Veni

Veni Domine & miſerere.

Petrus Pithœus ſcripſit Kal. Novembris, Natali qvondam meo, die, Lutetiæ Pariſ. anno Chriſti

D. N. cIↃ. IↃ. LXXXVII.

Pro titulo Tumulo inſcribi cupio.

PETRI. PITHOEI. P. F. JC. BENE. DE. SUA. BENE. DE. POSTERA. ÆTATE. MERITI. CORPUS. MAJORUM. SEPULCRO. CONDITUM. RESURRECTIONEM. ET. IMMORTALITATEM. HIC. EXPECTAT.

R. I. P.

DEPOSITUM EST.

KATHARINA. PALLUDELLA. CONJUX. AMANTISS. CONJUGI. AMANTISS. ET. LODOICA. AC. MARIA FILLÆ. KARISS. PATRI. OBSERVANTISS.

Pithœus hic jaceo, mecum & Kariſſima conjux,
Sic compar vita, compare morte fruor.
Improbe qvid rides? caſti ſacra neſcis amoris:
Nil non, vel cineres, hac comite, eſſe juvat.

Ex alia parte.

Sint inſcripta licet titulo duo nomina, duplex
Utqve oculis teneat corpora ſarcophagus:
Unum & idem, ac totum tamen eſt: nam mutua præſtant,
Dimidiumqve alii, dimidiumqve ſibi.

PETRO.

PETRO. PITHOEO. P. F. TRICASS. SAVODIÆ. DOMINO. NOBILITATE. ACTIBUSQVE. AD. EXEMPLUM. PRÆCIPUO. ADVOCATO. JURISC. UNDECUMO DOCTISS. EA. ÆQVITATE. ARBITRO. UT. INTER. OMNES. QVI. AD. EUM. ANIMO. LITIGANTIS. INTRASSENT. PARENTEM. SE. MAGIS. HIS. QVAM. JUDICEM. PRÆBUERIT. PETITU. BONORUM. TESTIMONIO. SENATUS. JUDICIO. REGUM. PER. PROVINCIAM. AQVITANIC. ET. ITERUM. LUTETIÆ. PARISIOR. DIFFICILLIMIS. TEMPORIBUS. PERFUNCTO. PROCURATORIS. GENERALIS. OFFICIO. LICET. EGREGIA. EJUS. IN. REM. PUBLICAM. MERITA. ET. IPSIUS. SCRIPTA. VETERUMVE. AUCTORUM. MONUMENTA. AB. ILLO. IN. LUCEM. PRIMUM. DATA. AUT. RESTITUTA. ATQVE. DOCTORUM. OMNIUM. PERVULGATA. DE. EODEM. TESTIMONIA. AD. MEMORIAM. SEMPITERNAM. SUFFICIANT. ATTAMEN. FIDELISSIMÆ. DEVOTIONIS. GRATIA. ET.
PRO. SINGULARI. CIRCA. EUM.
AMORE.
FRATRI. PIISSIMO. ATQVE. INCOMPARABILI. FRANCISCUS. PITHOEUS. BONA.
PIAQ. MENTE.
M. P.
VIXIT. ANNOS. LVII. OBIIT.
NATALI. SUO. MAGNORUM. VIRORUM.
FATO. KAL. NOVEMB. CIↃ. IↃ. XCVI.
R. P. I.

GRadum, Viator, ſiſte pauca dum legis.
PETRUS PITHOEUS hic qvieſcit: hoc ſatis
Ad indicandam dignitatem marmoris:
Nam qvantus ille vir fuit qvi neſciet,
Lucere ſolem neſciet meridie:
Et qvæ referri de viro fas eſt bono,
Ea de PITHOEO, literarum lumine,
Fas eſt referri ſcrio, & veriſſime:
Nec cuncta, poſtqvam dicta erunt, erunt ſatis.
At Tu, Viator, ſi placere Manibus,
Ab eiqve magnam vis inire gratiam:
Laudato parce, vel brevi ſilentio
Cineri precare terram, & oſſibus levem:
Non plura poſcit: qvi fuit vivo pudor
Durat ſepulto. Laude contenta eſt ſua,
Everulasqve virtus nil moratur præficas.
Eſt monte felix civis, & vir optimus,
Patria cadente qvi ſatur vita cadit.

N. Rap. P.

HIc PITHOEE jaces, qvondam memorabile nomen
Pariſioq; foro, Pierioq; choro,
Oſſa licet teneant, qvi te genuere, Tricaſſes,
Longa tibi in libris vita futura tuis.

In diem Ejus obitus, ſcilicet Kal. Novembr. qvi dies ejusdem Natalis fuerat.

Sperare miſeris qvid licet mortalibus?
Huic qvi ſub iſto conqvieſcit marmore,
Bis qvinqve luſtris addito ſeptennio,
Emortualis ipſe Natalis fuit:
Idemqve ademit, qvi dedit lucem, dies.

Jo. Paſſoratius mœrens amico
& Populari ſuo B. M. P.

SEptem olim tibi qvinqviesqve denas
Natales genio tuo Pithœe
Fauſto ſidere ſingulas peractas
Kalendas numeravimus Novembres
Atqve unas numerare præter iſtas
Nobis (ſi licet eſſe tam beatis)
Licebat prope, ſed beatitatem
Iſtam nunc animæ beatiores
Tranſtulere: tuus fuit tuorum hic
Natalis ſimul ultimus dierum,
Natalem reparans tibi perennem.

Nicol. Rigalt. P.
R. J. P.

Ex Libro CXVII. Hiſt. V. C. *Jac. Aug. Thuani.*

AMICO (FLORENTE CHRISTIANO) arcta mecum neceſſitudine conjuncto, qvi inſcripta mihi ipſius qvædam ad æternitatem victura monumenta teſtantur, alterum uberibus lacrimis deflendum cogor adjungere Petrum Pithœum Auguſtobonæ Tricaſſium natum, familia nobili ex inferiore Neuſtria oriundum, virum noſtra ætate maximum, ſive probitatem morum & veram nec fucatam pietatem, ſive ingenium excellens, exactamqve & omnium rerum, qvas perſpectas habuit, habuit autem plus qvam alius qvisqvam multis retro ſeculis, reconditam cognitionem, & tum in ſuis, tum in alienis cernendis acre & ab omni livore purum judicium ſpectes. Cum enim ſic vitam inſtituiſſet, ut commoda publica, ubiqve propriis negotiis præverteret, toto laudatiſſimæ ejus vitæ decurſo ſpatio, in literarum ſtudiis ſic verſatus eſt, ut aſſidue exqvirendo & ſcrutando Bibliothecas antiqvorum ſcripta vel à mendis vel ab interitu vindicaret, vel alios, qvos in ea re aliqvid poſſe judicabat, exhortando, impellendo atqve juvando nullo tempore non aliqvid moveret ac promoveret ſub ipſum vitæ exitum B. Hilarii fragmentis Hiſtoricis & Phædri famoſi illius ſub Tiberio liberti fabulis publicatis. Et ut alia in illum merito à Nicolao Fabro individuo vitæ & ſtudiorum Pithœi comite cumulata Elogia non ſileam, nemo melius unum qvempiam auctorem novit, qvam ipſe omnes

mnes antiqvos utriusqve lingvæ ſcriptores, qvos ad unum legerat, ad vetera contulerat exemplaria & concoxerat. Nemo privata & domeſtica negotia exactius tenuit, qvam ipſe Gallicam externamqve Hiſtoriam, origines populorum, deſcriptiones temporum, ſucceſſiones familiarum, bella, fœdera, conventiones vel exterorum inter ſe, vel nobiſcum geſta, leges, mores, conſvetudines provinciarum ſingularumqve urbium: qvarum omnium rerum à teneris annis indefeſſo labore ſibi perfectam notitiam tum ex vulgatis libris, tum etiam ex bibliothecis antiqvis, archivis Regiis, Senatus, Rationalium, Urbium, Monaſteriorum comparaverat, inſtrumentorumqve ipſorum atqve actorum bonam partem propria manu deſcripſerat. In jure autem Civili Romanorum ad illud faſtigium pervenerat, ut de eo, celeberrimoqve ejus Præceptore Jacobo Cujacio dici jure potuerit, hunc diſcipulo præcepiſſe ne primus Juriſconſultus eſſet, illum Præceptori, ne ſolus. Verum hæc omnia, qvæ in qvovis homine ſingula magnum virum & cum cura dicendum efficiant, in Pithœo coacervata eundem ad ſummum laudis culmen evehebant, qvantula portio ſunt illius ſapientiæ qvam ingenii judiciiqve felicitate ex rerum cognitione, aſſidua lectione atqve uſu comparata, velut ex antiqvorum omnium inventis, qvi ſapientiæ commendatione floruerunt, conflatam ſibi qvæſiverat? Qvantum à civili prudentia abſunt, qva præditus ille non ſolum de privatis rebus & fori maxima cum facilitate & æqvitate reſpondere ac ſta-

ſtatuere, ſed etiam de iis, qvæ ad ſummam Rempublicam ſpectant, ſapienter deliberare, conſiliorum exitus proſpicere, dubiis ac periculoſis eventis proinde occurrere noverat? nam qvamvis ab omni ambitione vitæqve fulgore, niſi qvem victus emitteret, alieniſſimus vixerit, & honores ac Magiſtratus vel ultro delatos ſemper reſpuerit; tamen patriæ juvandæ deſiderio, qvo ultra modum flagrabat, eos, qvos ſua ſors clavo admoverat, aſſidue excitabat, aut commonefaciebat, ſuggerebatqve qvæ vel ab antiqvis paribus in negotiis probata fuerant, vel ipſe, ut erat peracri ac ſolidiſſimo judicio, facienda exiſtimabat. Nec illi temere qvidqvam magni momenti aggrediebantur, de qvo non ante Pithœum conſuluiſſent, ita ut privatus publicum negotium & absqve chlamyde ac prætexta perpetuum Magiſtratum geſſiſſe videatur, innocentia atqve indeflexo per omnes vitæ partes probitatis tenore id præterea conſecutus, ut non ſolum togatorum doctiſſimus ſed & prudentiſſimus Juriſconſultus, civis optimus, ac plane vir bonus audiret. Præter innumera veterum ſcripta è tenebris, dum inter nos degeret, primum eruta, aut meliora publico data, moriens reliqvit Conciliorum Gallicorum diligenter conqviſitorum ac digeſtorum collectionem Franciſci Fratris viri doctiſſimi, fidei, ut ederet, commiſſam. Qvod ut faciat, aſſiduis precibus cottidie efflagitatur, & vero facturum eum propediem ſperamus. Vixit annos LVII. ad æternam beatitudinem evolavit Novigenti ad Seqvanam, qvo ſe graſſante Auguſtobonæ

bonæ Tricaſſium per illum autumnum populari morbo contulerat, Kal. IXbribus natali ſuo. Qvo eodem die parens meus ante XIIII. annos obiit, qvem Pithœus & vivum coluit, & mortuum in me porro colere non deſiit, ita ut incomparabilis amici morte, qvi cum partiri curas, & non ſolum de ſtudiis, ſed etiam de rep. conſilia communicare conſveveram, cœptæ hiſtoriæ penſum protinus è manibus excuſſerim abjeciſſemqve prorſus, niſi tanti viri & de me & patria tam bene meriti memoriæ hoc debere exiſtimaſſem, ut qvod illo autore inchoaveram ad publicam utilitatem, cui noſtram in ea parte induſtriam prodeſſe olim poſſe judicabat, qvamvis tanto adjutore deſtitutus, aliis undecunqve, qvæ ab illo ſolo ab initio ſperaveram, conqviſitis ſubſidiis ad exitum tandem perducerem.

Ex L. IV. Elogiorum
Scævolæ Sammarthani.

IN urbe Tricaſſium nati ſunt Patre Nobili & erudito Pithœi duo fratres omnibus diſciplinis ornatiſſimi, nec immerito geminis Tyndaridis à compluribus hujus ævi ſcriptoribus adæqvati. Qvod enim illi ſuo ſidere nautis in mari ſulcando, id iſti literarum ſtudioſis in antiqvitate perveſtiganda divino doctrinæ ſuæ lumine præclariſſimè præſtitere. Nec id ipſum porro præſtare deſinit Franciſcus natu minor, qvem hodieqve videmus inter inſignes Pariſienſis fori Jurisconſultos merita multiplicis eruditionis fama celeberrimè perfruentem.

Te

Te vero, Petre doctiſſime, qvem iniqva nobis neqvedum ſatis matura mors eripuit, lugemus omnes Muſarum amantes viri: & eo lugemus acerbius, qvo pauciores tui ſimiles relinqveris in hæc ultima rei literariæ tempora reſervatos. Qvantum vero in his ſtudiis emineres unus & excelleres, docuere ſuis certatim elogiis, cum alii fere omnes hujus ætatis eruditi, tum illa potiſſimum duo Galliæ noſtræ ſidera Turnebus & Cujacius Præceptores qvondam tui: qvorum cum uterqve ſuis in libris freqventem & honorificam de te mentionem fecerit, hic inſuper te juvenem ſenex, diſcipulum Magiſter, in dirimendis cum æmulo controverſiis arbitrum ſibi optare minime dubitavit. Qvanqvam aliena tibi commendatione qvid opus eſt, cum & tuis ipſe ſcriptis, qvibus Hiſtorici, Critici, Juriſconſulti, Philoſophi laudem es meritus, & plurimis veterum monumentis, qvæ ſuppreſſa in tenebris latebant, per te primum excitatis ac publicatis nomen abunde illuſtraveris tuum, & memoriæ mandaveris hominum ſempiternæ? Sed neqve tibi dum hic ageres dulciſſimus ille defuit, qvi vivos & ſentientes magis afficit præſentis gloriæ fructus, dum incredibili clientium concurſu divina Themidis oracula qvotidie depromis, ea doctrinæ pariter & ſanctitatis admiratione, ut Henricus III. miſſis in Aqvitaniam aliqvot Patribus qvi jus dicerent, his te ſimul & Oiſelum tuum doctiſſimum qvoqve virum legationis Comites addiderit, qvi ſua & Reip. graviſſima negotia ſuſciperetis in illo ſenatu pro ſingulari veſtra diligentia & fide, procu-

curanda. Qvid loqvar de incomparabili morum ſvavitate, facilitate, candore, modeſtia & indefeſſo illo, qvo mortales omnes anteibas, de bonis omnibus bene merendi ſtudio? Itaqve dum tui memoriam boni omnes viciſſim colunt, aliiqve lugubribus tibi parentant næniis, alii vitam tuam & honeſtiſſimas actiones pedeſtri facundia deſcribunt, accipe has etiam inferias & ſuprema veteris amici munera, qvæ & nos tibi offerimus, ne ſoli tanto è numero ſimus in eum ingrati, qvo nemo vixit omnibus gratior, nemo in omnes benignior. Fato functus eſt Petrus Pithœus Nongenti ad Seqvanam ex Febre, ſeptem & qvinqvaginta natus annos Kalend. Novembr. die ſuo Natali, biennio poſtqvam ejus magna ex parte conſilio & opera deluſis Ibericæ factionis artibus Lutetia regni caput in legitimi Regis poteſtatem pervenit.

SCRIPTA P. PITHOEI.

Opera P. Pithœi Sacra, Juridica, Hiſtorica Miſcellanea, collecta per Car. Labbæum, Jac. Aug. Thuano conſecrata, & edita ſunt *Pariſiis ex Officina Nivelliana ap. Seb. Cramoiſy. M. DC.IX. in 4o.*

In qvibus continentur.

De Latinis SS. Bibliorum Interpretibus P. P. Sententia ad Nic. Fabrum *1590. & Londini 1660. in 8o.*

Nicephori CP. Patriarchæ Canon Scripturarum ex V. C. Carpenſi cum Anaſtaſii S. R. E. Bibliothecarii Latina Interpretatione.

Hiſtoria Controverſiæ veteris de Proceſſione Spiritus Sancti.

Comes Theologus ſive Spicilegium ex ſacra meſſe. *Pariſ. 1608. in 12o.*

Moſaicarum & Romanarum Legum collatio, ex integris Papiniani, Pauli, Ulpiani, Gaji, Modeſtini, aliorumqve Veterum Juris auctorum libris ante tempora Juſtiniani deſumta. Imp. Juſtiniani Novellæ Conſtitutiones III. Juliani Antecesſoris CP. Dictatum de Conſiliariis. Ejusdem Collectio de Contutoribus. Ex Bibliotheca P. Pithœi JC. cujus etiam Notæ emendatiores adjectæ ſunt cum Præf. ad Chriſtoph. Thuanum Celium An. 1572. *Pariſ. 1573. & 1580. ap. Stephan. in 8o. Heidelb. 1656. in 8o.*

Imp. Theodoſii, Valentiniani, Majoriani, Anthemii Novellæ Conſtitutiones XLII. ad Jac. Cujacium *1571. Pariſ. ap. Stephanum 1571. in 4o.*

Con-

Conſultatio de Confiſcatione Bonorum ex cauſa Perduellionis. Cui ſubjunctum eſt Flor. Rotæ de eadem cauſa conſilium & Judicium.

Conſultatio de Feudis qvibusdam Pedemontanis.

Rufi Feſti Breviarium Rerum Geſtarum Pop. Romani ad Valentinianum Imp. Aug. ex vetuſtis exemplaribus reſtitutum ad Cl. Puteanum. *Pariſ. 1588. in 8o.*

Chronicon Proſperi Tironis Aqvitani à morte Valentis Imp. ad captam à Genſerico urbem. Nunc primum in lucem editum, longe aliud ab eo, qvod hactenus B. Hieronymi Chronico ſubjunctum eſt. Item Fragmentum ex Chronico Victoris Epiſcopi Tunnenſis Africæ, qvod ſubjecit Chronico Proſperi.

Adverſariorum Subſecivorum libri duo primus ad Ant. Oiſelum JC. 1564. poſterior ad Cl. Sennetonum JC. eod. an. Baſil. 1574. & *Pariſ. 1565. in 8o. Francof. 1604. 8o.*

Brief-recueil des Evesqves de Troyes.

Les Memoires de Comptes hereditaires de Champagne ou de Brie à Monſieur du Faus Seigneur de Pibrac. *Pariſ. 1572. in 4o. & 1581.* Ex qvo libro excerpta & in latinum verſâ ſub titulo Obſervationis de Comitibus Palatinis tam Germaniæ qvam Galliæ in Parte 2. Origin. Palatinar. M. Freher. edit. 2da *Heidelb. 1613. fol.* habentur.

Genealogie des Comptes hereditaires de Troyes & Meaulx ou de Champagne & Brie.

Les Libertez de l'Egliſe Gallicane.

Eccleſiæ Gallicanæ in Schiſmate Status.

Præfationes & Notæ in Varios Auctores. Item Epiſtolæ & Verſus.

Præfatio in Salvianum ad Nic. Fabrum 1579. *Pariſ. 1580. in 8o.*

Præfatio in Paulum Diaconum ad Baſil. Amerbachium JC. *Baſil. 1569.*

Præfatio in Capitula Karoli Magni ad Henric. III. Franciæ R.

Præfationes in leges Wiſigothorum ad Franc. Roaldiſum JC. 1579.

Præfatio in Ferrandum Diaconum Scriptorem Eccleſiaſticum, qvi Anaſtaſii Imp. tempore vixit.

Præfatio in Annales Francorum Francof. ao. 1588.

Præfatio in Qvintiliani Declamationes ad Chriſtoph. Thuanum 1580.

Item Epiſtola de Declamationibus ad Petrum Neveletum Doſchium ſororis filium eod. an. *ap. Stephan. 1580. in 8o.*

Variæ lectiones, emendationes & Notæ in Qvintiliani declamationes.

Præfatio in Juvenalem ad Auguſtinum Thuanum.

Variæ lectiones in Perſium Pariſ. 1601.

Variæ lectiones in Juvenalem ibid. 1603.

Notæ in Vet. Comment. Juvenalis.

Emendationes in Epigrammata & Poemata Vetera à Pithœo in unum Corpus collecta *Pariſ. 1590. in 12o.*

Præfatio in Edictum Theodorici ad Edoardum Molæum Senatorem 1579.

Præfatio in Ottonem Epiſcopum Friſingenſem ad Jac. Cujacium 1569. Præfa-

Præfatio in Phædri fabulas ad Franciſcum fratrem ex Offic. Plant. 1596.

Præfatio in Catonis Diſticha ad Anton. & Vidum Ant. Oiſelii filios 1577.

Epiſtola ad Anton. Oiſelium.

Poema ad V. C. Jac. Aug. Thuanum.

Chriſtoph. Thuani Senatus Principis Tumulus.

In diem Natalem qvi fuit feſtus omnium Sanctorum an. 1539.

De Henrico IV. Rege & Alexandro Duce.

In Libr. V. C. Jac. Aug. Thuani de re Accipitraria.

In obitum P. Ronſardi.

P. Pithœi V. C. Vita, Teſtamentum & tumulus *Pariſ. 1597. 40.*

P. Pithœi V. C. Elogium ex libr. CXVI. Hiſtor. V. C. Jac. Aug. Thuani.

Ejusdem Elogium ex Libr. IV. Elogiorum Scævolæ Sammarthani.

GVIDI PANCIROLI VITA

Per

Jacob. Philip. Thomaſinum
in Elog. Viror. Illuſtr.

GVidus Pancirolus Regienſis; qvem ex illuſtri familiâ Panciroliâ patre ALBERTO Juriſconſulto natum, & ingenio ſingulari præditum, paterna gloria, veluti immortalitatis radius, ad ingenuas artes capeſſendas mirum in modum inflammavit. Cum igitur ex primis Rhetorices, ac Dialecticæ rudimentis vivida vis ingenii in puero elucere cœpiſſet, de parentum conſilio *Ferrariam* miſſus eſt, ut Jurisprudentiæ operam daret, ibiqve Clariſſimos JC. *Paſcettum*, & *Hyppolitum Riminaldum* audivit, qvorum auſpiciis, cum plurimùm in literaria palæſtrâ profeciſſet, *Ticinum* adiit, ut ad inſtar PLATONIS, qvem in Græciam penetraſſe ferunt, ut Pythagoræorum præceptis, & diſciplinâ imbueretur, ipſe etiam *Andream Alciatum*, Virum in omni eruditionis genere eximium, audiret. Verùm enim verò, eo aliqvandiu deguſtato, majori diſcendi ardore ſuccenſus, ad auſcultandum *Marianum Socinum*, *Bononiæ* docentem, deductus eſt, ac demum permotus illuſtri famâ MARCI MANTUÆ, & *Julii Oradini*, qvos tunc

tunc temporis inter præclaros legum interpretes eminere conſtabat, *Patavinum* Gymnaſium noſtrum cæteris præferendum ratus, eò ſe recepit, ut inibi ſtudiorum ſuorum metam attingeret, & inſignia Doctoratus ex tantorum Juriſperitorum manibus obtineret. QVamobrem adeò inſignes in Juriſprudentiâ progreſſus eo in Gymnaſio fecit, ut anteqvam in Doctorum numerum cooptaretur, digniſſimus habitus fuerit, qvi, poſthabitis aliis multis, à Sereniſſimo Senatu Veneto Imperatorias inſtitutiones in eodem ſecundo loco publicè explanaret. QVo qvidem in munere, eò usqve per ſeptennium, acclamantibus ſtudentibus omnibus, progreſſus eſt, collega *Hieronymi Campi S. Petri*, ut in eo ætatis immaturitas ipſâ doctrinæ gravitate, & maturitate magis ac magis excellere videretur. Renunciatur interim à Juriſperitorum Collegio Juriſprudentiæ Doctor, & decedente *Matthæo Gribaldo*, alteram veſpertini Juris cathedram obtinente, in ejus locum adſciſcitur, qvem ſvavi ſermones nitore, & ornatu ſexdecim annorum ſpatio decoravit. Varias Lucubrationes edidit, tùm ex Juriſprudentiæ penu, tum ex Eloqventiæ officinâ depromptas, qvibus & literatorum omnium animos pertraheret in admirationem ſui, & Sereniſſimæ Reip. Venetæ favorem, non ſine inſigni honorarii, & boni publici incremento, conſeqveretur. Diem tùm extremum obierat Auguſtæ Taurinorum egregius J. C. *Simon Craveta*, cum Sereniſſimus Allobrogum Dux Emmanuel Philibertus, PANCIROLUM noſtrum, veluti præſtantiſſimum Europæ

Juriſconſultorum Sidus, ad *Taurinenſe* nobilitandum Gymnaſium, ampliſſimo honorario propoſito, accerſivit. Annuit ille voluntati Principis, & anno ſalutis cIɔ. Iɔ. LXXI. relicto Patavino Lyceo, Taurinum conceſſit, ut in primâ Cathedrâ, collega *Bernardi Trotti* JC. Clariſſimi, Jus Cæſareum interpretaretur. Qvam *humaniter* tùm à Sereniſſimo Duce exceptus fuerit, explicare difficulter poſſim. Illud ſatis conſtat, Emmanuelem Philiberti filium, patris veſtigiis inſiſtentem, eundem ſimul ac patri ſucceſſit, omni amoris & officii genere proſecutum eſſe; qvin, & mille aureis annui ſtipendii, qvos à Philiberto acceperat, centum, honoris & dilectionis gratiâ, protinus adjunxiſſe. Cœperat jam illi Taurinenſis aeris intemperies ſic obeſſe, ut oculorum altero penè deſtitutus eſſet; altero verò graviſſimè laboraret, cum inde ſibi diſcedendum ſtatuit, & Patavium, qvo ad principem Jurisprudentiæ ſedem à Sereniſſimo Senatu Veneto accerſebatur, concedendum ſtatuit, abjectâ cunctatione omnì. Qvanto cùm Allobrogum Principis mœrore diſceſſit, tantâ Civium, & ſtudentium voluptate Patavii receptus eſt, anno cIɔ. Iɔ. LXXXII. & Lyceum publicum, tribus tunc temporis Juris luminibus, *Jo. Cephalo*, *Tiberio Deciano*, & *Marco Mantuâ* orbatam, ſuo adventu mirificè recreavit. Summi Romani Pontifices duo, GREGORIUS XIV. & CLEMENS VIII. miro illum amore complexi ſunt, & ad aulæ Romanæ limina, conſultationis ergò, perhonorificè vocavêre. At ille qvietis amans, & bonæ valetudini ſuæ

ſtu-

ſtudens, Lucubrationibus etiam eruditiſſimis evulgandis intentus, faſtus hujuscemodi, & honores omnes nihili ducens, Civitatem, & Academiam noſtram Romæ præferendam cenſuit, nec alio, procul à Gymnaſio ſui delicio, commigrandum. Qvamobrem apud nos, relictis literarum monumentis innumeris, vitæ curſum peregit, anno ætatis LXXV. & ad Eccleſiam D. Antonii celebri pompâ ab utraqve Univerſitate delatus, inibi publicis encomiis exornatus eſt, orante ejus in laudem doctiſſimo, & eloqventiſſimo J. C. *Franciſco Vidua Patavino*, anno ſalutis cIↄ. Iↄ. XCIX. XVI. Kal. Junii. Jacet in Eccleſiâ D. Juſtinæ in ſepulchro Monachorum, ut ipſe vivens concupiverat.

Alia Vitæ Panciroli deſcriptio, qualis quatuor ejus de Claris Juris Interpretibus libris præmittitur.

GVIDUS PANCIROLUS Regienſis natus ann. 1523. die 17. Aprilis, patrem habuit *Albertum*, omnium patriæ ſuæ celeberrimum Jurisconſultum integerrimum. A *Sebaſtiano Cortado*, mox *Baſſiano Lando* in Latinis, Græcisq; litteris eruditus anno ætatis 14. à Patre prima Juris rudimenta accepit; exactoqve triennnio, Ferrariam profectus *Paſcetum*, & *Hippolitum Riminaldum* audivit, deinde Ticini, & Ferrariæ *Alciatum*, & Bononiæ *Marianum Socinum*, poſtremo Patavii ſeptimum ſtudiorum ſuorum annum perfecit. Ibi publicè diſputando, cum aliqvod nomen ſibi comparaſſet, adhuc ſcholaris, à Rep. Veneta ad interpretandas Inſtitutiones Juſtiniani anno 1547. eſt conductus. Laurea igitur JC. Patavii à *Marco Mantua* accepta, per ſeptennium in eo munere perſeveravit; poſtea ad ordinarias Juris Civilis lectiones ſecundo loco veſpere explicandas translatus, in his ſexdecim annis permanſit. Cum verò primum locum, qvem ob multos labores, qvos ſuſtinuerat, & Auditorii freqventiam ſibi deberi cenſebat, bis exteris datum vidiſſet, anno 1571. à Duce Sabaudiæ accitus, *Aimoni Cravetæ* veſpere primum juris civilis locum obtinenti ſucceſſit, ac *Bernardo Troto* Antagoniſtæ adjunctus, duodecim annos Taurini celebri Gymnaſio docuit, ubi mille aureorum ſtipendio eſt honeſtatus, alios centum Carolus Emanuel

patri

patri defuncto ſuccedens auxit, plures daturus, ſi Gymnaſii Præfecti permiſiſſent, qvi tàm amplum ſtipendium in exemplum tranſire nolebant. Intereà mortuo *Jo. Ceſalo* Patavii, à Repub. Veneta cum mille Ducatorum honorario vocatus eò proficiſci recuſavit. Poſt biennium verò Tiberio qvoqve Deciano, qvi ibi mane docebat, defuncto, rurſus cum mille aureorum ſtipendio ad primi loci lectiones Juris Civilis ordinarias veſpertinis horis exponendas vocatus acceſſit; Ob aeris enim Taurinenſis gravedinem ferè oculos amiſerat; Itaqve etſi plurimum ab illo Principe, & Civitate dilectus diſceſſit; Obtulit ei Carolus Emanuel primum MCCCC. aureos, mox alios addidit, ut eum retineret, ſed ipſe, ne cæcitatem incurreret, àbire coactus eſt. Diſcedenti Civitas ob operam gratè Academiæ præſtitam duo pocula argentea, & totidem ſalaria vaſa donavit, ac coâcta Curia, civem creavit. Patavium profectus, cum ibi ſeptennio docuiſſet, aliorum centum aureorum ſalario eſt auctus, primusqve fuit, qvi in illo Gymnaſio mille aureorum honorarium exceſſit. Volumen reſponſorum, & in notitiam utriusqve imperii Rom. qvamqvam malè vitio impreſſorum correcta Commentaria in lucem edidit. Aliud opus de origine & auctoritate Jurisconſultorum, & de Illuſtribus Juris Interpretibus compoſuit. Plurimum qvoqve Illuſtrium virorum, qvi in Jure nominantur, vitas, & catalogum ſcripſit. Item aliud opus de origine, & auctoritate eqvitum. Item aliud de antiqvitate Juris, & aliud, in qvo plurimi

novi

novi legum intellectus continentur, & de numiſmatis antiqvis. Item Commentarium in univerſa Tertulliani opera. Item duos libellos de rebus perditis, qvorum primus agit de his, qvæ antiqvitùs cùm eſſent, nunc non extant. Alter de his, qvæ à noſtris inventa ſunt.

SCRIPTA PANCIROLI.

Rerum deperditarum libri duo, qvorum prior Deperditarum, poſterior noviter inventarum eſt. Ex Italico latinos fecit notisqve illuſtravit Henric. Salmuth. ed. *Ambergæ 1599. & 1606. & 1612. in 8o.* Cum ejusdem auctioribus notis prod. *Francof. 1631. & 1646. & 1660. in 4o.*

Commentarius in Notitiam Dignitatum utriusq; Imperii, ad Carol. Emanuel. Sabaudiæ Ducem. *Venet. 1593. fol. Lugduni 1608. & Genev. 1623. in fol.*

Libellus de Magiſtratibus Municipalibus & Corporibus Artificum ad Rainucium Farneſium Parmæ & Placentiæ Ducem, *ibid. 1593.*

De Qvatuordecim utriusqve tam Veteris qvam Novæ Urbis Regionibus earundemqve ædificiis tam publicis qvam privatis libellus. *Venet. 1602.*

Theſaurus Variarum Lectionum Utriusqve Juris in tres libros diſtincti, ab Hercule ex Fratre Nepote in lucem editi. *Venet. 1610. fol. Lugdun. 1617. in 4o.*

Reſponſionum & Allegationum in Jure Volumen unum. *Venet. 1573. fol.*

De Claris Legum Interpretibus libri qvatuor, ab Octavio Panciroio ex fratre Nepote editi *Venet. 1637. & 1655. in 4o.*

De Origine & Auctoritate Eqvitum.

De Juris Antiqvitate.

De Numismatis Antiqvis.

Com-

Commentarius in Univerſa Tertulliani Opera.

Volumen in qvo plurimæ novæ Legum explicationes continentur.

Stimuli Virtutum, adoleſcentiæ Chriſtianæ dicati, ex Italica P. Gvil. Baldeſ. latine facti, *Colon. ap. Arnold. Mylium 1594. in 12o. Draud. in Biblioth. Claſſic.*

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

Numerus paginam, n. verò numero adpoſitum notas ſignat.

A.

ABdicatio Carolina. 140. 141. n.

Academia Bituricenſis 217. Complutenſis 119. Oſcana. 142. Salmanticenſis 120. & n. Valentina 215. hujus inſtaurator. 216. n.

Advocati probi mores. 14

Alciatus 126. literatiſſimus 127. n.

Alebretanus Ducatus. 319. n.

Alexander M. 96. Homeri carmina ſervat. 5

Altercationes inter doctos reprehendendæ. 243. n.

Amicitia hominum clarorum. 85. Eraſmi & Budæi. 76

Amor moræ impatiens. 7

Antiqva præſentibꝰ præferuntur. 32

Anſelmus qvis? 145. n. ejus collectio canonum. 144. n. 160. n. 169. n. 170. n.

Antitribonianus Hottomanni. 237. 238. n.

Artes fortunæ adverſæ expoſitæ 46

de Aſſe ſcriptum Budæi. 53. n. 58. n. 60

Aulicorum vita 15. 89. n.

Auguſtus 96

Ant. Auguſtinus 108. Archiepiſcopus Terraconenſis fit. 147. Ciceronem ſenex legit. 184. Feſtum & Verronem curavit. 152. n. Jus Civile & Pontif. emendat 153. 184. Labenti

Reip. & Eccleſiæ ſubvenit 143. 144. Legatus fit. 140. 142. Lingvæ græcæ peritus. 130. n. Ejus caſtitas. 181. converſatio cum doctiſſimis. 151. Dignitas 139. 142. Doctores. 126. 127. 129. ætas. 150. 151. n. eloqventia. 153. epitaphium. 187. frater. 142. Laudes. 136. 138. 153. 180. 183. liberalitas. 181. memoria. 153. mores. 180. 181. mors. 150. ortus. 108. pater. 108. Scripta 136. 144. 153. 170. 176. 180. 189. ſeq. ſtatura corporis. 183. ſtudium. 119. 120. 126. De eo elogia 185. n.
Æmulatio 76. 78. 79. n. 120. 121.

B.

Balduinus 167. n. βασιλικά 166. 168. n.
Bertrandus 314. Doctor fit 321. filium amittit. 328. moderatus. 344. munera ſpernit. 322. periculis expoſitus. 326. Rempub. curat. 332. ſeqq. 346. religioſus. 323. ſportulas recuſat. 322. ejus dignitas. 321. 328. epiſtola ad Pontificem. 344. ætas. 351. familia. 316. ſeq. Laudes. 322. 315. mores. 324. 342. mors. 350. ortus. 315. pater. 320. ſcripta. 352
Bibliotheca Senatus Burdegalenſis 22. Juris Canonici. 155. n.
Blondellus. 146. n.
Boerius. 1. aulam fugit. 15. conſvetudinum Gall. primus ſcriptor. 11. liberalis. 21. Senex moroſior. 19. ejus dignitas. 16. diligentia. 10. fides. 13. lenitas. 18. 19. Laudes 6. 12. 15. 18. 23. mores. 8. 16. 17. mors. 23. ortus. 7. parentes. 7. religio & pietas. 20. ſcripta 12. 26. 27. ſtudium. 8. 10. 15. Teſtamentum. 21. 22. uxor. 7. 12
Bolongninus 136. n.

Bononia 120
Bongarſius 207
Bonefidius 167. n. 216. n.
Briſſonius. 299. Advocatus ſummus. 300. interimitur 307. Legatus fit. 301. popularis nimis. 309. ejus dignitas. 300. carcer. 305. genus dicendi 300. Labor. 301 Laudes. 300. 301. n. pater. 299. ſcripta. 301. 302 311. 312. Symbolum 303. vitæ plebs inſidia-
Brœus 135 (tur. 304
Budæus 28. in aulam ac cerſitus 87. aulam relinqvit. 99. amatur à Pojeto. 100. Græcas literas amat. 38. 84. Mathematicam diſcit. 39. Legatus fit. 88. omnibus facilis. 85. Ejus comparatio cum Eraſmo 72. 73. 75. dignitas. 91. 92. Divitiæ. 80. eruditio 45. 84. genus dicendi 65. 68. 69. n. induſtria. 37. 42. 43. n. 44. 47. 49. n. Laudes. 31. 34. 43. 57. n. 66. n. 82. 89. 102. liberi. 101. memoria 45. moderatio. 64. morbus gravis. 50. 100. mors. 101. religio & pietas. 83. res familiaris. 81. Scripta 52. 53. 57. n. 105. victus. 44. de eo Auguſtini cenſura 53. n

C.

Caligula 97
Cancellarii 110. n. qvi dicantur. 112. n. cancellarii Judicum. 114. n. eorum dignitas hodie 116. 117. n.
Can. Nicæni 159. n. 160. n.
Canonum Eccleſiæ univerſæ Codex. 155. n. hujus autoritas. 157. n.
Canonum Eccl. Rom. Codex. 156. n. Canonum collectio. 144. n. 145. n. 161. n. 169
Capellanus 117. n.
Capitularia Caroli M. 363. ſeqq. n.
Carcaſſo oppidum 340
Carolus VIII. Gall. Rex. 87
Caroli V. coronatio 122. n. ab-

n. abdicatio imperii. 140. 141. n.
Cato ſenex Græcè diſcit. 129
Cauſidicorum mos. 13
Cæſarauguſta. 108. 109. n.
Cephalus 392
Certamen inter Budæum & Eraſmum. 79. n.
Ciceronis ſcripta JCto utilia 212. n.
Clementia. 18. hujus exemplum. 92. n.
Clientibus qvomodo proſpiciendum? 13
Codex Theodoſianus. 162. n. 163. 166. n.
Collegium Bononienſe. 121. n.
Collectio Gratiani. 173. n. Auguſtini judicium de eâ 175. n
Collectio Canonum. 144 n. 145. n. 161. n. 169
Compilatio Decretalium 171. n.
Complutenſis Academ. 119. n.
Concilium Trident. 143
Concilia IV. Oecumenica 154. n.
Conſtitutiones Juliani Anteceſſoris 163. 164. n. canum autoritas. — 165. n.
Conjuratio 334. 369
Conſvetudinum Galliæ ſcriptores 11. n.
Conſtans nihil 140
Contius 167. 169. n.
Coronatio Pontificia Rom. Imper. an neceſſaria? 124. n.
Corporis ratio habenda. 86
Cravetta 391
Cromæus 305
Cujacius. 199. 200. n. 264. αὐτοδίδακτος 265. Biturigas ſe confert. 268. 269. n. Hiſtoriæ peritus. 272. Ejus adverſarii 279. 280. n. 282. n. contentio cum Duareno 279. n. Diſcipuli 278. n. epitaphium 286. 287. Laudes 265. 271. 276. 282. 288. labor. 270. liberi 275. mores 276. 277. mors. 278. opes. 276. ortus. 264. reſponſum, ſi de Theo-

Theologicis Quæſtionibus interrogatus. 279. Scripta. 275. 290. ſeqq. Sudor non inſvavis odoris. 278. uxores 275.

D.

Decianus 392
Decretalium uſus. 172 n.
Decretalium Compilatores 171. n.
Delvinus qvis? 85 n.
Demochares 167
Diſciplina qvid efficiat 143
Divitiæ qvomodo æſtimandæ? 80
Diuturna qvæ tarda 42
Domitianus 97
Donellus 219
Douza. 224
Durantius 271. n. 309. n. illum plebs occidit. 326

E.

Emendatio Legum. 282. 283. n.
Epiſtolæ ſuppoſititiæ 146 n.
Eraſmi & Budæi comparatio. 72. 73. 75. amicitia 76
Eruditi remp. ſervant. 24. 31. etiam à regibus æſtimantur. 5. 98. 99. iis reipub. ſalus curæ ſit. 2. eorum congreſſu doctrinâ redditur auctior. 8. exemplum 33. libri plurimi veniunt. 5. eos & noſtra ætas habet 32
Exemplo Rex prodeſt. 95

F.

Facinora magna 369
Familia Tholoſanorum 315. n.
Familiæ illuſtres 129
Ferettus 197. 198. n.
Fererius 266. 267. n. 321. n.
Feſtus 152. emendatus. 152. n.
Fori moleſtia 360
Fragmenta legum 162. n.
Franciſcus Rex Gall. 90. literarum amans. 94. 98

G.

Galliæ interregnum. 270. motus. 303. 324.

324. 325.
Gallos ad ſcribendum excitavit Boerius 10. 11
Gemini 354
Gratianus monach9. 161. ejus collectio 170. n. 173. n. emendationi hujus qvi præfecti? 177. n.
Græca Lingva 37. 39. JCtum decet 129. 130. n. ejus Commentarii Budæi 65. eam amat Budæus 38. 84. 87. n. Alciatus 127
Goveanus 197. ejus comparatio cum Cujacio 200. n. doctrina profunda. 199. n. labor in jure. 200. matrimonium 202. ortus. 197. patria 197. n. Præceptor. 197. Scripta. 200. 202. n. 204. ſtudium 198

H.

HArmenopulus 168. n.
Hiſpaniæ diviſio 148. n.
Hiſtoria magna juri utilitatem adfert 272. n.
Homo malevolus 3
Honos incendit ingenia. 96
Hottomannus. 206. Alchymiæ ſe dedit 232. Argentoratum vocatus 212. Baſileam ſe confert. 223. Bibliothecam amittit. 220. n. foro ſe dedit. 210. inſtaurator Academiæ Valentinæ. 216. n. Legatus fit 215. Lugdunum venit. 210. patriam relinqvit. 210. Periculis expoſitus. 219. 220. & ereptus 220. n. uxorem amittit. 224. Ejus amor in patriam. 230. æmuli 242. æqvitas. 235. continentia. 211. controverſia cum Cujacio. 242. ſeqq. 280. n. epitaphia. 248 250. 251. 253. familia. 208. Filii 227. Ingenium 230. inſtitutio. 209. Laudes 213. 218. 221. mater. 209. moderatio. 243. & n. morbus. 225. mors. 226. ortus. 209.

604

209. pater. 209. patientia. 231. pietas. 229. ſtudium juris. 233. 238. n. ſtatura 229. Scripta. 210. 212. 213. 222. 224. 236. 255. ſepultura 227. uxor. 212. 224

I.

Imperia violenta non diuturna. 324
Imperandi optima conditio 142
Induſtria ardua vincit. 48
ſingularis Bidæi 32. 42. 43. n. 44. 46. 48
Ingenia clara. 42. Italorum 120
Inſcitia unde? 96
Interpretes Græci Legum 167. n.
Interpretes Juris qvomodo legendi? 355. 356. n.
Invidia. 61. 84. 99. qvomodo ſopienda? 79
Iſidorus Mercator. 146. n. Pſeudo-Iſidorus. 145. n.
Judex 15. qvid reſpiciat. 18. 20. qvomodo ſe gerere debeat. 183
Julianus Anteceſſor. 163. n. Novellas Latinè vertit 164. n.
Juſtellus 155. n.
Jus pontificium adulterinum 145
Jus Juſtinianeum magni æſtimandum. 237. 238. 239. n.
Jurisconſultus eruditus qvis? 130. n. JCti clariſſimi 138. 390
Juris ſtudium præſtantiſſimum 237. 338, 239. n.
Juſtitiæ fundamentum. 340

L.

Labor omnia vincit. 8. nimius corpori officit 270. n.
Laſcarii 38. 61. 62. n.
Lauſanna urbs. 211. n.
Laus vera 207
Legum fragmenta 162. n.
Leunclavius 167. n.
Libellorum ſupplicum Magiſterium. 92. 93. n.
Libri eruditorum 5
Liber magnus, magnum malum 138

Licinius Imperator 97
Lingua optima pars 314
Literæ mores reddunt probos. 34. etiam à principibus æſtimantur. 96. humaniores pertinent ad JCtum. 139. n.
Literarum progreſſus 97. ſeq. contemptus. 119. earum jactura Doctorum injuriæ. 242. 244. n. amans 90. 95
Literis invidus. 97. labentibus ſubvenit Budæus 84
Longolius. 40. laudat B Budæum 72
Lotharius imperium tradit 141

M.

Magiſtratus qvæ partes? 18
Mantua 392
Memoria felix. 45. qvomodo augeatur. 153
Metellus 9
Miræus 164. n.
Moderatio 64. 243. n.
Moleſtia fori 360
Montaureus 231
Morbus gravis 50. 51
Mores Principis populus ſeqvitur. 96
Motus Toloſanus. 332. ſeqq.
Muciorum gens 128. 129. n.

N.

Novellas Latinè vertit Julianus 164. n.
Novellæ 131. cap. 1. qvomodo intelligi debeat 158. n.

O.

Olfelius 371
Opes veræ. 15. opes interdum ſtudiis obſunt 126
Otium in otio. 151. 152. ſine literis mors. 228. 324

P.

Pancirolus. 390. oculis laborat. 392. 395 Doctor creatur. 391. Ejus Dignitas. 392. 394. mors. 393. ortus. 390. 394. Pater 390. 394. Præceptores. 394. Scripta 395. 397

Pan-

Pandectæ Florentinæ 131. n. 132. n.
Pandectarum magna pars periit. 161. editio Florentina. 134. n. editio Holoandri norica. 134. 135. n.
ad Pandectas Budæi annotationes. 53. n.
Patria. 9. patriæ amor. 230
Paulus Pariſius 126
Pauperes 21
Pugna 173
Pithœus 162. n. 353. dicendis cauſis abſtinuit. 360. Hiſtoriæ amans. 361. in mala tempora incidit. 369. ejus ætas 373. dignitas. 368. epitaphium. 377. Laudes. 359. n. 371. 380. 384. mores. 374. mors. 372. ortus. 354. Pater. 353. præceptor. 359. Scripta. 362. n. 386. 387. ſeq. ſtudium 355. 359. 361. 368. Teſtamentum 373. uxor 368
Platonis ſtatua 4
Plebs. 326. 370. ejus furor. 327. 305. 306. coercenda 309
Pojeti laudes 29. 100
Politianus 60. 136. n.
Politiæ partes 314
Portius. 61. ejus liber de ſeſtertio 64. n.
Prædia 373
Princeps bonus. 94. 95. malus 97
Priſcianus 163. n.

R.

Ranconetus 164. n.
Reip. cauſa omnia ferenda 2. ſalus 24. labenti ſubveniendum. 143
Rhoaldus 270. n.
Robertus 280. n.
Rufinus 162. n.
Rufus 340
Ruſæus 85. & n.

S.

Sapientia 36
Seditio 308
Seditioſorum pœna 309
Schottus. 108. 144. 145. n.
Scipio Africanus 129. n.
Socinus 128. 129. n.
Statuæ clarorum virorum 4. 31. Platonis. 4.

5. Demoſthenis. 6
Stekius 282. n.
Stylus 66

T.

Tarraco 147.148.n.
Tarraconenſis Archiepiſcopus 150. n.
Taurellus 134
Thalclæus 168. n.
Thimotei fortuna 17
Tholoſa 164. mota 332. ſeq.
Tholoſanorum familia. 315. 316. n.
Tiraqvellus 299
Togati Reipub. utiles. 314
Tribonianus 161
Tricaſſum urbs 354
Tridentum 143
Trottus JCtus 392
Tuſanus 86

V.

Victorius 236
Viri clari æſtimantur. 5. iis ſtatuæ poſitæ 4. 5. 31. eorum exemplo adoleſcentes excitantur 1
Virtus laudanda 95
Vita aulicorum 15. 89. n.
Vitæ genus certum eligendum 9
Vitam clarorum virorum literis committere Reip. utile 1. 2. 6. 206
Vitia 241
Uſilius 320
Uſuræ optimæ qvæ? 373

W.

Waldenſes 317. n.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

R.
FINE

R.
FINE

209. pater. 209. patientia. 231. pietas. 229. ſtudium juris. 233. 238. n. ſtatura 229. Scripta. 210. 212. 213. 222. 224. 236. 255. ſepultura 227. uxor. 212. 224

I.

Imperia violenta non diuturna. 324
Imperandi optima conditio 142
Induſtria ardua vincit. 48 ſingularis Bidæi 32. 42. 43. n. 44. 46. 48
Ingenia clara. 42. Italorum 120
Inſcitia unde? 96
Interpretes Græci Legum 167. n.
Interpretes Juris qvomodo legendi? 355. 356. n.
Invidia. 61. 84. 99. qvomodo ſopienda? 79
Iſidorus Mercator. 146. n. Pſeudo-Iſidorus. 145. n.
Judex 15. qvid reſpiciat. 18. 20. qvomodo ſe gerere debeat. 183
Julianus Anteceſſor. 163. n. Novellas Latinè vertit 164. n.
Juſtellus 155. n.
Jus pontificium adulterinum 145
Jus Juſtinianeum magni æſtimandum. 237. 238. 239. n.
Juriſconſultus eruditus qvis? 130. n. JCti clariſſimi 138. 390
Juris ſtudium præſtantiſſimum 237. 338. 239. n.
Juſtitiæ fundamentum. 340

L.

Labor omnia vincit. 8. nimius corpori officit 270. n.
Laſcarii 38. 61. 62. n.
Lauſanna urbs. 211. n.
Laus vera 207
Legum fragmenta 162. n.
Leunclavius 167. n.
Libellorum ſupplicum Magiſterium. 92. 93. n.
Libri eruditorum 5
Liber magnus, magnum malum 138

Licinius Imperator 97

Lingua optima pars 314

Literæ mores reddunt probos. 34. etiam à principibus æſtimantur. 96. humaniores pertinent ad JCtum. 139. n.

Literarum progreſſus 97. ſeq. contemptus. 119. earum jactura Doctorum injuriæ. 242. 244. n. amans 90. 95

Literis invidus. 97. labentibus ſubvenit Budæus 84

Longolius. 40. laudat B. Budæum 72

Lotharius imperium tradit 141

M.

MAgiſtratus qvæ partes? 18

Mantua 392

Memoria felix. 45. qvomodo augeatur. 153

Metellus 9

Miræus 164. n.

Moderatio 64. 243. n.

Moleſtia fori 360

Montaureus 231

Morbus gravis 50. 51

Mores Principis populus ſeqvitur. 96

Motus Toloſanus. 332. ſeqq.

Muciorum gens 128. 129. n.

N.

NOvellas Latinè vertit Julianus 164. n.

Novellæ 131. cap. 1. qvomodo intelligi debeat 158. n.

O.

OIſelius 371

Opes veræ. 15. opes interdum ſtudiis obſunt 126

Otium in otio. 151. 152. ſine literis mors. 228. 324

P.

PAncirolus. 390. oculis laborat. 392. 395 Doctor creatur. 391. Ejus Dignitas. 392. 394. mors. 393. ortus. 390. 394. Pater 390. 394. Præceptores. 394. Scripta 395. 397

Pan-

Pandectæ Florentinæ 131. n. 132. n.
Pandectarum magna pars periit. 161. editio Florentina. 134. n. editio Holoandri notica. 134. 135. n.
ad Pandectas Budæi annotationes. 53. n.
Patria. 9. patriæ amor. 230
Paulus Pariſius 126
Pauperes 21
Pugna 173
Pithœus 162. n. 353. dicendis cauſis abſtinuit. 360. Hiſtoriæ amans. 361. in mala tempora incidit. 369. ejus ætas 373. dignitas. 368. epitaphium. 377. Laudes. 359. n. 371. 380. 384. mores. 374. mors. 372. ortus. 354. Pater. 353. præceptor. 359. Scripta. 362. n. 386. 387. ſeq. ſtudium 355. 359. 361. 368. Teſtamentum 373. uxor 368
Platonis ſtatua 4
Plebs. 326. 370. ejus furor. 327. 305. 306. coercenda 309
Pojeti laudes 29. 100
Politianus 60. 136. n.
Politiæ partes 314
Portius. 61. ejus liber de ſeſtertio 64. n.
Prædia 373
Princeps bonus. 94. 95. malus 97
Priſcianus 163. n.

R.

Ranconetus 164. n.
Reip. cauſa omnia ferenda 2. ſalus 24. labenti ſubveniendum. 143
Rhoaldus 270. n.
Robertus 280. n.
Rufinus 162. n.
Rufus 340
Ruſæus 85. & n.

S.

Sapientia 36
Seditio 308
Seditioſorum pœna 309
Schottus. 108. 144. 145. n.
Scipio Africanus 129. n.
Socinus 128. 129. n.
Statuæ clarorum virorum 4. 31. Platonis. 4. 5. De-

5. Demoſthenis. 6
Stekius 282. n.
Stylus 66

T.

Tarraco 147.148.n.
Tarraconenſis Archiepiſcopus 150. n.
Taurellus 134
Thalclæus 168. n.
Thimotei fortuna 17
Tholoſa 164. mota 332. ſeq.
Tholoſanorum familia. 315. 316. n.
Tiraqvellus 299
Togati Reipub. utiles. 314
Tribonianus 161
Tricaſtum urbs 354
Tridentum 143
Trottus JCtus 392
Tuſanus 86

V.

Victorius 236
Viri clari æſtimantur. 5. iis ſtatuæ poſitæ 4. 5. 31. eorum exemplo adoleſcentes excitantur 1
Virtus laudanda 95
Vita aulicorum 15. 89. n.
Vitæ genus certum eligendum 9
Vitam clarorum virorum literis committere Reip. utile 1. 2. 6. 206
Vitia 241
Uſilius 320
Uſuræ optimæ qvæ? 373

W.

Waldenſes 317. n.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

R.
FINE

A. PANDIMIGLI
RESTAURO
DI
LIBRI - ROMA